T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS TEZİ

İNŞACI KURAM ÇERÇEVESİNDE SOĞUK SAVAŞ SONRASI TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA BALKANLAR

FATİH ÖZGÜVEN

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. CEMİLE ARIKOĞLU ÜNDÜCÜ

EDİRNE 2018

T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatih ÖZGÜVEN tarafından hazırlanan **İNŞACI KURAM ÇERÇEVESİNDE SOĞUK SAVAŞ SONRASI TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA BALKANLAR** Konulu **Yüksek Lisans** tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 19-6 maddeleri uyarınca 07.06.2018 günü saat 15:00 'te yapılmış olup, yüksek lisans tezinin * **KABUL EDİLMESİNE OYBİRLİĞİ/~~OYÇOKLUĞU~~** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	**KANAAT**	**İMZA**
Prof. Dr. Burak GÜMÜŞ	Kabul edilmesine	
Doç.Dr. Cemile ARIKOĞLU ÜNDÜCÜ	Kabul edilmesine	
Dr.Öğretim Üyesi Nesrin KENAR	Kabul edilmesine	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

Referans No	10193649
Yazar Adı / Soyadı	FATİH ÖZGÜVEN
T.C.Kimlik No	17926906156
Telefon	5342823902
E-Posta	fatihozgvn@gmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	İNŞACI KURAM ÇERÇEVESİNDE SOĞUK SAVAŞ SONRASI TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA BALKANLAR
Tezin Tercümesi	THE BALKANS IN THE TURKISH FOREIGN POLICY AFTER THE COLD WAR IN THE CONSTRUCTIVISM THEORY
Konu	Uluslararası İlişkiler = International Relations ; Siyasal Bilimler = Political Science
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Bilim Dalı	Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2018
Sayfa	260
Tez Danışmanları	DOÇ. DR. CEMİLE ARIKOĞLU ÜNDÜCÜ
Dizin Terimleri	Balkanlar=Balkans ; Türk dış politikası=Turkish foreign policy ; Kamu diplomasisi=Public diplomacy
Önerilen Dizin Terimleri	İnşacılık= Constructivism

08.06.2018

İmza:.....

Tez Adı: İnşacı Kuram Çerçevesinde Soğuk Savaş Sonrası Türk Dış Politikasında Balkanlar

Yazar: Fatih ÖZGÜVEN

ÖZET

Osmanlı Devleti'nin Avrupa topraklarına girişi, Balkan topraklarını fethetmesiyle olacaktır. Buradaki varlığını uzun yüzyıllar boyunca korumasını bilen Osmanlı Devleti, 19. Yüzyılda yaygınlaşan milliyetçilik düşünceleri ve topyekûn yıkım savaşı olan I. Dünya Savaşı ile bu topraklardan tamamen çekilmek zorunda kalmıştır. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Balkan ülkelerine bakışı ve ilişkilerini geliştirmesi, yeni ortaya çıkacak bir dünya savaşına karşı kendi topraklarını koruma amacı etrafında şekillenmiştir. Sovyet sisteminin çözülmesi ile birlikte Balkan coğrafyası Türkiye'ye hem yeni olanaklar, hem de potansiyel çatışma ortamı da yaratmıştır. Daha sonraki dönemlerde dünyadaki değişen konjonktüre göre Balkan politikasını şekillendiren Türkiye, Balkan topraklarında görülen sonuçları üzerinden bu bölgeyi yeniden ele alma zorunluluğunu görmüştür. Bölgedeki Türk ve Müslüman kimliklerin üzerinde durarak bölgede yaşayan bu kesimlerin haklarının korunması konusunda önemli girişimlerde bulunmuştur.

2002 yılında AKP'nin Türkiye'de iktidara gelmesiyle, Türk dış politikasında Balkan politikası yeni kavramlar ve algılar üzerinden yeniden yorumlanarak incelenmiştir. AKP dış politika anlayışı, çok boyutlu ve pro-aktif bir nitelik taşımaktadır. AKP yönetiminin Balkanlara bakış açısında Türk kimliğinin yerini Müslüman kimliği algısı almıştır. Balkanlar'da Osmanlı Devleti'nden kalan tarihî ve kültürel miras, Müslüman ve Türk kimliğini taşıyan insan unsurunun bölgede yaşamını halen devam ettirmesinden dolayı Balkanlar'ın barış ve istikrarı, Türkiye'nin izlediği politikalarla örtüşmektedir.

Anahtar Kelimler: Balkanlar, İnşacılık, Türk Dış Politikası, Kamu Diplomasisi

Title: The Balkans in the Turkish Foreign Policy After the Cold War in the Constructivism Theory

Author: Fatih ÖZGÜVEN

ABSTRACT

The entry of the Ottoman State into European lands was caused by the conquest of the Balkan lands. The Ottoman Empire, which had been able to protect its presence for centuries, had to withdraw completely from these lands by the First World War, which was a war of nationalism and a total struggle for destruction in the 19th century. The newly established Republic of Turkey's development perspectives and relations toward the Balkan countries, was formed in order to protect their land against a new world war which would break out. With the dissolution of the Soviet system, the Balkans created both potential conflict and new opportunities for Turkey. In the subsequent periods, shaping the Balkan policy according to the world conjuncture, Turkey was forced to handle this area after the results seen in Balkans. Since the Turkish and Muslim communities in the region were concerned, they made important initiatives to protect the rights of these people living in the region.

Together with the AKP's taking power in Turkey in 2002, the Balkan policy of the Turkish foreign policy has been re-interpreted and analyzed through new concepts and perceptions. AKP's foreign policy understanding is multi-dimensional and pro-active. At the AKP administrations point of view on the Balkans, the Turkish identity has taken its place as a Muslim identity. Historical and cultural heritages were left by the Ottoman State in the Balkans. As Muslims and the people carrying the Turkish identity still continue their lives in the region, the peace and stability of the Balkans are consistent with the policies pursued by Turkey.

Key Words: Balkans, Constructivism, Turkish Foreign Policy, Public Diplomacy

TEŞEKKÜR

Bu çalışmada öncelikle bilgi ve birikimini benden esirgemeyerek her konuda bana yardımcı olan tez danışmanım Doç. Dr. Cemile ARIKOĞLU ÜNDÜCÜ'ye ve tezimin sonuca ulaşmasında katkıda bulunan jüri üyelerim Prof. Dr. Burak GÜMÜŞ ve Dr. Öğretim Üyesi Nesrin KENAR'a teşekkür ederim. Aynı zamanda hayatım boyunca benden maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen babam Kadir ÖZGÜVEN, annem Rukiye ÖZGÜVEN ve abim Ferdi ÖZGÜVEN'e çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET I

ABSTRACT II

İÇİNDEKİLER II

KISALTMALAR VI

TABLOLAR VIII

GİRİŞ 1

ANALİTİK YAPI 4

YAZIN 6

YÖNTEM 9

BİRİNCİ BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE 10

1.1. Realist Kuram 10

1.2. Yeni Gerçekçi(Neo-Realist) Kuram 12

1.2.1. Yeni Gerçekçi Kuram Bağlamında Kimlik 13

1.2.2. Yeni Gerçekçi Kuram Bağlamında Dış Politika 14

1.3. İnşacı Yaklaşım 16

1.3.1. İnşacı Kuram Bağlamında Kimlik 20

1.3.2. İnşacı Kuram Bağlamında Dış Politika 22

İKİNCİ BÖLÜM: BALKANLARA GENEL BAKIŞ 24

2.1. Coğrafi Bölge Olarak Balkanlar 24

2.2. Kavram Olarak Balkanlar 25

2.2.1. Balkanlaşma/Balkanizasyon 31

2.2.2. Balkanlardan Güneydoğu Avrupa'ya 36

2.3.Balkanların Etnik ve Dini Kimliği 40

2.4. Balkanların Tarihsel Arka Planı 47

2.4.1. Osmanlı Dönemi Öncesi Balkanlar 47
2.4.2. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Balkanlar 53
2.4.3. On Dokuzuncu Yüzyılda Balkanlar 59
2.4.4. Balkan Savaşları 65
2.4.6. İkinci Dünya Savaşı'nda Balkanlar 74
2.4.7. İkinci Dünya Savaşından Sonra Balkanlar ve Soğuk Savaş Dönemi 77
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: SOĞUK SAVAŞ SONRASI BALKANLAR 84
3.1. Yugoslavya Çatışması 84
3.2.Yugoslavya'nın Dağılmasının Ardından Yeni Milliyetçilik Anlayışları 90
3.3. Yeni Devlet İnşası ve Kimlik Sorunsalı 96
3.4. Bosna-Hersek Savaşı 99
3.4.1. Dayton Antlaşması 103
3.4.2. 2000'li Yıllar Ve Bosna-Hersek 113
3.5. Kosova'nın Bağımsızlığı 116
3.5.1. Kosova Sorunun Ortaya Çıkışı Ve Soğuk Savaş Öncesi Durum 117
3.5.2. Yugoslavya'nın Dağılmasında Kosova 118
3.5.3. 1999 NATO Müdahalesi 119
3.5.4. NATO Müdahalesinden Bağımsızlığa Giden Yol 120
3.5.5. Bağımsızlık Sonrası Kosova 121
3.6. Uluslararası Aktörlerin Balkan Politikaları 123
3.6.1. Soğuk Savaş Sonrası Avrupa Birliği'nin Balkanlara Bakışı 124
3.6.1.1. Yugoslavya Çatışmasında AB'nin Tutumu 126
3.6.1.2. Kosova Savaşında AB'nin Tutumu 128
3.6.1.3. 21. Yüzyılda AB'nin Balkanlar Politikası 130
3.6.1.4. Avrupa Birliği'nin Genişleme Politikası 134

3.6.1.4.1. II. Genişleme Yunanistan'ın Katılımı 136
3.6.1.4.2. VI. Genişleme Bulgaristan Ve Romanya Katılımı 137
3.6.1.4.3. V. Genişleme Hırvatistan Katılımı 139
3.6.1.4.4. Gelecekte Beklenen Genişleme 140
3.6.2. ABD Ve NATO'nun Misyonu 143
3.6.2.1. Yugoslavya Dağılması ABD ve NATO'nun Misyonu 144
3.6.2.2. Bosna-Hersek Krizinde ABD VE NATO'nun Tutumu 145
3.6.2.3. Kosova Savaşından Bağımsızlığa Giden Yolda ABD Ve NATO'nun Rolü 147
3.6.3. Rusya Federasyon'un Balkanlar Coğrafyasına Etkisi 150
3.6.3.1. Soğuk Savaş Sonrası Rusya Federasyon'un Balkan Politikası 151
3.6.3.2. Yugoslavya Çatışması ve Kosova Savaşında Rusya Federasyon'un Tutumu 153
3.6.3.3. Vladimir Putin Sonrası Rusya'nın Balkanlar Politikası 155
3.6.3.4. Rusya'nın Değişen Balkan Politikası ve Enerji 158
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA BALKANLAR 166
4.1. Türk Dış Politikasını Belirleyen Faktörler 166
4.2. Balkanların Türkiye İçin Önemi 169
4.2.1. Bölge İle Olan Tarihsel Bağlar 169
4.2.2. Türkiye'de Yaşayan Balkan Kökenli Nüfus 170
4.2.3. Balkanlar'da Yaşayan Müslüman ve Türk Kökenli Topluluklar 170
4.2.4. Bölgenin Jeopolitik Konumu 171
4.3. Cumhuriyet Dönemi Türk Dış Politikasında Balkanlar 172
4.3.1. Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasında Balkanlar 172
4.3.2. Nüfus Değişimi Sorunu Ve Çözümü 173
4.3.3. Balkan Paktı 174
4.4. Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikasın Balkanlar 177

4.4.1. Balkan İttifakı 177
4.4.2. Kıbrıs Sorunu 180
4.5. Soğuk Savaş Sonrası Türk Dış Politikasında Balkanlar 183
4.5.1. Yugoslavya'nın Dağılmasında Türkiye'nin Tutumu 184
4.5.2. Bosna-Hersek Savaşında Türkiye'nin Tutumu 185
4.5.3. Kardak Krizi 186
4.5.4. Kosova Savaşında Türkiye'nin Tutumu 188
4.6. 21. Yüzyılda Türk Dış Politikası ve Balkanlar 190
4.6.1. AKP'nin İktidara Gelişi ve Yeni Dış Politika Anlayışı 191
4.6.2. Komşularla Sıfır Sorun Yaklaşımı 192
4.6.3. Yumuşak Güç Kavramı 195
4.6.4. Kültür Diplomasisi 197
4.6.5. Dini Diplomasi 199
4.6.6. Kamu Diplomasisi 200
4.6.7. Kamu Diplomasisi Kurumları ve Yumuşak Güç Aktörleri 203
4.6.7.1. Türkiye İşbirliği Ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı Ve Balkanlar 204
4.6.7.2. Yunus Emre Enstitüsü ve Balkanlar 208
4.6.7.3. Yurtdışı Türkler Ve Akraba Toplulukları Başkanlığı Ve Balkanlar 210
SONUÇ 213
KAYNAKÇA 216

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AET: Avrupa Ekonomik Topluluğu

AİHM: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AİHS: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

AGİT: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

AK: Avrupa Konseyi

AKP: Adalet Ve Kalkınma Partisi

ANAP: Anavatan Partisi

AP: Avrupa Parlamentosu

AT: Avrupa Topluluğu

BAB: Batı Avrupa Birliği

BDT: Bağımsız Devletler Topluluğu

BM: Birleşmiş Milletler

BMMYK: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

CARDS: Community Assistance for Reconstruction Development and Stabilization

COMECON: Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi

DSP: Demokratik Sol Parti

EBRD: European Bank for Reconstruction and Development

EULEX: European Union Rule of Law Mission in Kosovo

ESI: European Stability Initiative

EUFOR: European Union Stabilization Forces

EUPM: European Union Police Mission

FBIH: Bosna-Hersek Federasyonu

IFOR: The Implementation Force

IMF: International Monetary Fund

İO: İngiliz Okulu

JNA: Yugoslav Halk Ordusu

KFOR: Peace Enforcement Kosova

KKTC: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

MHP: Milliyetçi Hareket Partisi

MÖ: Milattan Önce

NAFTA: North American Free Trade Agreement

NATO: North Atlantic Treaty Organization

ODAÜ: Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri

ODGP: Ortak Dış ve Güvenlik Politikası

OHR: Office of the High Representative

PIC: Peace Implementation Council

PKO: Program Koordinasyon Ofisleri

SDA: Stranka Demokratske Akcije

SFOR: Stabilization Force

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

STK: Sivil Toplum Kuruluşları

RS: Serbian Republic

TİKA: Türk İşbirliği Ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı

UÇK: Kosova Kurtuluş Ordusu

UNMIK: United Nations Mission in Kosovo

UNPROFOR: United Nations Protection Forces

YTB: Yurtdışı Türkler Ve Akrabalar Topluluğu Başkanlığı

TABLOLAR

Tablo 1. Balkan Ülkelerinin Etnik Yapısı 43

Tablo 2. Balkan Dini Demografisi 47

Tablo 3. Balkanlarda Osmanlı Egemenliği 60-61

Tablo 4. Yugoslavya'nın Dağılmasından Sonra Kurulan Devletler 94

Tablo 5. Balkanlarda Milliyetçi Partiler 99-100

Tablo 6. AB'nin Balkanlara Genişleme Süreci 149

Tablo 7. Balkan Ülkelerinin Rusya'dan İthal Ettikleri Doğal Gaz Miktarı 169

Tablo 8. Balkanlarda Boru Hattı Projeleri 171

Tablo 9. Alternatif Perspektiflerin Karşılaştırılması 203

Tablo 10. Gücün Değişen Doğası 205

Tablo 11. Türkiye'nin İki Taraflı Resmi Kalkınma Yardımlarının Balkan Ülkelerine Göre Dağılımı 216-217

GİRİŞ

Balkan yarımadası, hem coğrafi anlamda hem de siyasi ve ekonomik anlamda Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlayan bir köprü niteliği taşımaktadır. Georges Castellan'a göre Balkanlar, *''Avrupa ve Asya arasında bir köprü veya kavşak, bir halk salatası veya karışım potası, Avrupa'da bir barut fıçısı veya savaş alanı''* olarak adlandırılmıştır.

Orta Asya'dan Avrupa'ya kuzey hattından gelen Türkler Balkan coğrafyasında daha çok Slavlar etkileşim içerisine girerek balta dil olmak üzere kimliklerini yitirmişler ve yerel halkla bütünleşmişlerdir. Osmanlılar Balkanlardaki fetih süreci ve uygulamış oldukları İskân politikası ile Balkanları önemli oranda Türkleştirmiştir. Özellikle, Bulgaristan, Makedonya, Kosova ve Batı Trakya bölgelerinde halen varlığını koruyan Türk nüfusu mevcuttur[1].

Geçmişte ve günümüzde bölgeyi ele geçirmek isteyen devletlerin temel amacı, kendi ekonomik ve siyasi çıkarlarını güvence altına alarak coğrafyayı kontrol etmek istemeleridir. Bu durum bölgenin jeo-stratejik ve jeo-politik konumundan kaynaklanmaktadır. Bugün de Balkan coğrafyası ticarette olduğu gibi, enerji kaynaklarının Avrupa'ya nakledilmesinde başroldedir.

Balkanlar geçiş bölgesi olduğundan sürekli istilalara ve göç olaylarına maruz kalmıştır. Bölgeyi ele geçiren her medeniyet kendi kültürünün izlerini bırakarak, çok farklı kültür, din ve dilden oluşan etnik gruplar ile bir arada olmanın zenginliğini sağlamıştır. Bununla birlikte, bölgenin çok kültürlü özelliği ve farklılıklar tarihi süreç içerisinde katliamlara kadar ulaşacak büyük çatışmalara neden olmuştur. Bu yüzdendir ki bölge yüzyıllardır kanlı savaşlar, etnik ve dini çatışmalarla düzensiz ve istikrarsız bir yapıya bürünmüştür. Dolayısıyla coğrafya siyasi çıkarlar doğrultusunda her zaman gerilim merkezi olmuştur. Dünyadaki uluslararası aktörler daima kontrol etmek istemiş ve bölgedeki devletleri kendi çıkarları doğrultusunda kullanmışlardır.

[1]Bilgin Çelik, *Dağılan Yugoslavya Sonrası Kosova ve Makedonya*, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya 2008, s. 12-60.

Osmanlı devleti döneminde yüzünü batıya dönen Türkler, ‘‘Ortadoğululuk’’ veya ‘‘Asyalılık’’ kimliğinden ziyade Balkanlı, Avrupalı kimliğini ön plana çıkarmış, bu mirası Cumhuriyet dönemine de taşımışlardır. Türkiye’nin kurulduğu günden itibaren yüzünü Batılılaşma politikası[2] askeri, siyasi ve ekonomik açıdan Batı sisteminin bir parçası olmak istemesinden bağımsız değildir. Bu bağlamda Balkan coğrafyası Türkiye’nin Batı’ya açılan penceresi olması açısından ayrıca bir öneme sahiptir.

Soğuk Savaş’ın ardından oluşan yeni düzen, Türk Dış Politikasında değişimlere neden olmuştur. 1945 ile 1990 arası dönemde dış politikasını Soğuk Savaş dönemine göre inşa edilmiş olan dış politika anlayışı, bu uluslararası sistemin değişmesiyle Balkanlar ve Orta Doğu gibi coğrafyalara yönelik yeni politikalar oluşturmak durumunda kalmıştır. Ancak Soğuk Savaş sonrası üretilmeye çalışılan politikalar etkin olmamış, dış politika bir bocalama dönemine girmiştir. Bu durum uluslararası sistemde yeni stratejik ortaklar aranmasına ve oluşan stratejik ortaklıkların sorgulanmasına yol açmıştır.

Soğuk Savaş sonrası Türkiye’de ülkenin başına geçen hükümetler coğrafyada ortaya çıkan meydan okumalara karşı koyabilmek için, Türk Dış Politikasında uzun yıllar ihmal edilmiş olan Balkan coğrafyasında yeni politikalar üretmek zorunda kalmışlardır. Bu bağlamda Balkanlara yönelen Türkiye, kültür araçlarını çeşitlendirerek kültürel faaliyet alanını genişletmeyi amaçlamıştır. Türkiye faaliyet alanını genişletebilmek için din, dil ve kültüre odaklanmıştır.

Türk dış politikası zamana ve mekâna göre farklılıklar göstermektedir. Buna göre Soğuk Savaş döneminde dış politika realist kurama göre ele alınırken aynı dönemde yönetimde olan Turgut Özal dönemi Türk dış politikasını ise neo-liberal kurama göre ele almak gerekmektedir. Türk dış politikasının bu özelliği, Balkan ülkelerine yönelik politikasına da yansımıştır.

Balkanlarda etkin dış politika izleneceği yönünde ilk gerçekçi adım, Mesut Yılmaz önderliğinde kurulan Hükümet tarafından atılmıştır. Hükümet Programı’nda

[2]Halil Şimşek, *Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi*, IQ Kültür ve Sanat Yayınları, İstanbul 2002, s. 221.

Türkiye'nin dış politikasının Balkanlar eksenli olacağı belirtilmiştir. Hükümet Programı'nda "Türkiye, Balkanlar'dan Kafkaslara ve Orta Asya'ya, Karadeniz'den Akdeniz ve Orta Doğu'ya uzanan kültür ve bölgelerin kesişme noktasında yer almaktadır. Türkiye, kendi coğrafi konumunun gerektirdiği bir dış politika izleyerek bölgesel dayanışma ve işbirliği yolunda öncü bir rol üstlenecektir"[3] ifadesi yer almaktadır.

Hükümetin ortaklarından Demokratik Sol Parti lideri Bülent Ecevit, Balkanlara yönelik dış politikayı şu şekilde tanımlamıştır: *''Bölge yönelimli dış politika, Türkiye'yi bulunduğu bölge ile sınırlayıp dünyaya kapatmak ya da sadece Avrupa Birliği üyeliğine öncelik vermek değildir. Komşularıyla iyi komşuluk ilişkileri kurarak uluslararası alanda iyi bir konum elde etmektir"*.[4] Bu bağlamda dış politika anlayışının, hükümetlerin politik tercihleri tarafından da belirlendiğini söylemek mümkündür.

Türkiye'nin Balkan coğrafyasında aktif rol oynayabilmesi için dış politikasını Yeni Osmanlılık anlayışından ziyade Balkanlılık kültürünü ön planda tutarak demokratik normlar çerçevesinde insan haklarını dikkate alarak barışçı bir politika üretmelidir.[5] Türkiye'nin Balkanlar politikasını belirlemesinde Avrupa ve ABD önemli etkiye sahiptir. Türkiye'nin Balkanlar Politikası, Avrupa'nın siyasi ekonomik üstünlüğünün dengelenmesi ve nüfus bakımından yayılmasının önlenmesi gibi amaçlar belirlenmelidir. Üçüncü boyut olarak Rusya Federasyonu'nun Balkanlar'a olan ilgisidir. Rusya'nın Balkanlar'da siyasi olarak var olma isteği Türkiye ile ABD'yi birbirine yaklaştırabileceği göz önünde bulundurulmalıdır[6].

---

[3]Boğaziçi Üniversitesi-TÜSİAD Dış Politika Forumu, *Türk Dış Politikasında Çok Yönlülüğünün Yakın Tarihi*, http://www.mir.boun.edu.tr/admin/faculty/course_materials/2.%20Ara%C5%9Ft%C4%B1rma%20Raporu%20Metin%20DEHA%20SON.pdf, (1.6.2011), s. 9.

[4]Kamil Mehmet Büyükçolak, ''Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türk-Yunan İlişkilerinde Yeni Bir Boyut: Balkanlar'', *Türkiye-Yunanistan Eski Sorunlar Yeni Arayışlar*, Derleyen: Birgül Demirtaş Coşkun, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara 2002, s. 141-142.

[5]Caner Sancaktar, ''Sosyalizmin Yıkılış Sürecinde Türkiye'nin Balkan Ülkeleri ile İlişkileri'', *Stratejik Öngörü-Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Dosya: Uluslararası Ekonomi Politik, S.9, İstanbul 2006, s. 51-69.

[6]Nadire Filiz İrge, ''Balkanlarda Jeopolitik Bölünme ve Türkiye'', Derleyen: Hasret Çomak-Caner Sancaktar, *Uluslararası Balkan Kongresi*, Kocaeli 2011, s. 282.

2002 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi'nin başa gelmesi ile dış politikada değişimler gerçekleşmiştir. Türkiye'nin Balkan dış politikası Müslüman kültürünü ve dinini koruma ve geliştirmeyi hedeflemiştir. Bunun yanı sıra Avrupa Birliğinin genişleme politikalarıyla coğrafyadaki ülkelere sosyo-ekonomik açıdan Batı Avrupası'na uyumunu amaçlayan politikalar doğrultusunda hareket edilmiştir. Türkiye Balkan konusuna bakışı ve Balkanlara yönelik politikasını Müslüman ve Türk kimliğinin, bölgede yaşamını halen devam ettirmesinden dolayı Balkanlar'ın barış ve istikrarı Türkiye'nin de çıkarlarıyla örtüşmektedir. Bu durum göz önüne alınarak uluslararası ilişkiler disiplininde İnşacılık ve Yeni Gerçekçilik kuramları, sosyolojik açıdan özgün yapısı olan Türk dış politikasını anlamada yardımcı kuramlar olacaktır. Bu bağlamda Adalet ve Kalkınma Partisi dönemini Türkiye'nin Balkanlarla olan ilişkilerini incelemek bu tez çalışmasının amacını oluşturmaktadır.

ANALİTİK YAPI

Bu çalışmada cevap aranacak soru Türkiye'nin bölgede etkin bir aktör olma çabasına ulaşıp ulaşamayacağı değil, bölgede kalıcı politikalar üretebilmesi ve bunun için ne yapması gerektiği konusudur. Bu bağlamda çalışmanın temel konusu, Balkanlar coğrafyasında dil ve kültür unsurlarını esas alan kamu diplomasisinin kurumları olan Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları (YTB) ve Yunus Emre Enstitüsü'nün faaliyetleri Türk dış politikasını nasıl etkilemektedir? Bu kurumların Türk dış politikasına yansımaları nasıl olmaktadır? Diğer bir ifadeyle, yeni dış politika araçlarının çıktıları nelerdir? Bu kuruluşlar Türk dili eğitimine ve Türk dilinin yaygınlaştırılmasına özel bir önem vermektedirler. Bu sorular etrafında tez çalışmasının öne sürdüğü hipotezler aşağıdaki gibidir;

Hipotez 1: Sosyalist bloğun çözülmesi ile Soğuk Savaş sona ermiş ve Rusya Federasyonu'nun kendi iç sorunlarıyla uğraşması Balkan coğrafyasında güç boşluğuna yol açmıştır. Gelişmiş ülkeler ve Balkan devletleri bu güç boşluğunu doldurmak adına zaman zaman işbirliği yapsalar da, rekabet ortamı hiçbir zaman

ortadan kalkmamıştır. Türkiye'de bu çerçevede bu coğrafyada potansiyel bir aktör olma uğraşı içine girmiştir.

Hipotez 2: Türkiye'nin bir Balkan politikası var mıdır? Bu soru bağlamında Türkiye'nin Soğuk Savaş Sonrası dönemde Balkan ülkeleri ile olan siyasi ilişkilerinin sürekli ve istikrarlı bir dış politika olarak değerlendirilemeyeceği, dönemin şartlarına ve de konjonktüre bağlı olarak dönemsel siyasal davranışlardan öteye gidemeyen bir dış politika yolu izlediği dikkat çekmektedir. Türk dış politikasının bu özelliği sadece uluslararası sistemin karakteristiğinden değil, Türkiye'nin kendi iç dinamiklerinden de kaynaklanmaktadır.

Hipotez 3: Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) iktidarı Balkanlarda aktif bir aktör olma çabası içine girmiştir. Bu düşünceyle 2009 yılında Dışişleri Bakanı olarak görevi başlayan ve bir dönem AKP dış politikasının mimarı olan Ahmet Davutoğlu, Türkiye'nin Balkanlar politikası tarihi, kültürel ve dinsel ögeler temel alınarak oluşturulmaya çalışılmıştır. Sosyal-kültürel ögelerin dış politikada önemli etken olabileceğini dile getirmiştir.

Hipotez 4: Devletlerin dış politikaları tek bir uluslararası ilişkiler kuramınca değerlendirilemeyecek derecede karmaşık bir yapı arz eder. Bu bağlamda İnşacılık ve Yeni Gerçekçilik kuramlarının sosyal unsurları disiplinin gelişmesine katkıda bulunmuş, dış politikada pratik anlamda yaşanan değişimi anlamada ve devletlerin dış politika analizinde yol gösterici olmuştur.

Hipotez 5: İnşacılık kuramı bağlamında, Soğuk Savaş sonrası Avrupalı siyasiler ve akademik çevre bakımından ötekileştirici algısı yaratan ''Balkanlar'' kelimesi yerine, Avrupa ile bütünleştiren ve yeni bir kimlik inşasında kullanılan ''Güneydoğu Avrupa'' kavramı tercih edilmiştir. Bu tercih Balkan coğrafyasının Avrupa'nın bir parçası olduğu kabulünün bir başka ifadesidir.

Yukarıda öne sürülen hipotezler doğrultusunda: Birinci bölümde; Araştırmanın Konusu ve Önemi, Araştırmanın Amacı, Araştırmanın Hipotezleri, Yöntem ve Kuramsal Çerçevesinden oluşmaktadır. Kuramsal çerçeve, inşacılık ve Yeni Gerçekçilik kuramları ile sınırlandırılmıştır. İkinci bölümde; tarihsel arka plan

başlığı içinde, geçmişten günümüze Balkanlarda vuku bulan siyasi gelişmelere yer verilmiştir. Üçüncü bölümde; Soğuk Savaş sonrası Balkanlar coğrafyasında ortaya çıkan yeni Balkan devletleri ve çatışmalarıyla beraber, bölgede hakim olmak için rekabet eden başat aktörlerin coğrafyaya olan etkisi incelenmiştir. Son bölümde ise; İnşacılık ve Yeni Gerçekçilik kuramları çerçevesinde Soğuk Savaş sonrası Balkanlar coğrafyasında, Türk Dış Politikasının ana hatları ve kullandığı dış politika araçlarının faaliyetleri analiz edilecektir.

YAZIN

Balkan konusuna dair ilk akla gelen ve temel kaynak niteliğindeki kitap Maria Todorova'nın ''Balkanlar'ı Tahayyül Etmek''[7] kitabıdır. Yazarın bu kitabı Balkan coğrafyası üzerine çalışmalar yapan araştırmacılar için başucu kaynağı niteliği gösterir. Bulgar kökenli Todorova, bölgeyi yakından tanıyan ve bölge insanının özelliklerini yıllarca gözlemleyerek incelemiş biri olarak, Balkanlarda yaşayan insanlar ve bu coğrafyasının dışında olan Balkan kökenli insanların aklındaki ''Balkan'' ve ''Balkanlı'' gibi kavramları rasyonel olarak ele almıştır. Yazarın bu yaklaşımı, karmaşık etnik yapısı ve çatışmaları olan Balkanların anlaşılmasında büyük kolaylıklar sağlamıştır.

Kitabını yazış nedenini, *''Bu kitabın amacı bir başkasının ahlaki öfkesine karşılık vermek değildir. Sorun donmuş Balkan imajının nasıl açıklanacağıdır. Nasıl olmuştur da coğrafi bir tanım, tarihte uluslararası ilişkilerde, siyaset biliminde ve şimdilerde de entelektüel söylemde en alçaltıcı sıfatlardan birine dönüşmüştür''*[8] sözleri ile anlatan Todorova kitap boyunca cevabını aradığı sorunun cevabını vermiştir.

Giriş bölümünde ''*Batı kültüründe bir hayalet geziniyor: Balkanlar hayaleti*'' diyerek başlıyor. Bu ''hayaletin'' nasıl oluşturulup kullanıldığını ve hangi işlevleri

[7]Maria Todorova, *Balkanları Tahayyül Etmek*, Çeviren: Dilek Şendil, İletişim Yayınları, İstanbul 2003.
[8]Todorova, *a.g.e.* , s. 1.

yerine getirdiğini açıklamaktadır. Todorova'ya göre, Balkanlar etrafında inşa edilen yapı, Batı'nın kendine ilişkin imgesinin kurulmasında da belirleyici faktördür. Doğu'dan farklı imgelere maruz kalan Balkanlar, Batı'nın ise kendi içindeki ''öteki'' olarak belirtilmektedir. Batının içindeki farklılıkları ele alan yazar, homojen bir ''Batı'' kavramına karşı çıkıyor[9]. Todorova, Batı'daki ulusların kimliklerinde ''Balkanlı'' olmanın ne derece yer tuttuğunu araştırıyor. Örneğin, Balkanlar bir Osmanlı mirası olmasına rağmen, Türk ulusal kimliğini kuran çeşitli ikili çatışmalar içinde Balkanlı olmanın neden farklı bir kavram olarak kaldığını inceliyor. Kitabı önemli kılan unsurun bütün somut sorunları ve değerlendirmeleri, kuramsal tartışmalarla temellendirmesidir.

Todorova ayrıca, ''Balkanizm'' ve ''Oryantalizm'' kavramlarının birbirinden tamamen ayrı mı yoksa ''Balkanizm'' kavramının oryantalizmin bir alt başlığı mı olduğu üzerinde durmuştur. Kitapta 'Balkanlaşma' kavramına dikkat çekilmektedir. Kavram özellikle Yugoslavya'nın dağılmasının ardından, siyasal yapıların parçalanmasıyla aynı anlamda kullanmaktadır. Yazar, Balkanlar'da yaşayan insanların ''Balkanlı'' olmaya nasıl baktıkları hakkında incelemelerde bulunmuştur. Todorova'nın coğrafya yaşayan insanlardan verdiği örneklerde, bazı insanlar ''Balkanlı'' olmaya kesinlikle karşı çıkarken, bazıları bu kavrama olumlu duygularla bakarken, bazıları da kavrama tarafsız olarak yaklaşmaktadır.

Balkan tarihi açısından önemli kitaplardan bir diğeri de, Barbara Jelavıch'in ''Balkan Tarihi I- II'' kitaplarıdır. Yazar ''Balkan Tarihi I''[10] cildinde, Balkanlar'da 18. ve 19. yüzyıllarda, milliyetçi ayaklanmalar başlamıştır. Yunanistan, Sırbistan, Karadağ, Hırvatistan ve Romanya bağımsızlık ilanında bulunmuştur. Ancak tüm bu gelişmeler, coğrafyadaki savaşları bitirmemiş tersine I. Dünya Savaşı'nın başlamasına neden olmuştur. Yazarın ''Balkan Tarihi II''[11] cildinde ise, 20.yüzyılda Balkan coğrafyasını birçok etnik ve dini çatışmaların şekillendirdiğini anlatmıştır. Osmanlıların coğrafyadan çekilmek zorunda kalması ve bu dönemde ortaya çıkan

[9]Todorova, *a.g.e.* ,s. 17.
[10]Barbara Jelavıch, *Balkan Tarihi 1*, Çeviren: İhsan Durdu-Gülçin Tunalı-Haşim Koç, Küre Yayınları, Ankara 2006.
[11]Barbara Jelavıch, *Balkan Tarihi 2*, Çeviren: Zehra Savan-Hatice Uğur, Küre Yayınları, Ankara 2009.

milliyetçi hareketler ve kurulan yeni devletler ile günümüze sirayet eden problemler dönemi başlamıştır. Jelavıch'in eseri, Balkan tarihine sunmuş olduğu tarihi çerçeve ile günümüz Balkanlar uluslararası ilişkilerini anlamaya yol gösterici olmaktadır. Diğer bir Balkan tarihçisi Andrew Baruch Wachtel'in ''Dünya Tarihinde Balkanlar''[12] kitabında, "Balkanlar olarak bilinen coğrafyayı dünyanın kavşağı olarak görmektedir. Balkanların kültürel çeşitliliği bölge sakinlerinin farkına varamayacağı şekilde sıradanlaşmış gibi görünse de, yazar etnik ve kültürel karışımın tesadüf olmadığını hayatın temel parçası olduğu tespitinde bulunmuştur. Kitap da sadece Balkan tarihi anlatılıyor gibi görünse de, gerçekte bu coğrafyanın tarih boyunca bütün dünya tarihini biçimlendiren en büyük siyasi ve coğrafi etkenlerden biri olduğu düşüncesi yazar tarafından savunulmaktadır.

Türkiye'de Balkanlar konusunda Şule Kut'un ''Balkanlar'da Kimlik Ve Egemenlik''[13] kitabı dikkat çeker. Yazar 1990'lar boyunca bölgede yapmış olduğu araştırmalara dayanarak kaleme aldığı makalelerini bir araya getirdiği kitabında, Soğuk Savaş'ın sonlamasıyla çözülen sosyalist düzen Yugoslavya'nın dağılmasına ve Balkanlar'da ortaya çıkan yeni devletlerin ulusal kimlik yaratma ve egemenlik kurma mücadelelerine değinmektedir. Kut eserinde Makedonya ve Yunanistan arasındaki isim anlaşmazlığına, Bosna-Hersek topraklarında gerçekleşen Sırp milliyetçiliğine, Balkanlardaki kimlik sorunlarından uluslararası toplumun Balkanlara müdahalelerine, Türkiye'nin Balkan politikası dahil birçok konuya değinmiştir. Balkanlar'ın güncel tarihini yakından inceleyen Kut, milliyetçiliklerin çatışma alanı olan Balkanlar'daki barışı 20. yüzyılın sonunda nasıl bozduğuna değinirken, 21.yüzyılda Balkanlar'da barışın yeniden sağlanmasının, ancak bölgesel ölçekte bir demokratikleşme ile mümkün olacağını vurgulamaktadır.

Türkçe yazında doğrudan Türk dış politikasında Balkanlar ilgili olarak Birgül Demirtaş ve Emekli Büyükelçi Ömer Engin Lütem'in derlemiş olduğu ''Balkan Diplomasisi''[14] kitabı Türkiye'nin Balkanlara olan bakış açısını yansıtmaktadır. 1989'dan 1999'a kadar geçen on yılda, Balkanlar'da yaşanan büyük çalkantıları ve

[12]Andrew Baruch Wachtel, *Dünya Tarihinde Balkanlar*, Çeviren: Ali Cevat Akkoyunlu, Doğan Yayıncılık, İstanbul 2009.
[13]Şule Kut, *Balkanlar'da Kimlik Ve Egemenlik,* Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2005.
[14]Birgül Demirtaş Coşkun-Ömer Engin Lütem, *Balkan Diplomasisi*, ASAM Yayınları, Ankara 2001.

siyasi gelişmeleri konu almıştır. Bu dönemde Balkan ülkelerinin tamamı zaman içinde değişime uğramıştır. Aynı zamanda Balkan ülkelerinin diplomasilerine toplu halde bakarak değişim-dönüşüm yıllarını Balkanlar açısından incelemiştir. Bunlara ek olarak Balkan ülkelerinin dış politikaları ayrı ayrı ele alınmış. Küresel güç olan ABD, Rusya Federasyonu ve AB'nin Balkan siyasetlerine de yer verilmiştir.

YÖNTEM

Bu tez çalışmasında literatür taraması yapılarak konulara ilişkin birincil kaynaklar incelenmiştir. Kuramsal çerçevede değinilen uluslararası ilişkiler kuramları ile ilgili kaynaklar okunarak değerlendirilmiştir. İlgili kuruluşların çevrimiçi sayfalarından bilgiler elde edinilmiştir. Temel olarak birincil kaynaklar öne çıkmaktadır. Konu ile ilgili, kütüphane katalog taraması yapılarak ilgili kitap ve makalelere ulaşılmıştır. Bilimsel ve akademik veri tabanlarında makale taraması yapılmıştır. Dış politika ve bunu belirleyen unsurları ele alınırken; TİKA, YTB ve Yunus Emre Enstitüsü'nün çevrimiçi sayfaları incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE

Yazında Türk dış politikası genelde gerçekçi kuram çerçevesinde açıklanır.[15] Türkiye'nin bulunduğu coğrafya gereği maddi gücünün şekillenmesinde çevresindeki istikrarsızlıklar ve Soğuk Savaş Döneminin sebep olduğu kutuplaşmanın coğrafi sınırlarına yakın olması etkilemiştir. Bu yüzden karmaşık bir coğrafyanın ortasında kalan Türkiye ulusal güvenliğini sağlayabilmek adına, ülke içindeki ve dışındaki bütünlüğü düşmanlara karşı koruyabilmeyi temel hedef olarak belirlemiştir. Bu hedefin belirlenmesinde yapısal şartlar etkili olmuştur. Realist kuramın bu varsayımı dış politikanın belirlenmesinde bölgesel veya uluslararası sistemin sunmuş olduğu fırsatlar ve kısıtlamalar doğrultusunda açıklamaya çalışmak büyük resmin anlaşılmasına engel olmaktadır. Çünkü ideoloji, kimlik, güvenlik kültürü, dış politika yapıcılarının görüşü, ülkelerin uluslararası aktörlerle ilişkileri ve bu ilişkilerin ortaya çıkardığı miras ve etki de maddi unsurlar kadar dış politikanın belirlenmesinde etkilidir. Bu nedenle realist kuram ile sınırlı kalınmamakta, inşacı kuramı açıklama ihtiyacı doğmaktadır. Türkiye'nin realist dış politikayı benimsemesi, yalnızca maddi olan unsurlar değerlendirilerek yapılmamalıdır[16]. Bu yüzden söz konusu kuramlar hakkında genel bilgi verilecek, daha sonra ise ele alınan kuramlarla dış politika arasındaki ilişki ortaya konulacaktır. Bu kuramların Balkanlar coğrafyasını anlamakta ve Türkiye ile olan ilişkileri değerlendirerek sonuçlara varılmasına yardımcı olmaktaki rolü açıklığa kavuşturulacaktır.

1.1. Realist Kuram

Yeni Gerçekçilik kuramını anlayabilmek için başta realist kuramın temel anlayışlarının bilinmesi gerekmektedir. Realizmin temel varsayımları açıklanarak Yeni gerçekçilikle olan ilişkileri üzerinde durulacaktır. İkinci Dünya Savaşı'nın

[15]Mustafa Aydın, ''Detarminants of Turkish Foreign Policy: Historical Framework and Traditional Input'', *Middle Eastern Studies*, C. 35, S. 4 1999, s. 152-186.
[16]Tarık Oğuzlu, "İnşacı Yaklaşım ve Dış Politika", *Dış Politika Analizinde Teorik Yaklaşımlar: Türk Dış Politikası Örneği*, Derleyen: Ertan Efegil-Mehmet Seyfettin Erol, Barış Kitabevi, Ankara 2012, s. 23-37.

ardından ortaya çıkan kuram, İki Kutuplu Düzende daha da gelişmesine neden olmuştur[17]. Soğuk Savaş döneminde ABD'nin Sovyet karşıtlığı için uygulamaya başladığı güç politikalarının da etkisi ile İdealizm yerini Realizme bırakmıştır.[18] Realizmin Soğuk Savaş'ın başlangıcından Yumuşama dönemine kadar, devletlerin dış politikalarındaki etkisi belirgin bir şekilde hissedilmiştir.[19]

Realizm temelini, uluslararası politikanın kökleri insan doğasında bulunan objektif yasalarca yönetildiğine dayandırır.[20] Uluslararası politikayı oluşturan devletin davranışlarını, politikalarını ve uluslararası ortamı anlamlandırmada insan doğası çıkış noktadır. Devletlerin dış politikalarına güç unsuru ile ifade edilen çıkar kavramı yön verir[21]. Devletlerin dış politikalarındaki hedefi, kendi ulusal çıkarlarına olumlu etkide doğrultusunda hareket etmek olmalıdır. Uluslararası politikadaki en önemli çıkar ise güç kazanmaktır. Çünkü uluslararası alanda güçlü olan kendi çıkarı adına istediği her politikayı hayata geçirme gücüne sahiptir. Realizm her politikanın her zaman rasyonel, objektif ve duygusallıktan uzak bir gelişme çizgisi izlemesini zorunlu kılar. Çıkar fikri uluslararası politikanın özüdür ve zamana-yere bağlı olarak değişmektedir. Sistemin her aktörünün kendi çıkarları peşinde koşması ahlaksızlık olarak nitelendirilemez, zira rasyonel olan bu davranış şeklidir[22]. Güç çerçevesinde düşünmemiz gereken çıkar kavramı devletlerin politikalarının analizinde geçerli bir temel oluşturur. Realizm, uluslararası politikanın kendi başına ve bağımsız bir alan olduğuna inanır. Uluslararası ilişkileri otonom bir alan olarak değerlendirir. Uluslararası alanda bir realist de uluslararası meseleleri çıkar çevresinde ele almalıdır. Bu durum gösteriyor ki, bir karar alıcı bir politikaya karar verirken "*bu politika ulusun gücünü ne yönde etkileyecektir*" şeklinde düşünmelidir. Realizm

[17]Mustafa Aydın, "Uluslararası İlişkilerin Gerçekçi Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C.1, S.1, Ankara 2004, s. 34.
[18]Torbjorn Knutsen, *Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi*, Çeviren: Mehmet Özay, Açılım Kitap, İstanbul 2006, s. 307.
[19]Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, Marmara Kitap Merkezi Yayıncılık, Bursa 2013, s.137.
[20]Hans Morgenthau, *Uluslararası Politika*, Çeviren: Baskın Oran-Ünsal Oskay, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, C.1, Ankara 1970, s. 2.
[21] Morgenthau, *a.g.e.* , s. 4-9.
[22]Jr. A.L. Lang, *Morgenthau Agency Aristotle Realism Reconsidered*, Oxford University Press, New York 2007, s. 18.

tedbirli olmayı, alternatif siyasi eylemlerin sonuçlarını düşünüp tartışmayı siyasetin en üstün erdem ölçüsü kabul eder[23].

1.2. Yeni Gerçekçi(Neo-Realist) Kuram

Yeni Gerçekçilik yaklaşımının Uluslararası ilişkiler disiplinine girişi 1980'lerin başında gerçekleşmiştir. Robert Walker, devlet egemenliği kavramının uluslararası ilişkiler disiplinindeki ontolojik ve siyasi önemini incelemiştir. Richard Ashley ise, Neo-Realizmin yapısal belirleyiciliğini ve tarihsellikten yoksunluğunu eleştirmiştir. Michael Shapiro, dış politikanın kimliklerin inşasında oynadığı rol üzerinde durmuştur[24]. Neo-Realistler, modern devletin hangi pratikler aracılığıyla dünya siyasetinde en önemli ve tek aktör haline nasıl geldiğini ve bu durumunda tarihsel süreçte nasıl doğallaştırıldığını sorgulamaktadırlar.[25]

Yeni Gerçekçiler başlangıçta Jacques Derrida ve Michel Foucault'un çalışmalarından etkilenerek, sosyal kuramı Uluslararası İlişkiler kuramı ile birleştirmişlerdir. Neo-Realistlere göre, ontolojinin temelinde dil yatmaktadır. Dil, sosyal dünyada gerçekleşenleri yansıtan ayna olarak algılanmakta, dilden bağımsız bir sosyal gerçekliğin olmadığı ve dilin sosyal gerçekliği oluşturduğu vurgulanmaktadır[26]. Devlet "güvensizlik" varsayımları üzerine üretilmekte, milliyetçi söylemler ise; soy, dil veya kültüre bağlı "hayali cemaatler" inşa etmektedir[27].

Yeni Gerçekçi kuram, Kenneth Waltz ve Münih Okulu düşünceleriyle şekillenmiştir. Münih Okulu, politik değişimleri ve dinamikleri açıklamada güç

---

[23]Morgenthau, *a.g.e.* , s. 12-14.
[24]R.B.J. Walker, ''Realism, Change and International Political Theory'', *International Studies Quarterly*, C. 31, N. 1, 1987, s. 65-86; Richard K. Ashley, ''Te Poverty of Neorealism'', International Organization, C. 38, N. 2, 1984, s. 225-286.
[25]David Campbell, "Poststructuralism", *International Relations Teories: Discipline and Diversity*, Derleyen: Tim Dunne-Milja Kurki-Steve Smith, Oxford University Press, Oxford 2010, s. 216-217.
[26]Lene Hansen, "Discourse Analysis, Post-Structuralism, and Foreign Policy", *Foreign Policy: Teories, Actors, Cases*, Derleyen: Steve Smith-Amelia Hadfield-Tim Dunne, Oxford University Press, Oxford 2012, s. 101.
[27]Jutta Weldes, *Cultures of Insecurity: States, Communities, and the Production of Danger*, University of Minnesota Press, Minneapolis 1999.

kavramını vazgeçilmez bir değişken olarak kabul edip bir kenara bırakmasa da, gerek iç politikada gerekse uluslararası politikada gücü değil 'politika' kavramını anahtar kavram olarak kabul etmektedir. Kindermann'ın Münih Okulu, araştırma yöntemi olarak çoklu araştırma metotlarının kullanılması düşüncesindedir. Bu yönüyle Klasik Realistler tarafından belirlenen güç ve çıkar tek yönlü analizden farklılık gösterir[28]. Yeni Gerçekçiler, uluslararası sistemin devlet politikaları ile şekillendiğini kabul etmenin ötesinde bu politikaların beklenmedik sonuçları da doğuracağını ifade eder. Waltz'e göre kişiler, kendi faydaları doğrultusunda hareket ederler. Ancak kişilerin sadece kendi çıkarları için yaptıkları bu tercihin neticesinde uluslararası sistem yok olma ile karşı karşıya kalır[29].

1.2.1. Yeni Gerçekçi Kuram Bağlamında Kimlik

Yeni Gerçekçilikte Devlet kendi varlığını sürdürebilmek için "bencilce" hareket etmektedir. Çıkarları en yüksek düzeyde elde edebilmek için çalışmaktadır. Buna göre devletlerin kimlikleri ile çıkarları etkileşim halinde olup sistemin yönlendirmesi sonucu "dışsal" olarak oluşmaktadır[30].

Waltz'a göre, yapı devletlere ne yapması gerektiğini söylüyorsa devlette onu uygulamak zorundadır. Buna göre devletin ulusal çıkarı, yapının o devlete vermiş olduğu görevdir. Sonuç olarak Yeni Gerçekçilere göre kimlik ve devletlerarası ilişkiler yapının devletlere dışarıdan zorlaması sonucu oluşmaktadır[31].

---

[28]James E. Dougherty-Robert L. Pfaltzgraff, *Contending Teories of International Relations: A Comprehensive Survey*, Addison Wesley Longman, 2001, s. 80.
[29]Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, Mc Graw-Hill Publishing, New York 1979, s. 108.
[30]Yücel Bozdağlıoğlu, "Neo-Realizm", Derleyen: Haydar Çakmak, *Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler*, Platin Yayınları, Ankara 2007, s. 147.
[31]Kenneth Waltz, "Political Structures", Derleyen: Robert O. Keohane, *Neorealism And Critics*, Columbia University Press, 1986, s. 105.

1.2.2. Yeni Gerçekçi Kuram Bağlamında Dış Politika

Yeni Gerçekçi kuram, devletlerin davranışlarını uluslararası politikayı elinde tutan başat aktörler tarafından belirlendiğini savunmaktadır. Buna göre, bir devletin gücünün ne kadar olduğu o ülkenin dış politika davranışının ne kadar bağımsız olmasıyla eşdeğerdir. Neo-Realizm tarafından ortaya konulan önermeye göre, bir devletin dış politika davranışı söz konusu devletin uluslararası sistemdeki gücüne bağlıdır[32]. Neo-Realizme göre, uluslararası politik olayları etkileyen bir üst sistem de vardır. Neo-Realizm uluslararası sistemi devletlerin politikaları ve eylemleri oluşturmaktadır. Aynı şekilde sistemde devletlerin politikalarını belirlemektedir[33]. Yeni Gerçekçiler, aktörler arasında meydana gelen politik ilişkileri şekillendiren ‘‘yapı’’ unsurunu uluslararası sistemin merkezine koymaktadır. Uluslararası politika, devletlerin dış politikalarının toplamından ve sistem içerisindeki diğer aktörlerin dengelenmesinden daha fazla şey ifade etmektedir.

Kenneth Waltz’a göre, uluslararası ilişkileri devletlerin tutumu belirlemektedir. Ancak uluslararası ilişkilerin temelini devletler oluşturmaktadır. Uluslararası ilişkilerde her devletin politikası, bir diğerininkine dayanmaktadır[34]. Waltz, uluslararası sistemi etkileşen birimlerin tümü olarak tanımlamıştır.[35] Uluslararası sistemin ancak sistem düzeyinde yapılan çalışmalarla anlaşılabileceğini ileri sürmüştür. Morgenthau ise, sistemin temel aktörü olarak nitelendirdiği devletten yola çıkarak, sistemi açıklamaya çalışmıştır[36].

Waltz’e göre Yeni Gerçekçiler, anarşik bir sistem içerisinde aktörler arasında iç içe geçmiş ilişkilere dayanmaktadır. Bu yönüyle klasik gerçekçiliğin uluslararası politika paradigmasına yaklaşan yapısal gerçekçilik, bileşenlerinin birbiriyle ilişkisinin yönünü etkileyen yapının özelliklerine önem vermektedir. Waltz ‘‘yapı’’

---

[32]Rainer Baumann-Volker Rıttberger-Wolfgang Wagner, *Neorealist Foreign Policy Theory*, Derleyen: Volker Rittberger, German Foreign Policy Since Unification, Teories and Case Studies, Manchester University Press, Manchester-New York 2001, s. 37.
[33]Ali Balcı-Tuncay Kardaş, “Realizm’’, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Editör: Şaban Kardaş-Ali Balcı, Küre Yayınları, İstanbul 2014, s. 91.
[34]Nuri Yurdusev, ‘‘The Consept Of International System As A Unit Of Analysis’’, *METU Studies in Development*, V. 21, N. 1, 1994, s. 156.
[35] Waltz, *Theory of International Politics*, s. 40.
[36]Yalvaç, *a.g.e.* , s. 151.

kavramını parçaların bir araya gelme şekli olarak tanımlamaktadır. Klasik gerçekçiliğe benzer şekilde devletleri üniter/tek aktör olarak görmektedir. Yapısal analizi en önemli teori olarak kabul etmekle birlikte, uluslararası sistemi, içerisinde işbirliği özelliklerinin de olduğu bir anarşiye dayandırmaktadır[37].

Yeni Gerçekçi kuram, hedefleri gerçekleştirmede farklı analiz metotlarını kullanırlar. Bunlar soy kütüğü ve yapıbozum yöntemleridir. Soy kütüğüne dayanan analizler, çalışmalarda tarihsel bir perspektif benimserler. Bu da bugün doğru ya da gerçek olarak bildiklerimizin tarihsel bağlamda ne şekilde üretildiğine odaklanarak günümüzde kabul gören doğruları veya gerçekleri sorgularlar. Balkanlar üzerine yapılmış olan soy kütük araştırmaları, "Balkanlar" kavramının tarihsel açıdan incelendiğinde yeni bir terim olduğunu ve terimin günümüzdeki "ezeli nefret" söylemini ve bu söyleme dayanan dış politikaları meşrulaştırmak amacıyla kullanıldığını ortaya koyar[38]. Yapı-bozumuna dayanan analizler ise, yerleşmiş kavramsal zıtlıkların arasındaki ilişkinin adaletsizliğine ve birbirine olan bağımlılık üzerinde durur. Kavramsal zıtlıklar, kavramlar arası kurgulanan farklılıkları aslında kavramların içindeki farklılığı bastırarak oluştururlar. Yapı-bozumu analizlerine göre, kavramsal zıtlıkların değişkenliğini göstererek bütünlük iddialarını sorunsallaştırır[39].

Türkiye'nin Balkan politikası, yukarıdaki açıklamalarla özellikleri belirtilmeye çalışılan Yeni Gerçekçi kuram çerçevesinde incelenmeye çalışılmıştır. Türkiye'nin Balkan politikası, ağırlıklı olarak uluslararası sistem yapısına göre şekillenmiştir. Uluslararası sistemdeki değişim, Balkanlar coğrafyasına da yansımıştır. Türkiye'nin politik içyapısının da Balkanlar politikasını etkilediği gerçektir. Hükümeti oluşturan iktidarların siyasi eğilimleri de, dış politikayı etkileyen faktörlerden bir tanesidir. 1990'lı yıllardaki koalisyon hükümetleri ile 2002 yılında iktidar olan AKP'nin dış politikası ve Balkan konusu hükümetlerin siyasal tercihleriyle yönlendirilmektedir. Sonuç olarak, iç politika dış politika birbirini etkilemektedir.

---

[37]Douherty- Pfaltzgraff, *a.g.e.* , s. 81-88.
[38]Hansen, *a.g.e.* , s. 105-106.
[39]Senem Aydın Düzgit, ''Post-Yapısalcı Yaklaşımlar ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramlar'', *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C. 12, S. 46, s. 153-168.

1.3. İnşacı Yaklaşım

İnşacı kuramına ilk olarak Avrupa kimliği literatüründe rastlanmıştır. Kolektif kimlik, etni-site ve din gibi ortak özelliklere dayanan yaklaşımlara karşı, İnşacılar Avrupa kimliğinin evrilmiş, çekişmeli ve inşa edilmiş olduğunu vurgulamıştır.[40]

1980'li yılların sonuna doğru İnşacı yaklaşım, uluslararası ilişkileri anlamak açısından yeni bir çerçeve önerisinde bulunmuştur.[41] Bu öneri uluslararası ilişkilerdeki devlet aktörü ile ilgili varsayımların yeniden tanımlama yoluna gidilmesi gerektiğidir. Buna göre; anarşi, güç dengesi, devlet kimliği ve çıkar ilişkisinin ne anlama geldiğinin yanı sıra, uluslararası ilişkiler kuramları bakımından da farklı bakış açıları sunmaya başlamıştır. Nicholas Onuf "World of Our Making" adlı eseriyle İnşacılık (Constructivism) kavramını disipline kazandıran ilk yazar olmuştur. Onuf'un kurama yönelik en temel varsayımları; toplum ve bireyin birbirlerini sürekli olarak oluşturmaya devam ettiğini ve toplumsal inşa sürecinde dilin etkili bir araç olduğudur. Sosyal ilişkileri ise; etkileyen ve etkilenenlerin birlikte yaşadığı dünyada birbirini karşılıklı olarak şekillendirdiği ve bunu da konuşma aracılığıyla oluşturduğunu savunmuştur[42]. Onuf, dilin sadece iletişim aracı olmadığını bunun yanı sıra sosyal ilişkilerde şekillendirici bir işlevi bulunduğunu belirterek, bu yönüyle pozitivist düşünceden uzaklaşır. Dünyanın ise, hem fiziksel hem de sosyal bir alan olduğunu varsayarak, fiziksel varlığımız ile sosyal ilişkilerin bir arada olduğunu kabul etmiştir. Bu varsayımlar doğrultusunda İnşacı yaklaşımın orta yol konumunu ve eklektik yapısını ortaya koyar. Toplumların ve bireylerin birbirlerini inşa ettiğini, bu durumun sadece akıl düzeyinde yaşanmadığını, ayrıca tarihi oluşturan temel olgunun da bu inşa eyleminde var olduğunu savunmuştur[43]. İnsan ilişkilerini,

[40]Brigid Laffan, "Te Politics of Identity and Political Order in Europe", *Journal of Common Market Studies*, C. 34, No. 1, 1996, s. 81-102.
[41]Davut Ateş, "Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivizm: Ortayol Yaklaşımının Epistemolojik Çerçevesi", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.10, S.1, Afyon 2008, s. 215.
[42]Fulya Ereker, "Dış Politikayı Analiz Etmek: Dış Politika Analizinde Yapan-Yapı Sorunu", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C.9, Ankara 2013, s. 36.
[43]Nicholas Onuf, *World of Our Making Rules and Rule in Social Theory and International Relations*, Columbia University of South Carolina, 1989, s. 40-42.

toplumların neden farklı olduğuna ve dünyanın nasıl değişeceği üzerine değerlendirmede bulunmadığı için kuram olarak görmemektedir.[44]

İnşacı kuram genel anlamda; sosyoloji ve psikolojide belli toplumsal bağlamlar altında toplumsal davranışların nasıl oluştuğuyla ilgilenen bilgi teorisidir. Bireylerin kendilerinin mevcut olduğu bir dünyaya uymaktan uzak, bu dünyanın oluşumuna ve işleyişine sürekli ve aktif şekilde katkıda bulunduklarını savunurlar. Temel varsayım olarak toplumsal ilişkilerimizdeki gibi uluslararası ilişkilerde de sosyal bir süreç olduğunu belirtirler. Bu sosyal süreç, toplumsal ilişkilerimizi şekillendiren kurallar, kurumlar ve bireyler tarafından uluslararası ilişkilerde de, yerelden küresele, küreselden de yerele şeklinde çift yönlü bir süreçte inşa edildiğini savunmaktadırlar. Toplumsal ilişkilerimizin belirleyicisi olan kural, kurum ve bireylerin inşa süreci de aynı şekilde çift yönlü olarak etkileşim durumundadırlar. Diğer kuramlar inceleme konusu olarak belirledikleri devlet ve diğer aktörleri rasyonel hareket eden ve davranışlarda bulunan birer aktör olarak görmelerinin ve katı pozitivist varlık felsefesinin aksine; İnşacı kuram gerçekliğin ve bilginin inşa edildiği görüşü savunmuştur[45].

İnşacı kuramın temel uğraşı; ulusal ve uluslararası sistem içindeki kurumlar ve kimliklerin sosyal olarak inşa edildiğini açıklamaya çalışmaktır. Buna göre, uluslararası ilişkilerin başat aktörleri olan devlet, anarşi, güç ve çıkar gibi olguların karşılıklı etkileşim sürecini sosyal olarak inşa edildiğini varsaymaktadır. Bunun yanında maddi unsurları uluslararası ilişkiler çözümlemelerine eklemiştir[46]. İnşacılar, uluslararası alandaki aktörleri etkileyen faktörler arasındaki ortak düşüncelere odaklanmaktadır. İnşacılara göre, uluslararası sistem belirlenen bir zamanda ve mekânda belirlenen aktörler ile oluşan fikirler bütünüdür. Fikirler ve inanışlardan oluşan sistem yeni düşünce ile fikirlerin sisteme girişine neden olur ve bu da sistemin değişmesiyle sonuçlanır. Değişim, insanlar ve devletlerin kendileri hakkındaki

[44]Nicholas Onuf, ‘‘Constructivism: A User’s Manual’’, I*nternational Relations in a Constructed World*, Derleyen: Vendulka Kubalkova-Nicholas Onuf-Paul Kovert, M.E. Sharpe Press, Londra 1998, s. 58.
[45]Mustafa Küçük, ‘‘Uluslararası İlişkilerde Kuramında Konstrüktivizm Dönüşü Anlamak’’, *Ege Akademik Bakış Dergisi,* C.9. S.2, 2009, s.773.
[46]Helin Sarı Ertem, “Kimlik ve Güvenlik İlişkisine Konstrüktivizm Bir Yaklaşım; Kimliğin Güvenliği ve Güvenliğin Kimliği”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, C.8, S.16, 2012, s.16.

düşünceleriyle başlar. yeni normlar meydana getirdiklerinde ve bu düşünceleri kabul ettiklerinde mümkün olabilir[47].

İnşacılar uluslararası alanda devletleri sosyal aktörler görmektedirler. Uluslararası ilişkilerin alanı sosyal bir alan olarak kabul edilmekte ve sistem içindeki siyasi, ekonomik ve kültürel faktörlerin belirlenmesinde önemli etken olmuştur. İnşacılara göre; Uluslararası sistemi oluşturan askeri veya ekonomik faktörlerin yanı sıra düşünsel faktörlerde bulunmaktadır. Sistemde devletlerin nasıl davranmaları gerektiğini, eylemlerinin nasıl sınırlandırıldığını ve hangi stratejilerin uygulanabileceğini göstermektedir. Sistem devletlerin davranışlarının şekillendirilmesinde etkili olmaktadır. Devletlerin sistem içindeki davranışlarını meşrulaştırabilmek için uluslararası normlardan faydalanmaktadırlar[48]. İnşacı kuram, devletlerin sahip oldukları çıkarlara nasıl sahip olduklarını anlamaya çalışmaktadır. Düşünceler, normlar, değerler, kültür, kimlik, bilgi gibi kavramlar devletlerin çıkarlarına ve davranışlarına yön veren olgulardır. İnşacı yaklaşım, devletlerin karar alma durumunda kendilerini ve çevrelerini nasıl gördüğü, inşa ettiği ve etkilediği konuları üzerinde durmaktadır.

Anarşinin ve güç dengesinin tanımlanması konusunda ise İnşacılar, devlet yapısı ve çıkar arasındaki ilişkiyi, gücün çevrelediği anlamlar ve alanlar gibi konuları temel alarak oluşturmaktadır.[49] Devletlerin kimliklerinin ve çıkarlarının tarihsel olguya dayandırılarak inşa edildiklerini düşünmektedirler. Smith'e göre, Devlet inşasının araçları: "Yasalar, dans, sanat, mimari, giyim tarzı, kutsal kitap ve dillerdir."[50] Bu araçlar sayesinde devlet hem toplumsal çerçevelerini çizerken hem de ötekinin ne olduğunu tanımlamaktadır. Kimlik oluşumuna ait unsurlar çerçevesinde kimliğin "birey veya topluluğa ait benlik bilincinin, zamanla farklı koşullar altında

[47]Robert Jackson-George Sorensen, *Introduction to International Relations: Teories and Approache*, Oxford University Press, Oxford 2006, s. 162.
[48]Christian Reus Smith, "Constructivism", *Teories of International Relations*, UK: Palgrave Macmillan, Houndmills-Basingstoke-Hampshire 2013, s. 212-235.
[49]Hopf, *a.g.e.* , s. 172.
[50]Anthony Smith, *Ulusların Etnik Kökeni*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2002, s. 37.

bağımlı veya bağımsız değişkenler üzerinden tekrar tanımlanması"[51] olarak belirtilmektedir.

Onuf'a göre İnşacılık, herkes tarafından kabul gören terimleri yeniden tanımlanmasıdır. Bu yüzden birbirleriyle bağlantısız gibi gözüken konular hakkında kuramsal bir yaklaşım getirdiği ve sosyal ilişkileri anlamlandırmada yardımcı olduğu için kuram olarak kabul etmektedir[52]. Onuf, uluslararası ilişkilerin de içinde olduğu sosyal ilişkilerde, yapıların ve yapanların oluşturduğu sistemin karşılıklı ve sürdürülebilir şekilde inşa ettiğini belirtmektedir. Konuşma kuralları ve politikalar sosyal inşanın araçlarıdır. İnsanlar dil sayesinde yapanlar olmaktadır. Yapanlar isteklerini ifade edebilmekte, isteklerini amaca dönüştürmek ve amaçlarını gerçekleştirmek için dili kullanmaktadır. Bu yüzden konuşma olması gereken davranışın temelidir ve sosyal yapı da zorunludur. Bunlara ek olarak ise kuralları benimsemiştir[53]. Onuf'a göre, uluslararası sistemi etkileyen unsur sosyal topluluklardır. Sosyal toplulukların içerisinde devlet bulunmamaktadır. Sosyal topluluklar, sadece sivil insanlar tarafından inşa edilmiştir. Ancak yasalarla inşa edilmese de kurallar yer almaktadır. Bu kurallar, sosyal topluluklar tarafından oluşturulduğu için değişebilmektedir[54].

İnşacılara göre; edene ağırlık veren bireyci yaklaşımlar veya yapıya ağırlık veren bütüncül ontolojilerin aksine, ontolojik eşitlik üzerinden gider.[55] Alexander Wendt'in İnşacılık anlayışı "bilgi olarak pozitivistlere, varlık olarak ise pozitivizm sonrası yaklaşımlara" benimsemesi nedeniyle "orta yol" olarak bilinmektedir. Buna göre İnşacılar, pozitivistler gibi bilimsel bilginin varlığından hareketle düşünsel ve toplumsal ögelerin olduğu bilgi zeminini benimserken; post-pozitivistler gibi uluslararası sistemin sosyal inşa sürecinden geçtikten sonra oluştuğu görüşünü

[51]Erman Akıllı, *Türkiye'de Devlet Kimliği ve Dış Politika*, Nobel Yayınları, Ankara 2013, s. 9.
[52]Nicholas Onuf, ''The Constitution of International Society'', T*he European Journal of International Law*, V. 5, N. 1, 1994, s. 1-19.
[53]Nicholas Onuf, ''Worlds of Our Making: The Strange Career of Constructivism in International Relations'', *Visions of International Relations*, Derleyen: Donald J.Puchala, Columbia: University of South Carolina Press, 2002, s. 122.
[54]Onuf, *Visions of International Relations*, s. 40-42.
[55]Fulya Ereker, *Dış Politika Ve Kimlik; İnşacı Perspektiften Türk Dış Politikasının Analiz*, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2010, s. 38.

savunmaktadır. Wendt ve diğer inşacılar sistem düzeyinde sosyal-kültürel bir yapının varlığını savunmuşlardır[56]. Wendt'in pozitivist epistemoloji ve post pozitivist ontolojinin birleşmesinin en kayda değer örneklerindendir.[57]

1.3.1. İnşacı Kuram Bağlamında Kimlik

Sosyal İnşacılar, devletlerin kimliklerinin diğer devletlerle olan etkileşime göre belirlenip meydana gelen yeni kimliği ise devletin çıkarlarının belirlediğini varsayarlar.[58] Güç ve çıkar faktörleriyle birlikte, düşünce ve kimliklerin neden etkilenerek meydana geldiği, nasıl dönüşüme uğradıkları, devlet davranışlarını ve bu davranışları nasıl etkilediklerini anlamaya çalışmaktadır. Düşüncelerin uluslararası siyasete etkileri üzerinde durmuştur. Ancak bu varsayım, maddi unsurları tamamı ile yok saymamaktadır. Bu kuramın önde gelen isimlerinden Wendt kültürel yapıların, maddi yapılar üzerinde birincil etki unsuru olduğunu varsaymaktadır. İnsanlar tarafından oluşturulan yapıların kültürel olduğunu kabul eder. Bu kültürel yapılarında kimlikleri ve çıkarları oluşturduğunu savunmaktadır. Bu yüzden kimliğin anlamı ve çıkarlar, insanlar arasındaki bilgi paylaşımına dayanmaktadır. Uluslararası ilişkilerde varsayımlar, kültür ile temellendirilmeli bunun üzerine güç ve çıkarlarla devam edilmelidir[59]. Devletleri çatışma veya anlaşmaya yönlendiren veya devletlerarası ilişkileri şekillendirirken kimlik esas alınır. Wendt'e göre; kimlik, bir ülkenin tutumlarını, dost veya düşman olarak sınıflandırmak veya ötekileştirmek için kullanılır[60].

---

[56]Alexander Wendt, *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, Cambridge 1999, s. 2-61.
[57]Ateş, *a.g.e.* , s. 226.
[58]Bozdağlıoğlu, *a.g.e.* , s. 151-152.
[59]Sezgin Kaya, ''Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivizm Yaklaşımlar'', *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C.63, S.3, Ankara 2008, s. 100.
[60]Atilla Sandıklı-Bilgehan Emeklier, ''Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm'', *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*, Derleyen: Atilla Sandıklı, BİLGESAM, İstanbul 2012, s.40.

İnşacı kuram kimlik ve çıkarları birbirinden ayrı düşünmez. İnşacı kuram *"Çıkar kavramını kimlik meselesi ile bağdaştıran sabit bir ulusal çıkar olmadığını"*[61] savunur. Devletin sahip olduğu ulusal kimliğe göre ulusal çıkarı da değişmekte ve ona göre yeniden tanımlanmaktadır. Devletler, ilk olarak kimliklerini inşa ederler daha sonra ise bu doğrultuda çıkarlarını belirleyerek inşa etme yoluna gitmektedirler. Çıkarların oluşmasında kimliğin belirleyici olduğu, kimliğin değişimine bağlı olarak çıkarların ve davranışların değişebileceği düşüncesi savunulmaktadır[62]. Devletlerin dış politikadaki çıkarlarının belirlenmesi de sosyal olgu olarak ilerlemektedir. Bu doğrultuda ortak kimlikler inşa edilebiliyorsa, ortak çıkarların inşasını da mümkün kılmaktadır. Kimlik, uluslararası ilişkilerde sosyal bir üst yapının aktör olarak kabul görmekte ve davranışları uluslararası ilişkiler için etkili bir değişkendir. Uluslararası ilişkilerde fikirlerin, yasaların ve kültürlerin devletlerin kimliklerinin şekillenmesinde belirleyici olduğunu ve devletlerin ilişkilerini belirdiğini savunmaktadır[63]. Devletin çıkarlarını kimlikler oluşturmaktadır. Kimliğin oluşumu çok etkenli bir olgudur. Kimlik öncelikle kendimiz ve öteki üzerinde durmuştur. Devletlerin ulusal kimliği farklılaşmamayı temel alarak diğer devletlerden kendi devletini farklılaştırmak üzere kurmuştur[64]. Ancak öteki olarak tanımlanan, başka bir devlet olmak zorunda değildir. Ötekinin devletin kendi geçmişinde bile olabileceğini ve iktidar mücadelelerinin, farklı kimliklerden hangisinin öne çıkma mücadelesi gibi durumlarda olabilir[65]. Devlet kimliğini yani kim olduğumuzu bizim tanımlamamız, uluslararası sistem içindeki etkileşimleri göz ardı etmemiz anlamına gelir. Devletlerin kendilerine atfettikleri kimliklerin, uluslararası sistemin diğer aktörleri

[61]Birgül Demirtaş Coşkun, "Türkiye'nin Bosna ve Kosova'ya Yönelik Politikaları: İnşacı Kuram Açısından Bir İnceleme", *Uluslararası İlişkilerde Post-modern Analizler-1 Kimlik, Kültür, Güvenlik ve Dış Politika*, Derleyen: Tayyar Arı, Marmara Kitap Merkezi Yayınları, Bursa 2012, s. 157.
[62]Bill Mcsweeney, *Security, Identity and Interests: A Sociology of International Relations*, Cambridge University Press, New York 1999, s. 127.
[63]Ronald L. Jepperson-Alexander Wendt-Peter Katzenstein, "Norms, Identity and Culture in National Security", *Te Culture of National Security*, Derleyen: Peter Katzenstein, Columbia University Press, New York 1996, s. 33-75.
[64]Birgül Demirtaş Coşkun, "İnşacılık", *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Derleyen: Şaban Kardaş-Ali Balcı, Küre Yayınları, İstanbul 2014, s. 114.
[65]Ertem, *a.g.m.* , s. 202.

tarafından onaylanması da kimlik oluşumu ve şekillenmesi sürecinde önemli bir faktördür[66].

Wendt'e göre, devlet kimliği uluslararası sistem içindeki aktörlerin etkileşimleri neticesinde şekillendiğini savunur. Bu varsayım içsel unsurların devlet kimliği üzerindeki etkisini göz ardı etmiştir. Sistemik etkileşimi başlangıç olarak kabul eden Wendt, öz ve ötekinin etkileşim öncesindeki içsel durumuna yönelik bir varsayımda bulunmaz. Öz ve ötekinin tesadüfen bir araya geldiğini savunur. Fakat aktörlerin, içsel dinamikleri sayesinde etkileşim öncesi bir "öz" tanımı ve "öteki" algısı oluşturup oluşturmadığı sorusu, Wendt'e yönlendirilen eleştirilerden birisidir[67]. Onuf ve Wendt yapıların, özneler arası anlamalar yoluyla sosyal olarak inşa edildiğini varsaysa da, anlamları oluşturan aktörler bağlamında farklılaşır. Wendt'e göre, anlamları oluşturan aktörler devletler iken Onuf ise, anlamlandırmanın kaynağı olarak toplumu kabul etmektedir.

1.3.2. İnşacı Kuram Bağlamında Dış Politika

İnşacılara göre, kimlik olgusu ile dış politika arasında direkt olarak bir bağ vardır.[68] Buna göre, İnşacı kuram dış politikanın merkezine koyduğu kimlik olgusunu iç etkenler bağlamında analiz etmektedir. Bu anlayış Türkiye gibi tarihsel geçmişi zengin olan ülkelerde toplumsal hafızayı canlı tutabilmek adına dış politikada etkin kullanılmaktadır[69]. İnşacılar dış politikayı kimliğin yanı sıra ulusal çıkarı da ön planda tutacak şekilde oluşturmaktadırlar. Realistlerle bu konuda örtüşen İnşacılar, kimlik olgusunu merkeze koyması bakımından ayrılmaktadırlar.

---

[66]Bahar Rumelili, "Kimlik", *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Derleyen: Şaban Kardaş-Ali Balcı, Küre Yayınları, İstanbul 2014, s. 262.
[67]Yücel Bozdağlıoğlu, *Turkish Foreign Policy and Turkish Identity; A Constructivist Approach*, Routledge, New York 2003, s. 24.
[68]Alexander Wendt, "Collective Identity Formation and the International State", *American Political Science Review*, C. 88, N. 2, 1994, s. 385.
[69]Mehmet Seyfettin Erol-Emre Ozan, "Türk Dış Politikasında Süreklilik Unsuru Olarak Siyasal Rejim", *Dış Politika Analizinde Teorik Yaklaşımlar: Türk Dış Politikası Örneği*, Barış Platin Yayınları, Ankara, 2012 s. 245.

İnşacı kuramı Balkanlar coğrafyası açısından değerlendirmek gerekirse, kimliği ön planda tutarak, toplumsal ve kültürel olgulara yönelen anlayış İnşacılıktır. Coğrafyada çatışmaların işbirliğinin önüne geçmesinin sebebi devletlerin uluslarını inşa ederken seçtikleri toplumsal kimliklerini diğer devletlere karşı düşmanlık duygusu üzerine kurmuş olmasından kaynaklanmaktadır. İnşacılık, Yugoslavya'nın dağılmasında Yugoslavya'nın üst kimliğinin tarihsel ve kimlik merkezli bir çaba içerisinde olan farklı toplumsal sınıfların siyasal politikalarına karşı koyacak oluşumun ortaya konulamaması ve alt kimliklerin üst kimliğe karşı üstün tutulması, bağımsız devlet kimliklerinin oluşturulması fikrinin toplumlar tarafından kabul edilebilir kılmıştır. Söz konusu fikrin oluşturulması siyasal ve askeri gücü harekete geçirmiş ve Yugoslavya merkezli çatışma tüm coğrafyaya yayılarak katliamlara, savaşlara, etnik temizliklere, göçlere yani coğrafyanın yeniden yapılanmasına neden olmuştur[70].

[70]Göktürk Tüysüzoğlu, ''Çatışma ve İşbirliği Dikotomisi Bağlamında Balkanlar'ın Siyasal Görünümü'', *Avrasya Etütleri TİKA*, Yıl: 18, S. 42, Ankara 2012, s. 101-102.

İKİNCİ BÖLÜM: BALKANLARA GENEL BAKIŞ

2.1. Coğrafi Bölge Olarak Balkanlar

Geçmişten günümüze meydana gelen tarihi olaylara değinileceği için; ilk olarak bu gelişmelerin ortaya çıktığı coğrafyanın sınırlarının ve genel özelliklerinin bilinmesi zorunluluktur. Nicholas J. Spykmann'ın da söylediği gibi:

"Coğrafya, uluslararası ilişkilerde en temel unsurdur, zira en kalıcı olan odur. Bakanlar gelir ve gider; hatta diktatörler bile ölür, ama dağlar yerinde kalır."[71]

Balkanlar, coğrafi açıdan dağlık bir bölgedir. Balkanlar coğrafyası üzerine kesin bir tanımlama olmasa da genel kabul görmüş açıklamalar mevcuttur. Buna göre Balkanlar, Tuna nehri üzerinde Demirkapı geçidindeki Banat dağı yoluyla Karpat dağlarına da geçerek Karadeniz'e doğru uzanan sıradağları ve bu dağları içeren Karadeniz, Ege, Akdeniz ve Adriyatik denizini de içine alan Avrupa'nın güneydoğusundaki yarımadadır[72].

Halil İnalcık'a göre Balkanlar; Avrupa kıtasının güneydoğusundan, Akdeniz, Ege, Marmara ve Karadeniz'i kapsayan coğrafyadır. Kuzey sınırı ise, Roma döneminden itibaren Tuna Nehri kabul edilmiş, Sava Irmağı, Syrmia ve Macaristan'ı Balkanlardan ayırarak Batı sınırı çizilmiştir[73].

Balkanların kapsamına hangi ülkelerin girdiği tartışma konusudur. Dar görüşe göre Balkanlar, üç ülkeden (Yugoslavya, Bulgaristan ve Arnavutluk) oluşur. Bazı kaynaklarda ise Romanya ve Yunanistan da bu tanımlamaya eklenmiştir. Başka bir bakış açısı ise Türkiye'nin Avrupa'da kalan topraklarından dolayı, Türkiye'yi de eklemiştir. Çünkü Türkiye Balkanların ayrılmaz bir parçasıdır.[74]

Avrupa'nın gerek geçmişte gerekse günümüzde siyasi tarihinde önemli bir bölge olan Balkanlar, 1990'dan sonrası Yugoslavya'nın dağılmasının ardından ortaya çıkan

---

[71]Nicolas Spykmann, *Dünden Bugüne Jeopolitik*, Çeviren: Yılmaz Tezkan-Murat Taşar, Ülke Kitapları Yayınları, İstanbul 2002, s. 11.
[72]Mithat Aydın, *Balkanlarda İsyan*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2001, s. 1.
[73]Halil İnalcık, *Türkler ve Balkanlar*, OBİV Yayınları, İstanbul 1993, s. 12.
[74]Halil Akman, *Paylaşılamayan Balkanlar*, Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 24.

küçük devletçikler ile daha karmaşık ve daha sorunlu bir bölge haline gelmiştir. Bu ülkeler, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Karadağ, Makedonya, Sırbistan, Slovenya ve Kosova'dır[75]. Balkan coğrafyasını oluşturan ülkeler şunlardır: Arnavutluk Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Yunanistan, Makedonya, Sırbistan, Karadağ, Türkiye'nin Trakya Bölgesi, Moldova, Romanya, Slovenya'dır.[76]

Andrew Baruch Wachtel'e göre, Balkan coğrafyasını bir çekirdek alan ve onun etrafını saran bir çeper alan olarak ayırmıştır. Çekirdek Balkan bölgesi; bugünkü Arnavutluk, Kuzey Yunanistan, Makedonya, Bulgaristan, Sırbistan, Bosna-Hersek, Güney Romanya ve Hırvatistan'ın bir bölümüdür. Çeper de ise; Güney Yunanistan'ı, Türkiye'yi, Adriyatik kıyılarının büyük bölümünü (Dalmaçya, Karadağ ve Arnavutluk), Kuzey Romanya ve Güney Macaristan'ı kapsar[77]. Bu gibi tanımlamalardan anlaşılacağı üzere Balkanların coğrafi sınırları konusunda genel olarak bir uzlaşı söz konusudur. Ancak Balkan coğrafyasının kuzey sınırı ya da hangi ülkelerin Balkan ülkesi olduğu noktasında günümüzde de devam eden farklı görüşler bulunmaktadır.

2.2. Kavram Olarak Balkanlar

Balkanlar tarih boyunca sürekli istilalara uğradığından dolayı, coğrafyayı tanımlamakta zorluk yaşanmasına ve farklı görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu durum, coğrafyayı tanımlarken olabildiğince coğrafyayı yöneten güçlerin hâkimiyetlerini sağlamlaştırabilmek için farklı isimler kullanarak, bir önceki inşa edilen yapıyı yok ederek kendi kimlik inşalarında bu kavramı araç olarak kullanmışlardır. Ancak Balkanlar kavramını tanımlanmadan önce kimlik kavramı üzerinde durularak kavramın temellendirilmesi sağlanacaktır.

---

[75]Haydar Çakmak, "Balkanlar", *Trakya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Dergisi*, S.1, C.1, Nisan 1998, s.1

[76]İrfan Kaya Ülger, "Balkan Gelişmeleri ve Türkiye: 1990'lı Yıllar", *21.Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Derleyen: İdris Bal, Ankara 2006.

[77]Wachtel, *a.g.e.* , s. 18.

Kimlik kavramı üzerine literatürde birçok tanım yapılmış olsa da üzerinde uzlaşılan bir tanım söz konusu değildir. Buna göre; *''Kimlik, insanların anlam ve tecrübe kaynağıdır.''*[78] Calhoun'a göre ise; *''Kimlik, ismi olmayan insanlar, benlik ve öteki, biz ve onlar arasında birtakım ayrımların yapılmadığı diller ya da kültürleri bilmiyoruz... Kendini bilmek ki her ne kadar bir keşif gibi gelse de aslında her zaman bir inşadır- ötekiler tarafından belli bir tarzda bilinmeye yönelik iddialardan asla ayrılamaz.''*[79]

Mikro tanımlamalarda kimlik, bireylerin bulundukları konum ve buna etki eden davranışlar ve hayatı anlamlandırma bakımından davranışlara bağlı olarak çeşitlilik arz eden çoklu ''ben'' ve ''öteki'' sınıflandırılması olarak görülmektedir.[80]

Makro düzeyde tanımlarda ise; sistemik olarak problemle kavramlaştırılan kimlik, sosyal düzende olması gereken bir olgu olarak kabul edilmiştir. Kimlik, kurumlar ve toplumlar içindeki bireylerin konumu varsayımından ortaya çıkmıştır. Bu nedenle makro düzeydeki düşünürler kimliği, din, meslek, eğitim, aile vs. gibi kurumların yapısal olarak ya da bireyi en genel toplumsal anlamlar bağlayan kültürel kişilik olarak görmektedirler. Kendilik bilincini karmaşık ve "değişken" bir kavram olarak kabul eden bakış açısı buna ek olarak geleneksel değerlerle ilgilenirler kimlik kavramını bir akışkanlık değil sadakat ve bağlanma olarak tanımlamışlardır[81].

Bölgesel kimlik kavramına değinilecek olursak; nasıl meydana geldiği ve nasıl bir değişim geçirdiğine ilişkin tartışmalar inşacı kuram tarafından ilgilenilen başlıca konulardandır. Topluluklar arası etkileşimin zamanla ürettiği belli bir alana ilişkin ortak bilgi, anlam ve değer yargılarının oluşması sonucu bölgeler ortaya çıkmakta ve aynı alanın ortak insani unsurları ile birlikte de bölgesel kimlikler meydana gelmektedir. İnşacı kurama göre, bölgesel kimlik, bölgedeki aktörler arası ilişkiler ile yapıların karşılıklı etkileşimi sayesinde meydana gelen yapılardır. Bu yapılar aktörlerin planladığı belirli ve bilinçli siyasi program ile gerçekleştirilebilir.

---

[78]Manuel Castells, *Kimliğin Gücü*, Çeviren: Ebru Kılıç, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2006, s. 12.
[79]John Caldwell Calhoun, *Critical Social Theory: Culture, History, and The Challenge of Fiffrrnce*, UK: Blackwell, Oxford 1995, s. 9-10.
[80]Wiegert Andrew-Teitge Smith-Teıtge Dennis, *Society and Identity: Towards a Sociological Psychology Routledge*, Cambridge Press, Cambridge 1986, s. 27.
[81]Andrew-Smith, *a.g.e.* , s. 27-28.

Buna göre bölgesel kimliklerin kimler tarafından, kimler için ve kimlere karşı oluşturulduğu soruları ‘‘Bölgesel kimlik’’ kavramını tanımlarken sorulması gereken temel sorulardır. ‘‘Balkan kimliği’’ tanımlanırken bölgesel kimlik tanımlamalarının tümüne uymaktadır. Yüzyıllardır aynı coğrafyada bir arada yaşayan toplulukların sonucu olarak meydana gelmekle birlikte, bölgesel kimliğin inşasında dış faktörler ve müdahalelerde rol oynamıştır. Bölgesel değişim genelde bölge içindeki aktörlerin hesaplaşması olarak ortaya çıkmıştır. Her değişim eskiyle bir hesaplaşma olduğu için onu silme doğrultusunda hareket edilmiştir. Fakat eskinin kalıcılığı çoğu kez yeninin inşasında eskinin temelleri üzerine inşa edilmesi ile sonuçlanmıştır. Günümüzde Balkanlar’ı oluşturan devletlerde önemli kültürel farklılıklar hala mevcuttur. Bu farklılıklar, ulusçuluk sonrası inşa edilen devletleri oluşturan çoğunluklar tarafından kabul edilmemektedir. Bölgedeki her devlet diğer devletlerden farklı olduğunu öne sürerek tek bir kültüre sahip olduğunu iddia etmekte ve bu düşünceyi devlet politikaları haline getirmişlerdir. Bu tek kültürlülüğün inşasında, aynen ulusçuluğun doğuşunda ve yayılışında olduğu gibi süreç yaşanmaktadır[82].

Bölgeye isim olarak tanımlamalarda bulunur iken yüzyıllar geçtikçe farklılıklar yaşanmıştır. Balkan coğrafyasında, daha önceleri eski ve orta çağ tarihlerinde, ‘‘Yunan Yarımadası’’ veya ‘‘Bizans Yarımadası’’ gibi isimler de verilmişti. Osmanlılar döneminde Balkanlar ‘‘Rumeli’’ veya ‘‘Rumeli-i Şahane’’ olarak isimlendirilmiştir. Bunlara ek olarak ‘‘Avrupa Türkiye’si’’, ‘‘Avrupa’daki Türkiye’’, ‘‘Osmanlı İmparatorluğu’nun Avrupa Yakası’’, ‘‘Avrupa Akdeniz’i’’ ya da ‘‘Doğu Yarımadası’’ gibi isimlendirmeler de kullanılmış olduğu görülmektedir[83].

Maria Todorova’ya göre, Balkanlar kavramını ilk kullanan Alman diplomat Salomon Schweigger’dır. Schweigger 1557 yılında Balkanlar’a gerçekleştirmiş olduğu seyahat sırasında tutmuş olduğu günlüklerden bu bilgiye ulaşılmıştır. Schweigger Balkan seyahatinde günlüklerinde şu notları tutmuştur.

> *“[Haemus] 6,000 fit yüksekliğindedir. Tarih, Büyük İskender’in babası Makedonya Kralı Philip’in Tuna Nehri, Adriyatik Denizi, İtalya ve*

[82]Şaban Çalış-Murat Önsoy, ‘‘Kavramsal Çerçeve: İsimlendirme ve Bölgesel Kimliğin İnşası’’, Derleyen: Şaban Çalış-Birgül Demirtaş, *Balkanlarda Siyaset*, Eskişehir 2012, s. 3-4.
[83]Todorova, *a.g.e.* , s. 65.

Almanya'yı görebilmek için Hameus (Balkan Dağları) dağına dört günde tırmandığını ve oradan iki günde indiğini yazar. Aslında bu oldukça hayret vericidir; zirâ Venedik ve Adriyatik Denizi Haemus Dağı'ndan 100 mil, Almanya ise 100 milden daha uzak bir mesafede yer alıyordu. Haemus Dağı bir zamanlar sahip olduğu gümüş madenleri ile tanınır, bu nedenle İtalyanlar buraya Gümüş Dağı demektedirler. Türkler ise Balkan Dağı olarak adlandırmıştır; yerel halk bu dağa Hırvatçada Comonitza demektedir"[84]

Osmanlılar, Balkanlar için yaygın olarak ''Rumeli'' kavramını kullanırken, coğrafyaya daha önceden hükmeden Roma İmparatorluğu'nun farkında olarak hareket ediyordu. Osmanlıların gözünde, Bizans İmparatorluğu Roma İmparatorluğu'nun bir parçası veya devamı gibiydi. ''Bizans'' kavramı bu bakış açısından dolayı Aydınlanma Çağı'nda ortaya atılan bir kavramdır. ''Konstantinople'' kurulmadan önce aynı bölgede küçük bir kasaba olan ''Byzantium'' olarak adlandırılıyordu. 16. Yüzyılda Alman düşünür Hieronymus Wolf bu bölgeden esinlenerek imparatorluğa ''Bizans'' adını vermiş ve tarihte bu kavram daha sonraki yıllarda kabul görmüş, yaygın olarak kullanılmıştır[85]. Bu tanımlamanın Almanların ve diğer Avrupalılar tarafından kabul görmesinin nedeni, kurmuş oldukları Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu'nu, Roma İmparatorluğu'nun gerçek varisi olarak görerek ve Bizans ya da Doğu Roma İmparatorluğu'nu varis olarak kabul etmemeleridir. Bu sebeple ''Bizans'' kavramına ölçülü bakmakta yarar vardır[86].

Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa'ya ayak bastıktan sonra, burada fethettikleri yerlere ''Rumeli'' adını verdiler.[87] Rumeli köken olarak Rum kelimesinden türetilmiş, İranlılar ve Anadolu'ya gelen Türkler arasında yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Rum, Roma'ya atıfta bulunmaktadır. Rumeli kavramı ise, Rumların yani Romalıların ülkesi, o dönemde Bizans İmparatorluğu'nun sahip olduğu İran'a en yakın topraklar olduğu için kullanılmıştır. Osmanlı Türklerini diğer Asyalı Türklerden ayırt etmek ve imparatorluğun şehirli, eğitimli ve kültürlü sınıfını

[84]Todorova, *a.g.e.* , s. 24.
[85]İlber Ortaylı, *Son İmparatorluk Osmanlı*, Timaş Yayınları, İstanbul 2007, s. 43.
[86]İlber Ortaylı, *Osmanlı'yı Yeniden Keşfetmek*, Timaş Yayınları, İstanbul 2006, s. 64.
[87]*Eski İslam Ansiklopedisi*, C. 6, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, s. 180-181.

tanımlamak için de kullanılmıştır. Osmanlıların Balkanlar'ı fethetmesi ile kavram yeni anlamlar kazanmıştır. Artık belli bir bölge için isimlendirilmiş, Anadolu'nun ötesindeki Avrupa toprakları 'Rumeli Eyaleti' olarak görülmüştür. 18. Yüzyıldan itibaren başlayan toprak kayıpları sonucunda Rumeli eyaletinin alanı giderek daralmış ve ''Vilayet-i Umumiye Nizamnamesi'' ile birlikte ''Rumeli Eyaleti'' ortadan kaldırılmıştır. Balkan Savaşları sonucunda, Batı Trakya hariç coğrafyanın tamamı Osmanlı'nın elinden çıkmıştır. Buna rağmen bugün bile kullanılan ''Rumeli'' kelimesi bir Osmanlı mirasıdır. Günümüz Türkiye'sinin Avrupa yakası, "İstanbul'un Avrupa yakası" ile tüm Trakya'yı Osmanlı Balkanlarının tamamını anlatabilmek için kullanılmaktadır[88].

''Balkan" kelimesinin anlamına bakacak olursak, "üzeri sık ormanla kaplı dağ", anlamına gelmektedir. Coğrafyaya bu adın Osmanlı Türkleri tarafından verildiği kabul edilmektedir. Osmanlılardan önce coğrafyaya gelmiş olan, Kıpçaklar, Peçenekler, Hazar Denizi'nin doğusundaki Türkmen Stepinin güney sınırını çizen dağları Balkan Dağları'na benzeterek bu adı verdikleri kabul edilmektedir[89]. Osmanlılar ''Balkanlar'' kelimesini Şemseddin Sami'nin de anlatımıyla "Rumeli kıtasını garptan şarka şakk eden silsile-icibal"e, yani coğrafyayı ikiye bölen sıradağlara atfen kullanmışlardır[90]. Türkçe kökenli "Balkan" kelimesi bütün dillerde karşımıza çıkmaktadır.[91] Balkanlarda, hem coğrafi anlamda hem de siyasi ve ekonomik anlamda Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlamakta adeta bir köprü niteliği taşımaktadır. Georges Castellan'a göre; Balkanlar, Avrupa ve Asya arasında bir ''köprü'' veya ''kavşak'', ''bir halk salatası'' veya ''karışım potası'', Avrupa'da bir 'barut fıçısı' veya 'savaş alanı' olarak adlandırılmıştır[92].

19. yüzyıla gelindiğinde, Batılılar ile Balkanlar arasında iletişim şu şekildedir: *''Varlığınız ülkemizde pek bir anlam ifade etmeyecek, çünkü Hıristiyan ülkede değilsiniz. Bu kaba Türkler arasında ne yapılabilir ki?''*. ''Balkanlaşma'' kavramı bütünleşmenin yerine, ortaklık veya işbirliği için kullanılmıştır. Balkanlar kavramı

[88]Çalış-Önsoy, *a.g.e.* , s. 6.
[89]Mustafa Selver, *Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2003, s.19.
[90]Çalış-Önsoy, *a.g.e.* , s. 7.
[91]İnalcık, *a.g.e.* ,s. 9.
[92]Çelik, *a.g.e.* , s. 12.

aslında bölünmenin ve parçalanmanın meydana getirdiği bir kelime olarak kullanılıyorken, ‘‘Balkanlaşma’’ kavramı bu olumsuz anlamın yerine ikame edilerek olumlu bir sembol haline dönüştürülmek istenmiştir[93]. 19.yüzyılın ortasından sonra yerel veya yabancı yazarlar ‘‘Balkanlar’’ ismine önyargılı yaklaşmışlardır. Wachtel’e göre; yazarlar coğrafyayı olumlu terimlerle tanımlamaya ve Balkanlar’ı tutarlı, bütün olarak oluşturan kültürel, tarihi ve toplumsal dokuları çıkış noktası olarak kabul etmeyi göz ardı etmişlerdir[94]. Balkanlar daha sonraki yıllarda bir coğrafyanın adı olarak kullanılmamış, tam tersi yerel kargaşa, ilkel kavgalar gibi negatif kelimelere karşılık gelmiştir. Özet olarak, Balkan kelimesi o tarihlerde kaba bulunmuştur[95].

Avrupalı düşünürlere göre, tanımlanan Balkanlar’ın bir “kimliklendirme” sürecine tabi tutulduğudur. Todorova’ya göre, Avrupa’nın ‘içindeki öteki’ olarak belirttiği Balkanlar’ı; barbar, ilkel gibi sözcüklerle yani Batı’nın kendisini tanımlamakta kullandığı medeni, rasyonel gibi kavramların tam tersi ile özdeşleştirmekte ve Balkanlar’a yönelik Oryantalizmin benzerini siyasete de ‘‘Balkanizm’’ adı altında kullanmaktadır. Balkan coğrafyasını tanımlamakta kullanılagelmiş ‘‘kavşak’’ ve ‘‘köprü’’ gibi metaforların, bölgenin ‘‘yarı Avrupalı’’, ‘‘yarı Asyalı’’, ‘‘yarı medeni’’, ‘‘yarı oryantal’’ olarak tanımlanmasına hizmet ettiğinin altını çizmektedir. Zamanla Türkçe konuşan tebaa tarafından kullanılan isim, oryantalizmin yerine konulup, küçümseyici bir anlama bürünerek “parçalanmış, bölünmüş ve etnik çatışmaların yoğun olduğu” bir bölgeyi anlatmak için kullanılan bir kavram hâline gelmiştir. Tarihsel sürece bakıldığında gerek ‘‘Balkan’’ ismine gerekse bu ismin çağrıştırdığı bölgesel kimliğe olumsuz anlamların yüklenmesinde; bölgede meydana gelen kanlı çatışmalar sebep olmamıştır. Batı’nın ‘ötekileştirme’ siyasetinin çok büyük bir payı vardır[96]. Bozidar Jezernik göre, Balkanları Avrupa’dan ayrı düşünmek mümkün değildir. Çünkü Balkanlar, Avrupa’nın kendisini farklı görmek için kullandığı bir aynadır, Avrupa yüzyıllardır, kendisinin

[93]Osman Olcay, *Is It Possible in a ‘Balnaizing’ World To Have Less Balkanization in the Balkans?’, Balkans: A Mirror Of The New International Order*, Eren Yayınları, İstanbul 1995, s. 348.
[94]Wachtel, *a.g.e.* , s. 15.
[95]Bozidar Jezernik, *Vahşi Avrupa-Batı’da Balkan İmajı*, Çeviren: Haşim Koç, Küre Yayınları, İstanbul 2006, s. 4.
[96]Çalış-Önsoy, *a.g.e.* , s. 7.

‘‘medeni’’ olduğunu ispatlamak için ‘‘barbarlar’’ ile arasındaki farkları göstermek için Balkanları kullanmış ve bu duruma da önem vermiştir[97].

2.2.1. Balkanlaşma/Balkanizasyon

‘‘Balkan’’ isminden günümüzde siyaset biliminde, sosyolojide ve coğrafya da kullanılan *‘‘Balkanlaşma’’* kavramı ortaya çıkarılmıştır.

> *“Balkanlaşmak, bir bölgenin ya da ülkenin genellikle etnik sınırlara göre küçük parçalara ayrılmasıdır. Terim I. Dünya Savaşı sonrasında, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu’nun yerine Müttefik Güçler tarafından oluşturulan Güneydoğu Avrupa’da esasen 5 ülkenin (Arnavutluk, Bulgaristan, Macaristan, Romanya ve Yugoslavya) oluşturduğu bölgenin adından gelmektedir… Eski imparatorlukların oluşturduğu bu bölgede, birbirleriyle temas halinde olan farklı dinlerin inananları arasındaki çatışmanın uzun bir tarihi vardır. Hıristiyanlar ile Müslümanlar ve onların yanı sıra Ortodokslar ile Katolikler ve Sırplar ile Kosovalılar arasında rekabet vardır…’’*[98]

Bu tanımlama yakın geçmişte yapılmış olsa da, yanlışlıklar bulunmaktadır. Balkan ülkelerinin I. Dünya Savaşı sonrasında kazanan devletler tarafından kurulduklarını savunmaktadır; ancak Osmanlı İmparatorluğuna bağlı Balkan ulusları, I. Dünya Savaşı’ndan önce Bulgaristan ve Arnavutluk dışında (Bulgaristan 1878’de özerklik kazanmış ancak 1908’de bağımsız bir devlet olarak hareket etmiştir.) 19. Yüzyılda bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Başka bir görüşe göre; ‘‘Balkanlaşma’’ kavramını “bir bölgenin hem birbirlerine hem de diğer komşularına karşılıklı düşmanlık ilişkileri besleyen küçük birimlere bölünmesi” olarak tanımlamıştır[99].

---

[97]Jezernik, *a.g.e.* , s. 29.
[98]Gerald L. Pıtzl, *Encyclopedia of Human Geography*, Greenwood Publishing, Londra 2004, s. 15. (“Balkanization” maddesi)
[99]V.M.Koltyakov-A.I. Komarova, *Elsevier’s Dictionary of Geography*, Elsevier, Amsterdam 2007, s. 66 (“Balkanization” maddesi)

20. yüzyıla gelindiğinde ulusçuluk hareketleriyle birlikte yeni anlayışlar Balkan coğrafyasına girmiştir. Yüzyılın başlarında Avrupa'nın üretmiş olduğu kavram, yüzyıllardır kullanılmakta olan diğer kavramdan daha kalıcı olmuştur. Canbolat'a göre; tarih boyunca, "uzlaşmazlık", "çelişkiler" ve "çıkarların bölünmüşlüğü" ile Balkanlar, 20. yüzyılın başlarında siyasal literatüre, bu anlamları bir araya getiren "Balkanlaşma" kavramının girmesini sağlamıştır[100]. ''Balkanlaşma'', büyük siyasal birimlerin parçalanmasını ifade edip buna ek olarak barbarlığa dönüşle aynı anlama geldi. Balkanlar'ın Avrupa'nın ''ötekisi'' olarak tanımlamaktadır[101]. Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı'nın Balkanlar odaklı olmasının nedeni de, ''Balkanlaşma'' ve ''Balkanlaştırılma'' gibi kavramların yaratmış olduğu ikilem ve bu ikilem etrafında Balkan devletlerinin taraflarını seçmelerinin yaratmış olduğu bunalım kaynaklıdır.

''Balkanlar'' ve ''Balkanlaşma'' kavramları siyasal coğrafyanın konusu olmuş, ancak coğrafyadan çok siyaset bilimi için belirleyici olmuştur. Çünkü jeopolitik siyaset biliminin uzantısı olarak geliştiğinden, doğası gereği belirsizliklere diğer disiplinlere göre daha yatkındır. Dahası herhangi bir coğrafi bölgeyi "Doğu", "Batı", "Kuzey" gibi bir yön ile belirtmeye başladığımız andan itibaren başlar[102]. Bu durum bize bir bölge başka bir bölgenin doğusunda, batısında gibi durumlarda yer alması bakış açımıza göre yeniden belirlenir. Coğrafi alan arasında kurulan parça-bütün ilişkisi, bu ilişkiyi kuran ve temellendiren kişinin bakış açısı olup buna göre kavram doğası gereği siyasidir. Balkan kavramı için sözü edilen olumsuz çağrışımlarla gösterilmek istenen "Batı kültüründe gezinen bir hayalete dönüşen''[103] Balkanların terk edilmesi, kaçılması gereken bir coğrafya ya da kullanılmaması gereken bir kavram halini alması,[104] onun yerine alternatif olarak ''Güneydoğu Avrupa'' isminin kullanılması böyle bir tercihi yansıtmaktadır[105]. ''Güneydoğu

[100]İbrahim Canbolat, *Savaş ve Barış Arasında Dünya: Korku ve Umut Arasında İnsan*, Alfa-Aktüel Kitabevi, İstanbul 2003, s. 57.
[101]Todorova, ***a.g.e.*** , s. 17.
[102]Stefanos Yerasımos, *Milliyetler ve Sınırlar Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu*, Çeviren: Şirin Tekeli, İletişim Yayınlan, İstanbul 2010, s. 80.
[103]Todorova, *a.g.e.* , s. 17.
[104]Adrian Cıoroıanu, ''The Impossible Escape: Romanians and the Balkans'', *Balkan as a Metaphor Between Globalization and Fragmentation*, Derleyen: Dusan I Bjelic-Obrad Savic, Mass: MIT Press, Cambridge 2005, s. 209-233.
[105]Todorova, *a.g.e.* , s. 68.

Avrupa'' tanımının kullanımı, geleneksel olarak ''Avrupa'nın ötekisi'' olarak algılanan bu coğrafyayı, tasarlanan parça-bütün ilişkisine göre, Avrupa'nın içinde yeniden konumlandırmaya çalışmaktadır.[106] Tanımlamalara en yakın örnek olarak Karpat'ın şu sözlerini göstermek mümkündür:

> *"Tarihsel ulusçuluk, genellikle aslı olmayan öncüller üzerine kuruludur ve efsanelerle beslenir, fakat siyasal devletlerin yaratılmasında temel bir rol oynama ve insanlık tarihinin gidişini belirleyici bir biçimde etkileme kapasitesine sahip olağanüstü güçlü bir öğretidir. Bu savın doğruluğu Balkanlardan başka hiçbir yerde daha açık biçimde kanıtlanamaz*"[107]

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ve Soğuk Savaş'ın başlamasıyla Yunanistan komünist devletlerden ayrılarak Balkanlar ikiye bölünmüştür. Bu yüzden Balkan ülkeleri Batı'nın hafızasından silinmiştir. Tito Yugoslavya'sı hem Amerika hem de Avrupa'daki Yeni Sol tarafından ideal yönetim biçimi olarak görülüyordu. Bağlantısızlar hareketi ve işçilerin kendi yönetimleri Yugoslavya dışında etki alanı yaratmaya başlıyordu[108]. Bu dönemde Balkan kavramı da ideolojik bir birliği temsil eden bir kavram haline gelmiştir. Baltık Denizi'nden Adriyatik'e kadar uzanan ülkeleri kapsayan bu tanım 1989'dan itibaren yerini başka yapılara bırakacaktır. Balkanlar'da yaşayan uluslar da ''Balkan'' ismiyle bir arada anılmayı istememektedirler. Bu dönemde; ''Doğu Avrupalı'' ve ''Yugoslavyalılık'' gibi ideoloji üzerinden isimlendirmeler popülerlik kazanmıştır. 1990'lı yıllarda uygulanan politikalarla kuvvet kazanmıştır. Bu politikalar yaşanan kimlik bunalımının nedenlerinden biridir. Bu isimlendirmelerin kabul görmesi için Yugoslavya üst kimliğiyle oluşan uluslar bir potada eritilmeye ve bölgesel farklılıklar ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Toplumların kendi yerel müzikleri, dilleri ve gelenekleri unutturulmaya çalışılmış, onun yerine bu dönemde bestelenmiş Yugoslav halk müziği ve Yugoslav kültürü benimsenmeye çalışılmıştır. Yine bu dönemde ortaya

---

[106]John S. Kolıoppoulos-Thanos Veremıs, *Modern Greece A History since 1821*, West Sussex: Wiley-Blackwell 2010, s. 202.
[107]Kemal Karpat, *Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, Çeviren: Recep Boztemur, İmge Kitapevi, Ankara 2004, s. 7-8.
[108]Mark Mazower, *Bizans'ın Çöküşünden Günümüze Balkanlar*, Çeviren: Ayşe Ozil, Alfa Yayıncılık, İstanbul 2014, s. 31.

konulan eserlerde Yugoslavca genel olarak da Güney Slavlarının kahramanlıkları konu edilerek Sırp, Hırvat, Boşnak, Makedon kimliklerinin yerine Yugoslav kimliği yüceltilerek bir üst Yugoslav kimliği oluşturulmaya çalışılmıştır. Bunlara ek olarak Balkanlar'da Yugoslav üst kimliği yaratılmaya çalışılırken, yurttaşlar devlet tarafından etnik kimliklerine göre gruplanıyor, nüfus kâğıtlarına etnik kimlikleri yazılıyordu. Yugoslav yurttaşların etnik kimliklerini ifade edememe gibi sorunları yoktu. Yugoslav yurttaşları, federasyonları parçalandıktan sonra etnik damgalarla yaşamak zorunda kalmışlardı[109]. Balkan uluslarının Doğu-Batı arasında gelgit içerisinde kendilerini Batı'ya ait olarak gördükleri için, komşularını Doğulu olarak görüp dışlama çabasına girmişlerdir. Hırvatlar Sırpları, Sırplar Bosnalı Müslümanları ve Arnavutları, Yunanlar Bulgarları, Sırpları, Arnavutları ve Türkleri, Romenler ise diğer bütün ulusları birden ''Doğulu'' olarak görüp, kendilerini ''Batılı'' olarak o dünyanın bir parçası görme gayretinde olmuşlardır ki, bu duruma ''Balkanlar-içi zincirleme Oryantalizm'' olarak isimlendirmek yanlış olmaz. Bu bakış açısı, bağımsız devletlerin kurulmasında ve devamında artış göstermiştir.

Andrej Grubacic'e göre, ''Balkanlaşma'' olgusu, "yukarıdan" ve "aşağıdan" olmak üzere iki yönü olduğunu ileri sürmektedir. "Yukarıdan" olan etni-siteler arası dayanışmayı ve bölgesel sosyo-kültürel kimliği yok ederek, bunları şiddet aracılığıyla ulus-devlet sisteminde bir araya getirmeyi ve kapitalist dünya-ekonomisi ile bütünleştirmeyi öngören ve neo-liberal kültürel kolonyalizmi dayandıran tarihsel bir olgu olarak kabul edilmektedir. "Aşağıdan Balkanlaşma" olgusu ise sosyo-kültürel yakınlıkları, etni-siteler arası dayanışma ve karşılıklı yardımlaşmadan doğan gelenekleri destekleyen bir gelişmenin sonucu olduğunu; bu çok kültürlü gerçeğin de bu bölgede yaşanan anti-otoriteryen yapılarda arazinin ortak kullanımı örneklerinde ve federatif hareketlerde kendisini göstermiştir. Balkanlar'ın ve Avrupa'nın geleceğinin kültürel olarak farklı topluluklar tarafından savunulan, Balkanlar'da da tarihsel olarak var olan bir gerçekte, "aşağıdan" bir federalizmde yattığı görüşünü kabul etmektedir. Balkanlar'da bugün bile "Yugoslav" kimliğine sahip çıkan görüşler gözlemlenmektedir. ''Yugoslav'' ve ''Doğu Avrupalı'' kimliğine geri

[109]Kut, *a.g.e.* , s. 97.

dönme isteği bir boşluğun içine düşmüş hisseden bölge insanı için eskiye duyulan özlemin yansıması olmuştur[110].

Stefanos Yerasimos'a göre;

> *"Ulusal hayalin gerçekleşmesini önleyen komşunun, kaçınılmaz olarak düşman görüldüğü; ittifakların, komşunun aynı düşmanlık duygularıyla dolu komşusuyla yapıldığı; azınlıkların eğer beşinci kol gibi görülmüyorlarsa, rehine muamelesi gördükleri bu ortamda, herkes yine de, iyi kötü, Batı modeline ayak uydurmaya çalışmaktaydı. Batı'yla bütünleşme işbirliği yoluyla olamayınca tek çare dışlamayı denemekti; iki savaş arası dönemde Avrupa'da esen (sınırları ve status quo'yu tartışma konusu yapan) revizyonist rüzgarlar, bölgedeki hiçbir devlet yöneticisini rahatsız edecek nitelikte olmadığından, hazırlığı yapılan savaş senaryolarında hepsine uygun bir yer verildi, destekleri arandı. Bu dışlama mantığına eşlik eden ideolojik süreçte herkes kendini, uygarlığı barbarlıktan ayıran sınırın berisinde, ama barbarlıkla temas da olacak bir konuma yerleştiriyor, böylece kendisi Batı dünyasını barbarlıktan ayıran sınırın bekçiliğine sıvanırken komşusunu, bir dizi jeopolitik çarpıtmalardan geçerek, sınırın ötesindeki karanlıklara itiyordu."*[111]

''Balkanlaşma'' veya ''Balkanizasyon'' terimleri, kontrol edilmesi güç, büyük ve etkin devletlerin parçalanarak, daha küçük ve güçsüz yapı ve birimlere ayrılarak, özgür uluslar yaratmak olarak tarihlememiz mümkündür. Balkan ülkelerinin, 1990'lı yıllar itibariyle yaşadıkları iç savaş ve çatışmalar sonucunda egemenlik kavramının parçalanması sonucunda ''Balkanizasyon'' sürecine girdiklerini ifade etmek mümkündür. ''Balkanizasyon'' süreci yeni bir olgu olmayıp, temeli yüzyıllar öncesine dayanan ancak hiçbir kültürün tek başına egemen olamadığı, kültürel ayrışımlar, dinsel farklılıklar, ötekileştirilmelerin rol oynadığı faktörlere dayanmaktadır. Küreselleşme düşüncesi ile birleşip değişime uğrayan kavram millet sisteminin terk edilip, küreselleşme ve beraberinde getirdiği unsurların

[110]Çalış-Önsoy, *a.g.e.* , s. 12-15.
[111]Yerasımos, *a.g.e.* , s. 21-22

ve değişim döngüsünün de etkisi ile ulus bilinci ön plana çıkarılarak, Avrupa kimliği ve algısına yaklaşıldığını ifade etmektedir. Bu durum yaşanan savaşlar, tarafların ötekileşmesine elverişli zemin oluşturur iken, etnik duyguların da geçmiş yüzyıllara göre canlanmasına neden olmuştur. Günümüzde farklılıkların dünyasında, kültürel çeşitliliğe zenginlik atfedilir ve farklılıklar ile bir arada yaşama kültürü desteklenir iken, farklılıkların korunması ve çok kültürlülük düşüncelerinin ön plana çıkarılarak, kültürler arası iletişimin önemine vurgu yapılmaktadır[112].

2.2.2. Balkanlardan Güneydoğu Avrupa'ya

Balkanlar, Soğuk Savaş sonrası dönemde en fazla değişim gösteren coğrafya olmuştur. Siyasi değişiklikler anlaşmazlıkları körüklemiştir. Yugoslavya'nın parçalanması ile geniş bir coğrafyada kanlı çatışmalar meydana gelmiştir. Bu çatışmalar sonucu oluşan otorite boşluğu ve güç mücadeleleri arasında etnik topluluklar arasındaki çatışmalar tekrar alevlenmiş ve bölge bir kez daha Batı'nın ''Balkanlaşmak'' terimini doğrular nitelikte bölünmelere ve savaşlara sahne olmuştur. Savaşların sona ermesi ve siyasi sınırların yeniden belirlenmesi ile birlikte coğrafya yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Bu yapılanma sürecinde Balkanlar; Orta ve Doğu Avrupa'dan ayrı olarak değerlendirilmiş ve coğrafya ''Güney Doğu Avrupa'' olarak isimlendirilmiştir. ''Güneydoğu Avrupa istikrar Paktı'' ve ''Güneydoğu Avrupa İşbirliği Girişimi'' gibi isimlerden de anlaşılacağı gibi bölgeye yönelik uluslararası toplum bir yandan isim değişikliği yaparken öte yandan da istikrara ve bölge ile Avrupa'nın işbirliğine atıfta bulunmaktadır. Bunun sebebi, Balkanlardaki otorite boşluğunu doldurmaya istekli olan Avrupa Birliği'dir. Bunu da ilk olarak ''Balkanlar'' kelimesinin olumsuz çağrışımlarının aksine ''Güneydoğu Avrupa'' ismiyle istikrar ve işbirliğine atıfta bulunarak yapmaya çalışmıştır. Bu isimlendirme, yeni bölgesel kimliğin ilk adımları olarak algılanabilir[113].

---

[112]Sibel Akova, ''Balkan Savaşları'ndan Günümüze Batı Balkanlar Ve Kültürlerarası İletişim Bağlamında Türkiye İle İlişkiler'', *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, Balkanlar Özel Sayısı, Derleyen: Fatih İyiyol-Işıl Altun, İstanbul 2012, s. 178-179.
[113]Çalış-Önsoy, *a.g.e.* , s. 11.

‘‘Güneydoğu Avrupa’’ isminin kullanılmasının bir diğer nedeni, Türk etkisinin kültürel anlamda yok olduğu ya da zayıfladığı yolundaki varsayımlara dayanak bulmak içindir. ‘‘Balkan’’ tanımlamasıyla coğrafyanın ortak kültürel mirasının Balkan kültürü ile Türk kültür mirasının sentezlenmiş bir sonucu olduğudur. Bununla birlikte coğrafyada kurulan ulus devletler, kendi ulusal kimliklerini meydana getirebilmek için Osmanlı mirasını kabul etmemekte ve tamamen yok etmeye çalışsalar da toplum içine yerleşmiş olan kültürel ögeleri yok edememişlerdir. Ulusal kimlik inşa etmeyi amaçlayan Balkan ulus-devletleri özellikle dil konusunda çalışmalar yapmışlardır. Kendi ulusal dillerini oluşturmak istemişlerdir. Bunun sebebi olarak, “ülkelerin ve halklarının siyasi ve diplomatik ilişiklerini kontrol edilebilmenin en temel yolunu dil olarak öngörmüşlerdir”[114]. Kahl’ın bu tespiti Balkan ülkeleri için örnek olmaktadır.

İlber Ortaylı’nın “Güneydoğu Avrupa” yorumu;

> “(...) *Son zamanlarda uluslararası teşekküllerde ve özellikle Batı Avrupa’nın hâkim olduğu kuruluşlarda bu bölgenin adı ısrarla “Güneydoğu Avrupa” olarak kullanılmaktadır. Örneğin; UNESCO gibi, tarafsız bir kuruluş olması gereken bir yerin genel müdürünün, toplantılarda ve demeçlerinde “Güneydoğu Avrupa” ismini ısrarla kullandığı görülmektedir. Bunun arkasında yatan sebep ise, Balkanlara has kaba bir milliyetçiliktir. Bazı Balkan ülkeleri ilmi mehafilde, siyasi ve diplomatik çevreler arasında Balkan tarihinden bu beş tane Türk asrını silmeyi amaçlamaktadırlar. Kuskusuz amaç ve niyet her zaman gerçekle bağdaşmamaktadır. Çünkü gerçekler bu beş asrın getirdiği mirası ve karmaşıklıkları her an göz önüne sermektedir* (...)”[115]

İlber Ortaylı’nın sözlerinde belirttiği gibi, ‘‘Balkan’’ kelimesini reddetmek coğrafyanın 500 yıllık tarihini yok etmek anlamına gelmektedir. Ancak Avrupalı

---

[114]Thede Kahl, *Das Rumänische und seine Nachbarn*, Frank & Timme GmbH, Berlin 2009, s. 11.

[115]İlber Ortaylı, “Balkanlar’da Tarihi Miras ve Türkiye’nin İmajı, Balkanlar’ın Etnik ve Kültürel Yapısı ile Bu Yapının Bugünkü Duruma Olan Etkilerinin Değerlendirilmesi (Güç ve Asimilasyon Politikaları dahil)”, *Balkanlar ve Türkiye’nin Bölgeye Yönelik Politikaları Sempozyumu 15-16 Aralık 1998: Bildiriler, Soru-Cevaplar, Katkılar ve Konuşma Metinleri,* HAK Yayınları, İstanbul 1999, s. 16-19.

düşünürler coğrafyaya Osmanlılardan önce gelmiş olan, Kıpçaklar, Peçenekler ve diğer Türkmen boylarının, Hazar Denizinin doğusundaki Türkmen Stepinin güney sınırını çizen Balkan Dağlarına benzeterek anılan dağlara aynı adı verdiklerini de belgelere geçtiğini bilmektedir. Ne var ki, Avrupa için "Balkan" sözcüğünün Türkçe olması bile rahatsızlık konusu olmaktadır[116]. Bu rahatsızlığın nedeni şudur ki; siyasi isimlendirmelerin ortaya çıkışı bazen siyasi olayların gelişmesinden daha önemli ipuçları vermektedir. Balkan savaşlarıyla Osmanlı imparatorluğunun, Avrupa topraklarından (Doğu Trakya hariç) çekilmesi gerçekleştirilmiştir. Fakat 19. yüzyıla kadar halen Osmanlı'nın Avrupa toprakları için Avrupalılar; ''Avrupa Türkiye'si'', ''Avrupa'daki Türkiye'' gibi tabirlerini kullanıyorlardı. Buna karşılık Osmanlı döneminde ''Devleti Avrupa-i Osmani'' ve ''Rumeli-i Şahane'' gibi isimleri tercih ediyordu. Bu dönemden itibaren siyasi gelişmelere paralel olarak Türk ve Müslüman imajlarını silmek, bir anlamda ''Türkler'' ismini Avrupa'dan tasfiye etmek için sürekli olarak bunalım ve krizle eşdeğer hale gelecek isimlendirmeler kullanılmaya başlanmıştır: Örneğin; Balkanlar ve Ortadoğu kavramlarıdır

Ahmet Davutoğlu'na göre, Balkanlar coğrafi konumundan dolayı jeo-stratejik öneme sahiptir ve Balkanlar birçok coğrafyanın geçiş bölgesi olduğu için tampon bölge olarak da görülmektedir. Bu yüzden Balkanlar coğrafyasında tarihte her zaman güç savaşları yaşanmıştır. Jeo-kültürel açıdan bakıldığında Balkanlar'da kökenleri Yunanlılara, İliryalılara, Romalılara, Bizanslılara ve Osmanlılara kadar dünya tarihini etkileyen kültürlerle karşılaşmak mümkündür. Bu durum coğrafyanın etkileşime açık olmasından kaynaklanmaktadır. Ahmet Davutoğlu'nun Balkanları eski Osmanlı merkez alanı olarak tanımlaması, AKP hükümetinin coğrafyaya bakış açısını ve yaklaşımlarının ortaya koymaktadır. [117].

> *"Son on yıl içinde Türkiye'nin gerek Balkanlar'da, gerekse Kafkaslarda müdahil olduğu birçok bölgesel mesele temelde bu tarih mirasının izlerini taşımaktadır. Bu bölgelerdeki Osmanlı bakiyesi, unsurlar, ortaya çıkan jeopolitik boşluğun doğurduğunu baskılara tarihi güvenlik alanı*

[116]İhsan Gürkan ''Jeopolitik ve Stratejik Yönleriyle Balkanlar ve Türkiye'', *Balkanlar*, OBİV Yayınları, İstanbul 1993, s. 260.
[117]Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, Küre Yayınları, İstanbul 2001, s. 120.

olarak gördükleri Balkanlar/Anadolu eksenli Osmanlı merkez alanına(Heartland)yönelmişlerdir."[118]

Davutoğlu'nun da tanımında değindiği gibi Balkanlarda Türklük Osmanlı'dan ayrı düşünülemez. Bu düşünce bağlamında Maria Todorova Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlardaki varlığının coğrafyadaki kültürel yapının sadece adlarını değil, aynı zamanda kendilerinin de coğrafyanın kültürel yapısını değiştirdiğini şu sözlerle savunmuştur:

"Güneydoğu Avrupa bu süreçte yalnızca yeni bir ad kazanmakla kalmadı; aynı zamanda Balkanlar'ın var olan yapısına Osmanlı öğelerini katarak zenginleştirdi, buna dayanarak Balkanlar'ın aslında Osmanlı mirası olduğunu ileri sürmek abartılı bir ifade olmaz."[119]

Balkanlardaki Avrupalılaşma süreci Maria Todorova'nın da sözlerinden bahsettiği gibi Osmanlı mirasını zedeleyebilir ve 19.yüzyıldan günümüze değin önemi değişmeyen ulusalcı düşünce Türkiye ve Osmanlı Devleti'ne karşı algıları olumsuz etkileyebilmektedir. Bu durum da genel olarak kabul görmüş olan Balkanlı kimliğinin zarar görmesiyle sonuçlanabilir. AKP, coğrafyadaki Osmanlı mirasının ve Müslüman unsurun koruyucusu anlayışı temelinde, genelde AB ve ABD politikalarıyla eşgüdümlü davranışlar sergilemiştir. Ancak bölgede AB ve ABD'den farklı olarak Osmanlı kültür mirasını yaşatmaya çalışmış ve tarihi bağların kopmaması için elinden geleni yapmıştır.

Sonuç olarak Balkan coğrafyasının isimlendirilmesinde coğrafyayı kontrol altında bulunduran güçlerin etkisi, politikalarını belirlemede bir araç olarak kullanılmıştır. Bu yüzden coğrafyaya hâkim güçlerin sürekli değişmesi sonucu isimlendirilmesinde de değişimler gerçekleşmiştir. Coğrafyadaki isimlendirmeler aslında uygulanan politikaların bir simgesi olmuştur.

---

[118]Davutoğlu, *a.g.e.* , s. 22.
[119]Maria Todorova, *Balkan Identities,* Hurst&Company, Londra 2004, s. 12.

2.3.Balkanların Etnik ve Dini Kimliği

Balkanlar tarihine baktığımızda dünyanın dört büyük medeniyetinin kesiştiği, Eski Yunan ve Roma, Bizans, Osmanlı İmparatorlukları ve Katolik Avrupa kültürlerinin buluştuğu, karşılaştığı, bazen kaynaştığı, fakat hiçbir zaman tek başına bir kültürün egemen olamadığı, dinamik, çok katmanlı ve yerel bir uygarlık yarattığı bir coğrafyadır. Balkanlar coğrafyası incelendiğinde kültürel çeşitliliği sakinlerinin farkına varamayacakları kadar sıradanlaşmış olduğu ortaya çıkmaktadır[120].

Balkanlar Avrupa'da üstünlüğü elde etme mücadelesinde potansiyel bir coğrafi ödülü temsil etmiştir. Balkanlar etnik çatışmaları ve çoğu zaman büyük güçlerin bölgesel rekabetlerinin sınandığı ve dinsel, kültürel ve nüfus özellikleriyle, bölgesel istikrarsızlığın merkezi olmuştur[121]. Büyük uygarlıkların dışarıdan Balkan coğrafyasını hiçbir zaman tam olarak denetleyemeyeceği, hatta nüfus çoğunluğuna da ulaşamayacağı, ama etkileyeceği anlamına gelmektedir. Bu uygarlıklar, kurabildikleri sınırlarla coğrafyayı denetleme düşüncesinde olsalar da, bu sınırların içinde yaşayan halk genellikle kendi halinde bırakıldı. Zamanla nüfusun karışması ve sınır dışından gelenlerin getirdikleri yaşamı kalıcı bir şekilde değiştirmesine neden oldu. Bu değişimler, yaşamın neredeyse her düzeyinde gündelik hayat görenekleri, dil, edebi ve sanatsal gelenekler, ticaret, siyaset ve dinde kalıcı değişimler meydana getirmiştir.[122] Bu değişimler Balkan devletlerinde milliyet sorunun belirsizleşmesinde temel faktör olmuştur. Bölge insanlarının kendi kendilerine bir milleti oluşturmak için neyin gerekli olduğunu sorduklarında tatmin edici bir cevap bulabilmede güçlük çekmişlerdir. Sonuç olarak tek bir kökenden gelmeyen, yurttaşları ile köken birliği sergilemeyen ve gelenek birliği olmayan türdeş devletler oluşturulmak zorunda kalınmıştır.[123]

Balkanlarda etnik kimliğin en önemli belirleyicisi, ne ırk ne de dildir, dindir. Bunu farklı Balkan ülkelerin uygulamalarında görmek mümkündür. Türkiye'nin,

---

[120]Wachtel, *a.g.e.* , s. 15.
[121]Zıbgnıew Brzezingski, *Büyük Satranç Tahtası, Amerika'nın Önceliği ve Bunun Jeo-stratejik Gereklilikleri*, Çeviren: Ertuğrul Dikbaş-Ergun Kocabıyık, Sabah Kitapları, İstanbul 1998, s. 112.
[122]Wachtel, *a.g.e.* , s.16-17.
[123]William Saloane, *Bir Tarih Laboratuvarı Balkanlar*, Çeviren: Sibel Özbudun, Süreç Yayınları, İstanbul 1987, s. 195.

Osmanlı tebaası olan Müslümanları (Boşnak, Arnavut ve Pomakları) Türk olarak kabul etmesi ve onların özgürce Türkiye'ye gelip yerleşmelerine imkân vermesi ve ülke içerisinde dinsel kimliğin bir kıstas olarak kabul edildiğinin göstergesidir. Çünkü Hıristiyanlığın Ortodoks mezhebine mensup Gagavuz Türklerine bu hak tanınmamıştır. Gagavuzlar, Hıristiyan olmalarına rağmen Türk soyundan gelmekte ve Türkçe konuşmaktadırlar. Boşnaklar, Arnavutlar ve Pomaklar ise Müslümandır, ancak dilleri Türkçe değildir. Osmanlı Devleti'nin mirası Balkanlarda yaşayan Müslüman halklarda devam etmektedir. Çünkü bu halklar kendilerini aynı dili konuştukları Bulgar ve Slav ırklarından kültür ve yaşam tarzı olarak farklı görmekte ve bir bütün olarak hissettikleri Türk kültürünü ve yaşam tarzını benimsemişlerdir.[124]

Balkanlar'a, kültürel ve etnik boyutta bakıldığında kozmopolit bir yapıya sahip olduğu göze çarpmaktadır. Birden fazla kültürün bir arada yaşadığı coğrafyada, birçok din ve ulus yaşamakta ve bu ulusların konuştuğu çok sayıda dil de Balkanlar'ın geniş kültürel çeşitliliğe sahip olduğunun göstergesidir. Üç büyük dinin görüldüğü, farklı ırkların bir arada yaşadığı, onlarca farklı dilin konuşulduğu, Balkan coğrafyasında, başlıca etnik gruplar şunlardır; Türkler, Yunanlılar, Bulgarlar, Romenler, Arnavutlar, Sırplar, Hırvatlar, Slovenler, Boşnaklar, Makedonlar, Karadağlılar, Balkan Yahudileri ve Balkan Çingeneleri en büyük halkları oluşturmaktadır.[125]

[124]Ali Biçer, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye'nin Balkan Türkleri Politikası*, (Gebze İleri Teknoloji Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Strateji Bilimi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gebze 2007, s. 2.

[125]Giray Saynur Bozkurt-Murat Hatipoğlu-Bestami Bilgiç-Tuba Ünlü Bilgiç-Nuray Bozbora-İrfan Kaya Ülger, ''Ülkeler: Coğrafya, Kültür ve Sosyal Yapı'', *Balkanlarda Siyaset,* Derleyen: Şaban Çalış-Birgül Demirtaş, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2012, s. 32.

Tablo 1: Balkan Ülkelerinin Etnik Yapısı

Arnavutluk	Arnavut% 82.6, Yunan% 0.9, diğer% 1 (Vlach, Roman, Makedon, Karadağ ve Mısır dahil), belirtilmemiş% 15.5 (2011 tahmini.)
Bulgaristan	Bulgar% 76.9, Türk% 8, Roman 4.4%, diğer% 0.7 (Rus, Ermeni ve Vlach dahil), diğer (bilinmiyor)% 10 (2011 tahmini.)
Bosna-Hersek	Boşnak% 50,1, Sırp% 30,8, Hırvat% 15,4, diğer% 2,7, beyan edilmedi / cevap yok% 1,(2013 tahmini)
Hırvatistan	Hırvat% 90,4, Sırp% 4,4, diğer% 4,4 (Boşnak, Macarca, Slovence, Çek ve Roman dâhil), belirtilmemiş% 0,8 (2011 tahmini)
Yunanistan*	Yunan % 93, diğer % 7 (2001 Yılı)
Kosova	Arnavutlar% 92,9, Boşnaklar% 1,6, Sırplar% 1,5, Türk% 1,1, Aşkali% 0,9, Mısır% 0,7, Gorani% 0,6, Romence% 0,5, diğer / belirtilmemiş% 0,2 (2011 tahmini)
Makedonya	Makedon% 64,2, Arnavut% 25,2, Türk% 3,9, Roman 2,7%, Sırp 1,8%, diğer% 2,2 (2002 est.)
Karadağ	Karadağ% 45, Sırp% 28,7, Boşnak% 8,7, Arnavut% 4,9, Müslüman% 3,3, Roman% 1, Hırvat% 1, diğer% 2,6, belirtilmemiş% 4,9 (2011 tahmini.)
Romanya	Romanya% 83,4, Macar% 6,1, Roman 3,1%, Ukraynalı 0,3%, Alman 0,2%, diğer% 0,7, belirtilmemiş% 6,1 (2011 tahmini.)
Sırbistan	Sırp% 83,3, Macar% 3,5, Roman 2,1%, Boşnak% 2, diğer% 5,7, bildirilmemiş veya bilinmiyor 3,4% (2011 tahmini.)
Slovenya	Sloven % 83,1, Sırp % 2, Hırvat % 1,8, Boşnak % 1,1, diğer % 12 (2002 Yılı)

Kaynak:https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/si.html,(22.5. 2017)

Tablo: 1'e göre; Balkan coğrafyasında birçok ülkenin bulunduğunu ve etnik açısından da bu ülkelerin homojen bir nüfustan oluşmadığını ve etnik farklılıklar barındırdığını görmekteyiz. Bu etnik farklılık Balkanların temel özelliğini oluşturmaktadır. Örneğin Sırpların %26'sı (8.5 milyon) Sırbistan dışında, Hırvatların %2o'si (4.6 milyon) Hırvatistan dışında ve Müslümanların %19'u (2.4 milyon) Bosna-Hersek dışında yaşamaktadır[126].

Balkanlardaki etnik grupların kökenlerine bakıldığında Arnavutların İlirya kökenli olduğunu görülür. Arnavutlar, Balkanlar'ın en eski toplumlarından biridir. Yunanlılar ise coğrafyanın ilk yerlileri olmamasına rağmen kendilerini o şekilde benimsemişlerdir. Rumenlerin kökenleri ise klasik çağlara dayanmaktadır. Hırvat ve Slovenler Katolik, Sırp ve Karadağlılar ise Ortodoks'turlar. Bosnalılar ise Sırplar ve Hırvatlar ile aynı kökenden gelirler. Fakat Bosnalılar Müslüman'dırlar. Balkanlar'da Türk nüfusu, Bulgaristan, Yunanistan ve eski Yugoslavya-Kosova bölgelerindedir. Bulgarların asıl kökenleri Türk olmakla birlikte, Slav çoğunluk arasında asimile olmuşlardır. Avrupa'da en kalabalık Çingene topluluğu Balkanlar'dadır.[127] Balkanların etnik kökenleri farklı gruplara dayansa da ilk sakinleri, Kimmer, Galat, Trak, Kelt, İskit, Avar, Hun, Vizigot, Ostrogot, Peçenek, Kuman, Bulgar ve Slav gibi topluluklardır. Ancak bu toplulukların tamamı bölgede kalıcı olamamıştır. Sadece bir kısmı, geldiği toprakları kendisine vatan edinmiş; bir kısmı ayrılmış; bir kısmı ise yerel halklarla kaynaşarak asıl kimliğini yitirmiştir[128].

Balkanlarda yaşayan uluslar, tek bir devlet sınırı içinde yaşamamakta ve birçok ulusun birçok devlet içinde yaşamaktadır. Bunun yanı sıra, değişik devletlerde varlığını sürdüren kültürel yapı içindeki toplumsal yapılar karşılaştırıldığında birçok ulus ve bunların kültürel özellikleri içinde bazı kültürlerin çok daha etkili ve baskın olduğu gözlemlenmektedir. Bunların başında Slav kültürü, Türk kültürü ve Yunan

---

[126]Cemile Arıkoğlu Ündücü, ''Karadağ Cumhuriyeti'', *Soğuk Savaş Sonrasında Balkanlar(1990-2015)*, Editör: İbrahim Kamil, Nobel Yayınevi, Ankara 2017, s. 248.
[127]Akman, *a.g.e.* , s. 33–36.
[128]Bilgehan Gökdağ, ''Balkanlar: Etnik Karmaşanın Dilsel Boyutları'', *Karadeniz Araştırmaları Balkan, Kafkas, Doğu Avrupa Ve Anadolu İncelemeleri Dergisi*, Derleyen: Yahya Kemal Taştan, C.8, S.32, Ankara 2012, s. 2.

kültürü gelmektedir. Bu durum en çok da konuşulan diller üzerinde etkili bir şekilde kendini göstermektedir[129].

Balkanlar, azınlıklara yönelik uygulamalar konusunda Tito dönemi Yugoslavya'sı hariç "sabıkalı" bir bölgedir. Dolayısıyla, Türkiye yalnızca antlaşmalarla sağlanan haklarının olduğu Bulgaristan ve Yunanistan'daki azınlıkların baskı altında kaldığı durumlarda değil, diğer Müslüman/Türk azınlıklara yönelik baskılar söz konusu olduğunda da bunlardan etkilenmektedir. Bunun başlıca nedeni, etnik kökeni ne olursa olsun, baskı gören Müslüman azınlıkların Türkiye'ye koruyucu/hami olarak bakmaları, hatta çok sıkıntılı dönemlerde Türkiye'ye göç etmek istemeleridir[130].

Balkanlar coğrafyasını Türk/Müslüman kimliğinden arındırmak için Osmanlından günümüze kadar her zaman aynı politikalar uygulanmaktadır. Katolik ve Ortodoks tüm coğrafya Hristiyanlarının ötekileştirdiği ortak tek unsur Müslümanlardır. Coğrafyada önemli bir unsur olan Müslümanlara karşı yürütülen düşmanlık siyaseti, yüzyıllardır süren barış içinde yaşama kültürünün bölgeden koparılıp atılması anlamına gelmektedir. Gerek Balkan Müslümanları gerekse bölgedeki diğer unsurlar tarafından kabul gören Türk/Müslüman kavramıyla etnik olarak Türk olmamalarına ve Türkçe konuşmamalarına rağmen Balkanlar'da yaşayan Boşnak, Arnavut, Pomak gibi Müslüman gruplar "Türk" olarak tanımlanmaktadır. Bunun nedeni, tarihsel nedenlerin yanı sıra, bölge Hristiyanlarının etnik kökenleri ne olursa olsun bölge Müslümanlarını ötekileştirme çabalarıdır. Müslüman kültürün "ötekileştirilmesi" çabaları ise gerçekte toplumların kendi kendilerini inkâr anlamına gelmektedir. Bu siyaseti güden gruplar, İslam kültürünün kendi toplumlarını da çok derinden etkilediğinin farkına varamamaktadır[131].

İnanç açısından bakarsak Balkanlar'da tarih boyunca egemenlik süren Roma, Bizans, Osmanlı ve Habsburg İmparatorlukları, Balkanlar'ın bugünkü etnik ve dini yapısının meydana gelmesinde etkili olmuşlardır. Balkan hakları arasındaki farklılıkları rahatça fark edebiliriz. Güney Slavları (Bunların aralarında dil birliği ve

[129]Bozkurt-Hatipoğlu-Bilgiç-Ünlü Bilgiç-Bozbora-Ülger, *a.g.e.* , s. 33.
[130]Uzgel, *Balkanlar'la İlişkiler*, C. II, s. 171.
[131]Çalış-Önsoy, *a.g.e.* , s. 13.

siyasal bağlılık bulunurken, dinsel bakımdan farklılık gösterirler.) Hırvatlar, Slovenler, Sırplar ve Karadağlılar ise çoğunlukla Ortodoks Kilisesine bağlıdır. Bugünkü karmaşık durumu yansıtan bölünmeler ve bunlara paralel olarak ulusal nitelikler ve nüfus özelliklerin değişmesi, Balkanların tarih boyunca sayısız istilalara uğramasının sonucu ortaya çıkmıştır[132].

Tablo 2: Balkan Dini Demografisi

Ülke	Toplam Nüfusu	Balkanlardaki Nüfusu	Müslüman	Hristiyan
Arnavutluk	3.194.972	3.194.972	% 70	% 30
Bosna-Hersek	4.613.444	4.613.444	% 40	% 60
Bulgaristan	7.361.234	7.361.234	% 7.4	% 92.6
Karadağ	620.145	620.145	% 17.7	% 82.3
Kosova	2.000.000	2.000.000	-	-
Makedonya	2.050.722	2.050.722	% 33.3	% 66.7
Yunanistan	11.305.118	11.305.118	% 1.3	% 98.7
Sırbistan	7.334.935	5.466.009	% 3.2	% 96.8
Hırvatistan	4.489.409	2.961.449	% 1.3	% 98.7
Slovenya	2.052.228	359.960	% 2.4	% 97.6
Romanya	21.498.616	971.643	% 0.1	% 99.9
Türkiye	75.000.000	10.200.000	% 100	-

Kaynak:https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ro.html, (08.09.2012).

Tablo 2'ye göre; Balkanlar Hristiyan nüfusun yoğunlukta olduğunu ancak bazı Balkan ülkelerinde bunun tam tersine durum söz konusudur. Bosna- Hersek, Arnavutluk, Makedonya, Karadağ gibi ülkelerde Müslüman nüfus azımsanmayacak derecede fazladır.

[132]Ertuğrul Özkürkçü, "Balkanların Coğrafi Konumu, Bölgenin Jeopolitik, Jeostratejik ve Jeo-ekonomik Özelliklerinin, Bölgedeki Güç ve Rekabet Mücadelelerine Olan Etkileri", *Balkanlar ve Türkiye'nin Bölgeye Yönelik Politikaları Sempozyumu*, 15-16 Aralık 1998, s. 13-14.

Balkan coğrafyasındaki bu inanç farklılığı, Balkanları nüfuzuna almak isteyen güçler için daima siyasi bir malzeme olmuştur. Konumu itibariyle milletleri cezbeden Balkan coğrafyası bu topraklarda yaşayan kavimlerin dağınık yerleşmesi ile kültürel kaynaşmalarını engellemiştir. Bu özelliğinden dolayı, Arnavutça, Bulgarca, Türkçe, Yunanca, Sırpça-Hırvatça ve Slovencenin varlığı Balkan bölgesinin çok çeşitli resmi dillere sahip olmasına neden olmuştur[133].

19.yy.da Ortodoksluktan Katolikliğe geçen Bulgaristan ve Yunanistan'daki gruplara, Ortodokslar tarafından ihanet edilmiş olarak bakılmaktadır. Çünkü din ve milliyet, Balkanlarda bir bütün olarak kabul görmüştür. Bosnalı Müslümanlar da bu konuda bir örnek kabul edilebilir. Çünkü dilleri Sırpça-Hırvatça olduğu hâlde milliyetleri Müslüman olduğu için kendilerine "Müslüman milliyet" ifadesi kullanılmaktadır[134]. Bu örneklere ek olarak Sırbistan ve Yunanistan'ın Ortodoks mezhebine dayalı tek bir toplum oluşturma çabaları da din temelinin önemini göstermektedir. Bunun için tarih, Sırbistan örneğinde olduğu gibi "etnik temizlik" çabalarına ve Yunanistan'ın asimilasyon politikalarına neden olmuştur[135]. Makedonya'da da benzer politikalar söz konusu olmuş; etnik ve dini farklılıklarıyla karıştırılmıştır. Bunun sonucu olarak Rum Ortodoks kilisesine bağlı olanlar Yunanlı, Müslüman olanlar ise Türk sayılmıştır[136].

İnsan ve kültür karmaşıklığı yüzyıllar boyunca Balkan yaşamının başlıca özelliği olmuştur. Kültürün yanı sıra dini olarak da bir mozaik olan Balkanlar'da Hristiyanlar ve Müslümanlar daima iç içe yaşamıştır. Bazı dönemlerde çekişmeler yaşanmış olmasına rağmen çoğu zaman birlikte yaşama kültürü hâkim olmuş, medeniyetler çatışmasından daha çok medeniyetler etkileşimi ve hatta dayanışmasının güzel örnekleri de gözlenmiştir. Ancak bu, gerilimlerin, hatta şiddetli anlaşmazlıkların olmadığı anlamına gelmemelidir. Balkanlarda çok etnikli çeşitliliğin varlığı coğrafi şartlarında etkisiyle burada yaşayan insanların rekabetin yanı sıra, savunma ve egemenlik duygularının ön plana çıkmasını etkilemiştir. Aşırı

[133]Akman, *a.g.e.* , s. 32.
[134]Kemal Karpat, *Balkan*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C.5, İstanbul 1992, s. 25-27.
[135]Yahya Kemal Taştan, ''Balkanlarda Ulusçu Hareketler'', *Balkanlar El Kitabı I,* Derleyen: Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ, Karam-Vadi Yayınları, Ankara 2006, s. 416.
[136]Osman Metin Öztürk, "Balkanlar: Genel Durum ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme", *Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı*, C.I, S.2, Ankara 1999, s. 233.

milliyetçilik ve büyük devlet olma isteği, bu topraklarda yaşayan toplumların ortak özellikleri hâline gelmiştir. Tarihte Roma ve Osmanlı bölgede hükümdarlık kurmuştur. Diğer Balkan ülkeleri büyük devlet olması isteğinde bulunmuştur.[137]. Ama bu isteklerini hiçbir zaman gerçekçi olarak gerçekleştirememişlerdir.

2.4. Balkanların Tarihsel Arka Planı

2.4.1. Osmanlı Dönemi Öncesi Balkanlar

Balkanların günümüz insanlık tarihine ait bulgulara bakıldığında günümüzden 700.000-100.000 yıl önce Balkanlarda kültürel ve temel faaliyetler belirgin bir şekilde karşımıza çıkmıştır. Bu kalıntılara örnek olarak Doğu Trakya'da İstanbul'da olan Yarım Burgaz mağarası gösterilebilir[138]. Balkanlarda ilk insan yaşam alanlarının kanıtı yaklaşık 50.000 yıl öncesine gider. Modern insan olarak bakıldığında ise Güney Avrupa topraklarında yaklaşık 35.000 yıl önce Üst Paleotik Dönemde bu bulgulara rastlanmıştır. M.Ö. 10.000 ile 6000 yılları arasındaki dönemi kapsayan Mezolitik Çağ'da avcı-toplayıcı gruplar, azda olsa yerleşik yaşama geçmeye başladırlar. Arkeologlar günümüz Sırbistan ile Romanya arasında olan Lepenski Vir'da Tuna Nehri yamaçlarında oyulmuş olan teraslarda, ilk barınaklarını ortaya çıkarmışlardır. Bu dönemde seyrek olan nüfus, Balkanların güneyinde çıkıp, daha sonra kuzeye doğru genişlemesiyle ilk çiftçilerin bölgenin yerlilerinden değil Ortadoğu'dan kalkıp Küçük Asya üzerinden Balkanlara gelen küçük kolonicilerden oluştuğu tahmin edilmektedir. Yerli halk tarafından yeni gelenler çok büyük oranda benimsenmiştir. Bu durum yerli halkın büyük ölçüde yok olmasına yol açmıştır[139]. Balkan coğrafyasında o dönemde tarım kültürünün görülmesinin yanı sıra avcı ve toplayıcı yaşam biçimi daha yaygın olarak benimsenmiştir.[140]

---

[137]Bozkurt-Hatipoğlu-Bilgiç-Ünlü Bilgiç-Bozbora-Ülger, *a.g.e.* , s. 32-33.
[138]Jelavıch, *Balkan Tarihi 1*, s. 37.
[139]Wachtel, *a.g.e.* , s. 25-26.
[140]Ayşe Kayapınar-Selim Aslantaş-Mehmet Hacısalihoğlu-Burak Tangör-Emel G. Oktay, ''Geçmişten Günümüze Balkanlar'', Derleyen: Şaban Çalış-Birgül Demirtaş, *Balkanlarda Siyaset*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2012, s. 63.

M.Ö.4000'e şekilde ciddi değişimler meydana gelmiştir; Uzun yıllardır yaşanan yerler terk edilerek, kilden ve metalden yapılan el işçilikleri azalmış. Buna ek olarak yaşayan nüfusta ciddi biçimde düşüş yaşanmıştır[141]. Buna sebep olan durumun Karadeniz'in kuzeyinden ve Balkanlar'ın kuzeydoğusundan gelen Hint-Avrupa dil taşıyıcısı toplulukların coğrafyaya gelmiş olmaları gösterilmektedir. Tunç Çağı olarak da adlandırılan bu dönemde Balkanlar'da ilk kasabalar ve küçük şehirler inşa edilirken ticaretin de ortaya çıktığı görülmektedir. Bu dönemde dini ve askeri liderliği bir arada üstlenmiş olan yöneticilerin idaresinde yüksek ve stratejik noktalarda yapılmış yerleşimler ortaya çıkmıştır[142].

M.Ö.3500'de Balkanlar'ın kültürel yapısındaki değişim hızlanmıştır. Balkanlar'ın güneyinde yaşayan topluluklar için önemli değişiklikler gerçekleşmiştir. Bunun temelini ise; Anadolu'dan gelen yeni toplulukların kendileriyle birlikte getirmiş oldukları teknolojiden kaynaklanmaktadır[143].

M.Ö.2000'den sonra Balkan uygarlıklarının bazılarının kültürel ve toplumsal özellikleri günümüze kadar gelmiştir. Antik dönemin başat siyasi ve kültürel aktörleri Balkanlar'ın merkezi bölgesinde değil de güneyindeki Yunan topraklarında ortaya çıkmıştır. Coğrafya da ilk büyük Avrupa medeniyeti, Helenlerdir. M.Ö.1600-1200 yılları arasında Yunanistan'da Miken, Tirin, Navarin, Atina ve Teb gibi site devletleri kurulmuştur. M.Ö.1450 yılında anakaralı Yunanlılar Girit ve Rodos'u işgal etmiş. M.Ö.1200'lerde Tüm Ege ve Akdeniz devletlerinde olduğu gibi Balkan devletlerinde de ''Deniz Kavimleri'' olarak bilinen topluluklar ortaya çıkmıştır; Bu topluluklar önemli göç dalgalarına ve toplumsal çatışmaların neden olmuştur. Ege Adalarına ve Kıbrıs'a göç ederek Yunan uygarlığının ortaya çıkmasında temel etnik gruplar olarak karşımıza çıkmışlardır[144]. Aynı dönemde Balkanlarda ilk olarak görülen dini inançlara bakacak olursak; ilkel dinler hâkimdir. Klanlar şeklinde yaşayan insanlar çeşitli yaratıklardan, bazı kutsal nesneleri kutsallaştırarak yani Totemizm görülmektedir. Bunların yanı sıra kurucusu belli olmayan, kutsal kitabı veya rahibi bulunmayan ve bir dogması olmayan eski Yunan dininin etkileri

[141]Wachtel, *a.g.e.* , s. 26-27.
[142]Kayapınar-Aslantaş-Hacısalihoğlu-Tangör-Oktay, *a.g.e.* , s. 63.
[143]Wachtel, *a.g.e.* , s. 28.
[144]Jelavıch, *Balkan Tarihi 1*, s. 5-44.

coğrafyada karşımıza çıkmaktadır. Yunan Halk dini ilkel bir Totemizmin etkilerini önemli ölçüde barındırmaktadır[145].

M.Ö.1000'de zamanla yok olsa da birçok Balkan ulusunun ortaya çıkması dikkat çekmektedir. Bu ulusların isimleri ve kimlikleri tamamen bilinmektedir. Balkanların kültürel olarak yapılanmasında Hint-Avrupa dil ailesinde olan ve ama farklılarda barından gruplardan oluşmaktadır. Bu farklılar iki kültür temelinde oluşmuştur. İlki Morova vadisinin batısından Adriyatik'e uzanan bölgede yaşamış olan İliryalılar ile Ege'den Tuna'nın kuzeyine doğru genişleyen topraklarıyla Trakyalılar kabul edilmektedir. Trakyalıların bir kolu olan Daçyalılar, Rumen ulusunun atalarını oluşturmaktadırlar. İliryalılar ise Arnavutların atalarıydı[146]. M.Ö.800-700.yüzyıllarda Balkanlarda Helen kültürü din, dil ve kültür itibarıyla ortak olmalarına rağmen kurulan şehir-devletler, güçlerini iç çatışmalarda ve savaşlarda tüketmiştir.[147] M.Ö.600. yüzyılda Yunan kolonileşmesi hızlanmış ve Traklar'la olan çatışmalar artmıştır. Bu çatışmaların sonucu olarak Yunan kolonileri Ege denizin kıyısında yaşamlarını sürdürmüştür. M.Ö.499'da Batı Anadolu'da İon ve Atina şehir devletleri tarafından Perslere karşı başlatılan isyanlar M.Ö.493'te bu isyanlara karşı Perslerin Yunan kolonilerinin isyanlarını bastırmak amacıyla seferler düzenlenmiştir. Bunun sonucu olarak da Trak topraklarında Pers varlığı önemli ölçüde artmıştır. Balkanlarda oluşan siyasi yapılanmalar Makedonyalı II. Filip'in saltanatıyla birlikte Makedonya'da ortaya çıkan büyük askeri güce karşı koyacak durumda değillerdir. Makedonya'daki üst sınıfları ise o dönemde Yunanistan'ın güçlü kültürel etkisi altında bulunmasına rağmen etnik açıdan muhtemelen İlliryalı'idiler. Büyük İskender'in, tahta geçmesiyle Makedonlar Balkan topraklarında ilk kez tüm Balkan uluslarını tek çatı altında yönetmiştir[148]. İskender'in ölümünden sonra Makedon İmparatorluğu'nun zayıflamasıyla Balkanlarda ortaya çıkan otorite boşluğundan yararlanan İliryalılar, M.Ö.3. ve 2. yüzyıllarda Arnavut topraklarının İşkodra

[145]Felicien Challeye, *Dinler Tarihi*, Çeviren: Samih Tiryakioğlu, Varlık Yayınları, İstanbul 1972, s. 12.
[146]Jelavıch, *Balkan Tarihi 1*, s. 4-44.
[147]Wachtel, *a.g.e.* , s. 33.
[148]Jelavıch, *Balkan Tarihi 1*, s. 7-50.

çevresinde hüküm sürmüştür. Aynı dönemde Balkanlarda başlıca güç olmayı amaçlayan Roma Cumhuriyeti ile rekabete girişmiştir[149].

Roma İmparatorluğu, Balkanlar'da M.Ö.3. yüzyıldan itibaren etkin rol oynamaya başlamıştır. İlk olarak Adriyatik Denizinde egemenlik kuran İlliryalı korsanları ortadan kaldırmıştır. Roma'nın galibiyetiyle sonlanan savaşların ardından M.Ö.148 yılında Makedonya fethedilerek Roma'ya bağlanmıştır. Makedonya'yı topraklarına kattıktan sonra Yunan şehirler devletlerinin birleşerek oluşturduğu Aka Birliği'ne karşı savaşarak Yunanistan'ı da fethetmiştir. Augustus'un hükümdarlığının sonlarında Tuna Nehri'nin güneyinde yer alan bölgenin de yönetimini de ele geçirmişlerdir[150]. İskender'den sonra Roma, 323 yılında Edirne'yi işgal etmesiyle ikinci kez tüm Balkanları kontrol altına almıştır. Edirne'nin alınması Roma'nın merkezini İtalya'dan Balkanlar'a doğru kaymasına sebep olmuştur. Ancak İmparator 1.Theodosius'un ölümünden önce devletin topraklarını iki oğlu arasında paylaştırması üzerine İmparatorluk ikiye bölünmüş, Hırvatistan ve Slovenya Batı Roma'da, gerisi ise Doğu Roma'da kalmıştır[151]. Bu yaşanan bölünme sonucunda Doğu Roma yani Bizans İmparatorluğu'nun başlangıç tarihi olarak kabul edilebilmektedir.[152] Roma İmparatorluğu ikiye bölündükten sonra, imparatorluğun sonsuza dek yaşayacağı ve barbarlara karşı savaşacağı düşüncesini Doğu Roma üstlenmiştir. Barbar olarak başlarda Persleri görürken daha sonra bu durum İslam'a devredilmiştir. Bu barbarlık kavramını Hristiyanlık ve Müslümanlık inançları arasında geçmişten günümüze değin devam ettirerek, barbarlık rolünü karşılıklı olarak birbirlerine atmışlardır[153].

Bizans döneminde yaşanan olaylar Hristiyanlığın geniş kitlerle ulaşmasını sağlamış, Kilise bu dönemde devlet içinde etkin bir şekilde rol oynamaya başlamış ve bu durum Ortaçağ sonuna kadar devam etmiştir.[154] Din kavgalar, Bizans siyasal yaşamında her zaman olan ve çökmesinde de temel sorun oluşturmuştur. 350 yılında

[149]Wachtel, *a.g.e.* , s. 34.
[150]Jelavıch, *Balkan Tarihi 1*, s. 9.
[151]*Eski İslam Ansiklopedisi*, C. 5, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1999, s. 28.
[152]Peter Sarrıs, "The Eastern Roman Empire from Constantine to Heraclius (306-641)", *The Oxford History of Byzantium*, Derleyen: Cyril Mango, Oxford University Press, Oxford 2002, s. 34.
[153]Yerasımos, *a.g.e.* ,s.14.
[154]Süreyya Şahin, *Fener Patrikhanesi ve Türkiye*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1980, s. 9-16.

Germen, Got ve Hun saldırıyla başlayan ve din kavgaları ile devam eden, hem Bizans'ı, hem de Balkanlar'ın siyasi yapısını belirleyen Kavimler Göçü gerçekleşmiştir[155]. Kavimler Göçü ile Balkanlar Türk kavimlerinin gelip yerleştiği bir coğrafya halini almıştır. Kavimler Göçü ile Roma İmparatorluğu'nun Batısı gücünü yitirmeye başlamıştır. İstilalara karşı duramayan İmparatorluk böylece, Avrupa'nın büyük bir bölümünde hâkimiyetini yitirmiştir. Roma İmparatorluğu'nun Doğusu ise Batıya göre istilalara karşı daha başarılı olmuştur. Ancak Batı Roma İmparatorluğu da bir anda çökmemiştir. Çöküşü ancak 476 yılında olmuştur[156]. Kavimler Göçü Avrupa uluslarının oluşumunda önemli etkide bulunmuş, bununla birlikte siyasi alanda da yeni devletlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur ki, bu yüzden Orta Çağ'ın başlangıcı olarak da kabul edilmektedir.

Kavimler Göçünden sonra Hunların bıraktığı boşluklar, Avarlar tarafından doldurulmuştur. Bizans, kendi topraklarına seferlerde bulunan Kutrigurları durdurabilmek için Avarlarla anlaşma yoluna gitmiştir. 6.yüzyılın sonlarına doğru pek çok Slav kavmini de içine alarak oluşturdukları federasyonla bölgenin en güçlü siyasi birliği olmuştur[157]. Avarlar ile gelen göçebe Slav kabileleri Balkan coğrafyasının etnik yapısını önemli şekilde etkilemişlerdir[158]. Slav akınlarının Batı ve Doğu Roma İmparatorlukları arasındaki ayrımı keskinleştirerek, dini olarak da Katoliklik ile Ortodoksluk arasındaki bölünmeyi belirlemiştir. Böylece coğrafyada eski ve yeni halklar arasında bir toprak kavgası ve güç mücadelesi başlar[159]. Slavlar Balkanlara girdikten sonra Balkanlara göç eden toplulukları Hıristiyanlaştırmıştır.[160]

İlk Müslüman akınlar ve İslam kültürü İspanya'dan Hint ve Çin sınırına dayanınca Hristiyanlar bu akınlara Güney İtalya topraklarını ve İber Yarımadasını geri alarak karşılık verirler. Bu durum Haçlı Savaşlarının başlamasına neden olur. Katolikler Ortodokslar arasındaki en belirgin farklılık Haçlı ordusunun İstanbul'u

---

[155]Auguste Bailly, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, Çeviren: Haluk Şaman, Nokta Kitap Yayınları, İstanbul 2006, s. 16.
[156]Sarrıs, *a.g.e.* , s. 40.
[157]Kayapınar-Aslantaş-Hacısalihoğlu-Tangör-Oktay, *a.g.e.* , s. 65.
[158]Zülküf Oruç, *Balkanlarda Osmanlı Mirası Ve Ulusçuluk Çerçevesinde Balkan Türklerinin Kimlik Ve Yönetim Sorunları Kosova Ve Makedonya Örneği*, (Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi), Sakarya 2011, s. 9.
[159]Mazower, *a.g.e.* , s. 86.
[160]Wachtel, *a.g.e.* , s. 43.

yağmalamasında ortaya çıkmıştır. Bu farklılık Hristiyanlar ve Müslümanlar arasındaki çatışmalar süresince Avrupa topraklarında mücadeleye girilmiş ve coğrafya halkları kendi taraflarına çekmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak Avrupa'da Müslümanlara karşı hoşgörüsüzlük geleneğinin yerleşmesinde de etkili olmuştur[161]. Bizans, Müslüman Arapların ve Avarlar ile Slavların gerçekleştirdiği saldırılara eşzamanlı olarak karşı koymak zorunda kalmıştır. Arap istilacıları zamanla yenilgiye uğratıldılarsa da, Slavlar Balkanlarda kalıcılık kazanmıştır.[162] Böylece Bulgar, Hırvat, Sırp ve Sloven Ortaçağ devletlerinin temelinin atılmasına neden olmuştur. 9. ve 10. yüzyılda Bulgar ve Sırplar Bizans için temel tehditlerden biri haline gelmiştir.[163]

12.yüzyılda Osmanlı Türkleri Balkanlar'a gelmeden önce, Kıpçak Kuman Türkleri coğrafyada önemli rol oynamaktadır. Hıristiyanlığı benimseyerek Türklüklerini yitirmiş olan Kuman-Kıpçaklar hanedanlıklar kurmuşlardır.[164] 13.yüzyılda Balkanlarda Bizans'ın bir vassalı olmasına rağmen, özerklik elde edecek hatta Bizans'ın iktidarını tehdit edecek kadar güçlenen Bulgar ve Sırp Krallıkları Balkanlarda yükselişe geçer.[165] 14.yüzyılda modern Balkan devletlerinin temeli atılmıştır. Eflak, Boğdan ve Erdel'de Romanya; Ortaçağ İmparatorluklarında Bulgaristan; Sırp Hırvat ve Boşnak krallıklarında Yugoslavya; İlirya'da Arnavutluk; Bizans İmparatorluğu'nda ise Yunanistan kuruldu[166]. 14. yüzyılın ortalarında Dobruca-Varna bölgesinde Dobrotiç ve Çolpanın Dobruca Beyliği kurulmuştur. 1393'te I.Bayezid tarafından fetih edilen bu beylikler sayesinde Deliorman ve Varna'dan Tuna'ya kadar giden bölgenin daha Osmanlılardan önce gerçek bir Türk yerleşim alanı olduğu söylenebilir[167]. Osmanlı İmparatorluğu'nun da Balkanlara fetihlerinin başlaması, coğrafyada Müslüman-Hristiyan çatışmasının merkezini oluşturmuştur.

---

[161]Mazower, *a.g.e.* , s. 32-33.
[162]Jelavıch, *Balkan Tarihi 1*, s. 14.
[163]Akman, *a.g.e.* , s. 38; Georges Castellan, *Balkanların Tarihi*, Çeviren: Ayşegül Yaraman Başbuğu, Milliyet Yayınları, İstanbul 1993, s.20
[164]Kayapınar-Aslantaş-Hacısalihoğlu-Tangör-Oktay, *a.g.e.* ,s. 70.
[165]Ayşe Kayapınar-Levent Kayapınar, ''Ortaçağ'da Sırplar ve Devletleri", *Balkanlar El Kitabı I*, Derleyen: Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ, Karam Yayınları, Ankara 2008, s. 129.
[166]Jelavıch, *Balkan Tarihi 1*, s. 28.
[167]İnalcık, *a.g.e.* , s. 20-21.

2.4.2. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Balkanlar

Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlarda yaklaşık 500 yıl sürmüş olan hükümdarlığını üç döneme ayrılmaktadır; Balkanlar'da ilerleyiş ve kontrolün sağlanması(1354-1683), hâkimiyetin zayıflaması ve duraksaması(1683-1821), hâkimiyetin sona erişi ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlardan çekilmesi(1821-1913) dönemidir[168].

Osmanlı İmparatorluğu'nun ortaya çıkışı 13. Yüzyılın sonlarına doğru Orta Anadolu'da yaşanan gelişmeler ve Batı Anadolu'da Bizans topraklarına göç eden Türkmen Beyliklerinin kuruluşu sürecinden itibaren başlamıştır.[169] Osmanlı İmparatorluğu, 14. ve 15. yüzyıllarda "Balkan İmparatorluğu" olarak kurulmuştur.[170] Balkanların tarımsal ve hayvansal ürünleri sarayın, Edirne, İstanbul, Selanik ve Bursa şehirleri ile ordusunun gereksinimlerini karşılıyordu.[171] Balkanlar, Avrupa ile Osmanlı arasında köprü görevi görüyordu. Balkan topraklarının güvenliği, payitahtın ve Boğazların güvenliğinden dolayı Osmanlı İmparatorluğu için büyük önem taşıyordu.

Osmanlıların Balkanlar'ı fetih süreci görece yavaş ilerlemiştir. Fetihler iki aşamada meydana gelmiştir. İlk aşamada ele geçirilen topraklar dolaylı bir şekilde kontrol altına alınır, bölgenin hüküm süren yerel beyleri Osmanlının hükümdarlığını kabul ettiğinde bağlılıklarını vergi vererek gösterirlerdi. Bu sayede Beyler Sultanın kontrolü altına girer ve hâkimiyet sağlanmış olurdu. İkinci aşamada ise bu hâkimiyet doğrudan sağlanırdı. Fethedilen topraklar Tımar Sistemi'ne dâhil olur ve o topraklar Osmanlı kurallarının uygulandığı bir bölge haline gelirdi[172].

14. yüzyılın sonlarına doğru I. Murat yönetimi ele geçirmiştir ve Avrupa'ya yayılma politikasına devam ederek Balkanlar'da ilk gerçek fetihleri

---

[168]Caner Sancaktar, ''Balkanlar'da Osmanlı Hâkimiyeti Ve Siyasal Mirası'', *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, C. 2, S. 2, İzmir 2011, s. 29.
[169]Halil İnalcık, *"Osmanlı Tarihine Toplu Bir Bakış", Osmanlı Ansiklopedisi,* C. 1, Ankara 1999, s. 37.
[170]İlber Ortaylı, *Osmanlı Barışı*, Ufuk Kitap Yayınları, İstanbul 2006, s. 46.
[171]Halil İnalcık, *An Economic and Social History of the Ottoman Empire(1300-1600)*, V. 1, Cambridge University Press, Cambridge 1994, s. 256.
[172]Kayapınar-Aslantaş-Hacısalihoğlu-Tangör-Oktay, *a.g.e.* , s. 71.

gerçekleştirmiştir.[173] Anadolu'da istikrarlı bir idare oluşturduktan sonra Balkanlar'da 1361'de Edirne, 1364 yılında Sırpsındığı, 1385'te Sofya ve Niş, 1387'de Selanik fetihleri ve 1371'de Çirmen ve 1389'da Kosova savaşlarında Sırpları yenerek Balkanlarda önemli ilerleme kaydedilmiştir.[174] Sonuç olarak Balkanlar'ın önemli şehirleri ile önemli yol ve geçitler Osmanlı kontrolüne girmiş ve Osmanlı'ya Balkanlarda siyasi olarak karşı duracak bir güç kalmamıştır. I. Kosova savaşında I. Murat ölmüştür. Daha sonra tahta çıkan Yıldırım Beyazıt döneminde de Balkanlar'a fetihler sürmüştür[175]. Böylece Osmanlı İmparatorluğu için ''*Elmanın iki yarısından biri Rumeli, diğeri Anadolu*''[176]olmuştur. Ankara Savaşı'ndan(1402)sonra fetihler durmuş ve imparatorluğun kendi içinde Fetret dönemi(1402-1413)yaşanmıştır. Bu durum yeni asker kaynaklarının aranmasına ve bu sorunun üstesinden gelebilmek için ''Devşirme Sistemi''nin ortaya çıkmasına neden olmuştur[177].

15. yüzyıl ortalarına gelindiğinde Osmanlının Balkanlarda ilerleyişi hızlandı. Özellikle Fatih Sultan Mehmet döneminde(1444-1446;1451-1481);İstanbul'un fethi tarihi bir olaydır. İstanbul'un ardından Mora, Bosna, Arnavutluk, Ege Adaları ele geçirilerek hızlı bir yayılma gerçekleşmiştir[178]. İstanbul'un Fethi Fatih için bir başlangıçtı. Çünkü Sırp ve Bulgar Prensleri fethin ardından Osmanlı tahtına bağlılıklarını ilettiler ancak Fatih vassallık sistemini devam ettirmedi. Balkanlar'ı doğrudan ve tamamen kontrol etmek istedi ve Avrupa'da yayılma politikasını sürdürmek istiyordu. Bu yüzden de 1459'da Semendire, 1463'te Bosna, 1464'te Mora Osmanlılara katılmıştır. Bu yüzyılda Balkanlarda Osmanlılarla Macarlar çekişme içerisindeydiler. Tuna boyları ve Belgrad üzerinde büyük savaşlar yaşandı. II. Murat(1421-1444;1446-1451),Fatih Sultan Mehmet ve II. Beyazıt (1481-1512) dönemlerinde kuşatılmasına rağmen şehir, ancak 1521'de Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) zamanında Osmanlı topraklarına katılabilmiştir. Belgrad'ın alınmasıyla

---

[173]Castellan, *a.g.e.* , s. 62.
[174]Kayapınar-Aslantaş-Hacısalihoğlu-Tangör, Oktay, *a.g.e.* , s.71.
[175]Cansaran Kızıltaş, ''Tarihte Balkanlar'', *Tarih Bilincinde Buluşmalar Derneği Tarih ve Kültür Dergisi*, S. 17-18, Mart 2012, s. 127.
[176]Osman Baymak, *Tarih Boyunca Avrupa Kavşağı: Kosova*, Balkan Aydınları ve Yazarları Yayınları, Prizren 2008, s. 41.
[177]Oruç, *a.g.t.* ,s.62.
[178]Mehmet İnbaşı, "Balkanlarda Osmanlılar: Fetih ve İskân", *Balkanlar El Kitabı I,* Derleyen: Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ, Karam-Vadi Yayınları, Ankara 2008, s. 292.

Osmanlı Balkanları tamamen hâkimiyeti altına almıştır. Bu dönemde Balkanlar'da Ortodoks halk arasındaki düşünce; Müslümanların Katoliklerden daha adaletli oldukları yönündedir. Müslüman sarığını Latin külahına tercih etmek kabul edilebilir bir düşünceydi[179]. 15.yy'da Balkanlar'da fethedilen yerleri Osmanlı tarafından sarayda yetiştirilen Beyzadeler yönetmiştir. Böylece Osmanlı'dan bağımsızlıklarını ilan ettikten sonra yönetici olacak olan Balkan halklarının(Rum, Bulgar, Sırp ve Arnavut)Osmanlı vezirleri ve beyleri gibi görevlerde bulunmuştur[180].

Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'daki varlığını sağlamlaştırması Sultan Selim Döneminde yaşandı. Bu dönemde Hırvatistan sınırındaki birkaç şehir fetih edildi. Sultan Süleyman döneminde 1521'de Belgrad 1522'de Rodos fethedildi. Kanuni Sultan Süleyman dönemine gelindiğinde Balkanlar'da fetih hareketi, 1526'da Haçlıları mağlup edip 1541'de Macaristan'ı bütünüyle fethedilmesiyle devam etmiştir[181]. Osmanlılar, bir asır gibi kısa sürede Bulgaristan'ı Bulgar Çarlığından; Makedonya ve Sırbistan'ı Sırp Krallığından; İstanbul, Trakya, Selanik ve Mora'yı Bizans'tan; Atina Dukalığı, Koron, Modon, İnebahtı ve Ege Adaları'nın Latinlerden almıştır. Bu fetihler sonucunda Büyük İskender, Roma İmparatorluğu ve Bizans Devleti'nden sonra Balkanlar'ı tek siyasi güç altında birleştiren son siyasi yapılanma Osmanlı İmparatorluğu olmuştur[182].

Balkanlarda İslamiyet'in genişlemesine bakacak olursak; Balkanlı Müslümanları ikiye ayrılmıştır. Anadolu'dan Balkanlara göçüp yerleşen Müslüman Türkler ve Balkanların yerli halkından olup İslamiyet'i kabul etmiş olan Müslüman gruplar olarak oluşmuşturlar[183]. 16.yy'ın başlarına gelindiğinde, Balkanlarda Hıristiyanların önemli bir kısmı artık Osmanlı'nın İslami toplum düzeninde toplanmıştı. Osmanlılar bu düzeni kulluğa dayalı devlet idari yapılanması, dini ve

[179]Oruç, *a.g.t.* , s. 45; Çalış-Önsoy, *a.g.e.* , s. 71.
[180]Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600),* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006, s. 84.
[181]Ferdinand Schevıll, *A History of the Balkans: From the Earliest Times to the Present Day*, Dorset Press, New York 1991, s. 217.
[182]Kayapınar-Aslantaş-Hacısalihoğlu-Tangör-Oktay, *a.g.e.* , s. 70.
[183]Halil İnalcık, ''Osmanlı Döneminde Balkanlar Tarihi Üzerinde Yeni Araştırmalar'', *Güneydoğu Avrupa Çalışmaları Uygulama ve Çalışma Merkezi Dergisi*, S.I, Ankara 2012, s.7.

idari kurumlar arasında bölüşülmüş iktidar ile yönetilen özgün bir "Millet Sistem'i'' çerçevesinde başarmıştır[184].

16. yüzyılın sonlarına doğru Balkanlar'daki Osmanlı düzeninde sorunlar başlamıştır. Avusturya ve Rusya arasında siyasi ve askeri anlamda çekişmelerin coğrafyası haline gelmiştir. Bu durum altında düzen ve asayişin bozulması, savaşların ekonomisine çare olarak artırılan vergiler hayatı ciddi bir şekilde zorlaştırırken, klasik toprak düzeni de bozulmaya başladı. 1699 Karlofça Antlaşmanın 13.maddesine göre; kiliselerin onarılması, Hristiyanların ibadetlerini yerine getirmesine karşı çıkılmaması, Avusturya İmparatoru'nun din ile ilgili konularda ve ibadethaneler hakkında Osmanlı Padişahından istekte bulunabilmesi, Osmanlı İmparatorluğunda yaşayan "Papa'ya bağlı din adamları" üzerinde koruma hakkı bulunması kabul edilmiştir.[185]. 1715'te Karadağ Rusya'nın kontrolüne girmiştir. Bu anlaşmadan sonra Osmanlı Avrupa için bir tehdit olmaktan çıkmıştır. Antlaşmanın ortaya çıkarmış olduğu bir diğer olumsuz olgu da Müslüman halkın Balkanlar'ın iç bölgelerine göç etmek zorunda kalması olmuştur. Bu durum, Müslümanların göç ettikleri yerlerdeki Hristiyan halk ile aralarında İmparatorluğun yıkılışına kadar devam edecek olan çatışma ortamı meydanı gelmiştir. Tüm bunlara ek olarak askeri yapının Hristiyan halk üzerindeki baskılarından dolayı Balkanlar'daki isyanların çıkmasında temel etken olmuştur[186]. Toprak kayıpları ve etnik çatışmaların yanı sıra bürokrasisin de bozulması Enderun mensuplarının, devşirmeler yerine kendi çocuklarını saray mekteplerine ve Enderun'daki odalara yerleştirmeleri Kapıkulu ve Gulam sistemlerinin bozulmasına ve 17.yy'dan itibaren işlemez hale gelmesine neden olmuştur.[187]

1768-1774 yılları arasında Rusya ile yapılan savaşlar Osmanlı İmparatorluğu için hezimetle sonuçlanmıştır. Savaştan sonra imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması'na göre;

---

[184]Jelavıch, *Balkan Tarihi 1*, s. 51.
[185]Robert Mantran, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti: Avrupa Baskısı", Derleyen: Robert Mantran, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi-I: Osmanlı Devletinin Doğuşundan XVIII. Yüzyılın Sonuna*, Cem Yayınevi, İstanbul 1995, s. 300-305.; Gilles Veinstein, "Balkan Eyaletleri (1606-1774)", Derleyen: Robert Mantran, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi-I: Osmanlı Devletinin Doğuşundan XVIII. Yüzyılın* Sonuna, Cem Yayınevi, İstanbul 1995, s. 388.
[186]Kayapınar-Aslantaş-Hacısalihoğlu-Tangör-Oktay, *a.g.e.* , s. 72.
[187]Oruç, *a.g.t.* , s. 65.

İstanbul'da Rus Ortodoks Kilisesi kuruldu ve Ortodokslar Rusya'nın kontrolüne bırakıldı. Daha sonraki yıllarda bu kontrol Balkan Ortodokslarına ve tüm imparatorluktaki Ortodokslar için genişletildi. Eflak ve Boğdan'daki Romenlere af uygulanacak, statüleri geri verilecek, Hıristiyan dinini benimseyenler için gerek koşulların yerine getirilmesine yardımcı olunacak. Yeni kiliseler inşa edilmesine ve bulunanları ise tadilatına izin verilecek, iki yıl boyunca bu prensliklerden vergi alınmayacak, Bükreş ve Yaş'ta Rus konsoloslukları kurulacak ve Rus elçiler, Romen halkın adına Osmanlı ile konuşabilecek. Bunun sonucu olarak Rusya, Balkanlı Ortodoks uluslar (Romenler, Bulgarlar, Sırplar, Karadağlılar, Yunanlılar) üzerindeki hâkimiyetini artırdı. Bu anlaşmadan sonra Rusya'nın, Ortodoksları, Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanma ve örgütleme gibi faaliyetlerde bulunmasına yardımcı olacaktı. Azak ve Dinyeper ile Buğ arasında kalan bölge Rusya'ya bırakılarak, Kırım "özgür ve tam bağımsız" olarak tanınmış, Kırım'daki Osmanlı egemenliği son bulmuştur. 1783'te ise Kırım Rusya'ya bağlanmıştır[188].

1815'e gelindiğinde ise Osmanlı'nın Balkanlardaki himayesi altındaki Raguza yönetimi Avusturya İmparatorluğu tarafından ele geçirildi.[189] Sonuç olarak; 1683 Viyana yenilgisinden sonra Osmanlı Balkanlar'da üstünlüğünü adım adım kaybetmiştir ve artık Balkanlarda bu dönemdeki başat güçler Avusturya ve Rusya olmuştur.

[188]Vienstein, *a.g.e.* , s. 380-381; Schevıll, *a.g.e.* , s. 296; Sancaktar, *a.g.e.* , s. 31.
[189]Leften Stavros Stavrıanos, *The Balkans since 1453*, Holt, Rinehart-Winston, New York 1958, s. 103.

Tablo 3: Balkanlarda Osmanlı Egemenliği

Devlet	Tarih	Süre
Makedonya	1371-1913	542
Sırbistan	1389-1829	440
Bulgaristan	1396-1878	483
Yunanistan	1456-1830	374
Bosna	1463-1878	396
Arnavutluk	1468-1912	444
Eflak	1476-1829	353
Kırım	1478-1774	296
Hersek	1482-1878	396
Moldovya	1504-1829	325
Hırvatistan	1526-1699	173
Macaristan	1526-1699	173

Kaynak: İlhan Uzgel, ‘‘Balkanlarla İlişkiler’’ *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar(1980-2001),* Derleyen: Baskın Oran, C. II, İletişim Yayınları, İstanbul 2009, s. 168.

Tablo 3’e göre, Osmanlı İmparatorluğu Balkanlar coğrafyasında uzun süre hüküm sürmüştür. Bu durum Osmanlı kültürünün ve Müslümanlığın coğrafyada geniş etki alanı bulmasını sağlamıştır. Bu etki günümüzde Balkan ülkelerinin çoğunda devam etmektedir.

2.4.3. On Dokuzuncu Yüzyılda Balkanlar

19. yüzyıl Balkanlar için ulusçuluk çağı olarak nitelendirilmektedir. Ancak ulusçuluk akımı Balkanlarda, çıktığı bölgeden, yani Batı Avrupa'dan farklı nitelik kazanmıştır. Bu farklılığın temeli, Aydınlanma ve Romantizm arasındaki farklılığa dayanmaktadır. Her ikisinde özgürlük, eşitlik ve özerklik kavramlarına vurgu yapılır. Ancak ikisi arasındaki önemli fark, Aydınlanmada temel varsayım akılcılık iken, Romantizm'de duygudur. Aydınlanma, bireyleri benzerlikleriyle bir araya getirmeye, benzer yanlarını ortaya çıkarmaya çalışırken; Romantizm bireysel olana ilişkin vurguda bulunur. Aydınlanma kozmopolitliği öne çıkarırken, Romantizmde ise ulusalcılık ağırlık kazanır[190]. Ekonomik ve siyasi yapılarının desteğiyle ulusal birliklerini erken tamamlamış olan Avrupa ülkeleri ile daha geç tamamlamış olan Avrupa ülkeleri arasında farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Fransa ve Almanya'da yaşanan ulusalcılıklar arasındaki farklar[191] buna örnektir. Ekonomik ve siyasi birliğini sağlamış ülkeler için etnik köken birliği öncelikli konular arasında yer almazken, daha geç tamamlayan ülkelerde ise öncelikli özellikler arasındadır.[192] Balkan ülkeleri birliklerini geç tamamladıkları için onlara ait özellikler Balkanlarda yaşanan ulusalcılıklar arasında da görülmektedir. Romantizm, Balkan ulusalcılığını daha fazla etkilemiştir[193].

I. Dünya Savaşına kadar olan dönem uluslararası ilişkilerin düzenlendiği dönem olarak kabul görmektedir. 1815 Viyana Kongresi ile oluşturulan Avrupa'daki denge, milliyetçiliğin Avrupa merkezinden çevre coğrafyalara yayılmasına neden olmuştur. Balkanlar coğrafyasında yayılma alanı bulan milliyetçilik akımı, coğrafyanın siyasi, ekonomik, tarihsel, kültürel yapısını değiştirmiştir.

Batı Avrupa'da Burjuva sınıfı sayesinde siyasallaşan milliyetçilik Balkanlarda ise farklı bir yol almıştır. Batı Avrupa modeli bir ekonomi ve burjuva

---

[190]Betül Çotuksöken, "Aydınlanma-Romantizm Geriliminde Türkiye", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Muğla 2006, s.18-19.
[191]Victor Roudometotf, *Collective Memory, National Identity and Ethnic Conflict: Greece, Bulgaria and the Macedonian Question*, Praeger-Westport 2002, s. 17-18.
[192]Ernest Gellner, *Language and Solitude: Wittgenstein,* Malinowski and the Habsburg Dilemma, New York 1998, s. 23.
[193]Dennis Hupchıck, *The Balkans*, Palgra-Macmillan, New York 2001, s. 189.

sınıfının olmaması coğrafyanın bir burjuva sınıfı yaratamamasına neden olmuştur.[194] 19. yüzyıla gelinceye kadar geçen sürede Balkanlar ekonomik yapılanması, üretim-tüketim ilişkisi Batı Avrupa'dakinden farklıydı. Balkanlar düşünsel anlamda Batı Avrupa'nın milliyetçiliğinden etkilenilmiş olsa da aynı şekilde ekonomik yapılanmanın Batı'ya benzemediği görülür. Çünkü Osmanlı Balkanlar'ı çevre bölgeler (periferi) arasına girmişti.[195] Balkanlar için bu durum Avrupalı devletler karşısında geri kalmış oldukları ve bağımlı duruma gelmeye başladıklarını gösterir.

19. yüzyılda Balkanları değerlendirirken Balkan halkları için milli kimliğin inşası, milliyetçiliğin yayılması ve milliyetçi ayaklanmaların dönemi olduğunu belirtmek gerekir. Bunlara sebep olan başlıca düşünceler şunlardır:

> *18. yüzyılın sonlarına doğru Balkan ülkelerinde ticaret ve imalat ile uğraşan burjuvanın ortaya çıkması. Toprak beylerinin Osmanlı yönetimine karşı güç elde etmeleridir. Yüksek zümreye ait ailelerin çocuklarını yurt dışına eğitim için göndermeleri ve Batı Avrupa üniversitelerinde eğitim görüp orada ortaya çıkan milliyetçi ve liberal düşüncelerle tanışmaları ve benimsemeleri. Fransız Devrimi'nin ardından Napolyon'un Batı Avrupa ve Balkanlar'a milliyetçilik ve liberalizm gibi düşünceleri duyurması ve yaymasıdır. Bu dönemde Balkan köylülerinin yoksullaşması ve bunun sorumlusu olarak Osmanlı yönetimini görmesi ve bunun sonucunda da tepki göstererek kendi ulus-devletlerini kurmak için mücadeleye girişmeleri. Balkan kiliselerinin ve din adamlarının milliyetçilik düşüncesini benimsemesi, yayması ve Balkan halklarını ayrılıkçı isyanlarda bulunması için destek vermeleri. Osmanlı merkezi yönetiminin Balkanlar'da 17.yüzyıldan itibaren başlayan otorite kaybı bu yüzyılda otorite boşluğunun olmasına neden olmuştur*[196].

Balkanlar'a hâkim olmaya çalışan büyük devletler bu amaç doğrultusunda milliyetçi-ayrılıkçı hareketleri desteklemişlerdir. Bunlara örnek olarak Rusya'nın 19.

---

[194]Meltem Begüm Saatçi, "Balkan Ulusçuluklarına Dair Bir Değerlendirme: Farklı Uluslar Farklı Usuller", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi,* C. 6, S. 23, Ankara 2009, s. 13-28.
[195]Marco Dogo, "Introduction Historians, Nation-Building, Perceptions", *The Balkans National Identities In A Hıstorical Perspective,* Derleyen: Stefano Bianchini-Marco Dogo-A Longa Editore, Ravenna 1998, s. 23-24.
[196]Sancaktar, *a.g.m.* , s. 32.

yüzyıl boyunca "Pan-Slavist" siyaset uygulayarak bölgedeki Slav halkaları desteklemiştir. Bir diğer durum ise, İngiltere-Fransa-Rusya, Osmanlı İmparatorluğuna karşı ayrılıkçı-milliyetçi Yunan ayaklanmalarını ve Yunanistan'ın bağımsızlığını desteklemiştir[197]. Bu durum Yunanistan ile sınırlı kalmayıp diğer Balkan ülkelerinin de ayaklanması ve bağımsızlıklarını ilan etmesiyle devam etmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu uzun yıllar boyunca Balkan topraklarının koruyabilmek için İngiltere ile Rusya arasındaki rekabetten yararlanmış, zaman zaman Rusya'ya karşı İngiltere'ye dayanarak bazen de bu durumun tam tersi olmuş ancak bu denge politikaları sayesinde toprak bütünlüğünü koruyabilmiştir.[198]

1830'lardan itibaren ulus-devletlerin ortaya çıkışı Patrikhanenin etkisini zayıflatmıştır. Bizans'tan itibaren patrikler her zaman hükümdara hizmet etmişlerdir. İstanbul Patriği tarafından onaylanmayarak kurulan Balkan devlerinin Kiliselerini Osmanlı İmparatorluğu kabul etmemiştir. Bununla birlikte yeni kiliseler çoğu Ortodoks'un İstanbul Patrikliğinden ayrılması sonucu doğuyordu. İstanbul Patrik'i Balkanlar ve Anadolu'nun tüm Ortodoks nüfusuna hükmederken, yeni kiliselerin kurulması ile sadece İstanbul'daki Ortodoksların kontrolüne kalmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun elindeki en güçlü Hristiyan kurum, Hristiyanların kurduğu ulus-devletler nedeniyle etkisini kaybetmek üzeredir.[199]

18. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti ile savaşa giren Ruslar, İstanbul'u ele geçirmek istediler. "*Rusya, ilk hedefi olan Anadolu üzerinden Akdeniz'e, Kafkaslar ve İran üzerinden de Basra Körfezine inmek amacını gerçekleştirmek için 19. yüzyılda 1806-1812, 1828-1829, 1853-1856 savaşlarını başlatmıştır. Fakat*

[197]Jelavıch, *Balkan Tarihi 1*, s. 195-218; İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s. 59-87.
[198]Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarih (1789-1919)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1961, s. 364-388.
[199]Mazower, *a.g.e.* , s. 121-122.

hedeflerine ulaşamadıkları için yeni bahaneler ile 1877 yılında yeni savaş başlatmışlardır."[200]

1877-1878'te (93 Harbi) Osmanlı Rusya'ya karşı direnemedi. Balkanlar'daki hâkimiyeti tamamen sona erdi. Savaştan sonra imzalanan Ayastefanos Antlaşmasıyla[201];

> *Karadağ, Sırbistan, Romanya bağımsızlıklarını kazanacak. Osmanlı Devleti'ne vergi ile bağlı, Doğu Rumeli vilayeti, Batı Trakya ve Makedonya'yı içine alan büyük bir Bulgaristan Prensliği kurulacak, Bosna-Hersek'te siyasi ve dini yenilikler yapılacak ve bunları Rusya ile Avusturya-Macaristan denetleyecek Arnavutluk'a özerklik verilecek ancak Rusya kontrolünde olacaktır. Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti'nin Hristiyanlar yararına reformlar yapmayı üstlenmesi hükümleri kabul edilmiştir.*

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ile Balkan Buhranı süreci ilan edilmiştir. Ayastefanos Antlaşmasının bir diğer özelliği "Ön Barış" başlığını taşımasıdır. Çünkü Plevne'den sonra Ruslar Edirne'ye yönelmiştir. Bu durum İngiltere ve Avusturya'nın itirazları ve barışın ancak bir Avrupa konferansında düzenlenebileceği konusundaki düşüncesi ve Rusya'nın da buna razı olması, Ayastefanos'u bir "geçici barış antlaşması" durumuna sokmuştur. Sonuç olarak, Rus etkisini son derece arttırdığından, Avrupa devletlerini telaşa düşürerek Berlin'de bir kongre toplanması kararlaştırılmıştır. Böyle Ayastefanos Antlaşmasıyla Rusya büyük üstünlük sağlayınca Batılı büyük devletler bu antlaşmaya karşı çıkarak antlaşmanın yürürlüğe girmemesini sağladı[202].

Ayastefanos Antlaşması'nın yerine kendi çıkarlarına uygun olarak düzenleme yapmak için Avrupalı büyük güçler (İngiltere, Avusturya, Almanya, Fransa, İtalya, Rusya) Berlin Kongresini düzenlendi. Kongrenin sonucunda Berlin Barış Antlaşması imzalanarak şu kararlar alındı:

---

[200]Mustafa Öztürk, *1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Belgeleri: Abdi Paşa'nın Muhakemesi Belgeler*, C.XXIII, S.27, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2002, s. 117-118.

[201]Reşat Hallı, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Balkan Harbi (1912-1913) Harbin Sebepleri, Askeri Hazırlıklar ve Osmanlı Devleti'nin Harbe Girişi*, C. I, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 1970, s. 20–21.

[202]Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarih (1789-1919)*, s. 57-58.

Sırbistan, Karadağ ve Romanya'da bağımsız krallıklar kurulacak. Osmanlı İmparatorluğuna bağlı olmak ve vergi vermek kaydıyla, Özerk Bulgaristan Prensliği kurulacak, Resmi olarak Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı olan Bosna-Hersek'in fiili yönetimi Avusturya-Macaristan İmparatorluğuna devredilecek. Sırbistan ve Karadağ arasında kalan Yenipazar Sancağı, Osmanlı İmparatorluğu'nda kalmış, ancak yönetimi Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na bırakılmıştır. Yunanistan'ın topraklarının genişletilmesine karar veren büyük güçler, 1881'de Tesalya'yı Yunanistan'a bırakmış, Girit'in özerklik alanını genişletmiştir. Bulgarların çoğunlukta olduğu Doğu Rumeli Eyaleti kurulmuştur.. Eyalet, Osmanlı İmparatorluğu tarafından atanan ve büyük güçlerinde onayladığı Hıristiyan Vali tarafından yönetilecektir. Besarabya, Kars, Ardahan ve Batum Rusya'nın oldu. Dobruca'nın çoğunluğu Romanya'ya, güneyi kısmı Özerk Bulgaristan Prensliğine bırakıldı. Bununla birlikte Niş, Sırbistan'ın eline geçti.

Antlaşmanın sonucunda Balkanlar'daki Osmanlı topraklarını kendi aralarında paylaşan Avrupa'nın büyük güçleri kendi çıkarlarına göre Balkanları inşa eder ve Osmanlının toprakları Makedonya ve Arnavutluk ile sınırlı kalır[203]. Ayestefanos Anlaşmasıyla Büyük Bulgaristan'ın kurulabileceği düşüncesi diğer yeni kurulmuş olan Balkan devletlerini tedirgin etmiştir. Makedonya'nın Osmanlı kontörlünde olması Balkan devletlerinin, ileride Makedonya topraklarında hak iddia edebileceklerinden dolayı, Makedonya'nın Osmanlı'da kalmasından hoşnut kalmışlardır[204].

Balkanlarda ulus inşa etmek isteyen yeni devletler, Almanya modelini örnek almışlardır. Alman modelinde, belirleyici unsur dildi. Bir ulus, kendisini oluşturan vatandaşların ortak bir dilde konuştukları ölçüde ulus olarak kabul edilmektedir. Balkanlarda durum tam olarak farklıydı, çünkü uzun yıllar boyunca etkileşim içerisinde olan uluslarda saf bir dilden söz etmek mümkün değildi. Ama Balkan

[203]Sina Akşin, ''Siyasal Tarih (1789-1908)'', *''Türkiye Tarihi-3: Osmanlı Devleti: 1600-1908''*, Derleyen: Sina Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul 1997, s. 161-163.
[204]Gül Tokay, ''Makedonya Sorununa Tarihsel Bir Bakış: 1878–1908'', *Yeni Balkanlar Eski Sorunlar*, Derleyen: Gencer Özcan-Kemali Saybaşılı, Bağlam Yayıncılık, Ankara 1997, s. 25.

ulusçu düşünürleri bunun tam tersini savunuyordu. Uluslar için kabul edilen dillerin çoğu değişime uğrayarak komşu ağızlara dönüşen sayısız lehçeden meydana gelmekteydi. Balkanlara Osmanlı'nın girişinden sonra anadil sınırlı amaçlarla kullanıldığı için bağımsızlık dönemlerinde anadil konuşulabilmesi için önemli çaba sarf ettiler. Bu çabalar Balkanlar'da ulus kavramını yaratmada ilk adım olarak kabul görmektedir[205]. Milliyetçilik akımları Balkanlara geldiğinde Osmanlı'nın Balkanlarda uyguladığı hoşgörü politikası sayesinde rahat bir şekilde yayılmıştır. Yunanistan, Romanya, Sırbistan gibi ülkelerin bağımsızlıklarını ilan ettikten sonra modern ulus devletler olarak tarih sahnesinde yer almışlardır. Bu da Osmanlı'nın hoş görüsünün, hiçbir etnik kimliğe ait değerlere dokunmayarak yönettiğinin kanıtıdır[206].

Berlin Konferansından sonra artık Balkanlarda Osmanlı İmparatorluğu alanının dışında kalmıştı ve Makedonya ile Arnavutluk'ta Jön Türk hareketi hissedilmeye başlamıştı.[207] Balkanlardaki ulusal bağımsızlık hareketleri hedeflerine varmıştı. Osmanlı yönetimi Trakya, Makedonya, Epir ve Arnavutluk'la sınırlıydı. Bosna, Hersek ve Bulgaristan kâğıt üzerinde Osmanlı'nın olmasına rağmen, yönetimlerinde söz hakkı yoktu[208]. Müslüman ve Hıristiyan halkları eşit olarak devletin hizmetinde kullanmaları, Osmanlıcılık düşüncesinin uygulamasıydı. Jön Türkler aynı düşünceyi kabul etseler de uygulayamayacaklardı.[209]Osmanlı içinde bunlar yaşanırken; İtalya ve Almanya ulusal birliklerini sağladı, bu durum Avrupa ve Balkan politikalarında büyük değişimlere yol açmıştır. İtalya, Adriyatik Denizi'nin kontrol altında olmasından dolayı, Adriyatik Denizi'nin karşı kıyısı olan Dalmaçya kıyıları, Arnavutluk ile adalara yönelmiş ve Balkan politikasını bunlar üzerinden şekillendirmiştir.[210].

19. Yüzyılın ikinci yarısından sonra ekonomik ilişkiler aracılığıyla, Avrupa devletleri Osmanlı Devletinin denetimini yavaş yavaş ellerine geçirmeye

[205]Wachtel, *a.g.e.* , s. 90.
[206]Oral Sander, *Siyasi Tarih*, İmge Yayınevi, Ankara 2011, s. 292.
[207]Maria Todorova, ''Balkanlarda Osmanlı Mirası'', *Yeni Balkanlar Eski Sorunlar*, Çeviren: Bernar Kutluğ, Derleyen: Gencer Özcan-Kemali Saybaşılı, Ankara 1997, s. 133.
[208]Jelavıch, *Balkan Tarihi 2*, s. 13.
[209]Aram Andonyan, *Balkan Savaşı*, Çeviren: Zaven Biberyan, Aras Yayınları, İstanbul 2002, s. 125.
[210]Kayapınar-Aslantaş-Hacısalihoğlu-Tangör-Oktay, *a.g.e.* , s. 87.

başlamışlardı.[211] Osmanlı döneminde Balkanlarda Sırbistan, Mora, Eflak, Buğdan'da ticari ilişkiler önemli geçim kaynağıdır. Aynı şekilde, Osmanlı döneminde Balkanlar'da milliyetçilik diğer bölgelere göre bu bölgelerde daha erken sonuç vermiştir. Bu bölgeler Avrupa ile özellikle ticari ilişki aracılığıyla iletişimi arttırırken, Osmanlı Devletinden kopuşlarını hızlandıracak ekonomi, siyaset ve hatta eğitim aracılığıyla kültürel bağlar da kurmaya başlamışlardı[212]. Fakat ulus-devletlerini kurma aşamasında bu ilişkilerin olumlu etkisi, coğrafyanın ekonomik gelişmesi Osmanlı yönetimi sonrasında olumlu değişimle sonuçlanmamıştır.[213] 1878 sonrası milliyetçilik Balkanlarda dönülmez bir noktaya gelmesine zemin hazırlamıştır. Bunun sonucundan Balkan ulusları art arda bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir.

2.4.4. Balkan Savaşları

19. yüzyılın sonunda Milliyetçilik tohumları kök salmış ve çatışma, kargaşa ortamı oluşmasını sağlamıştır. Balkanlarda kurulan küçük ulus devletler coğrafyaya huzur ortamını getirmemiştir. IL Meşrutiyet'in ilanı ve Rus savaşlarından sonra ortaya çıkan siyasal boşluk, Bulgaristan'ın Makedonya'yı topraklarına katması, Sırbistan'ın bağımsızlığını ilan etmesi, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Berlin Anlaşmasına uymayarak, fiilen işgali altında bulunan Bosna-Hersek'i ele geçirmesi ile artmıştır. Ayrıca, Özerk Prenslik olan Bulgaristan bağımsızlığını ilan etmiş, Avusturya-Macaristan karşısında Balkanlardaki Slav ırkının Rusya desteğiyle birleşme eğilimleri böylece Avrupa'daki güç dengesini değiştirerek 1912-1913 Balkan Savaşlarının zeminini oluşturmuştur[214]. Bu gelişmelerin yanında Tahsin Ünal'a göre; Balkan Savaşları İkinci Abdülhamid zamanında olacaktır. Ancak Abdülhamid'in Balkanlarda yürüttüğü denge politikası, Balkan Devletlerinin

[211]Şevket Pamuk, *Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme (1820-1913)*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s. 84.
[212]Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, s. 64.
[213]Michael Palaıret, *Balkan Ekonomileri 1800-1914 Kalkınmasız Evrim*, Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2000, s. 90.
[214]Nesime Ceylan, *Balkan Savaş Hikâyeleri*, Selis Kitaplar Yayınları, İstanbul 2006, s. 14.

birliğini geciktirmesi bu da savaşın gecikmesine bir sebep olmuştur[215]. 20. yüzyılda Balkanlar Avrupa'nın "barut fıçısı" gibiydi her an patlamak için yer arıyordu. Bu dönemde Balkanlar Avrupa'nın büyük güçleri arasında çıkar çatışmasının merkezini oluşturuyordu. Bu durum, Balkan devletleri arasında ortak anlayışın ve işbirliğinin olmaması ve büyük devletler bakımından stratejik öneme sahip olmasından kaynaklanmaktadır[216]. Balkan Savaşlarından önce İttihat ve Terakki iktidarı, bölgede kontrol ve huzurun sağlanması için "kilise meselesi" gibi, Bulgaristan'la Yunanistan arasında anlaşmazlığa yol açan durumda İttihatçı Hükümet "kiliseler ve okullar kanunu" ile sorunu ortadan kaldırmıştı. İttihatçı yöneticiler Rumlar (Yunan) ve Bulgarlar arasında ciddi bir problem olan kiliseler meselesini halletmişlerdir. Balkan Savaşlarında Osmanlı'ya karşı ittifak yapacak iki esas gücün önünü açmışlardır. Bunun sonucu olarak Bulgarlar, Sırplar ve Yunanlılar Osmanlılar aleyhine birleşecekler ve Balkan savaşlarının başlamasına neden olacaktır[217].

Balkan Savaşları, 1912 ve 1913 yıllarında tüm Balkan coğrafyasında meydana gelmiştir. Balkan Savaşları Osmanlılar için dönüşü olmayan sonun başlangıcıdır. Balkan devletleri ulusçu düşüncelerle "vaadedilmiş ülkelerine" ulaşma isteğiyle hareket ederek ve Dünya genelinde sömürge yarışının hızlanması ve ülkelerin toprak bütünlüklerini koruyabilme isteği gruplaşmaları meydana getirmekle birlikte bölgesel olarak da Balkan ulusları arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'daki yönetimini tamamen sonlandırmayı amaçlayan siyasi çalışmalar yapılmaktaydı. Bu düşünceler içerisinde Balkan devletleri Balkan savaşlarını başlatıyordular. Balkanlar'da Osmanlıda olan topraklar genç Balkan ulusları için ilk hedefti ve büyük güçlerin de etkisiyle özellikle Rusya ve İngiltere'nin yönlendirmesiyle ittifaklar oluşturulmuştur[218]. Balkan devletleriyle, müttefik olan Rusya ve İngiltere Osmanlı İmparatorluğu'nda yönetimi elinde bulunduran Jön Türkler İngiltere ya da Rusya'ya bağlı olarak parçalanacağı korkusu hissediliyordu.

[215]Tahsin Ünal, *Türk Siyasi Tarihi 1700-1958*, Kutluğ Yayınları, İstanbul 1974, s. 405.
[216]Sander, *Siyasi Tarih*, s. 295.
[217]İlber Ortaylı, *Balkan Savaşları*, http://www.os-ar.com/modules.php?name=Encyclopedia&op=content&tid=501566, (12.12.2016)
[218]Oruç, *a.g.t. , s. 111*; Kayapınar-Aslantaş-Hacısalihoğlu-Tangör-Oktay, *a.g.e.* , s. 74.

Bu durumu tersine çevirmek için Osmanlı İmparatorluğu Türk-Alman ittifakını yeniden canlandırıldı[219]. Ancak yine de savaşların çıkmasını engelleyemedi

1912 yılında Bulgaristan ve Sırbistan arsında yapılan görüşmeler sonucunda askeri ittifak antlaşması yapıldı.[220] Bunun üzerine Bulgarlar Berlin Antlaşması'na dayanarak Osmanlı Devletine karşı yaptırımda bulunmak istediler. Bu durum gerçekleştirilmediğinde ise savaş ilan edeceği kararını almıştır. Bu karara diğer antlaşmaya katılmış olan Balkan devletleri de katılmıştır[221]. 1912 yılının son aylarında Karadağ, Sırbistan ve Bulgaristan arasında Balkan Birliği kuruldu. Buna daha sonra Yunanistan da katıldı.[222] Osmanlı İmparatorluğu, I. Balkan Savaşı'nda bu Balkan ittifakına karşı savaştı.[223] I.Balkan Savaşı, Karadağ'ın Osmanlı İmparatorluğu'na saldırmasıyla başlayıp Londra Barış Antlaşmasıyla son bulmuştur.[224] I.Balkan savaşı Osmanlı İmparatorluğu için tam bir hüsran olurken Balkan İttifakı için ise tam bir zafer ile sonuçlanmıştır. Buna göre;

> *Kuzey-Orta Makedonya ile Kosova toprakları Sırbistan'a verilmiştir. Doğu Makedonya, Edirne ve Kırklareli Bulgaristan'a katılmıştır. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yönettiği Yenipazar Sancağı, Sırbistan ile Karadağ tarafından işgal edildi. Arnavutluk bağımsızlığını elde etti. Osmanlı İmparatorluğu savaşın yenilen tarafı olarak, Doğu Trakya'da Midye-Enez hattının doğusuna çekildi.*[225] *Girit adası ve Güney Makedonya Yunanistan'a verildi. Adalarının geleceği için büyük devletlerin karar vermesi yönünde anlaşıldı*[226].

İstanbul'da iktidara gelen İttihat ve Terakki hükümeti vatan topraklarını geri alma isteğiyle iktidara gelmesine rağmen, durum öncekinden daha kötü olmuş ve

---

[219]Yerasımos, *a.g.e.* , s. 68.
[220]Richard Hall, *Balkan Savaşları*, Çeviren: M. Tanju Akad, Homer Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003, s.12-29.
[221]Fahri Belen, *1912-1913 Balkan Harbi*, C.I, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul 1971, s. 52.
[222]Kayapınar-Aslantaş-Hacısalihoğlu-Tangör-Oktay, *a.g.e.* , s. 74.
[223]Hall, *a.g.e.* , s.1.
[224]Leon Troçki, *Balkan Savaşları*, Çeviren: Tansel Güney, Arba Yayınları, İstanbul 1995, s. 4.
[225]Sancaktar, *a.g.m.* ,s.33-34.
[226]Reşat Ekrem, *Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar 1300-1920 ve Lozan Muahedesi 24 Temmuz 1923,* Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, İstanbul 1934, s. 249-252.

kabul etmek zorunda kalmıştır. Antlaşmayla Osmanlı İmparatorluğu Balkanlar'dan çıkarılmıştır.[227]

Savaşın sonunda imzalanan antlaşmadan memnun olmayan Balkan ittifakı Büyük Devletlerin baskısı yüzünden antlaşmayı imzalamıştır. Bu durum, İkinci Balkan Savaşın kökenlerinin, Büyük Devletlerin Londra'da ittifak ülkeleri arasında ektiği anlaşmazlık tohumlarında dolayı ortaya çıktığı tarihi bir gerçeklik bulunuyordu[228]. I. Balkan Savaşının ardından Balkan ittifakı tarafından kazanılan zafer diğer yandan da Osmanlıdan kalan mirasının nasıl paylaşılacağı sorununu çıkarmıştır. Balkan devletlerinin topraklarını genişletme arzusu, aralarındaki işbirliği ve ittifakların sonlanmasına neden oldu[229].Bu çatışma II. Balkan Savaşının çıkmasının temel sorununu oluşturmuştur. Bulgaristan'ın, Makedonya'nın tamamını ele geçirmek amacıyla Sırbistan ve Yunanistan'a saldırmasıyla İkinci Balkan Savaşı başladı. Bunun üzerine Sırbistan-Yunanistan-Romanya-Karadağ Bulgaristan'a karşı ittifak oluşturarak Bulgaristan'ı yendiler. II. Balkan Savaşı Bükreş Antlaşması ile sonlandı. Buna göre; Makedonya toprakları Sırbistan, Yunanistan ve Bulgaristan arasında paylaşıldı. Kuzey, Batı ve Orta Makedonya Sırbistan'a, Güney Makedonya Yunanistan'a ve Doğuda Makedonya'nın az bölümü Bulgaristan'a verildi. Güney Dobruca, Bulgaristan'dan Romanya'ya geçti. Epir bölgesinin güneyi Yunanistan'a, kuzeyi ise Arnavutluk'a verildi[230].

Balkan devletlerini arasındaki savaşı fırsat bilen Osmanlı İmparatorluğu, Edirne'nin geri alınmasına karar verdi. Büyük devletler bu duruma karşıydı. Ancak Osmanlı bu duruma aldırış etmeyerek hiçbir direniş görmeden Edirne'yi geri aldılar. Büyük güçlerin önce baskısı ve tehdit ile sonra da çeşitli vaat ve sözlerinde Edirne'yi boşaltmalarını istemelerine rağmen Osmanlı İmparatorluğu bu karara uymadı. 29 Eylül 1913'te Bulgaristan'la İstanbul, 14 Kasım 1913'te Yunanistan'la Atina ve 13 Mart 1914'te Sırbistan'la İstanbul antlaşmalarını imzaladı[231]. Balkan savaşları son

[227]Kayapınar-Aslantaş-Hacısalihoğlu-Tangör-Oktay, *a.g.e.* ,s. 74-75.
[228]Troçki, *a.g.e.* , s. 4.
[229]Kayapınar-Aslantaş-Hacısalihoğlu-Tangör-Emel Oktay, *a.g.e.* ,s. 74-75.
[230]Rıfat Uçoral, *Siyasi Tarih (1789-2002)*, Der Yayınları, İstanbul 2006, s. 488-528.
[231]Kayapınar-Aslantaş-Hacısalihoğlu-Tangör-Oktay, *a.g.e.* ,s. 74-75.

buldu ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'dan tamamen çekilmesi gerçekleşmiştir.

İki Balkan Savaşı sonucunda, Trakya'nın küçük bir kısmı ve İstanbul hariç, Balkanlardaki Osmanlı hâkimiyetine son verildi. Jön Türk rejimi imparatorluğun gerilemesini durduramamıştı. Buna rağmen iktidarda kaldı[232]. Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'dan tasfiyesi tamamlanmıştı. Bununla birlikte Balkan Savaşları sonucunda Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı öncesi sınırları belirlenmiş oldu. Balkan savaşları tüm taraflar için yıkıcı olmasının yanında I. Dünya Savaşı'nın yolunu açması bakımından da son derece önemlidir[233]. Troçki'ye göre, *''1912-1913 yılları bana, Sırbistan'ı, Bulgaristan'ı, Romanya'yı ve savaşı daha yakından tanıma fırsatı sağladı. Bu, birçok bakımdan, yalnızca 1914 için değil, 1917 için de önemli bir hazırlık olmuştur.''*[234]

2.4.5. Birinci Dünya Savaşı Ve Sonrasında Balkanlar

1914 yılının başlarında Balkanlar oldukça sakindi, çatışma döneminden sonra yenen veya yenilen hiçbir güç yeni savaş dönemini göze alabilecek gibi değildi. Ancak çıkarların farklılaşmaya başlamasıyla birlikte Osmanlı İmparatorluğu ile sınırı bulunmayan Sırbistan yeni toprak kazanabilmek için yönünü Avusturya'ya çevirirken, Sisam ve Ege adalarını elde eden Yunanistan, yeni hedef olarak kendine Anadolu kıyıları, İzmir ve çevresini belirlemiştir. Bu duruma karşı Türkler hem Anadolu kıyılarında hem de Doğu Trakya'da yaşayan Rumları sınır dışı ederek onların yerine Balkanlar'dan göçen Müslümanları yerleştirdiler[235]. Büyük güçler dengeli politikaları uygularken Balkan devletleri ise hala ulusçuluk düşüncesiyle genişlemeyi amaçlamışlardır. Bunun sonucunda da I. Dünya Savaşı Büyük Sırbistan hayalini kuran ve Panislavist propagandanın etkisi altında olan Sırpların Avusturya-

[232]Jelavıch, *Balkan Tarihi-2*, s. 105.
[233]Kayapınar-Aslantaş-Hacısalihoğlu-Tangör-Oktay, *a.g.e.* ,s. 74-75.
[234]Troçki, *a.g.e.* , s.3.
[235]Yerasımos, *a.g.e.* , s.70-72.

Macaristan veliahdını öldürmesiyle başlamıştır[236]. Rusya genel seferberlik ilan ederek 2 Ağustos'ta[237]Osmanlı İmparatorluğu (2 Kasım 1914), Bulgaristan(14 Ekim 1915) ve Yunanistan (26 Haziran 1917) savaşa dâhil oldular.[238] Böylece Birinci Dünya savaşı Balkanlarda başlamış oldu.

Birinci Dünya Savaşı'nı başlatan Sırbistan'ın amacı, Sırp, Hırvat ve Sloven unsurlarını bir araya getirmekti. Sırplar, 1915'te Güney Slavlarını birleştirme yönünde hareket ederek Avusturya-Macaristan'daki Slav örgütleriyle ilişki kurdular ve Hırvat-Sırp-Dalmaçya ittifakı önderliğinde, Güney Slavlarının birleşmesini isteyen Yugoslav Komitesi'nin kurulmasını desteklediler[239]. İlk çatışmalar Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile Sırbistan arasında ortaya çıkmıştır. I. Dünya Savaşı sırasında Sırp, Sloven ve Hırvat düşünürler Londra'da Güney Slavların Birliği veya bu üç ulustan oluşan yeni bir devletin oluşması için çaba harcadılar[240]. Daha sonra Bulgaristan, İtalya ve Rusya da savaşa katılmıştır. Rusya'nın hedefi Bulgaristan ve Avusturya-Macaristan'ı yenip Balkanlar'ı tek başına ele geçirmek ve sıcak denizlere inme politikasını gerçekleştirmekti. Romanya'nın İtilaf Devletlerine (İngiltere-Fransa-Rusya) katılmasıyla cephedeki çatışmalar artmıştır. Alman ve Avusturya-Macaristan orduları Romanya'yı işgal edip yönetimi ele geçirmiştir. Bulgarlar aldıkları yenilgiler nedeniyle barış görüşmelerine başlamışlardır. Bu görüşmeler sonucu Bulgaristan savaştan çekilmiştir. Bu durum sonucunda Almanya ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki iletişim yolu kesintiye uğramıştır. İttifak Devletleri savaştan yenilgiyle ayrılmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nda Fransa'nın tarafında olan Sırbistan, savaşın kazanan ittifakta olmasına rağmen topraklarının çoğu Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun ve Hırvat güçlerinin işgali altındaydı. Sırbistan kralı bu galip konumundan ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun dağılmasından, Güney Slavlarını birleştirmeyi hedefleyen bir proje olarak Yugoslavya'nın kurulması için faydalanmış ve 1918 yılında Sırp-Hırvat Sloven Krallığı kurulmuştur. Sırp-Hırvat-

[236]Mithat Atabay, *İmparatorluktan Ulus Devletlere Türkiye Ve Balkanlar*, Paradigma Yayınevi, Ankara 2013, s. 71.
[237]Yerasımos, *a.g.e.* ,s. 70-72.
[238]Oruç, *a.g.t.* ,s. 148-149.
[239]Çelik, *a.g.e.* , s. 26–27.
[240]Atabay, *a.g.e.* , s. 79.

Sloven Krallığı tüm Güney Slavlarını bir araya getirmiştir. Güney Slavları benzer dili konuşuyor olsalar da din ve kültür bakımından birbirlerinden farklıydılar. Hırvatlar, Katolik ve uzun yıllar Avusturya İmparatorluğu'nun koruması altında kalmış, kültürel gelişimleri Batı Avrupa halklarına benzemişti. Buna karşın, Ortodoks olan Sırplar ve Müslüman Boşnaklar uzun yıllar boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altında kalmışlar ve kültürel gelişimleri Hırvatlardan farklılık göstermişti. Yugoslavya'nın kuruluşu sırasında haksız biçimde Sırp boyunduruğu altına girdiklerini düşünen Hırvatlar, İtalya ve Almanya ile yakınlaşarak bağımsız bir Hırvatistan devletinin kurulmasını amaçlamışlardır. Yugoslavya'yı oluşturan halklar arasında siyasal bir karşıtlık da söz konusuydu. Çok geçmeden Sırp ve Hırvatlar arasında etnik çatışmalar baş göstermiştir. Bu yüzden yaşanan siyasi istikrarsızlık üzerine 1929 yılında kral parlamentoyu dağıtmış, anayasayı yürürlükten kaldırmış ve diktatörlük ilan etmiştir. Bir süre sonra da krallığın adı Yugoslavya olarak değiştirilmiştir[241].

Yunanistan da kazanan taraf olmasına rağmen, Neuilly Antlaşması'yla Bulgaristan'dan Trakya'yı, Sevr Antlaşması'yla Osmanlı İmparatorluğu'ndan İmroz ile Bozcaada adalarını ve de tartışmalı bir hükümle, İzmir çevresini işgal etme hakkı elde etmiştir. Bu antlaşmayla elde edilen avantajlar, Anadolu'daki savaşların sonucunda kaybedilecekti. Yunanistan savaş sonrası büyük güçlerin Anadolu üzerindeki çatışmalarından ve bunların sonucunda kurulan Türkiye Cumhuriyetinden olumsuz etkilenecekti[242].

Birinci Dünya Savaşını sona erdiren barış antlaşmaları ile belirlenen sınırlar, gerek kazananları, gerekse kaybedenleri açısından Balkan ülkelerinin tümünde sorun yaratmıştır. Sınırlar belirlenirken kendi kaderini tayin edemediklerinden dolayı, Balkan devletleri arasında toprak anlaşmazlığı ve azınlık sorunları ortaya çıkmıştır. Savaşın sonunda Güney Slavları tek çatı altında yaşatmayı düşünenlerin savunucuları faaliyetlerini hızlandırdılar. Sırplar, Hırvatlar, Karadağlılar ve Slovenlerden oluşan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı kuruldu. Avusturya İtilaf devletleri adına İtalya ile ateşkes antlaşması imzaladı. Savaşın sonunda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu

[241]Kayapınar-Aslantaş-Hacısalihoğlu-Tangör-Oktay, *a.g.e.* , s.84-86.
[242]Jelavıch, *Balkan Tarihi-2*, s. 133.

parçalanmıştı. Avusturya İmparatorluğundan; Macarlar, Sırplar, Hırvatlar, Slovenler, Çekler ve Avusturyalı Almanlar bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Habsburg Hanedanlığı İmparatorlukla beraber son bulmuştur. Bunun üzerine, Slav halklar olan Hırvatlar, Slovenler, Boşnaklar ve Sırplar ile Sırbistan ve Karadağ birleşerek Yugoslavya'yı kurmuşlardı. Krallıkla yönetilen ilk Yugoslavya'daki devletler böylece siyasi kimliklerini yok sayarak tek çatı altında birleşmişlerdir[243].

Birini Dünya Savaşından sonra Balkanlar'da barış ve güven ortamı düşüncesi başarıyla gerçekleştirilememiştir. Bunu nedenleri, hem ülkelerin iç karmaşası ile ekonomik durumlarındaki sıkıntılar, hem de revizyonist bir politika benimseyen Bulgaristan ile anti-revizyonist diğer Balkan devletleri arasında huzursuzluk yaratmıştır. Bu huzursuzluk büyük devletlerin çıkarlarına göre coğrafyaya müdahale etmeye devam etmesiyle durum daha da karmaşık bir hale gelmiştir[244].

I. Dünya Savaşı sonrasında Karadağ ve Avusturya-Macaristan'da bulunan toprakları bağımsız Sırbistan ile Karadağ toprakları üzerinde Slav eyaletlerindeki temsilciler bir araya gelerek Corfu Paktı'nı imzaladılar. Karageorgevich hükümdarlığı altında birleşmeye karar veren Slav eyaletleri 1918'de Yogo-Slav Milli Konseyi kurarak 1921 Anayasasına dayandırarak Sırp-Hırvat-Sloven krallığı kurulmuştur. Krallık siyasal istikrarsızlık, ortak ve köklü devlet kurumlarından yoksun olması, çok sayıda etnik ve dini topluluğu barındırmasından dolayı karmaşık bir bileşim olarak ortaya çıkmıştır. Kurulan Sırp, Hırvat, Sloven krallığı ileride kurulacak olan Yugoslavya'nın temellerini atmıştır. Güney Slav Krallığı (Sırp, Hırvat, Sloven Krallığı) imparatorluklar çağının sonlanmasıyla ''İliryanizm'' ve ''Yugoslavizm'' gibi hareketlerin temsil edildiği Güney Slavlarını Birleştirme Projesi'nin bir sonucu olarak meydana gelmiştir[245]. 1931 Anayasası ile tek parti sistemi kabul edilen Krallıkta ismini de Yugoslavya olarak değiştirdi. Yugoslavya 1935-39 yılları arasında Sırplar, Slovenler ve Bosna'da yaşayan Müslümanlar

[243]Atabay, *a.g.e.* ,s. 79; Wolfgang Höpken, ''Savaş Arası Dönemde Balkan Devletlerinde Siyasi Kültür'', *Yeni Balkanlar Eski Sorunlar*, Çeviren: Bernar Kutluğ, Derleyen: Gencer Özcan-Kemali Saybaşılı, Bağlam Yayınları, Ankara 1997, s. 171; Sina Akşin, *Balkanlar*, OBİV Yayınları, İstanbul 1993, s. 99.
[244]Yusuf Sarınay, ''İki Savaş Arası Dönemde Türkiye'nin Balkan Ülkeleri İle Münasebetleri (1919-1939)'', *On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.2, Samsun 1987, s.233.
[245]Çelik, *a.g.e.* , s. 26–27.

tarafından oluşan Yugoslav Radikal Partisi diktatörlüğü altında yaşadı[246].Çok Milletli ve çok dinli bir yapıya sahip olan bu devlet Batı'da İtalyan Makedonya'da ise Bulgar tehdidi ile karşı karşıya kalmıştır. Romanya savaştan en kazançlı çıkan Balkan devleti olmuştur. Avusturya-Macaristan'dan Transilvanya'yı, Bulgaristan'dan Güney Dobruca'yı ve Rusya'dan Baserabya'yı topraklarına katarak Balkanların en büyük devleti haline gelmiştir[247].

Birinci Dünya Savaşından sonra Bulgaristan'ın azınlık sorunları ve toprak istekleri gibi baskılar yüzünden diğer Balkan ülkeleriyle sorunlar olmuştur. Bulgaristan Balkan birliğinde olan ülkelerle anlaşamayacağı ortadır. Balkan Birliği fikrine katı bir şekilde karşı çıkan Bulgaristan ve bununla birlikte asıl büyük azınlıklara sahip olan Yunanistan ve Yugoslavya ile anlaşmakta zorluk çekilmektedir. Yunanistan kendi azınlıkları ile sorun yaşarken, Yugoslavlar Makedonyalı azınlıkları 'Sırplaştırmak' için asimilasyon politikaları gütmektedir[248].

1930'lardan sonra Almanya ve İtalya'da Faşist rejimlerin yönetime gelmesiyle; İtalya'nın Akdeniz'e ve Balkanlar'da genişleme politikasına ek olarak Kara Avrupa'sındaki devletlerinin silahlanma yarışına girmesi gibi siyasi olaylar yüzünden Balkan devletleri arasında bir yakınlaşma meydana geldi. Bunun sonucu olarak Balkan Paktı Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya katılımıyla Atina'da 9 Şubat 1934 Dostluk, Saldırmazlık, Yargısal Çözüm, Hakemlik ve Uzlaştırma Adlaşması imzalandı[249].

Balkan Paktı sıradan bir yardımlaşma antlaşması değildi. Aynı zamanda üyeler arasında belli şartların gerçekleşmesi halinde, karşılıklı taahhütlerin yerine getirilmesi koşulunda ve ne şekilde yürürlüğe gireceği açıkça belirtilmiştir bir protokoldür[250].

---

[246]Atabay, *a.g.e.* , s. 86-87.
[247]Fahir Armaoğlu, *20. yy. Siyasi Tarihi*, Timaş Yayınları, Ankara 1992, s. 182-185.
[248]Şükran Güneş-Ali Hikmet Alp, *Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl Cumhuriyetin İlk On Yılı Ve Balkan Paktı (1923-1934)*, Dışişleri Bakanlığı Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü, Ankara 1974, s. 308-309.
[249]İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasi Antlaşmaları(1920-1945)*, C. I, Türk Tarih Kurumu Yayınları Ankara 2000, s. 433-463.
[250]Güneş-Alp, *a.g.e.* , s. 355.

Paktda, adı geçen devletlerin siyasi, kültürel ve sosyal alanlarda işbirliği yapmaları öngörmesinin yanında, Balkanlar'da mevcut toprak düzeninin devam ettirmeyi amaçlamıştır. Paktı imzalayan devletlerin sınırlarını birbirlerine karşı güvence altına almış ve bir Balkan devletince girişilecek bir saldırı durumunda yardımlaşmayı şart koşmuştur. Paktı imzalayan Balkan devletleri, Balkanlar dışındaki devlet ya da devletler tarafından saldırıya uğrarlarsa sadece savaşa giren Balkan devletine karşı eyleme geçeceklerdi[251]. Fakat bu pakt uygulamada caydırıcı olamadığı gibi herhangi bir etkinlik de gösterememişti.[252]

2.4.6. İkinci Dünya Savaşı'nda Balkanlar

1939'da başlayıp 1945'te sona eren İkinci Dünya Savaşı'nda Balkanlar'da İtalya'nın "Büyük İtalya" oluşturma fikri isteği sonucunda giriştiği çalışmalarla başladı. 1939'da İtalya, Arnavutluk'tan aralarında bir gümrük birliği tesis edilmesini istedi ve ültimatom yolladı. Arnavutluk hükümeti savaş açmadan İtalyanlara teslim olmuştur. 1940'da, Balkanlar üzerinde Alman tehlikesi hissedilmeye başlandı. İtalya bu sırada Yunanistan'a saldırmıştır. Almanya, İtalya'ya yardım etmek zorunda kalmıştır, çünkü İtalya Yunanistan'da komünist gerillalara karşı yenilgilere uğramıştır. 1941'de de İngiliz ordusu Yunanistan topraklarında konuşlanmıştır. Daha sonra Almanya'da, Yunanistan'a saldırmıştır. Bu gelişmelerin sonucunda Yunan ordusu, ülkenin güneyine doğru çekilmiş ve İngiliz birliklerini Girit adasına kadar uzaklaştırmıştır. Alman uçakları 6 Nisan 1941'de Belgrad'ı bombalamaya başladı. Yugoslavya Krallığı Alman askerleri tarafından işgal edildi. İşgale karşı direnemeyen Yugoslav ordusu 17 Nisan 1941'de teslim oldu[253]. Yunanistan, 24 Nisan 1941 tarihinde Almanya'ya teslim olmuştur ve savaş boyunca Almanya kontrolü altında kalmıştır.[254] 1941 yılı Haziran ayına gelindiğinde Almanya, Sovyetler Birliğini işgal ederek, bütün Balkan devletlerini kapsayan bir düşmanlık

[251]Soysal, *a.g.e.* , s. 459.
[252]Çelik, *a.g.e.* , s. 30.
[253]Şecaettin Koca, "İkinci Dünya Savaşında Balkanlar", *Balkanlar El Kitabı*, C. 2 Derleyen: Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ, Vadi Yayınları, Ankara 2007, s. 657-659.
[254]Kayapınar-Aslantaş-Hacısalihoğlu-Tangör-Oktay, *a.g.e.* , s. 86-87; Sander, *a.g.e.* , s. 150.

ortamı yaratmıştır. Romanya ve Bulgaristan Mihver müttefiki olur iken; Yunanistan, Arnavutluk ve Yugoslavya ise Alman, Bulgar ve İtalyan işgali altında kalmıştır.[255]

Savaş devam ederken komünist gerillalar Tito'nun önderliğinde, 29 Kasım 1943'te, Bosna'da Yugoslavya Antifaşist Ulusal Kurtuluş Konseyi çatısı altında gizli toplandı. "Her millet kendi dilini, dinini, kültürünü, bayrağını serbestçe kullanacak" kararı alındı[256]. "Ulusal Kurtuluş Komitesi" belirlenip ülkenin federal yapıyı benimseyerek yapılandırılmasına karar verildi.[257]Bulgaristan ise Almanya ile ittifak yapmış ve Yugoslavya'nın işgalinde Almanlarla birlikte hareket etmiştir. 1945'te Sovyetler Birliği'nin desteğiyle komünizm düşüncesindeki ''Atavatan Cephesi'' hükümet kurmuş ve 1946'da monarşi kaldırılarak cumhuriyet ilan edilmiştir. Sosyalist temellere dayanan İkinci Yugoslavya ise Krallık döneminden önemli dersler çıkarmış, Yugoslavya'da bulunan ulusları federal yapıda temsil hakkı sağlayarak, bütünleşmeyi amaçlamıştır. Krallık döneminde başarılamayan projesini Tito, Sosyalist Yugoslavya'da başarmıştır[258].

Romanya ise, Almanya'nın yanında savaşa katılmıştır. 1944 yılında meydana gelen darbe ile General Ion Antonescu hükümeti devrilmiş; yeni hükümet ise Almanya'ya karşı savaş başlatmıştır. Aynı dönemde Sovyetler Birliği, Romanya'yı işgal etmiş ve Romanya'nın siyasal hayatını doğrudan etkilemiştir[259]. Sırbistan ise; Yugoslavya'ya bağlanarak Slovenya, İtalya ve Almanya arasında paylaşıldı. Sırbistan, Almanlar için büyük bir öneme sahipti. Bu yüzden, Almanların ilk olarak bölgede düzeni sağlayabilecek olan Sırbistan'da rejimin kurulmasına yardımcı olmayı hedefliyordu[260]. Karadağ, İtalya tarafından işgal edilmesine rağmen bağımsızlığını ilan etti. Hırvatistan ile Bosna, Hırvatistan Bağımsız Devleti olarak birleştirildi. Kosova'nın kuzeyindeki Mitrovika, Avusturya askerlerini kullandığı karargâh halini aldı. 1944 yılında İngiliz Başbakanı Churchill ile Sovyet Lideri Stalin arasında "Yüzdeler Anlaşması" yapılmıştı. Bu antlaşma göre Balkan devletleri

[255]Jelavıch, *Balkan Tarihi 2*, s. 259.
[256]Koca, *a.g.e.* , s. 657-659.
[257]Bahtiyar Sipahioğlu, "Kosova'nın Dünü, Bugünü ve Yarını, Evlad-ı Fatihan'', *Aylık Kültür ve Haber Dergisi*, S. 41, Bursa 2002, s. 5.
[258]Çelik, *a.g.e.* , s.31.
[259]Kayapınar-Aslantaş-Hacısalihoğlu-Tangör-Oktay, *a.g.e.* , s.86-87.
[260]Jelavıch, *Balkan Tarihi-2*, s. 271.

ya İngiliz ya da Sovyet etki alanı içinde olacaktılar[261]. Bu antlaşmayla Balkanlardaki ülkeler arası blokların oluşmasına zemin hazırlanmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonunda Almanlar Yugoslavya'dan geri çekildiler. Sovyetler Birliği, İngiltere ve ABD'den destek alan Tito liderliğinde, Yugoslavya'da Halk Cephesi kazanmıştır. Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Makedonya, Bosna-Hersek, Karadağ ile birlikte iki otonom bölgeden (Macar azınlığın yaşadığı Voyvodina ve Arnavut azınlığın yaşadığı Kosova'dan oluşan)[262] 9 milliyet Arnavut, Bulgar, Çek, İtalyan, Macar, Romen, Slovak, Türk ve Ukraynalı azınlıklar ve iki etnik grup (Çingeneler ve Ulahlar) tarafından[263] "Demokratik Federal Yugoslavya Cumhuriyeti" kuruldu[264]. Hükümet Başkanlığı'na Tito getirildi. 1946'da federal bir cumhuriyet yapısını öngören yeni anayasa yürürlüğe girdi.[265] Tito, devlet yönetiminde komünist ideolojiyi benimsemekle birlikte, Komünist Sovyet Rusya karşısında bağımsız davranış sergiledi ve Stalin'den farklı bir sosyalist anlayış gösterdi.[266] Sosyalist Yugoslavya'yı oluşturan bu altı devlet her biri etnik yapı sahip ve iç işlerinde özerktiler.[267] Yugoslavya altı cumhuriyete bölünmüş, Sırbistan'ın içinde Kosova ve Voyvodina özerk eyalet haline getirilmişti. Yugoslavya'da Sırp, Hırvat ve Slovenlerin haricindeki halklara da devlet örgütlenmesinde hak tanınmış ve ulusal sorunlar bu yolla çözmeye çalışılmıştı[268].

İkinci Dünya Savaşı ile sömürge imparatorlukları yıkılmış, etnik ve dinsel gruplar bağımsız bir devlet oluşturma imkânı bulmuşturlar. Bazıları ise,

---

[261]Şükrü Gürel, *Tarihsel Boyut İçinde Türk Yunan İlişkileri (1821-1993)*, Ümit Yayıncılık, Ankara 1993, s. 49.
[262]Mazower, *a.g.e.* , s. 137-139.
[263]Kut, *a.g.e.* , s. 98-99.
[264]Nesrin Kenar, *Bir Dönemin Perde Arkası Yugoslavya: Yugoslavya Sorunun Ulusal Ve Uluslararası Boyutu*, Palme Yayıncılık, Kocaeli 2005, s. 70.
[265]Aleksa Djılas, *The Contested Country: Yugoslav Unity and Communist Revolution 1919-1953*, Harvard University Press, Londra 1991, s. 30-45.
[266]Giray Saynur Bozkurt, ''Tito Sonrası Dönemde Eski Yugoslavya Bölgesindeki Türkler Ve Müslümanlar'', *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C. 10, S. 2, İzmir 2010, s. 51-95.
[267]Dennis Hupchıck, *The Balkans: From Constantinople to Communism*, Palgrave, New York 2002, s. 374.
[268]Çelik, *a.g.e.* , s. 33.

kendilerinden farklı bir ulusun ya da etnik ve dinsel grupların egemen olduğu bir veya bir kaç devletin sınırları içerisinde yaşamak zorunda kalmışlardır[269].

2.4.7. İkinci Dünya Savaşından Sonra Balkanlar ve Soğuk Savaş Dönemi

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Tito önderliğinde kurulan Sosyalist Yugoslavya, Doğu Avrupa'daki sosyalist hareketlere yön vermekteydi. Eski Yugoslavya'daki sorunlar, Balkan milletlerini yeni bir stratejik duruma sokmuş ve güçlü devletlerin bölgeye ilgisi artmıştır[270]. Batı tarafından Balkanlar, SSCB'nin çevrelenmesi ve Adriyatik üzerinden sıcak denizlere inme düşüncesinin önlenmesi mücadelesinde tampon bölge olarak görülmüştür. Batı'nın Balkan politikası coğrafya üzerine olmasına karşın, SSCB coğrafyadaki beşeri unsurlara yönelmiş ve stratejisinin arka planına jeo-kültürel algıyı Balkan toplumlarının sosyolojik olarak etki altına alınması ve Batı yanlısı rejimlerin devrilerek oluşacak olan boşluğun kendine fayda sağlayacak rejimler ile doldurulması şeklinde belirlemiştir[271].

İkinci Dünya Savaşı'ndan ABD ve Sovyetler Birliği gibi iki büyük devlet galip ayrılmıştır. Bu iki büyük devlet iktisadi ve siyasi açıdan büyüyerek çıktıkları savaşta küçük devletlerin arasındaki çatışmaların, silahlanma yarışını kullanarak Doğu veya Batı olmak üzere, iki farklı siyasi bloğun oluşmasına neden olacaklardır[272]. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından uluslararası sistemde iki kutuplu düzen ortaya çıkmıştır.[273]

---

[269]Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995, s. 458-459.

[270]Valeriu Tudor, ''Romania and The Security Problems in The Balkans'', *Balkans A Mirror of the New International Order*, Derleyen: Günay Göksu Özdoğan-Kemali Saybaşılı, Eren Yayınları, İstanbul 1995, s. 218.

[271]Timuçin Kodoman-Haktan Birsel, ''21. Yüzyıl Balkan Jeopolitiğinin Çok Boyutlu Bir Bakış Açısı İle İncelenmesi Ve Türkiye'ye Etkilerinin Değerlendirilmesi'', *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 19, S. 1, Isparta 2014, s. 51.

[272]Sander, *a.g.e.* , s. 224-225.

[273]İlter Turan, *NATO İttifakının Stratejik ve Siyasi Sorunları*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1971, s. 6.

Soğuk Savaş 1945-1950 yıllarındaki gelişmelerle ortaya çıktığı ve 1989-1990 yıllarında sona erdiği kabul edilmektedir.[274] Soğuk Savaş'ın köklerinin Ortodokslar-Revizyonistler tartışması olarak bilinmektedir.[275] Balkanlar bakımından meydana gelen gelişmeler hem coğrafya ülkelerinde hem de tüm dünyada önemli değişimlere yol açmıştır. Soğuk Savaş düzeninin yerleşmesinde etkili olmuştur. Balkanlar Soğuk Savaş Döneminde iki blok arasında 'sınır' görevi üstlenmiş ve SSCB'nin Akdeniz'e ve Ortadoğu'ya ilişkin planlarında önemli rol oynamıştır. Ayrıca coğrafyada o dönem Yugoslavya'da baş gösteren ayrılıkçı hareketlerin kilit rol oynadığı görülür[276]. Bu dönem boyunca Balkanlar, Batılıların gözünden kaçmıştır.[277] Soğuk Savaş dönemi boyunca sosyalist rejimler Balkan halklarındaki milliyetçi duyguları azaltmamış, aksine derinden beslemiştir.[278] Balkanlar'da Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya ve Yugoslavya sosyalist yönetimlerin altına girerken, Yunanistan'da 1946-1949 yılları arasında devam eden iç savaşta komünistler başarısızlığa uğramışlardır. ABD, bu iç savaşta sosyalizme karşı çevreleme politikası ile Truman Doktrini ve Marshall Yardımı gibi politikalarla hem Yunanistan'a, hem de Türkiye'ye siyasi ve ekonomik destekte bulunmuştur[279].

ABD Dışişleri Bakanı George Marshall, 5 Haziran 1947'de Harvard Üniversitesi'ndeki söyleyişi de, *''Avrupa devletlerinin iktisadi kalkınmalarını planlamak için bir araya gelmelerini istedi ve ortak bir plan hazırlanırsa Amerika Birleşik Devletleri'nin destek ve yardımını esirgemeyeceğini''*[280]söyledi. Daha sonra "Truman Doktrini" olarak gerçekleştirilecek yardımlar, Amerikan Hükümeti'nin Yunanistan Hükümeti'nden acil bir mali ve iktisadi yardım çağrısı almış olduğunu belirtmiş, ABD Büyükelçisi'nin raporlarından *"Yunanistan'ın özgür bile ülke olarak kalabilmesi için söz konusu yardımın gerekli olduğunun"* anlaşıldığını açıklamıştır. *''Yunanistan'ın varlığının komünistler tarafından tehdit edildiğini, Yunanistan*

[274]Raymond Garthoff, *Who is to Blame for the Cold War?*, Cambridge University Press, Cambridge 1998, s. 56.
[275]Richard Saull, *American Foreign Policy During the Cold War*, Oxford University Press, Oxford 2008, s. 68-69.
[276]Tülin Yanıkdağ, ''Uluslararası Sistemde Balkanlar'', *http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1699:balkanlar&catid=174:analizler-balkanlar*, (19.11.2016)
[277]Mazower, *a.g.e. , s.5.*
[278]Bozkurt-Hatipoğlu-Bilgiç-Ünlü Bilgiç-Bozbora-Ülger, *a.g.e.* , s. 33.
[279]Kayapınar-Aslantaş-Hacısalihoğlu-Tangör-Oktay, *a.g.e.* , s.89-90.
[280]Haluk Ülman, *Türk-Amerikan Münasebetleri*, Sevinç Yayınları, Ankara 1991, s.116-117.

Hükümeti'nin durumla baş edemediğini bu yüzden bir demokrasi olabilmesi için Yunanistan'a yardım yapılması gerektiğini'' söylemiştir[281]. Truman Doktrini, temelde Yunanistan ve Türkiye'ye askeri yardımı öngörmüştür. Çünkü iki ülke Sovyetlerin tehdidi altındaydı. Bu politika sayesinde büyük ekonomik sıkıntı çekmekte olan Avrupa ülkelerinde etkili bir zemin bulmuştur[282].

SSCB, II. Dünya Savaşı sırasında işgal ettiği ve komünist hükümetlerce yönetilen, Polonya, Romanya, Bulgaristan, Macaristan, Doğu Almanya, Arnavutluk ve Yugoslavya'da Winston Churchill'in deyimiyle ''Demir Perde'' ülkelerinde etki alanı yaratmıştır. Bu ülkelerle ''Demir Perde'' bloğunu güçlendirmek amacıyla dostluk, işbirliği ve saldırmazlık antlaşmaları yaptı. 5 Ekim 1947'de Sovyetler Birliği'nin çağrısı üzerine uluslararası komünizmi örgütlemek amacıyla konferans düzenlendi. Konferansın sonunda ''Demir Perde'' ülkelerinin bulunduğu bir ''Kominform'' kurulduğu ilan edildi. Bu örgütlenme Batı bloğuna karşı gerçekleştirilmiştir. Bunun sonucunda dünyanın iki bloğa ayrılmış olduğu, yayınlanan bildiride açıklandı[283].

1948 yılında Stalin ve Tito arasındaki anlaşmazlık yüzünden Yugoslavya Kominform'dan ihraç edilmiş, sonrasında SSCB ile arasındaki ilişkileri de soğumuştur.[284] Kominform'dan ayrılan Yugoslavya Batı bloğuna da katılmadı. Yugoslavya Komünist ideolojiden tamamen kopmayarak Sovyetlerden farklı ve kendine özgü bir yapılanma geliştirerek "Bağlantısızlar" arasında yer aldı.[285]

ABD'nin Avrupa'ya yönelik Marshall Planı'na karşılık 1949'da Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi'nin (COMECON) kuran sosyalist ülkeler arasında da ticaret geliştirmeyi amaçlamıştır. Ancak serbest piyasa koşullarında oluşan arz-talep dengesini tutturamayan planlı üretim modelleri; halkın temel ihtiyaçlarını dahi karşılayamaz hale gelmişler ve halkın tepkisini çekmişlerdir. Sosyalist ekonomik

---

[281]Çağrı Erhan, *Türk Dış Politikası:(1919-1980), Kurtuluş Savaşından Bugüne, Olgular, Belgeler, Yorumlar*, C. I, İletişim Yayınları, İstanbul 2002, s. 528-529.
[282]Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarih*, s. 443.
[283]Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-2002),* Der Yayınları, İstanbul 2006, s. 665.
[284]Mehmet Gönlübol-Cem Sar, ''İkinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası'', *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995),* Siyasal Kitapevi, Derleyen: Kolektif, Ankara 1982, s. 247.
[285]Richard Crampton, *The Balkans: Since the Second World War*, Pearson Education, Londra 2002, s.107-108.

modelin göz ardı ettiği diğer bir nokta da çevreye verilen büyük zarar olmuştur[286]. COMECON'u sağlamlaştırmak için ikili ticaret düzeni olan ''Molotof Planı'' hazırlamıştır.[287] Fakat o sırada Macaristan'da patlak veren isyanlar, Stalin'in ölümü, Kore Savaşı'nın sonuçlanamaması gibi olaylardan dolayı Molotof Planı başarılı olmamıştır.

Stalin'in 1953'te ölümünde sonra başlayan "sosyalizme ulaşmada ayrı yollar" politikası çerçevesinde Yugoslavya ile Sovyetler Birliği'nin arası düzelme yoluna girmekle birlikte, Tito bu tarihten sonra Yugoslavya'yı Batı Bloku ile Doğu Bloku arasında stratejik bir konuma oturtarak, her ikisinin de nimetlerinden faydalanmaya çalışmıştır.[288] 1948'te Yugoslavya ve SSCB'nin arası açılmıştır. Bu boşluktan yararlanan Batı devletleri 1953'de İkinci Balkan Paktı Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya sayesinde Yugoslavya ve Batı arasında ilişkileri güçlendirmiştir. Yunanistan'da, ABD ve Batı devletleri ile yakın ilişkiler kurmuş ve onların yardımıyla komünist yönetimi yenip bir iç savaşı kazanmıştır[289]. Tito, yönetimindeki Yugoslavya Batı devletleriyle yakınlaşmasının SSCB açısından tehdit olarak algılanmasından tedirgin olmuştur. Bunun içinde bir güvenlik ittifakının oluşturulması gerektiğini savunmuştur. Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya SSCB'nin saldırılarına karşı 1953'te askeri ittifak kurma fikrinde anlaşmışladır[290]. 1954'te "Siyasal İşbirliği ve Yardımlaşma Antlaşması" adı altında bölgesel savunma ittifakı imzalanmıştır.[291]

İki Kutuplu düzendeki rekabetin "dehşet dengesi" ne ulaşması tüm dünyayı tedirgin etmiştir. Ancak sıcak çatışmaya dönüşmemesi Balkanlar'da geçici bir barış ortamı sağlamıştır. Herhangi bir sınır değişikliği olmamış ve sınırlar korunmuştur. Bu bağlamda 1958'de Cenevre'de nükleer denemeleri durdurma yönünde yapılan görüşmeleri, 1959'da Eisenhower-Kruşçev görüşmesi izledi. 1960'lı yıllara gelindiğinde SSCB'nin barış içinde yan yana yaşama siyaseti, dünya ölçüsünde

[286]Kayapınar-Aslantaş-Hacısalihoğlu-Tangör-Oktay, *a.g.e.* ,s. 92-93.
[287]Atabay, *a.g.e.* , s. 125.
[288]Kayapınar-Aslantaş-Hacısalihoğlu-Tangör-Oktay, *a.g.e.* ,s.91.
[289]Gürkan, *a.g.e.* , s. 128.
[290]Hüseyin Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, METU Pres, Ankara 2001, s. 52.
[291]Sibel Turan, "Balkanlar ile İlişkiler", Derleyen: Haydar Çakmak, *Türk Dış Politikası(1919-2008)*, Platin Yayınları, Ankara 2008, s. 474-475.

geniş yankılar uyandırdı.1963'de ABD ile SSCB arasında nükleer denemeleri durdurmaya ilişkin Moskova Antlaşması imzalandı. Moskova Antlaşması ile Soğuk Savaş yumuşamaya doğru eğilim aldı. Bu barış döneminde, Balkan ülkeleri arasında sıcak çatışmalar yaşanmasa da aralarındaki ayrılıklar daha da belirginleşti; Arnavutluk Çin'le ilişkileri geliştirmiştir. Romanya, SSCB'den kopmayarak bağımsız ilişkiler geliştirmeye çalışıyordu. Yugoslavya Avrupa devletleriyle hem ekonomik hem de siyasi ilişkilerini geliştirmek istiyordu. Bulgaristan'ın ise, Sovyetlere bağlılığı devam ediyordu[292].

1970'lere gelindiğinde Balkanlar'da ekonomik sorunların tetiklediği siyasal sorunlar çıkmaya başlamıştır. Yugoslavya'nın federasyonlara ayrılması ve bu ayrımların etnik temelli yapılması ayrışmaları daha da derinleştirmiştir. Halkın özgürlük istekleri hem ekonomik hem de siyasal reformları hızlandı[293]. Balkanlarda yıllardır otokratik rejimler tarafından bastırılan muhalif sesler, 1975 Avrupa Helsinki Senedinin imzalanmasının ardından daha da yükseldi. Bu durum Yugoslavya'nın etnik olarak dağılmasına neden olacak ve çatışma ortamına zemin hazırlayacaktır. Uluslararası sistemde Helsinki anlaşmasıyla ''Yumuşama Dönemi'' geçilmiş ve gelişen iletişim teknolojileri, 1980'lerde ''Demir Perde'nin'' zayıflamasına neden olmuştur. Bu zayıflama yüzünden Balkan coğrafyası Batı ile etkileşime geçmiştir. Batının yüksek sosyal hayatına ve serbest ekonomik düzenini gözlemleme fırsatı bulmuştur[294].

Yugoslavya'da 35 yıllık iktidarının ardından 4 Mayıs 1980 tarihinde Tito'nun ölümüyle birlikte yeni bir dönem başlamıştır. Yugoslavya'nın dağılmaya gidişinin başlangıcı olarak Tito'nun ölümü kabul edilmektedir. Yugoslavya'nın dağılması Tito'nun son on yılı ve ölümünden sonraki on yıl olarak ayrılabilir. Yugoslavya'yı parçalanmaya götüren süreç 1970'li yıllarda belirmeye başlayan milliyetçi hareketlerdir. Aslında çözülme milliyetçi hareketleri bastırmak amacıyla 1974 yılında gerçekleştirilen anayasa reformu ile başlamıştır. 1974 Anayasası ile oluşturulan Başkanlık Konseyi'nin başına, görevde olan Sırp temsilci yerine sırası

[292]Gaddıs, *a.g.e.* , s. 188; Crampton, *a.g.e.* , s. 107-110.
[293]Kut, *a.g.e.* , s. 95.
[294]Hupchıck, *a.g.e.* , s. 434-435.

gelen Hırvat temsilci Stepe Mesiç geçmiştir. Bu duruma karşı çıkan Sırbistan ve Karadağ yüzünden ülke, devlet başkanlığından da mahrum kalmıştır[295]. Yaşanan bu gelişme, ülkenin dağılma sürecine yaklaştığının bir göstergesi olmuştur. Yugoslavya içerisindeki milliyetçilik, ekonomik zorluklar ve Cumhuriyetler arasında yaşanan ekonomik eşitsizlikler ile boğuşmaya başlamıştır. 1979'da yaşanan dünya petrol krizi ile Yugoslav ekonomisi daha da kötü bir hal almıştır[296]. Buna ek olarak da Tito'nun ölümü bunalımı derinleştirmiştir.[297] 1980'ler boyunca Slobodan Miloseviç önderliğinde, Sırp milliyetçiliği tetiklenmiş ve Sırp milliyetçiliği de diğer milliyetçilik akımlarını etkilemiştir.[298] Sırp federasyonu bağımsız devlete, Sloven ve Hırvat federasyonları ise konfederasyona dönüşmek istemiştir.[299] 1989 Doğu Avrupa'daki devrimler, Doğu Bloğunun dağılması, Soğuk Savaş'ın sona ermesi gibi uluslararası olaylar Yugoslavya'yı etkilemiş ve çözülmeye gitmesinde rol oynayan faktörlerdir.[300]

Tito'nun ölümünden sonra Yugoslavya'yı bir arada tutan karizmatik ve güçlü liderlik artık yoktur. Federal Başkanlık sistemi her yıl bir başka Cumhuriyete geçmek üzere uyarlanmıştır. Tito'dan sonra Federal Başkanlık görevine Makedonya temsilcisi seçilmiştir. Hedef, Tito'nun ölümünden sonra yine Tito varmış gibi her şeyin kontrol edilmesidir. Ancak durum öyle olmamış Yugoslavya'nın dağılışına kadar devam edecek olan siyasi tartışma dönemi başlamıştır. Tito'nun ölümü ile Yugoslavya'da siyasi boşluk ve kargaşa yayılmıştır[301]. Milliyetçi çatışmaların ortaya çıkmasına hem de Balkanlarda barış ve istikrarın bozulmasına yol açmıştır. Kosova'da başlayan şiddet olayları gelecekte yaşanacakların habercisidir.[302]

Gorboçov 1985'te SSCB'de iktidara gelmiştir. Gorboçov'un ilk hedefi ekonomik ve siyasi olarak ülkeyi yeniden yapılandırmak olmuştur. Ancak bu hedefine ulaşamamış tam tersine SSCB'nin dağılma süreci başlamıştır. "yeniden

---

[295]Tanıl Bora, *Yugoslavya: Milliyetçiliğin Provokasyonu*, Birikim Yayınları, İstanbul 1991, s. 186.
[296]Kenar, *a.g.e.* , s. 109.
[297]Bora, *a.g.e.* , s. 90-126.
[298]Çelik, *a.g.e.* , s. 35-41.
[299]Kut, *Balkanlar'da Kimlik Ve Egemenlik*, s. 150.
[300]Bal, *a.g.m.* , s. 51.
[301]Kenar, *a.g.e.* , s. 110.
[302]Çelik, *a.g.e.* , s. 35-41

yapılandırma" politikası uluslararası sistemde İki Kutuplu düzenin son bulmasını sağlamıştır[303].

Garthoff'a göre, Soğuk Savaş'ın bitmesinin nedenleri şunlardır: Bu dönemde SSCB'de yönetimin başına gelen yöneticiler Marxist-Leninist'in düşüncelerden vazgeçmesi, Bu ideolojiden vazgeçiş artık Batı'nın düşman olmadığını da kabullenmesine neden olmuştur[304].

Soğuk Savaş'ın bitmesi konusunda bu düşünceyle hem fikir olmayanlar ise, Reagan dönemi (1981-1989) ABD'nin dış politikanın sert politikaları uygulaması Soğuk Savaşın bitmesine neden olarak görmektedir. Reagan hükümetinin benimsediği silahlanma politikası ile başa çıkamayan SSCB pes etmek zorunda kalmıştır[305]. Reagan'ın benimsediği retorik politika iki süper güç arasında "İkinci Soğuk Savaş" (1979-1986) olarak bilinen ve gerilimin yükseldiği dönemdir. ABD'nin nükleer silahları ciddi bir biçimde kullanabileceğinin Grenada ve Libya'da göstermesinin ardından SSCB ABD'nin nükleer saldırı yapabileceğine inanmış ve geri çekilmek zorunda kalmıştır[306].

Sonuç olarak ABD'nin uygulamış olduğu çevreleme politikası, Gorboçov ve SSCB'yi olumsuz etkilemiştir. Bu durum SSCB'nin geri adım atmasına neden olmuştur. Tüm bunların sonucunda da SSCB çökmüştür. ABD'nin bu dış politika anlayışı SSCB'nin yıkılmasını etkileyen dış faktör olarak kabul edilmektedir[307].

---

[303]Nail Alkan, ''Uluslararası Durum'', Derleyen: Haydar Çakmak, *Türk Dış Politikası 1919-2008*, Platin Yayınları, Ankara 2008, s. 726.
[304]Garthoff, *a.g.e.* , s. 65-66
[305]Saull, *a.g.e.* , s. 83.
[306]Len Scott, "International History 1945-1990", Derleyen: John Baylis-Steve Smith, *The Globalization Of World Politics: An Introduction to International Relations*, Oxford University Press, New York 2001, s. 83.
[307]Richard Crockatt, "The End of the Cold War", Derleyen: John Baylis-Steve Smith, *The Globalization Of World Politics, An Introduction to International Relations*, Oxford University Press, New York 2001, s. 102.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: SOĞUK SAVAŞ SONRASI BALKANLAR

Soğuk Savaş'ın sonucundan Dünya Politik Sisteminde büyük değişiklikler ortaya çıkmıştır. Sovyet otoritesinin barışçıl çözülüşü, ekonominin zayıflaması, Batı ile rekabet edememe ve bu gelişmelerin aynı anda gerçekleşmesi Soğuk Savaşsız bir dünyanın ortaya çıktığının kanıtıdır[308]. Soğuk Savaş Dönemi'nin sona ermesinin Balkanlara etkisi devlet yapıları üzerine olmuştur. Balkan coğrafyasının büyük bölümünü oluşturan Yugoslavya'nın dağılması, Balkanların farklı etnik, dil ve dinin bir arada yaşama sistemi bozulmuştur. Balkan kültürü içinde ortak yaşayan kimlikler kendi kimliklerini koruyacak farklı sınırlara ayrılarak kendi devlet yapılarını oluşturmaya yönelmiştir[309].

3.1. Yugoslavya Çatışması

Soğuk Savaşın bitişinin en önemli göstergesi Berlin Duvarının yıkılması olmuştur. SSCB'nin ''Glasnost''[310] ve ''Perestroyka''[311] politikalarını uygulaması, bu politikaların Doğu Bloğu ülkelerinde reform hareketlerini beraberinde getirmesi ve Doğu Bloğu ülkelerinin Sovyetler Birliğinin denetiminden çıkmasıyla birlikte SSCB'nin dağılma sürecini gerçek anlamıyla başlatmıştır.

SSCB'nin dağılma sürecine girmesi aynı zamanda Soğuk Savaş dönemini sona erdirirken SSCB'nin etki alanında olan bölgelerde güç boşlukları oluşmasına neden olmuştur. Sovyet Tehdidi karşısında Soğuk Savaş döneminde oluşan NATO'nun işlevinin sorgulanmasına ve güç boşluğu oluşan alanlarda yaşanacak olan

[308]John Lewis Gaddıs, "International Relations Theory and the End of the Cold War", *International Security*, V. 17, N. 3, Ocak 1992, s. 53.
[309]İrge, *a.g.e.* , s. 275.
[310]Glasnost fikir ve ifade özgürlüklerinin bileşkesi olarak Sovyetler Birliğinin son döneminde ülkenin özellikle ekonomik sorunlarını çözmek amacıyla uygulanmış politikalardır. Bu politikayla amaçlanan toplumun her kesimine söz hakkı tanıyıp toplumda devlete ve yöneticilere karşı güven oluşturmaktır.
[311]Sovyetler Birliğinde 1979'da Leonid Brejnev tarafından önerilen ve dönemin devlet başkanı Mihail Gorbaçov'un desteklediği yeniden yapılandırma anlamına gelen Perestroyka, ekonomik ve siyasal sistemi reform etme girişimidir. Sosyalizmin işlemez hale geldiği Sovyetler Birliğinde ekonomiyi liberalleştirme ve siyasi sistemi özgürleştirme girişimi olarak da ifade edilebilir.

çatışmalara ilişkin Birleşmiş Milletler (BM)'nin rolünün nasıl olacağına dair sorgulamaları beraberinde getirmiştir[312].

Soğuk Savaşın bitişiyle aynı dönemde Yugoslavya'da iç kriz derinleşmekteydi. 1989 yılına gelindiğinde Doğu Bloğu ülkelerinde komünist rejimler çökerken Tito'nun döneminde başlayan Bağlantısız hareket, Yugoslavya Bağlantısız Ülkeler Dünya Konferansına ev sahipliği yapıyordu. Yugoslavya açısından bu durum olumlu olarak değerlendirilebilecek olabilir. Ancak Yugoslavya'da rejim bunalımı artık son haddindeydi. Soğuk Savaş şartlarının son bulması ile birlikte kurulacak yeni düzene uyum sağlama ve kendi konumunu sorgulama döneminde Yugoslavya'yı oluşturan Cumhuriyetlerin birbirlerinden farklı davranışlar sergilemesi, bu farklı yönelimlerin Yugoslavya içinde donmuş veya arka plana itilmiş milliyetçilik ve ekonomik krizlerin yeniden belirginleşmesine nede n olmuştur. Bu dönemde Avrupa'da iç bütünleşme ve iç pazara geçmenin tartışıldığı, Rusya'nın ekonomik krizler ve etnik karmaşalara odaklandığı, ABD'nin ise Balkan coğrafyasını Avrupa'ya bırakıp Ortadoğu'da Körfez Savaşı ve Somali müdahalesi ile ilgilendiği bir dönem olmuştur. Balkan coğrafyasında Yugoslavya adım adım dağılmaya ilerlerken tarihsel verilerinde işaret ettiği üzere herhangi bir dış tehdidin olmayışı Balkan halklarının birbirleri ile çatışmalarını her zaman olduğu gibi bir kez daha olanak sağlamıştır[313].

SSCB'nin çöküşü ile uluslararası sistemin ortaya çıkan yeni durum uluslararası sistemde kırılma şeklinde bir değişikliği göstermektedir. Bu değişim Politik, ekonomik, hukuki ve güvenlik bakımından yaşamasına neden oldu. Ülkelerin kendi konum tanımlamalarını yenilemeleri bir zorunluluk haline gelmiştir. Ortadoğu, Kafkaslar ve Balkanlar gibi bölgesel sistemlerde oluşan güç boşluğunun belirginleştiği yeni bir dünya ortaya çıkmıştır[314]. Bu yeni düzen kısaca bir zaman sürecinde önceden tahmin edilmesi pek mümkün olmayan bir biçimde ortaya çıkmıştır. Bu nedenle uluslararası kamuoyunun büyük dikkatini çekmiş ve 20.

[312]Davutoğlu, *a.g.e.* , s. 291-314.
[313]İrfan Kaya Ülger, *Yugoslavya Neden Parçalandı? Balkan Dramının Perde Arkası*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2003, s. 100-101.
[314]Davutoğlu, *a.g.e.* , s. 74-76.

yüzyılın ikinci yarısına damgasını vurmuştur[315]. Bu dönemde Balkanlar, kaynayan kazan olma özelliği tekrardan ortaya çıkmıştır.[316] Soğuk Savaş döneminin örttüğü milliyetçilik olgusu, yeniden sahneye çıkmıştır.[317]

Yugoslavya Komünist Ligi'nin Ocak 1990'daki kongresinde piyasa ekonomisine ve çok partili yaşama geçiş kararı alınmıştır. Ancak bu kararlar ülkedeki komünist rejime son verecektir. Aynı yıl altı cumhuriyette yapılan serbest seçimlerde Sırbistan ve Karadağ hariç hepsinde milliyetçi partiler kazandı. Seçimler sonrasında Yugoslavya'nın yeniden yapılandırılması gerektiği de konuşulmuştur. Hırvatistan ve Slovenya, Yugoslavya'nın "Bağımsız Devletler Topluluğu" olarak yeniden örgütlenmesi fikrini ortaya atmıştır. Sırbistan ise, bunu reddetmiştir. Yugoslavya'nın güçlü bir merkezi yapı altında birleştirilmesi fikrini öne sürmüştür. Sırpların bir çatı altında yaşaması gerektiğini vurgulamıştır. Sırpların azınlık konumunda kalacakları yapılanmaları kabul etmeyeceğini bildirmiştir[318]. Kosova ve Voyvadina'nın özerklikleri kaldırıldı. Kosova Arnavutlarının üzerinde Slovenya ve Hırvatistan'ın baskıları artmıştır. Yugoslavya'daki bu bunalımın Yugoslavya bunalımına dönüştüğünün işaretidir[319]. 1990'da Yugoslavya'nın dağılma sürecine girmesiyle yaklaşık iki yıl sürecek olan Yugoslavya bunalımı da başladı.[320] Yugoslavya'nın dağılmasının asıl sorumlusunun Slovenya ve Hırvatistan dâhil olmak üzere, bağımsızlıkların ilan eden cumhuriyetler değil; dağılmaya şiddetle karşı çıkan Sırbistan'dır.[321]

Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin fiilen 1991 yılında dağılmıştır. Dağılmasından sonra Sırbistan, eski federal devleti, Sırpların yönetiminde yeni bir devlete dönüştürmeye çalışmış ve terk edilen toprakları işgal etmeye başlamıştır. Hırvatistan'da, 19 Mayıs 1991 tarihinde bağımsızlık yolunda referandum yapılmış ve

---

[315]Faruk Sönmezoğlu, *II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası*, Der Yayınları, İstanbul 2006, s. 463.
[316]Akman, *a.g.e.* , s. 106
[317]Hüseyin Emiroğlu, *Soğuk Savaş Sonrası Kosova Sorunu*, Orient Yayınları, Ankara 2006, s. 147.
[318]Carole Rogel Poırıer, *The Break-up of Yugoslavia and the War in Bosnia*, Greenwoods, Westport 1998, s. 23-24.
[319]Kut, *a.g.e.* , s. 47.
[320]Berhan Ekinci, ''Yugoslavya'nın Dağılması Ve Türkiye'', *Balkanlar,* Derleyen: Halil İnalcık-Erol Manisalı-Orhan Koloğlu, Eren Yayıncılık, İstanbul 1993, s. 254-255.
[321]Kut, *a.g.e.* , s. 47.

kabul edilmiştir.[322] 25 Haziran 1991'de Slovenya ve Hırvatistan bağımsızlıklarını ilan ettiler. Bu olaylar sonucunda bu tarih Yugoslavya bunalımının uluslararası aştığı tarih olarak kabul görmektedir. Ona kadar bu bunalım Yugoslavya'nın kendi iç meselesi olarak görülüyordu. Bağımsızlık ilanları uluslararası kuruluşlarında müdahalesine yol açmıştır[323]. Hırvatistan Parlamentosu, 25 Haziran 1991'de bağımsızlığını ilan etmiştir. Bağımsızlık ilanından sonra Yugoslav Halk Ordusu (JNA) Vukovar bölgesini havadan bombalamıştır. Miloseviç Hırvatistan nüfusunun %12'sini oluşturan, Krajina Sırplarını kışkırtmıştır. Hırvatistan Sırpları Doğu ve Batı Slovenya'yı ve Krajina'yı kapsayan "Bağımsız Sırp Cumhuriyetini" ilan etmiştir[324]. Bu gelişme sonucunda JNA önce Slovenya'ya, daha sonra da Hırvatistan'a karşı savaş açmıştır. Yugoslavya topraklarında iki yıl boyunca süren çatışmalar başlamıştır. Ancak homojen nüfustan dolayı Slovenya'da savaş uzun süreli olmamıştır. Önemli bir Sırp azınlık bulunmadığı için ülkenin kendi içerisinde herhangi bir karışıklık olmamıştır. Federal orduya karşı savaş 10 gün içinde kazanılmıştır[325]. Avrupa Topluluğu, (AT) temsilcilerinin arabuluculuk yapması sonucunda uzlaşma sağlanabilmiştir.

Yugoslavya'da yaşanan çatışmalar derinlik kazanmaya başladığında başta Almanya, İngiltere, Fransa gibi ülkeler Soğuk Savaşın bitişiyle Yeni Dünya Düzeni çerçevesinde ABD ve dağılan SSCB'nin ardılı olan Rusya'nın çıkarları çerçevesinde Yugoslavya sorununa ilişkin değişik yaklaşımları olmuştur. Yugoslavya sorununun diplomatik yollarla önlenemeyişi ve uzun süren bir iç savaşa yönelmesi de bu ülkelerin izledikleri farklı politikalardan dolayı olmuştur. Yugoslavya'da yaşanan çatışmalar çok uzun bir döneme yayılmış ve büyük insanlık dramları yaşanmıştır.

AT 1991'e gelinceye kadar Yugoslav toprak bütünlüğünü savunmuştur Ancak bu durum Hırvatistan'da yaşanan etnik çatışmalardan dolayı hem Hırvatistan hem de Slovenya'nın bağımsızlık ilanlarını tanıyabileceğini açıklamıştır. 1991 yılında gerçekleştirilen AB zirvesinde çıkan sonuç gerekli koşulları yerine getiren

[322]Ülger, *Yugoslavya Neden Parçalandı? Balkan Dramının Perde Arkası*, s. 121.
[323]Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, s. 372-384.
[324]Pınar Yürür, ''Tarihi Süreç İçerisinde Hırvatistan Dış Politikası'', *Balkan Diplomasisi*, Derleyen. Ömer E. Lütem-Birgül Demirtaş Coşkun, ASAM Yayınları, Ankara 2001, s. 4-5.
[325]Cohen Lenard, *Broken Bonds: The Disintegration of Yugoslavia*, Westview Press, Oxford 1993, s. 223.

eski Yugoslavya ülkelerinin tanınabileceği yönünde açıklamada bulunmuştur[326]. Ancak şart olarak Hırvatistan ve Slovenya'nın ülkeleri içerisindeki azınlıklara haklar tanıması ve komşu ülkeler ile kendi toprak bütünlüklerine saygılı olması gerektiğini belirtmiştir. Tüm bu durumlar göz önünde bulundurarak AT'nin oluşturmuş olduğu Hakem Kurulu ise, Slovenya'nın bağımsızlığı konusunda olumlu açıklamada bulunurken Hırvatistan'ın ise gerekli anayasal düzenlemeleri yaptıktan sonra bağımsızlığını tanıyabileceğini belirtmiştir. Ancak bu rapora rağmen AT, 15 Ocak 1992'de hem Slovenya hem de Hırvatistan'ı aynı anda bağımsız ülkeler olarak tanımıştır[327].

27 Nisan 1992'de Sırbistan ve Karadağ'ın Yugoslav Federal Cumhuriyetini ilan etmesiyle birlikte eski Yugoslavya Federasyonu resmen son buldu. Yugoslavya Buhranı da sona ermiş oluyordu. Artık Bağımsız iki devlet olan Bosna-Hersek ve Hırvatistan'da Sırpların, eski Yugoslavya Federasyonu dönemlerinde kazandıkları üstünlüğünü kullanabilmek için diğer Cumhuriyetlerdeki Sırp toplumlarını ayaklandırmak ve bağımsızlık ilan etmeye zorlamıştır. Tüm bunları ''Büyük Sırbistan" ülküsünü gerçekleştirmek için yapmıştır. Hem Katolik Sloven ve Hırvatlara; hem de Müslüman Boşnaklarla giriştikleri mücadele, bir iç savaşa ve soykırıma dönüşmüştür[328]. Bu durum artık Yugoslavya sorunundan Bosna-Hersek ve Hırvatistan'da barışın nasıl sağlanacağı sorun haline dönüşmüştür.[329] Hırvatistan'da Hırvatlar ve Sırplar arasındaki savaş AT ve BM girişimleriyle bir yıl sonra durdurulmuştur.[330] 1992 Haziran ayında Hırvatistan ve Slovenya'nın birlikten ayrılmalarıyla Yugoslavya fiilen parçalanmaya başladı.[331] Bosna-Hersek'te Sırpların siviller karşı saldırıları katliamları Sırplar, Boşnaklar, Hırvatlar arasında bitmeyen bir

[326]Birgül Demirtaş Coşkun, *Germany and the Wars in Yugoslavia, A Search for Reconstruction of State Identities*, Logos, Berlin 2006, s. 161-162.
[327]Ela Tontu, *AB-Batı Balkan Ülkeleri İlişkisi: İstikrar Ve Ortaklık Süreci*, (Başkent Üniversitesi, Avrupa Birliği Ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü, Siyaset Bilimi Ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Anakara 2006, s. 32.
[328]Gürkan, *a.g.e.* , s. 172.
[329]Kut, *a.g.e.* , s. 49-50.
[330]Sabrina Petra Ramer, *The Breakup Of Yugoslavia*, Global Affairs, V. 6, N. 2, İlkbahar 1991, s. 97.
[331]Hüseyin Bağcı, ''Bosna-Hersek Soğuk Savaş Sonrası Anlaşmazlıklara Giriş'', *A. Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. XVI, S. 27, Ankara 1994, s. 258.

iç savaşa dönmüştür.[332] Sırp-Hırvat-Müslüman (Boşnak) savaşları uluslararası topluluğun müdahalesi ile sona erdirilmiştir. Topraklarında çatışma olmadan ayrılmış olan tek federe Cumhuriyet Makedonya olmuştur.[333] Bağımsızlığını kazandığı 1991'den itibaren siyasi olarak hassas dengeler üzerine kurulmuştur.[334]

BM müdahalesi sonucunda, ateşkes anlaşması Ocak 1992 tarihinde imzalanmıştır. Ateşkes durumu, 1995 yılına kadar devam etmiştir. Bu dönemde Sırplar, ellerine geçirdikleri topraklarda özerk statülerini korumuşlardır. 1995 yılında Hırvat güçlerinin düzenlediği operasyonlar sonucunda, işgal altında olan Hırvat topraklarının büyük bir kısmı kurtarılmıştır. 1 Mayıs 1995 tarihinde Yıldırım Harekâtı ile batı Slovenya'yı, ağustos ayında ise Fırtına Harekâtı ile işgal edilen topraklarını geri almıştır[335]. Sonuç olarak Hırvatistan'daki Sırp işgali sona ermiştir. 12 Kasım 1995 tarihinde Sırbistan ile Hırvatistan arasında Erdut Anlaşması imzalanmıştır. Doğu Slovenya'da iki ülke arasındaki savaş da sona erdirmiştir. Bu anlaşma, Hırvatistan'a yeniden barışçı yollardan uyum sağlanabilmesi için ve geçici bir süre için silahsızlandırılmasını ve BM kontrolüne bırakılmasını kabul edilmiştir. Doğu Slovenya, anlaşmadan ancak iki yıl sonra Hırvatistan Cumhuriyeti kontrolüne bırakılmıştır.

Tüm bu gelişmelerin sonucunda Balkanlar'da Yugoslav üst kimliği yaratılmaya çalışılırken, yurttaşlar devlet tarafından etnik kimlikler ön plana çıkarılıyordu. Bunun sonucunda da Yugoslavya tarih sahnesinden çekiliyor ve onun yerine kurulan ulus-devletler milliyetçiliğinde etkisiyle coğrafyayı kana bulayacaklardır.

---

[332]Robin Blacburn, *The Break-up Of Yugoslavia and The Fate Of Bosnia*, N. 199, New Left Review, Mayıs-Haziran 1992, s. 109-119.
[333]Şule Kut, *Makedonya Ve Sorunları*, T. Ü. SES Vakfı, Araştırma Raporu N. 64, İstanbul 1993, s. 4-7.
[334]Uzgel, *Balkanlarla İlişkiler*, C. III, s. 504.
[335]Yürür, *a.g.e.* , s. 213.

Tablo 4: Yugoslavya'nın Dağılmasından Sonra Kurulan Devletler

ÜLKELER	BAĞIMSIZLIK
Bosna-Hersek	1992
Hırvatistan	1991
Karadağ	2006
Kosova	2008
Makedonya	1991
Sırbistan	2006
Slovenya	1991

Kaynak: Erdem Özlük-Fazlı Doğan-Nazif Mandacı, ''Siyasal ve İdeolojik Yapı'', Derleyen: Şaban Çalış-Birgül Demirtaş, *Balkanlarda Siyaset*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2012, s. 120.

Tablo 4'e göre, Yugoslavya'nın dağılması Balkan coğrafyasında yeni ulus-devletlerin ortaya çıkmasını sağladı. Ortaya çıkan yeni ulus-devletler mikro milliyetçiliği tetikledi ve coğrafyada yeni anlaşmazlıkların doğmasına neden oldu. Bu anlaşmazlıklar coğrafyada kanlı çatışmaları ortaya çıkarmıştır. Yugoslavya'nın dağılmasıyla Balkanlarda kartlar yeniden dağıtılmış ve coğrafya uluslararası aktörler için çıkar çatışması alanı olmuştur.

3.2.Yugoslavya'nın Dağılmasının Ardından Yeni Milliyetçilik Anlayışları

Millet kavramı, sözlük karşılığı ''imla'' kavramıyla ilişkili bir isimdir ve ''tutulup gidilen yol'' anlamına gelir. Elmalılı Hamdi Yazır'a göre, millet, bir topluluğun üzerinde yürüdüğü, sosyal duyguların dâhil olduğu hâkim ilkeler ve izlenen yoldur[336]. Mehmet Ali Ayni'ye ise, bir millete bağlı insanların soylarının bir

[336]Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, C. 1, Hikmet Neşriyat, İstanbul 1992, s. 399-400.

olduğunu, ahlâklarının birbirine benzediğini, aynı dili konuştuğunu, siyasi ve tarihi bir ilişki olup, aynı toprak parçasını paylaşırlar ırk, dil, din, hükümet bir milletin oluşmasını etkilemektedir.[337] İnsan toplulukları ortak paylaşımlara göre millet adını alır. ‘‘millet’’ kavramı bir din, cemaat, sınıf gibi kavramlarla özdeşleşmektedir. Sosyolojik bakımdan milliyet mensubiyet bilincidir. Milleti belirleyen milliyet duygusudur[338]. Milli değerler milletlerin fiziki, psikolojik ve sosyolojik yapılarını oluştururlar. Milli değerlere sahip olma yani milletleşme millet olma insan için doğal yolla meydana gelir. Toplum ve milletin oluşumunda bilinç ve irade etki faktördür. Bunların yanı sıra bireyüstü toplum bilincine, ekonomiye, töre, adet, ahlak, hukuk ve dine dayandırılır. Ancak her topluluk millet değildir. Ortak değerlere sahip olan toplumlar milleti oluşturur. İnsanlar mekân, ata, meslek, fikir, çıkar, devlet, dil, töre, kültür, medeniyet, din ortaklılığı sayesinde millet niteliği kazanırlar. Bu ortaklıklar zaman içinde gerçekleşir. A. Baran Dural tanımında bunu açıkça belirtmiştir. Millet, sürekli etkileşim halinde olan birey ve toplumun tarihsel süreçte kazandığı alışkanlıkların gelişip milli bir karaktere dönüşmesine yol açarak: din, dil, kültür, töre ile belirlenerek bu da sonuçta ortak çıkarlarla örgütlenmeyi sağlayan tarihsel birlikteliktir[339].

Yurttaşlık kavramı ve hakları, ulus-devlet öncesi şekillensen bile, ortaya çıkışı ulus-devlet ile paralellik göstermektedir.[340] Avrupa yurttaşlığı ile ulus-devletin üstünde bir vatandaşlık yaratılması amaçlamıştır. Avrupa Topluluğu Antlaşması’nın 17. maddesine göre, “Birlik vatandaşlığı” kabul edilmiş, bununla üst kimlik yaratmak istenmiştir. Fakat hayal edilen üst kimlik Avrupa hakları arasında kabul görmemiştir[341].

20.yüzyılın yarısından sonra ortaya çıkan Küreselleşme kavramı tarih boyunca Balkanların temel özelliklerinden olan çok kültürlülük ile uyuşmaktadır. Coğrafyada farklı dine, dile, etni-siteye, ulusa sahiptir. Halklar arasında bir arada

[337]Mehmet Ali Ayni, *Ulusçuluk (Milliyetçilik),* Peva Yayınları, İstanbul 1997, s. 19.
[338]Mehmet Akgün, *Millet Nedir? Temel Unsurlara Nelerdir? ,* Türk Yurdu, Ankara 1995, s. 35.
[339]A. Baran Dural, *Milletten Milliyetçiliğe Uzanan Kuramsal Bir Değerlendirme,* Türk Yurdu, Ankara 2012, s. 329.
[340]Deniz Altınbaş, “Avrupa Kimliği”, *Stratejik Öngörü 2023: Stratejik Öngörü 2023: Cumhuriyet’in 100. Yılında Türkiye Ve Dünya*, ASAM Yayınları, Ankara 2006, s. 8.
[341]Ündücü, *a.g.t.* , s. 110-111.

yaşama kültürü oluşmuş durumdaydı. Özellikle Yugoslavya'da Tito 1960'ların sonlarından itibaren uyguladığı politikalarla bu ortamın oluşmasına zemin hazırlamıştır. Ancak Yugoslavya'nın dağılmasından sonra ve günümüzde coğrafyada etnik milliyetçilik etkisini devam ettirmektedir. Bireyler siyasal tercihlerini etnik kimliklerine dayandırmaktadır. Buna örnek olarak, Bosna-Hersek'e bakacak olursak karışık evlilik oranlarının yüksek olduğu bir Yugoslav Cumhuriyeti iken 1980'lerde Etnik milliyetçiliğin etkisiyle etnik homojen nüfus sürecine girilmiştir. Farklı etnik veya dini gruplar ayrı yaşamaya başlamıştır. Bundan önce birlikte yaşayan bu gruplar savaşların ayrışmaya başlamışlardır. Yugoslav yurttaşların etnik kimliklerini[342] ifade edememe gibi sorunları yoktu. Yugoslav yurttaşları, federasyonları parçalandıktan sonra etnik damgalarla yaşamak zorunda kalmışlardı[343]. Bosna Savaşı'nı sona erdiren Dayton Anlaşması ile ülke Boşnak-Hırvat Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti (RS)'nden oluşmaktadır. Bu bölünmüşlük, ülkelerinin eğitim alanına da yansımaktadır. Buna diğer bir örnekte Kosova'dır. Kosova'daki Arnavut çocuklar bağımsız yaşadıkları öğretilirken, Kosovalı Sırp çocuklara ise, hala Sırbistan'ın bir parçası olduklarını öğretilmektedir. Tüm bunların yanında hala taşların yerine oturduğu söylenemez. Günümüzde hala sınırlar tartışmalıdır[344].

Yugoslavya'nın dağılmasından sonra ideolojik olarak çözülen sosyalizm coğrafyada etkisini kaybetti ve yeni ortaya çıkan ulus-devletler ile birlikte artık Balkanlarda milliyetçilik temel ideoloji olmuştur. Bununla birlikte Avrupa'dan etkilenen milliyetçilik Avrupa'daki radikal veya popülist sağ partilerde olduğu gibi sosyalist hareketleri siyasal ve toplumsal tehdit olarak algıladılar ve kendilerini ona göre konumlandırdılar.

Soğuk Savaş'ın ardından Balkanlar'da ortaya çıkan siyasal hareketlerin ideolojik olarak sınıflandırma konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Coğrafyada sağ hareketler baskıcı sosyalist rejimlere karşı kilise ile ittifak yapmışlar ve bu

---

[342]Vesna Pesic, ''The Destructıon and Creatıon Of A State The War For EthnicStates'', *The Road To War in Serbia Trauma and Catharsis,* Derleyen: Nebojsa Popov, Central European University Press, Budapeşte 2000, s. 9-41.

[343]Kut, *Balkanlar'da Kimlik Ve Egemenlik,* s. 97.

[344]Birgül Demirtaş Coşkun-Pınar Yürür-İlhan Uzgel-Habibe Özdal-Muzaffer Kutlay-Şule Kut-Aslı Şirin Öner, ''Küresel Aktörler ve Balkanlar'', Derleyen: Şaban Çalış-Birgül Demirtaş, *Balkanlarda Siyaset*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2012, s. 214-217.

noktada birbirlerinden ayrışmışlardır. Bu hareketlerin liderleri tek siyasal sosyalleşme sürecinden geçmişlerdir. Siyasal hayatlarına sosyalist parti üyesi olarak başladıklarından dolayı kurdukları partilerinin siyasal sınırlanmadan birbiri ardına süreklilik içinde devam ettiği ve partilerin neresinde yer aldıkları tartışma konusu olmuştur. Örneğin, Sosyalist Sağ, Radikal Popülist, ‘‘Ulusal Bolşevik’’ ve ‘‘Strasserist’’ gibi isimlendirmelerle bu partiler Avrupa'daki radikal popülist sağ hareketleri ve partileri tanımlayan ortak özelliklerdir. Siyasal bakımdan devlet olgusunu barış ve istikrar içinde yaşatacak bir uluslararası sistem ortaya konulamamıştır. BM ve diğer örgütler silahlı gücünü durdurabilmede başarılı olamamıştır. 1974'te BM Barış Gücü'nün bulunduğu Lagosa'da ki Türk köylerindeki halk Kıbrıslı Rumlarca katledilmiştir. Balkanlar'da ise Sırpların Bosnalı Müslümanların katledilmesine müdahale edememiş ve bununla birlikte 1999 yılında Sırpların bu kez Kosovalılara saldırılarını da durduramamıştır. NATO Balkanlara müdahale etme kararı aldığında, iş işten geçmiştir ve yüz binlerce insan yaşamını yitirmiştir. Soğuk Savaş Döneminde, NATO ve Sovyetler Birliği arasındaki ilişki nükleer silahların varlığına dayanmaktadır. Bu ilişki tanımlayan ‘‘dehşet dengesi’’ dünya savaşının oluşumunu engellemiş, fakat çatışmaları ve katliamları önleyememiştir[345].

Soğuk Savaş sonra dünyada artan küreselleşme ve ortak vatandaş ve kültür yaratma çabaları Balkanlarda tam tersine gelişmiş ve ulus-devletleri ortaya çıkarmış ve mikro milliyetçilikleri güçlendirmiştir. Ancak Balkan milliyetçiliği 19 yüzyıla dayanmaktadır. Avrupa'dan ithal edilen milliyetçilik Balkanlarda ulus duygusunu geliştirmesini sağlamıştır bunun beraberinde komşu azınlıklar düşman gibi görülmeye başlanmıştır. Homojen bir ulusa dayalı devlet kurmak isteyen Balkan milliyetçiliği azınlıklardan kurtulma yoluna gitmiştir. Bu durumda coğrafyada iç savaşlara ve çatışmalara neden olmuştur[346]. Balkan devletleri bu düşünceler doğrultusunda birbirinden kurtulmaya çalışmış ve bu da bağımsızlıklarına yardım etmiştir. Bu bağımsızlıklar sonucunda çok sayıda irili ufaklı devlet meydana gelmiştir.

---

[345]Onur Öymen, *Çıkış Yolu Dış Baskılara Karşı Tam Bağımsızlığı Korumak,* Remzi Kitabevi, İstanbul 2008, s. 25-31.
[346]Yerasımos, *a.g.e.* , s. 35.

Avrupa'daki sağ partiler genel anlamda ekonomik ayrışma ve yabancı düşmanlığını çerçevesinde incelenmektedir. Balkanlar ise, Avrupa gibi göç alan ve yabancıların istihdamı önemli yer kapsamamakta ve yerli halkları koruyan bir coğrafyadır. Bu yüzden Batı'daki yabancı işçiler ve göçmenler yerine Balkanlarda etnik ve dini azınlıklar almıştır. Coğrafyada çözülen sosyalist rejimlerin ardından azınlıklar temsil haklarına kavuşmuş ve azınlık partileri kurma imkânı bulabilmişlerdir. Etnik, kültürel ve dinsel bakımından ulusal-demografik türdeşliğe Batı Avrupa'daki partilere göre daha çok önemsenmektedir. Balkanlar'da etnik milliyetçiliği savunan yazarlar, sosyalist rejimlerin kurulmasıyla ulus-devlet kurma sürecinin yarım kaldığını düşünmektedir[347].

Sonuç olarak Balkanlar'da radikal sağın sosyalist rejimden sonra geçiş döneminde sosyo-ekonomik sorunlar ve kimlik bunalımının bir sonucu ortaya çıkmıştır. Partiler Avrupa'daki benzerlerinden farklı olarak ''irredentist'' ''rövanşist'' düşünceleri ve kendi sınırları içindeki yerleşik etnik toplulukların dışlanmasına yönelik talepleriyle dikkat çekmektedirler. Romanya, Bulgaristan, Hırvatistan ve Yunanistan'ın AB üyesi olmasından dolayı radikal hareketler AP'de kendilerine yer edinmiştir. AB'nin genişlemesi tüm Balkan coğrafyasını etki altına alana kadar durdurmayacağını taahhüt ettiği düşünülürse bu partilerin genişlemeye bağlı olarak üye ülkelerdeki sorunların benzerlik göstermesi sıkıntı doğurmakta ve ortak hareket etmelerinde ise ileride önemli siyasal güç durumuna gelebilecekler.

[347]Özlük-Doğan-Mandacı, *a.g.e.* , s. 128.

Tablo 5: Balkanlarda Milliyetçi Partiler

Arnavutluk	• Balli Kombetar (BK) • Partia Demokratike Djahte (PDD) • Partia e Unitetit Kombetar (PUK)
Bosna-Hersek	• Hrvatska Demokratska Zajednica Bosne i Hercegovine (HDZ-BiH) • Srpska Demokratska Stranka (SDS)(1990-1998) • Srpska Radikalna Stranka Republike Srpske (SRS RS) • Stranka Demokratska Akcije (SDA)
Bulgaristan	• Balgarska Christijandemokraticeska Partija (Centar)(BChP) • Balgarska Nacionalna Radikalna Partija (BNRP) • Nacionalen Sayuz Ataka (NSA) • Partiya Ataka (Ataka) • Vatresna Makedonska Revoljucionna Organizacija Sajuzna Makedonskite Druzestva (VMRU/VMRO-SMD)
Hırvatistan	• Hrvatski blok (HB) • Hrvatska Demokratska Zajednica (HDZ)(1989-2000) • Hrvatski İstinski Preporod (HIP) • Hrvatska Stranka Prava (HSP) • Hrvatska Stranka Prava-1861 (HSP 1861)
Makedonya	• Dvizenje za Semakedonska Akcija (MAAK) • Partia Demokratika Shqiptare • Vnatreska Makedonska Revolucionerna Organizacija Demokratska Partija (VMRO-DPMNE)
Romanya	• Partidul (Popular) Romania Mare (PRM) • Partidul Unitatii Nationale a Romanilor (PUNR)
Sırbistan/Karadağ	• Srpski Pokret Obnove (SPO) (1990–1996) • Srpska Radikalna Stranka (SRS) • Stranka Srpskog Jedinstva (SSJ)
Yunanistan	• Eoniko Komma (EK) • Front Line (FL) • Elliniko Metopo (EM) • Komma Ellinismoy (KE) • Laikos Orthodoxos Synagermos (LAOS)

Kaynak: Özlük-Doğan-Mandacı, *Siyasal ve İdeolojik Yapı*, s.129.

Tablo 5'e göre, Balkanlar coğrafyasında hüküm süren sosyalist rejim Soğuk Savaşın son bulmasıyla birlikte Balkan halkları arasında etkisini yitirmiştir Bunun sonucu olarak Balkanlar'da milliyetçiliğin de etkisiyle popülist radikal sağ güç kazanmıştır. Çünkü yeni kurulan Balkan ulusları homojen ulus oluşturarak ülke

bütünlüklerini korumayı amaçlamışlardır. Bu doğrultuda milliyetçi partiler tüm Balkan ülkelerinde güç kazanmıştır.

3.3. Yeni Devlet İnşası ve Kimlik Sorunsalı

‘‘Ulus’’ kelimesi eski dönemde aynı kültürü paylaşan ve hemşeri olan insanları tanımlamak ve halktan küçük ancak aileden büyük grubun üyesi, doğuştan birbirine benzeyen bireyler için kullanılırdı.[348]

Balkanlar’da ulus-devletlerin yaratılması açısından bakacak olursak ulus tarih yazımı genellikle siyasi menfaatler çerçevesinde gerçekleştirilmektedir.[349] Coğrafyaya ait sorunlar, meşruiyetini geçmişte aranması yüzünden çözümsüz kalmıştır. Bu yüzden Balkanlarda ulusal kültürün bilim insanı ve tarihin kalemi akılcı olması gerekir. Ancak bu şekilde savaşlar son bulabilir[350]. Ulusal tarihin yazınına göre, kendini ve çevreni tanımak, bu çevrede etkin olarak onlar gibi veya değil asırlar boyu varlığını sürdürebilmektir. Tarih politik ulusal oluşumun ahlaki temelini oluşturmaktadır. Bu yüzden Balkan elitleri kendi ulus tarihçiliklerini, ulus devletlerinin inşasında en önemli faktör olarak görmüşlerdir. Bugün bir bu durum devam etmektedir[351].

19. yüzyılın sonlarına doğru ulusçu tarihçilik Balkan halklarının ulusal bilince ulaşmasına en önemli katkıları yapmıştır. Bu yüzden Milliyetçi ideolojilerin ve Balkanlar’da oluşan tüm ülkelerin iddialarının temeli olmaya günümüze kadar devam etmiştir. Yunan tarihçi Constantinos Paparrigopoulos’a göre, “*Tarih sadece bir bilim değildir. Hem bugünün Kutsal Kitabı, hem de yarının Anavatanıdır*”.[352]

---

[348]Craig Calhoun, *Milliyetçilik*, Çeviren: Bilgen Sütçüoğlu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012, s. 13.
[349]Richard Clogg, “The Greeks and Their Past”, *Historians as Nation-Builders: Central and South-East Europe,* Derleyen: Dennis Deletant-Harry Hanak, MacMillan Press-School of Slavonic-East European Studies of London University, Londra 1988, s. 29.
[350]Hugh Seton Watson, “On Trying to be a Historian of Eastern Europe”, *Historians as Nation-Builders: Central and South-East Europe*, Derleyen: Dennis Deletant-Harry Hanak, MacMillan Press-School of Slavonic-East European Studies of London University, Londra 1988, s. 14.
[351]Salih Özbaran, *Tarih, Tarihçi ve Toplum*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1997, s. 12.
[352]Clogg, *a.g.e.* , s. 15.

Balkan tarihçileri "şanlı" geçmişlerine atıfta bulunarak Milliyetçi fikirleri canlı tutmayı tercih etmişlerdir. Hatta ortak bir ulus algısının yaratabilmek için tarihsel şema çıkarmaya çalışmışlardır. Ulus devletlerin oluşumu bir lider elinde kendiliğinden gerçekleşmemiştir. Balkan devletlerinin Osmanlı Devleti'nden kopuş süreçlerinin en az 20 yıllık bir fikri ön hazırlık sonucu gerçekleşmiştir. Bahsi geçen kopuş ancak bu süreç sonunda gerçekleşebilmiştir[353]. Ulusal tarihler yazımları efsanelerle süslü olsa bile bir ulus tarihinin tamamen efsanelerden arındırılmamıştır.[354]

Anthony Smith, ulus kavramını etnik kökene dayandırarak "ortak ata miti ve tarihi kültürle tanımlanan bir topluluğun otonomi, birlik ve kimlik adına hareket eden ideolojik bir akım" olarak tanımlamıştır.[355] Smith etnik ulusçuluğu şunlara dayandırmaktadır. Ulusun üyeleri ortak kökenden gelen soya dayalı bir üst aileyi oluşturmaktadır. Halkın iradesi meşrulaştırmada kullanılır. Dil, kültür ve tarih yerli kaynakların harekete geçirilmesinde araç olarak kullanılması gerektiğini savunmuştur[356]. Ulusların mı ulus-devleti inşa ettiği mi yoksa devletlerin mi ulusları inşa ettiği yönünde tartışmalar bulunmaktadır. Smith'e göre ethnieler, dış bir tehdit ile karşılaşması durumunda ulusu oluşturduğunu kabul etmiştir[357].

Milliyetçi teoriye göre ise, bir coğrafyada ilk olmak onun üzerindeki hak iddialarına meşru zemin oluşturmaya yetmektedir. Topluluk üyeleri ilk var oldukları yerde yaşamayı temel hakları saymaktadır. Burada yaşayan diğer topluluklardan da bu hakka saygı duymalarını istemektedir. Balkanlar'daki sorun bu durumundan kaynaklanmaktadır. Çünkü tüm Balkan ülkeleri tarihi iddialara dayandırarak coğrafyada ilk olduklarını savunmaktadır[358]. Tüm Balkan ülkelerin coğrafyada ilk olduğunu iddia etmesi ve buna dayanarak da temel hak sahibinin kendilerinin olduğunu savunması benzer iddialara sahip olan diğer komşuları düşman ilan

---

[353]Dritan Egro, ''Tarihçi Mi? Siyasetçi Mi? Devlet İnşacıları Olarak Balkan Tarihçileri'', Çeviren: Galip Çağ, *Uluslararası Tarih Okulu Dergisi*, Eylül- Aralık, S. 11, İzmir 2011, s. 131-139.
[354]Maurice Pearton, "Nicolae Lorga As Historian And Politician", *Historians as Nation-Builders: Central and South-East Europe*, Editörler: Dennis Deletant-Harry Hanak, MacMillan Press-School of Slavonic-East European Studies of London University, Londra 1988, s. 160.
[355]Smith, *Ulusların Etnik Kökeni*, s. 46.
[356]Anthony Smith, *Milli Kimlik*, Çeviren: Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, İstanbul 2007, s. 28.
[357]Smith, *Ulusların Etnik Kökeni*, s. 55.
[358]Gökdağ, *a.g.m.* , s. 2.

etmelerine neden olmaktadır. Toplulukların temel amacı birbirinden kurtulmak olsa da bir arada yaşamaya mecburdurlar bu yüzden coğrafyanın barış ve istikrar içinde yaşayabilmesi için sorunlara çözüm getirilmesi gereklidir[359].

Balkanlarda ulus-devletler bazı süreçler sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu süreçler etnik kökene dayandırılarak, oluşturulan siyasi yapılar, dil ve din birlikteliği ve ötekileştirme siyaseti güderek gerçekleştirilen süreç sonunda ulus-devletler meydana gelmektedir[360]. Fakat Balkanlardaki ulus-devler süreci farklıdır. Çünkü dinin etkisi önemlidir. Balkanlardaki uluslara bakıca olursak, eğer din önemli olmasaydı Slav olan Hırvatlar ve Sırplar arasında ayrım yamak sorun yaratabilirdir. Ancak Hırvatlar Katolik Sırplar ise, Ortodoks inanca sahip oldukları için ayrım yapmakta kolaylaşmaktadır. Mezhepleri aynı olmasına rağmen inançlarını farklı şekilde gerçekleştirilmesi yüzünden birbirinden ayrılan Balkan uluslarında bulunmaktadır. Bu durum Ortodoks mezhebe mensup olan Sırplar ve Bulgarlarda karşımıza çıkmaktadır. Kiliselerinin ayinle ilgili farklılıklardan kendilerini iki farklı ulus olarak kabul etmektedirler. Sırp klisesi Sırp Krallığına dayandırılarak Peç (İpek) şehrinde inançlarını gerçekleştirmektedir. Buna karşı olarak Bulgar klisesi Bulgar Krallığına dayandırılarak, Ohri şehrinde inancalarının yerine getirmektedirler. Bu inanç farklılığı ulusların asimilasyona uğramasını önlemiştir[361]. Bu durum sayesinde kendi tarihi yapılarına sıkı olarak bağlı kalmışlardır. Bu da sonuçta farklı uluslar olarak devam etmelerini sağlamıştır. Tüm bunlar gösteriyor ki Balkan uluslarının farklı etnik kökenden olan bireylerin bir potada eritilerek dini çeşitlenmeyle birlikte oluşmuş olan toplumlardır[362]. Buna ek olarak Maria Todorova, "*Balkan uluslarını*

[359]Gürbüz Özdemir, "Farklılıkların Kesiştiği Coğrafyalar İçin Bir Öneri: Radikal Demokrasi", *Celal Bayar Üniversitesi İ. İ. B. F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, C. 20, S. 1, Manisa 2013, s. 76.
[360]Todorova, *Balkanları Tahayyül Etmek*, s. 254-255.
[361]Sırp ve Bulgar milliyetçilikleri diğer Balkan uluslarından kendilerini ayırt edebilmek için dini klişeleri kullanmıştır. Sırp milliyetçiler Sırp klisesine, Bulgar milliyetçiler ise Bulgar klisesine dayandırarak bağımsız devletler olarak kendilerini ilan etmişlerdir. Buna ek olarak klişelere dayandırılan milliyetçilikler sayesinde ortaçağda geniş toprak elde eden iki devlet tekrar eski topraklarını elde etmek için bu duruma dayandırmıştır. Karpat, *Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, s. 111-124; Eric Hobsbawm, *Milletler ve Milliyetçilik, Program, Mit, Gerçeklik*, Çeviren: Osman Akınhay, Ayrıntı Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 97.
[362]Karpat, *Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, s. 18-22.

birbirine karışık kimin hangi ulustan olduğu anlaşılmayacak derecede iç içe geçmiş ilkel, köylü, kavgacı, barbarlar" topluluklar şeklinde tanımlamaktadır.[363]

Balkanlarda ulus-devlet kurma süreci etnik temele dayalı bir dinin tercih edilmesiyle oluşturulmuştur. Balkan ulusları ulusal kiliselerini oluşturarak ona göre sistemlerini oluşturmuşlardır. Ulusların bu yapıyı oluşturmasının sebebi kendi uluslarını, diğer komşu ulus-devletlerden farklı hissettiklerinden ve kendilerini onlara karşı koruyabilmekle birlikte ulus aidiyetini sağlayabilmek içindir[364].

3.4. Bosna-Hersek Savaşı

Uluslararası Toplumun Bosna-Hersek'te nasıl oluşturduğunu ile nasıl hareket ettiğini ve Bosna-Hersek devlet inşası ve Bosna savaşı sonrası yapının incelenmesi Sosyal İnşalık kuramı çerçevesinden incelenecektir. Sosyal İnşacı kuram göre, devletlerin davranışlarını sadece anarşi ve güç belirlemediğini bunlara ek olarak, diğer faktörlerinde devlet davranışlarını belirlemede etkin rol oynadığını savunan yaklaşımdır. Sosyal inşacı kuram özellikle kimlik olgusunu, çıkar ilişkisini ve çıkarların nasıl etkilediği sorularına yanıt aramaya çalışmaktadır[365].

Balkanlar'daki çatışmaların açıklanmasında kimlik unsuru temel yardımcıdır. Coğrafyadaki çatışmaların ana sebebi sosyal bakımdan inşa edilen toplumsal kimliklerinin devletlerarası düşmanlık düşüncesi ile Yugoslavya'nın çözülmesini tetiklemiştir. Yugoslav üst kimliğine, kimlik merkezli toplumsal sınıfların siyasal politikalarına karşı koyacak bir yapının olmaması, alt kimliklerin ise anayasal kimliğe karşı üstün olmasını sağlamıştır. Bu durum Yugoslavya'nın çözülmesinden sonra bağımsız devlet kimliklerinin ortaya atılması fikrinin toplumlar tarafından meşrulaştırılmıştır. Bu düşünce siyasal ve askeri çatışmayı beraberinde getirmiştir[366].

[363]Todorova, *Balkanları Tahayyül Etmek*, s. 259-260.
[364]Hobsbawm, *a.g.e.* , s. 90.
[365]Bozdağlıoğlu, *a.g.e.* , s. 149.
[366]Tüysüzoğlu, *a.g.m.* s. 101-102.

Antonio Gramsci'nin "hegemonya" ve "tarihsel blok" kavramları Uluslararası İlişkilere taşımış ve Eleştirel Okulun temsilcileri olan Stephen Gill ve David Law "uluslararası tarihsel blok" kavramını tanımlamışlardır. Uluslararası tarihsel blok; ABD odaklı olup, kitlesel tüketimi ve yabancı yatırımı destekleyen ve buna uygun ortamı oluşturabilecek siyasi yapıları oluşturmuştur. Gill ve Law'un "transatlantik siyasi topluluk" olarak ABD ve AB kastetmektedir. Sermayenin yanı sıra devlet bürokrasisi, siyasi partiler ve komünist olmayan işçi örgütlenmelerini kapsamaktadır[367].

Uluslararası Toplumu, ''Ulus-ötesi Elit'' tarafından oluşturulan, Uluslararası Tarihsel Blok'un temelini meydana getiren bunlarla birlikte hegemonyasını da yansıtan birliktelik biçiminde görülmektedir. Gramsci'ye göre, hegemonya sadece güç kullanımı değil bununla birlikte onayı da kapsayan bir birlikteliği kastetmektedir. Noam Chomsky'e göre, ABD, müttefikleri ve uyduları[368], ittifak değil onun yerine birçok aktörün ortak neden sunarak onay verme durumudur. Güçler dengesi kapsamında meydana gelen bu oluşum ittifaktan çok geniş katılımlı birlikteliktir. Bu tutuma örnek olarak, Uluslararası Toplumun Bosna-Hersek'teki etkinlikleri gösterilebilir.

Bosna-Hersek devletinin kurucu etniktesin olan Boşnakların ulus olma sürecinde diğer Balkan Ülkerlerinden daha fazla oranda din etkileyici unsur olmuştur. Boşnaklar; etnik olarak Slav unsurun, dil olarak Hırvat-Sırp dillerinden etkilense de dini olarak Hıristiyanlığın Bogomillik,[369] Osmanlılarında etkisiyle İslamiyet'i benimsemişlerdir. Boşnakların dışında Balkanlardaki diğer ulus-devlet süreçlerinde de din önemli yer almıştır[370].

İlk kez 1964'te Tito döneminde ayrı bir Boşnak kimliğinin olduğu ve bu kimliğin kendi kaderini tayin etme hakkının olduğu kabul edilmiştir. 1974 Anayasası'na göre, Boşnaklar Yugoslavya'nın kurucu milletlerinden biri olarak

---

[367]Stephen Gill-David Law, *Global Hegemony and the Structural Power of the Capital*, International Studies Quarterly, V. 33, N. 4, Aralık 1989, s. 478.
[368]Noam Chomsky, ''The Crimes Of Intcom'', *Foreign Policy*, Eylül 2002, s. 34.
[369]Vassilis Foukas, *Balkanlar, Ortadoğu, Kafkasya, Soğuk Savaş Sonrası ABD Politikaları*, Aykırı Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 325-336.
[370]Albert Doja, "The Politics of Religion in the Reconstruction of Identities The Albanian Situation", *Critique of Anthropology*, V. 20, N. 4, 2000, s. 421-438.

belirtilmiştir[371]. Tito'nun ölümüyle 1980'lerde Sırp milliyetçiliği yükselişe geçmiş ve giderek Sloven ve Hırvat milliyetçiliğiyle birlikte ayrılıkçı nitelik kazanmaya başlamıştır. Bu milliyetçilikleri yükselişi birçok uluslu içinde bulunduran Yugoslavya'nın geri dönülemez şekilde dağılmasını sağlamıştır[372]. 28 Haziran 1989 da Ortodokslar tarafından kutlanan Aziz Vitus gününde çok sayıda Sırp'ın Kosova'nın başkenti Priştine'nin dışında bulunan Gazimestan savaş alanında Kosova Savaşı'nın 600. yıl dönümünü kutlaması Yugoslavya'nın dağılmasıyla sonuçlanacak olayların kıvılcımı olmuştur.[373] 1990'da Yugoslavya'da bulunan Cumhuriyetler de yapılan seçimlerde Sırbistan ve Karadağ hariç diğer Cumhuriyetlerde Milliyetçi partiler seçilmiştir. 1990'lı eylül ayına gelindiğinde Sırbistan bağımsızlık ilan etmek isteyen diğer Cumhuriyetlere tepki göstermiştir. Bu durumun asıl nedeni Sırpların Yugoslavya Federasyonu içindeki konumunu güçlendirmek istemesidir. Bu sayede Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıklarını ilan etmesini hızlandırmış hem de Sırp milliyetçiliği güçlenmeye devam etmiştir. Kosova ve Voyvo Dino'nun özerkliğini kaldırması, Kosova Arnavutları üzerindeki baskılarını arttırması bu durumunda da Slovenya ve Hırvatistan ile sorun yaşaması gibi durumlar Sırpların işine gelmiştir[374].

Yugoslavya, art arda gelen bağımsızlık ilanlarıyla iç bunalıma doğru sürüklenmiştir. Hırvatistan'ın bağımsızlığı Hırvatlar ve Sırpların birbirine girmesine ve iç savaş başlamışına neden olmuştur. Aynı zamanda Bosna-Hersek'teki Sırplarda isyan ederek Bosna Hersek'te de iç savaş başlamıştır. Sırbistan lideri Miloseviç'in birlikleri Bosna'daki Sırpları desteklemiştir. Yugoslavya'da bu dönemde hem Müslüman Boşnaklarla Sırplar çatışmış hem de Hırvatlarla Boşnaklar ve Hırvatlarla Sırplar da birbiriyle çatışmıştır[375]. Çatışmaların tüm Balkanlar'da yeni çatışma alanlarının ortaya çıkması artık tahmin değil gerçek bir durumdur. Bu yüzden uluslararası toplum Balkanlardaki çatışmalarla ilgilenmeye başlamıştır.

---

[371]Ivo Banac, ''Sırbistan'da Milliyetçilik", *Yeni Balkanlar Eski Sorunlar*, Derleyen: Kemali Saybaşılı-Gencer Özcan, Bağlam Yayınları, İstanbul 1997, s 322-324.
[372]Şule Kut, "Yugoslavya Bunalımı ve Türkiye'nin Bosna Hersek ve Makedonya Politikası: 1990-1993", *Türk Dış Politikasının Analizi*, Derleyen: Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, İstanbul 2001, s. 322.
[373]Banac, *a.g.e.* , s. 322-324.
[374]Kut, *Yugoslavya Bunalımı ve Türkiye'nin Bosna Hersek ve Makedonya Politikası: 1990-1993*, s. 322.
[375]Selver, *a.g.e.* , s. 98-104.

Bosna'da bulunan Sırplar Ortodoks olup Yugoslavya yönetimine sıkı biçimde bağlıdırlar. Bosna'daki Hırvatlar ise, Katolik olup Hırvatistan'a bağlılıkları sürmektedir. Hem Sırplar hem de Hırvatlar Bosna-Hersek'te kurulabilecek olan olası İslam devletinde yaşamlarını sürdürmek istemiyorlardır. Bu yüzden, Hırvatlar ile Sırplar tarihsel anlamda Bosna-Hersekli Müslümanların Hırvat veya Sırp olduklarını ileri sürmektedirler. Boşnakları Hırvatistan veya Sırbistan hâkimiyeti altında yaşamaya zorlamışlardır. Bosna-Hersek'te yaşanan savaşın ve Bosna-Hersek'te uluslararası toplumun tanımasının neden uzun sürdüğünün sebebidir[376].

15 Ekim 1991'de Bosna-Hersek Parlamentosunda Kasım 1990'daki seçimlerde çoğunluğu elde eden Müslüman Demokratik Hareket Partisi önderliğinde bağımsızlık kararı aldı. Bosna Hersek'te 29 Şubat 1992'de yapılan referandumda % 66 oranında bağımsızlık yönünde oy kullanılmıştır. Bosnalı Sırplar ise aynı zamanda başkent olarak kabul ettikleri Pale'de RS ilan etmişlerdir. Yapılan referandum ile Müslümanların ve Hırvatların büyük çoğunluğu ile kabul edildi Sırplar ise bu referandumu boykot ettiler. Bosna Hersek referandumun ardından bağımsızlık ilanıyla 1992'de BM'ye üye olmuştur. Müslüman Boşnak, Ortodoks Sırp ve Katolik Hırvat asıllılardan oluşmaktadır[377]. 6 Nisan 1992'de AT'nin, 7 Nisan 1992'de ABD'nin Bosna Hersek'i tanımıştır. Eski Yugoslavya federasyonundan ayrılan ve Müslüman Boşnakların %44, Sırpların %33 ve Hırvatların %18 oranında nüfusundan oluşan Bosna-Hersek, etnik bakımından oldukça karışık bir yapı arz etmektedir. Bu üç kitle de Sırp ve Hırvatça konuşmakta olup, kesin bir etnik özelliğe dayalı bir sınır çizmek mümkün değildir[378]. Bağımsızlığın tanınmasının ardından Sırplardan oluşan federal ordunun desteği ile Bosna toprakları işgal edilmiştir. Zaten savaş hazırlığında olan Sırplar kısa sürede Bosna topraklarının %70 ini ele geçirmiştir[379].

[376]Ezeli Azarkan, "Slovenya, Hırvatistan ve Bosna'nın Bağımsızlık Mücadeleleri ve Yugoslavya'nın Dağılışı", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, C. 8, N. 2, Aralık 2011, s. 85.
[377]Central Intelligence Agency (CIA): The World Factbook, 2000, s. 61.
[378]Bağcı, *Bosna-Hersek Soğuk Savaş Sonrası Anlaşmazlıklara Giriş*, s. 260.
[379]Uzgel, *Balkanlarla İlişkiler*, C. I, s. 493-495.

3.4.1. Dayton Antlaşması

AB'nin Bosna-Hersek'teki savaşı sonlandırmaya yönelik çalışmalarından memnun olmayan ABD 1994 yılında Boşnak ve Hırvatlar arasında barışı sağlayan Washington Antlaşması'nın imzalanmasını sağlamıştır. Bu antlaşmasının sonucunda Bosna-Hersek Federasyonu resmi olarak kurulmuştur. Ancak devleti kuran bu ilk antlaşma bile tam bir ülke olamamıştır ve günümüze kadar devam ederin sorunların temelini oluşturmuştur. Çünkü antlaşmaya göre, kurucu etnik grup olarak Boşnaklar ve Hırvatlar kabul edilmiştir. Bu durum Bosna-Hersek'in milli değerlerle değildi etnik milliyetçi değerlere göre yönetilmesine ve birçok soruda bundan dolayı çıkmıştır[380]. Bölge" ilan ettiği Srebrenika'yı ele geçirmişlerdir. Sırpların yaptıkları "uygulamalar" son yüzyılda yapılan en büyük katliam olarak tarihe geçmiştir[381].

Bosna Hersek'in şuan ki yapısını oluşturulmuş, oluşturulan bu yapı ABD'nin önderliğinde gerçekleştirilmiştir. Dayton Antlaşması tamamen Amerikan mimarisidir[382]. ABD, NATO üyesi olan Bosna-Hersek'e antlaşmasından sonra ülke güvenliğinin sağlanabilmesi için NATO'ya bağlı 60.000 askerden oluşan The Implementation Force (IFOR) ülkenin güvenliğini sağlamaktadır. Zamanla IFOR 'da asker sayısı azalmış ve Stabilization Force (SFOR) adını almış; 2004 yılına gelindiğinde ise, European Union Stabilization Forces (EUFOR)'a dönüşmüştür. Güncel asker sayısı 1.600 civarındadır[383].

Dayton Antlaşması, Bosna Hersek Cumhurbaşkanı Aliya İzzetbegoviç, Sırbistan Cumhurbaşkanı Slobodan Miloseviç ve Hırvatistan Cumhurbaşkanı Franjo Tundjman tarafından imzalanmıştır. Bu antlaşma Bosna Hersek'in siyasi yapısını ve anayasasını da meydana getirmiştir. Buna göre;

---

[380]Amer Kapetanovıc, ''Bosna-Hersek'in On Yıllık Dış Politika Tecrübesi'', Çeviren: Emir Türkoğlu, Derleyen: Ömer Lütem-Birgül Demirtaş, *Balkan Diplomasisi*, ASAM Yayınları, Ankara 2001, s. 190-192.

[381]Cüneyt Yenigün-Ümit Hacıoğlu, ''Bosna-Hersek: Batı'nın Güvenini Kaybettiği Medeniyet'', *Dünya Çatışmaları*, C. 1, Derleyen: Kemal İnat-Burhanettin Duran-Muhittin Ataman, Nobel Yayınları, Ankara 2010, s. 680.

[382]Osman Karatay, *Bosna Hersek Barış Süreci*, Karam Yayınları, Ankara 2002, s. 13.

[383]Kader Özlem, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD'nin ve Türkiye'nin Balkanlar Politikalarının Bosna Hersek, Kosova ve Makedonya Krizleri Örneğinde İncelenmesi", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S. 1, Aralık 2012. s. 27.

''Bosna-Hersek Devleti, 10 kantondan oluşan Bosna-Hersek Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti olarak iki entiteye ve Brcko adında küçük bir özerk bölgeye ayrılmıştır. Her entitenin siyasi ve ekonomik yapılanması birbirinden farklıdır. Antlaşmada belirtilen ortak kurumların başında Müslüman, Sırp ve Hırvat olmak üzere her üç milletin bir temsilcisinin bulunduğu Cumhurbaşkanlığı Konseyi gelmektedir. Dört yıllık bir süre için göreve gelen Konseyin başkanlığı sekiz aylık rotasyonla el değiştirmektedir. Bakanlar Kurulu, başbakan ve bakanlardan oluşur. Başbakan dâhil her bakanın ikişer yardımcısı vardır. Bakan Müslüman ise yardımcılarından birinin Sırp, diğerinin Hırvat olması gerekir. Diğer ortak kurum, Bosna Hersek Temsilciler Meclisi ile Bosna Hersek Halk Meclisi'nden oluşan Bosna Hersek Parlamentosu'dur. Bosna Hersek Temsilciler Meclisi, 28'i Bosna Hersek Federasyonu, 14'ü ise Sırp Cumhuriyeti'ndeki seçmenlerin doğrudan oylarıyla belirlenen 42 üyelidir. Bosna Hersek Halk Meclisi ise entite meclislerince seçilen toplam 15 üyeden oluşmaktadır ve her üç etnik grup 5'er üyeye sahiptir.''[384]

Dayton Anlaşması birçok tartışmaya neden olmuştur. Buna göre, bir taraf Bosna-Hersek'in egemen bir devlet olamayacağını savunmuş bununla birlikte yapılan anlaşmasının da uzun ömürlü olmayacağını ve ülkenin etnik nüfusla orantılı olarak bölüneceğinin kaçınılmaz olduğunu savunur.[385] Diğer taraf ise, Bosna-Hersek'in bir ve bütün olarak birlikte yaşayabileceğini savunur ancak Anlaşma'nın bu birliği sağlayabilmek yetersiz olduğunu savunurlar.[386] Bu görüşlere ilaveten, Anlaşması'nın Soğuk Savaş Sonrası Dönemde uluslararası toplum tarafından kabul gören müdahaleci bakış açısına ve uluslararası toplumun uluslararası örgütler aracılığıyla devlet inşası sürecine gibi durumlar için örnek olmuştur. Bu görüşe göre, Dayton Anlaşması çözüm yaratamaz şekilde oluşturulmuştur[387].

---

[384]Mehmet Dalar, ''Dayton Barış Antlaşması Ve Bosna-Hersek'in Geleceği'', *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 1, Yıl: 9, S. 16, Bolu 2008, s. 98-99.
[385]Adam Garfinkle-Ron Culver, "Bill Clinton Lied About Bosnia-A Dayton Relationship'', *American Spectator*, V. 29, N. 2, 1996, s. 56.
[386]Susan Woodwward, "Bosnia After Dayton: Year Two", *Current History*, V. 96, N. 608, Mart 1997, s. 7.
[387]David Chandler, *Bosnia: Faking Democracy After Dayton*, Pluto Press, Londra 2000, s. 34.

1995'den sonra Bosna-Hersek'te çatışma yaşanmamış ancak yapılan Anlaşma barışın doğal süreçte devam ettirememesi konusunda eleştirilmiştir. Eleştirilerin odak noktasını savaştan sonra oluşturulan kurumlarda farklı etnik grupların işlerliğini zayıflatmış olmasıdır. Çünkü bu kurumlar çözüme yönelik düzenin işlemesi yerine etnik gruplar arasında birbirlerini engelleyebilmek ve siyasi tıkanıklara sebep olacak şekilde kullanılmıştır. Dayton Anlaşması'nın amacı, sorun yaşayan etnik grupların sorunlarını çözmek ve ileride de aynı sorunları yaşamamak için tek çatı altında bir toplum oluşturabilmekti. Bu doğrultuda Bosna-Hersek'te barışı inşası, ilk olarak Liberal düzen doğrultusunda birbirine karşılıklı güvenen bir toplum oluşturmaktır. Bunu başarabilmek için merkezi yapının güçlenmiş, çok etnili yapıda toplumda bireysel hakların güvence altına alınarak, grup haklarından daha ileride tutulmasıyla gerçekleşebilir[388]. Ancak bu durumda taraflar arasında anlaşmazlıklar giderilememiştir. Hırvatlar, antlaşmayla Sırpların statüsü gibi bir statüye kavuşamamış ve bu Hırvatlar için büyük hayal kırıklığı olmuştur. Hırvatlar antlaşmaya her zaman üçüncü bir yönetim birimi de olacak şekilde güncellenmesi yönünde tavır sergilemişlerdir[389].

Dayton Antlaşması Bosna'daki tarafların rızası olmaksızın dayatmaya çalışılmıştır. Uluslararası topluma geniş yetkiler ve dokunulmazlıklar vermesinden dolayı özel bir antlaşma olarak da tanımlanır. Dayton Antlaşmasının esas bölümleri savaşı sona erdirmekten çok çeşitli uluslararası örgütlerin üstlendikleri özel görev Bosna-Hersek'i yeniden nasıl inşa edeceklerini içermektedir. Bu şekilde uluslararası toplum Bosna-Hersek devletinin ve kurumlarının üstünde bir otoriteye sahip olmuştur[390]. Yüksek Otorite'nin denetimindeki ülke yönetimi bağımsızlık ölçütlerinden yoksundur. BM'ye bağlı kurulması öngörülen ''Yüksek Temsilcilik'', barışın sivil unsurunun kurulması amacıyla tarafların çabalarının harekete geçirilmesi, sağlanması ve çalışmalarının kolaylaştırılması gibi konularda faaliyete bulunacaktır.

---

[388]Sofia Sebastıan, ''Constitutional Engineering in Post-Dayton Bosnia and Herzegovina'', *International Peacekeeping*, V. 19, N. 5, 2012, s. 597-598.

[389]Necmettin Alkan, ''Dayton Anlaşması Gölgesinde Bosna-Hersek'', *Avrasya Etütleri,* S. 22, Bahar 2002, s. 46-47.

[390]Dilek Latif, "Etnik Çatışma Sonrası Barış İnşası Ne Kadar Mümkün? Dayton Sonrası Bosna ve Hersek", *Kıbrıs Yazıları,* S. 3, Yaz-Güz 2006, s. 130.

Bosna Hersek'te üç etnik topluluk, üç ayrı ordu entitelerin kontrolünde çalışan bir Milli Hükümet bulunmaktadır. Bosna Hersek Meclis'i yasama işlevini yerine getirirken milliyetçiler tarafından engelleyici işlemlerle karşılaşmaktadır. Dayton Anlaşması'na göre, oluşturulan Yüksek Temsilcilik/Office of the High Representative (OHR) kurumu çözüm olamamış tam aksine çok başlılığı arttırmıştır. OHR'nin görevleri sınırlıdır. Yerel ve uluslararası sivil ile askeri aktörler ve anayasal düzen üzerinde herhangi yaptırımı yoktur. 9 Aralık 1997 tarihinde Bonn'da toplanan Peace Implementation Council/Barışı Uygulama Konseyi (PIC), OHR'nin yetki kapsamını genişletmiştir. PIC, OHR'ye ''Devlet kurumlarının Anlaşmayı uygulamakta sorun yaşadığı durumlarda yasa uygulama ve Anlaşma koşullarını çiğneyen bireylere ise harekete geçebilmek için önlemler alabilmesi yetkisi" vermiştir. Bu yetkiye Bonn yetkileri denilir. Yani mevcut yasaların uygulanmasında yeni kanun ve yönetmeliklerin oluşturulmasında karşılaşılan zorluklar OHR'nin iki tarafa yaptırım gücüyle bu durumu aşmayı hedeflemiştir. Bosna Hersek'te OHR 56 ülkeden oluşup PIC atanmakta, BM Güvenlik Konseyi tarafından onaylanmaktadır[391].

Amerikalı müzakereci Richard Holbrooke'a göre; Dayton'ın oluşturduğu federasyon yapısı tek etnili yapının sürdürülmesinde en mantıklı yol olarak kabul etmektedir. Ülkeyi etnik topluluklara göre ayrıştırmak hem mülteci göçüne neden olacak hem de ülkenin bütünündeki azınlık gruplar (Sırplar, Hırvatlar ve Müslümanlar) evsiz kalmak zorunda olacaktır. Bu durumda toprak ve ev paylaşımları yüzünden çatışmaların yeniden başlamasını tetikleyecektir. Bosna-Hersek tek devletli yapıyı sürdürse de Holbrooke antlaşmanın kusurların kabul etmiştir. Holbrooke'a göre, tek ülkede hem Sırp ordusu hem de Hırvat-Müslüman Federasyonu olmak üzere iki ordu bulunmasıdır. Bunun sebebi NATO'nun tarafların silahtan arındırmayı başaramamıştır. Buna ek olarak; Sırpların "Sırp Cumhuriyeti" ismini kullanılmasına karışı çıkılmamıştır. Bu ödün daha sonra kendisi tarafından da kabul edilmiştir[392]. Bunun asıl nedeni, Kosova'nın bağımsızlığını önlemeye

[391]Mark Baskın, "Post Conflict Administration and Reconstruction", *International Affairs*, V. 79, N. 1, 2003, s. 162-165.
[392]Richard Holbrooke, *Bir Savaşı Bitirmek*, Çeviren: Belkıs Çorakçı Dişbudak, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 1999, s. 437-440.

çabalayan Sırbistan, Bosna-Hersek'te bulunan RS'nin de bağımsız bir devlete yapısı oluşturabileceğini ya da Sırbistan'ın topraklarına katabileceği yönünde hareket etmesinin yanı sıra Bosnalı Sırplar da bu politika doğrultusunda hareket etmiştir.[393] Kosova'nın bağımsızlığı karşısında Sırpların bu hareketi Dayton Antlaşması'nın değiştirilmesine neden olmuştur. Özerk Brcko Bölgesi'nin durumunun netleştirilmemiş olması, etnik topluluklar arasında kin ve nefretin sürmesi, altyapı, eğitim, sağlık, ev ve iş alanı oluşturma bakımından Dayton Anlaşması'nın başarısız yönlerindendir[394].

Bu sorunlara ek olarak tarihsel, sosyal ve etnik bakımdan antlaşma olması gereken denge unsuru gerçekleştirememiştir. Savaş boyunca etnik çatışmaların yaşandığı Vişegradd, Srebrenica, Zvornik, Foça ve Drina Boşnak bölgeleri RS toprakları olarak kabul görmesi dengesizliklerinden birisidir. Bu çerçevede bu yerlerde yapılan etnik temizlikten sonra Sırplar ve Hırvatlar yerleştirilerek "bölge açma" politikası gerçekleştirilmiştir. Bu durumda Dayton 'da önemsenmeyerek bu yöntemle yerleşen halklar "bölge halkları" kabul edilmiştir. Buna göre de sosyal dağılım düzenlenmiştir[395]. Bosna-Hersek'in %5'e Boşnak-Hırvat Federasyonu'na, %4'e RS olarak kabul görmüş ancak bu durumun hiçbir tarafı memnun etmemiştir. Boşnaklar, RS 'de yerlerinden edilmiş olan Müslümanların eski yerleşim yerlerine dönmek istemiş Sırplar bu duruma itiraz etmiştir[396].

Miroslav Lajcak'ın 1 Temmuz 2007'de Bosna-Hersek Yüksek Temsilcisi ve AB Özel Temsilcisi olarak atanmıştır. Dayton Antlaşması'nın getirmiş olduğu yapı artık sorgulanmaya başlanmış ve değiştirilmesi konusunda ABD ile AB tarafından da gerekli girişimlerde bulunmaya başlamıştır. Lajcak, *"son 12 yıldır devam eden barışı uygulama sürecinde atılmış temellerin üzerine inşa etmek ve bu devleti AB yoluna sağlam bir şekilde sokmak için Bosna-Hersek liderleriyle birlikte çalışmak istiyorum.*" Bu sözleri değişimin isteğinin göstergesidir. Lajcak göreve başladığı andan itibaren Bosnalı Sırpları, yeni Yüksek Temsilciye etkin güç kullanmayı

[393]Erhan Türbedar, "Kosova'nın Bağımsızlığının Sırbistan, Bosna-Hersek ve Makedonya'ya Etkileri", *Avrasya Dosyası*, C. 14, S. 1, Balkanlar Özel, ASAM Yayınları, Ankara 2008, s. 43.
[394]Dalar, *a.g.m.* , s. 108.
[395]Yenigün-Hacıoğlu, *a.g.e.* , s. 191.
[396]Jane Sharp, "Dayton Report Card", *International Security*, V. 22, N. 3, Aralık 1997-1998, s. 115.

tanıyan Bonn Yetkilerini kullanmaması ve bu yetkiyi Bosna-Hersek siyasetçilerine devredilmesi düşünürken Boşnaklar ve Hırvatlar, polis ve anayasa reformunun gerçekleştirilmesi için Lajcak'ın yetki kullanması gerektiğini belirtmiştirler. Sırplar ise bu duruma karşıdır[397].

AB ve ABD'nin Dayton Antlaşmasın yeniden düzenlemek istemesindeki sebep uluslararası yapının duruma ağırlık koymasıdır. Çünkü uluslararası toplumda Rusya etkin rol almak istemesi ve Balkanlarda Sırbistan'ın ''Büyük Abisi'' gibi davranması AB ve ABD'nin Bosna-Hersek'in yanı sıra Kosova'nın bağımsızlığını desteklemesi coğrafyanın büyük güçler için bir ''Satranç Tahtası'' gibi hamle alanı olmuştur. Tüm bunlar beraberinde Sırpların aleyhine politikaların yürütülmesini neden olmuştur. Bosna-Hersek'te soykırım gerçekleştiren Sırp lider Radovan Karadzic uluslararası mahkemede yargılanmıştır. Karadzic'e, Holbrooke yargılanmayacağını vaat etmesi ve ABD tarafından korunacağını belirtmiş olması[398], ABD'nin görünürde barış ve düzeni savunması gerçek bir yanılsamadır. Çünkü aslında Bosna-Hersek'te kendi çıkarına uygun politikalar benimsediğinin göstergesidir. Holbrooke bu düşünceyi savunanlara karşı çıksa da Karadzic uzun süre yakalanmayıp iddiaların ortaya atıldığı dönemde yakalanması, iddiaların gerçekliğini ortaya koymaktadır. Bunlara ek olarak Karadzic'in soykırım suçlamasıyla yargılandığı sırada ABD Dışişleri eski bakanı Albright ile Holbrooke'un da ifade vermelerini istemesi,[399] bu duruma kanıt olarak gösterilebilir.

Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi, ''Bosna Kasabı'' olarak bilinen Radovan Karadzic'i soykırım suçu ve savaş kurallarını ihlal etmekle birlikte 11 ayrı suçtan 40 yıl hapis cezasına hükmetmiştir. Hâkimler Konseyi, iddianamesine göre, Bratunac, Foca, Kljuc, Prijedor, Sanski Most, Vlasenica ve Zvornik şehirlerinde de soykırım işlendiği iddialarını 'delil yetersizliği' yüzünden reddetmiştir. Saraybosna'da sivillere yönelik saldırlar nedeniyle insanlığa karşı suç işlediğine ve BM askerlerinin esir alınmasından da sorumlu tutmuştur. Bosnalı savaş mağdurları ise, Karadzic'in müebbet cezası alması gerektiğini savunmuştur.

[397]Dalar, *a.g.m.* , s. 108-114.
[398]''Karadzic: Holbrooke Ölümümü İstiyor", *Hürriyet Gazetesi*, http://www.hurriyet.com.tr/dünya/9568605.asp, (2.8.2008)
[399]Dalar, *a.g.m.* , s. 114-116.

Mostar'daki Hasan Brkic Köprüsü'ne ''Srebrenitsa'yı unutmayalım, unutturmayalım'' yazılı pankart açarak, karardan duydukları memnuniyeti dile getirmiştir. Sırplar ise, Karadzic'e verilen cezadan memnun değildir. Karardan memnun olmayan Bosnalı Sırplarda bu kara tepki olarak Banya Luka şehrinde eylem yaptı[400].

Dayton Antlaşmasından sonra ortaya çıkan etnik temelli yapı eleştirilere neden olmuştur. Oluşturulan yapının ortak devlet kurumları ve etnik olmayan kimlikler gibi konular üzerinde hala sorunları çözememiştir[401]. Anlaşmanın ABD'nin İngiliz ve Fransızların ülkeyi parçalama politikalarından etkilenerek, askeri güç kullanarak Bosnalı Sırpları durdurmak yerine müzakerede temsil hakkı sağlaması ve de kendi devletlerini oluşturmasına izin vererek ödüllendirmiştir. Dayton Antlaşmasının parçalanma Antlaşması olduğu bile söylenmiştir[402]. Bu antlaşmaya göre, ülkenin yasal olarak işleyişinde engeller meydana getirmiştir. Kurulan Bosna-Hersek'in ne derecede Bosna-Hersek Cumhuriyeti olduğu sorgulanmaya başlamıştır[403]. Bu durum savaş öncesi ve sonrası oluşturulan kurumlar arasında devamlılık olmaması da sorunun derinleşmesine sebep olmuştur.[404]

Tüm bunlar devlet türünün de tartışma konusu olmasına neden olmuştur. Bosna-Hersek "oluşmakta olan federal demokratik cumhuriyet" olarak tanımlanmıştır. Ancak bu durum gerçekçi değildir. Çünkü Bosna-Hersek'in anayasal olarak tek bir birimmiş gibi gözükmede iki birim olduğu gerçektir[405]. Dayton Anlaşmasınca hazırlanan anayasa göre, üç ayrı devlet türü ve barış koruma anlayışını uyarlamaya çalışmıştır. Bunlar; Uluslararası Toplumun ülkedeki dengeyi değiştirme konusunda isteksiz olması sahadaki savaş sonucunun kabul edilmesine neden oldu. Ülke içerisindeki denge Boşnak, Sırp ve Hırvatlardan oluşan üç-uluslu devlet yapısı ile sağlandı. Bosnalılık, etnik kökenden bağımsız yurttaşlık ve göçmenlerin geri

---

[400]''Bosna Kasabı Karadzic'e 40 Yıl Hapis Cezası'', Anadolu Ajansı, *http://aacom.tr/tr/dunya/ bosna-kasabi-karadzice-40-yil-hapis-cezasi/543283*, (24.03.2016)
[401]Woodward, *a.g.m.* , s. 608.
[402]Radha Kumar, "The Troubled History of Partition", *Foreign Affairs*, V. 76, N. 1, 1997, s. 34.
[403]İnan Rüma, ''Uluslararası Toplum Ve Egemenlik: Bosna-Hersek Örneği'', *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 63, N. 1, Ankara 2008, s. 245.
[404]Florian Bıeber, "Bosnia-Herzegovina: Developments Towards A More Integrated State?", *Journal of Muslim Minority Affairs*, V. 22, N. 1, Mayıs 2002, s. 208.
[405]Rüma, *a.g.m.* , s. 245.

dönüşü gibi konulara kısıtlı olarak düzeltildi. Bunlara göre Dayton ile oluşturulan yapıya "consociational" asimetrik çokuluslu federasyon olarak isimlendirilebilir[406].

Cumhurbaşkanlığının yetkisinde sorun olarak ortaya çıkmıştır. Seçimlerin alt birimlerde yapılması etnik temelli temsili yete neden olmuştur. Cumhurbaşkanlığının Sırp üyesi Sırp nüfusun yoğun yaşadığı yerlerden, Boşnak ve Hırvat üyesi de Federasyon geri kalan yerlerinden seçilmektedir. Buna ek olarak, kendini bu üç etnik gruba ait hissetmeyen grupların karışık evlilikten doğan çocukları temsil edilememektedir. Bu durum hem ahlaki hem de pratikte göz ardı edilmemesi gereken bir sorundur. Aslında yurttaşların eşitliği ülkenin genelinde sağlanamamıştır[407].

Dayton Antlaşmasıyla Bosna-Hersek'in parçalanması fiilen yok edilmemiştir. Anlaşmanın amacı ülke birliğini sağlamak olsa bile etnik temelli oluşumdan dolayı tamamen sağlanamamıştır. Etnik toplulukların çıkarlarını korunması etnik yapıya dayanan devlet düzeniyle ülkenin birliğinin sağlanacağı düşünmüşlerdir. ABD Dışişleri Bakanı Warren Christopher, *"her tarafın asli çıkarlarına hizmet etmek üzere özenle dizayn edildiğini"* açıklamıştır[408]. Bosnalı Sırp ve Bosnalı Hırvatların çıkarlarını tanımlamada net bir durum söz konusu değildir. Ancak belirgin olan temel durum Bosna-Hersek devletinin güçlenmemesi yönündeki tutumdur.

Bosna-Hersek'in devlet inşasında uluslararası toplum adına bulunan kuruluş Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) dır. Dayton Antlaşmasına göre, AGİT, 1955'te ülkedeki seçimleri savaş sonrası süreçte devletin inşasında önemli bir aşama olduğu gerçeğiyle görevi üstlenmiştir. AGİT, öncelik olarak siyasi kurumlarını ve insan haklarını geliştirmeye çalışmıştır. Bu tutum uluslararası toplumun Bosna-Hersek'e olan bakışının da göstermektedir. Bosna-Hersek'te siyasi partilere ve bağımsız adaylara kaynak sağlayarak siyasal sistemi oluşturmuştur[409].

Devlet inşasını sağlayan diğer araç ise sivil toplum kuruluşlarıdır. Bosna Savaşı döneminde ortaya çıkan bu kuruluşlar, uluslararası toplum tarafından

---

[406]Bıeber, *a.g.e.* , s. 207.
[407]Rüma, *a.g.m.* , s. 246.
[408]Christopher Warren, "Charting the Course for Future Civilian Implementation Efforts in Bosnia", *US Department of State Dispatch*, V. 7, N. 47, s. 567-569.
[409]Erdem Eren, *Balkanizasyon Sürecinde Devletleşme*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2012, s. 69.

genellikle Bosnalılara yardım sağlamak amacıyla oluşturulan yardım projeleridir. Savaşın bitiminden sonra ise bu Sivil Toplum Kuruluşlar (STK) Bosna-Hersek'te "demokrasinin" geliştirime amacı gütmüşler ve bunun için çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Bu yolla Bosna-Hersek'teki STK yayılması kolaylaşmıştır. Ancak STK'lar Bosnalı halk tamimiyle bütünleşememiştir. Buna sebep olarak bu kuruluşların projeleri, ülkenin öncelikli gereksinimlerini ve desteklenmesi gereken asıl kişilere destek sağlamamasıdır[410]. Bu durumda doğal olarak Bosna-Hersek'te sivil toplum gelişememiş, halk ile bütünleşemeyerek, etnik topluluklar arasındaki uzlaşıyı da sağlayamamıştır. Tüm bunlar pozitif barışın sağlanamamasına ve ideal devlet inşasının gerçekleşmemesine neden olmuştur[411].

Bosna-Hersek'te çözüm uluslararası örgütlerin meşruluğunu genişleterek BM, NATO ve AGİT gibi örgütlerle uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi ile düzeleceği varsayılmıştır.[412] Barış gücünün süresinin uzatılması, Yüksek Temsilciliğin görev tanımı, Barış Gücü, hem yapısı hem de süresi gibi konularda sürekli ABD ile Avrupa Devletleri arasındaki ülkenin inşasında sorun yaratmış ve uluslararası konektörün tutumları ülkenin yapısını doğrudan etkilemektedir. ABD ve Avrupa Devletleri arasındaki ilişkiye göre siyaset konumlandırılmıştır.

Tüm bu sorunların sebebi etnik temele dayalı devlet yapısı oluşturulmasından gelmektedir. Oluşturulan devlet gerçek bir devletten çok Uluslararası Toplumun çıkarları doğrultusunda oluşturulmuş yapı olarak görülmektedir[413]. Demokratik gibi görüngede Yüksek Temsilcilik üstünde ABD-AB işbirliği ile yönetilen, kamu kurumları ve ekonomisi ise, IMF ve Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası/European Bank for Reconstruction and Development(EBRD) güdümünde olması ülkenin sömürülmesine neden olmuştur.[414] Tam olarak sömürü olmacada himaye rejimi doğrultusunda kontrol edilmektedir. Uluslararası örgütler de bir himaye rejimi

[410]Mirsad Avdic, "Savaştan Sonra Bosna'da Proje ve Programların Uygulaması ve Gerçekleştirilmesinde STK'ların Rolü'', *http://tasam.org/trTR/Icerik/3852/savastan _sonra_ bosnada _ pr oje_ ve_programlarin_uygulamasi_ve_geceklestirilmesinde_stklarin_rolu*, (19.8.2011)
[411]Şeyma Adıyaman, "Bosna-Hersek: Sürdürülebilir İstikrar Arayışı", *http://www.bilgesam.org /incele/144/-bosna-hersek--surdurulebilir-istikrararayisi/#.U87aXrVrNdi*, (27.7.2011)
[412]Chandler, *a.g.e.* , s. 181.
[413]Rüma, *a.g.m.* , s. 248.
[414]Michel Chossudovsky, "Dismantling Former Yugoslavia, Recolonising Bosnia", *Development in Practice*, V. 7, N. 4, Kasım 1997, s. 376-380.

olduğunu doğrulamaktadır. Buna kanıt olarak Yüksek Temsilci'nin açıklamaları gösterilebilir[415]. Sonuç olarak uluslararası himaye altında bir devlet inşası gerçekleşmiş ve yönetimcide elinde tutmaktadır.

Boşnaklar açısından antlaşmaya bakacak olursak, diğer etnik gruplarla aynı konuma düşmüşlerdir. Bu yüzden statü eşitsizliğine neden olmuştur. Bosna topraklarını işgal eden Sırplar, önce Bosnalı Sırplar olarak meşruluk kazanmış daha sonra ise devletin kurucu unsuru olmuştur. RS'nin kurulmasına izin verilmiştir. Sırplara egemen statüde entite veren AB-ABD Boşnakları ise, federasyon adı altında Hırvatlar ile dengelemek için çaba sarf etmişlerdir. Bu durum daha sonra Mostar'da Hırvat-Boşnak işbirliğine, Sırpların Kosova'da kargaşa çıkarmasına da neden olmuştur. Hırvatistan ve Sırbistan bölgedeki güç elde erken, Bosna-Hersek için aynı durum söz konusu değildir. Antlaşma tüm bunlardan dolayı reel-politiğe kurban edilen anlaşma olarak kabul görmektedir[416].

1 Mart 1999'da Saraybosna'da bağımsızlık kutlamalarında Aliya İzzetbegoviç Dayton Antlaşması için: *"Birçoklarına göre, Dayton çözümleri iyi olmadığından bu örgütlenme işlemiyor. Bu bazı açılardan doğru; ama tam anlamıyla doğru değil. Dayton anlaşması, tutarlı bir biçimde uygulansaydı iyi olacaktı. Savaş sona erdi, ama başka araçlarla sürdürülüyor."*[417] Sözleri ile Dayton atlamamasının tamamıyla başarıya ulaşmadığını savunmaktadır.

Sonuç olarak Dayton Antlaşması Bosna-Hersek'teki yaşanan çatışmaları sonlandırmış. Ancak çatışmalara neden olan etnik farklılıklara bir çözüm üretememiştir. Oluşturduğu anayasal düzenle Boşnak-Hırvat ve Sırplar arasındaki farklılığı derinleştirerek daha uzun sürecek sorunlara neden olmuştur[418].

---

[415]Rüma, *a.g.m.* , s. 248.
[416]Davutoğlu, *a.g.e.* , s. 303-307.
[417]Aliya İzzetbegoviç, *Kendi Kaleminden Aliya İzzetbegoviç: II. Endülüs Soykırımına Geçit Vermeyen Bilge Adam*, Çeviren: Alev Erkilet-Ahmet Demirhan-Hanife Öz, Vakit Gazetesi Yayınları, Kayseri 2003, s. 310.
[418]Mustafa Türkeş, *Kriz Sarmalında Bosna-Hersek: Devlet Krizi*, Boğaziçi Üniversitesi TÜSİAD Dış Politika Forumu Araştırma Raporu, İstanbul 2012, s. 11.

3.4.2. 2000'li Yıllar Ve Bosna-Hersek

Bosna-Hersek savaşın yaralarını büyük oranda onarmış olsa da, ekonomik ve toplumsal alanlar başta olmak üzere pek çok konuda çözümsüzlük durumu mevcuttur. Bu sorunların ana unsuru olarak Dayton Antlaşması'nın getirmiş olduğu ve güvensizliği temsil eden köhne siyasi yapısından oluşturmaktadır. Antlaşma barış ve istikrarı sağlamakla yükümlü olup bazı durumlarda Cumhurbaşkanı'nı dahi görevden alma gibi yetkilerine sahip "Yüksek Temsilcilik" kurumu bulunmaktadır. Üç kurucu halk olan; Boşnak, Hırvat ve Sırpların ortak hareket etmesini amaçlayan Dayton sistemi, buna rağmen her birisine veto hakkı tanıyarak siyasi yapının işlemesinde en önemli engelleyicidir. Son yıllarda kurulan hükümetlerin uzun uğraşlar sonucunda oluşturulabilmesi de bu durumun sonucudur. Ülkedeki siyasi çözümsüzlük ortamı diğer tüm yapılarımda olumsuz etkilemektedir[419].

Dayton Anlaşmasına göre, Bosna-Hersek savaşında görev yapan Birleşmiş Milletler Koruma Gücü/ United Nations Protection Forces (UNPROFOR), yerini IFOR'a bırakmıştır. NATO güçlerinin oluşturduğu IFOR, savaştan sonra ülkedeki barış ortamını ve güvenliği ile anlaşmanın uygulanabilirliğini sağlamayı kendine görev edinmiştir. 1997'de IFOR'un ismi SFOR olarak değiştirilerek ülkedeki sayısı azaltılmıştır. 2004 yılında İstanbul gerçekleştirilen NATO zirvesine göre, yılsonunda ülkedeki SFOR 'un güçlerinin görevinin son verilmesine ve onlarının yerini de AB önderliğinde oluşturulan askeri gücün almasına karar verilmiştir. Sonuçta 2 Aralık 2003'te SFOR 'un güçleri ülkeden ayrılmış ve yerinin EUFOR almıştır[420]. Oluşturulan polis gücü ilk sivil kriz yönetimi görevi olması açısından önemlidir.[421] European Union Police Mission (EUPM)'un %28'i AB üyeliği bulunan ülkeler, %20 sini de diğer ülkeler oluşturmaktadır.[422] EUPM orta ve üst kademedeki polislere

[419]Ahmet Ceylan, ''Dayton Barış Antlaşması'nın Revize Edilmesinin Zamanı Gelmiştir'', *http://politikaakademisi.org/2012/03/27/dayton-baris-antlasmasinin-revize-edilmesinin-zamani-gelmistir/*, (27.3.2012)

[420]Caner Sancaktar, ''Dayton Barış Anlaşması'nın 10. Yılında Bosna-Hersek'', *http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/347/dayton_baris_anlasmasinin_10_yilinda_bosna-hersek*, (27.1.2006)

[421]Mehlika Özlem Ultan, ''Avrupa Birliği'nin Balkan Politikası Çerçevesinde Balkanlarda Güvenliğin Sağlanması'', *21. Yüzyılda Uluslararası Örgütlerin Güvenlik Yaklaşımları ve Balkanlar'ın Güvenliği*, Derleyen: Hasret Çomak-Caner Sancaktar, Kocaeli 2011, s. 505.

[422]Fehmi Ağca, "Batı Balkanların Geleceğinde Avrupa Birliği ve Türkiye'nin Rolü", *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, C. 5, S. 1, Haziran 2010, s. 54.

danışmanlık ve denetmenlik yapmıştır. Görevi EUPM 'un üstlendiği sırada polislerin faaliyetlerine doğrudan katılmış ancak EUPM bu alanda yetki üstlenmemiştir. EUPM 'in amacı, Bosna-Hersek'te bulunan polis organlarının işlerliğini geliştirerek, Polis yapılanmasını reforme ederek polis güçlerine organize edip devlet düzeyinde savcılık ve adli alanda gelişmelerin olabilmesi için destekte bulunmaktır[423]. Bu polis gücü 2012 de ülkeden ayrılmıştır.

Tüm bu gelişimler sonucunda ülkeye gelen EUPM, 2 Aralık 2003'te AB Askeri Operasyon (ALTHEA) başlamıştır. Bu operasyon NATO kaynaklarının AB'ye geçmesini sağlamış ve bu sayede de operasyon gerçekleştirilmiştir. Operasyon Dayton Antlaşması'nın devamlılığını sağlamak ve Eski Yugoslavya Uluslararası Suçlu Mahkemesi'nde savaş suçları bulunan kişilerin yakalanmasını amaçlamıştır[424]. Aslında bu operasyon AB'nin ülkedeki gücünün görülebilmesi için kıstas değildir. Çünkü AB NATO'nun yerini almıştır. Bunun anlaşılabilmesi için kriz veya çatışma ortamında kendi imkânları ile ne kadar etkin müdahale edebildiğinde anlaşılacaktır[425].

Tüm bunlar gösteriyor ki Bosna-Hersek'te görünürde var olan demokrasi aslında Yüksek Temsilcilik sayesinde ABD-AB ortaklığı ile yönetilen ve tüm kamu kurumları ile birlikte ekonomisinindi IMF ve EBRD gibi kurumlarla AB ve ABD politikaları doğrultusunda yönetilmektedir. Bu durumda ülkenin açıkça sömürge düzeyine düşürüldüğü görülmektedir[426]. Dayton Antlaşması ülkedeki sorunları çözmekten çok ülke daha fazla soruna yol açmıştır. Karmaşık ve bölünmüş Devlet yapısına, Hırvatların Taleplerine, Sejdic-Finci Davasına, Mostar'da yapılamayan belediye seçimlerine, Nüfus Tartışmalarına neden olmuştur.

Tüm bu sorunlar gösteriyor ki Dayton Antlaşması ile Bosna-Hersek'in siyasi alanda bağımsızlaşmasını ve demokratikleşmesini başaramamıştır. Bunlara birde yolsuzluklar ve sosyal-politik sorunlarda eklenince ülkede sıcak çatışma

---

[423]Aslıhan Turan, "Avrupa Birliği Güvenlik Aktörü Olmaya Ne Kadar Yakın?", *Bilge Strateji*, C. 2, S. 3, Güz 2010, s. 43.
[424]Emine Akçadağ Alagöz, ''Balkanların Güvenliğinde AB ve Türkiye Etkisi'', *http://www.bilgesam.org/incele/150/-balkanlarin-guvenliginde-ab-ve-turkiye-etkisi/#.WKsPvW-LTIU*, (21.1.2011)
[425]Turan, *a.g.m.* , s. 44.
[426]Chossudovsky, *a.g.m.* , s. 376-380.

bulunmamada negatif barış ortamı hala devam etmektedir. Tüm bu sorunların üstesinden gelebilmek ve barış ortamının güçlenebilmesi için:

> *ABD ve Avrupalı büyük devletler ile olan ilişkiler radikal bir biçimde yeniden gözden geçirilmeli ve yeniden düzenlenmelidir. EUFOR ve Yüksek Temsilcilik ülkeden çekilmelidir. Ülkedeki Boşnak, Sırp ve Hırvat milliyetçiliği zayıflatılmalıdır; Anti-milliyetçi partiler ve siyasetçiler desteklenmelidir. Sivil halk siyasi ve iktisadi alanlarda örgütlenip karar alma mekanizmasına daha etkin bir şekilde katılmalıdır. Boşnakları, Hırvatları ve Sırpları içine alan ve uzun bir tarihsel süreçte ortaya çıkmış olan Bosna-Hersek Kültürü ve Bosna-Hersekliler kimliği yaşatılmalı ve geliştirilmelidir*[427].

Tüm bu önerilerin hepsinin gerçekleşmesi mümkün gözükmemede Bosna Hersek'in bölünmesini önermekte gerçekçi bir çözüm olmayacaktır. Çünkü Bosna-Hersek'in orta kısmında yaşayan Hırvatların bir parçalanma yaşanması halinde göç etmek zorunda kalacaktır. Bu durum endişe verici olup ülkenin kurulması aşamasında Sırpların Boşnaklara yapmış olduğu etnik temizliğe Hırvatlarında maruz kalabilmesi ihtimalini doğruca olmasıdır. Hem bu durum hemze muhtemel parçalanmada oluşsak olan yeni toprakların paylaşımı konusu yeniden çatışma ortamı yaratacak olmasıdır. Boşnaklar nüfuslarına rağmen ülkede az toprak parçasına hâkimdir. Bunun sebebi ülkenin kuruluşu sırasında göç etmek zorunda kalan insanların tekrar geri döneceği düşüncesidir. Muhtemel bir bölünmede RS'nin de bölüneceği ve doğu Bosna'nın Sırbistan'a bağlanacağı batı RS'nin ise bağımsız olarak devam edeceği tahmin edilmektedir. Bu durumda RS'nin başkenti Banja Luka'nın Sırp topraklarına bağlanmaması istimali ortaya çıkmakta ve Sırplarında bunu kabul etmeyeceği aşikârdır. Parçalanmanın gerçekleşmeyeceğini gösteren diğer ve en önemli sebep ise, eğer bölünmeler gerçekleşirse bir "Müslüman devletçik" ortaya çıkabilecektir. Bu durumda Avrupa devletleri tarafından olumlu karşılanmamaktadır. Tüm bunların sonucunda, etnik yapıya dayalı işlevsiz devlet yapısı oluşmuş bu da Bosna-Hersek'in "gerçek bir devlet "ten çok uluslararası

[427]Sancaktar, *Dayton Barış Anlaşması'nın 10. Yılında Bosna-Hersek.*

toplum tarafından yönetilen ve sembolik olarak devlet inşası kurgulandığı kabul görmektedir[428].

3.5. Kosova'nın Bağımsızlığı

Kosova'nın Bağımsızlığına giden yolu açıklamadan önce ''Uluslararası Toplum'' kavramını Literatüre kazandıran İngiliz Okulu üzerinde durmak gerekmektedir. İngiliz Okulu (İO) *gerçekçilik*, *akılcılık* ve *devrimcilik* anlayışlarını harmanlayarak özgün bir bakış açısı sunmaktadır. Bunun yanı sıra İO "uluslararası toplum" kavramı ile uluslararası ilişkilerin ilerlemesine önemli katkıda bulunmaktadır.

İO'nun temel varsayımları şunlardır:

> *Uluslararası ilişkilerin birincil oyuncuları egemen devletlerdir (Şehir devleti ya da ulus-devletler). Uluslararası ilişkilerde, iki ya da daha fazla devletin aralarında ilişki olduğu ve birbirlerinin kararlarına yeterince etki edebildikleri sürece, bir devletler-sistemi vardır. Uluslararası sistem anarşiktir. Anarşi ortak hükümet olmaması anlamına gelir. Uluslararası sistemde devletler, ortak çıkarları ve değerleri çerçevesinde kendilerini sınırladığını düşündükleri ilişkileri düzenleyen ortak kurallar ve birlikte yürütülen kurumların oluşturduğu bir "uluslararası toplum" içinde var olurlar*[429].

Bu anlayıştan ortaya çıkarak Uluslararası Kosova'nın devletleşmesi sürecinde ana etken olmuştur. Buna göre uluslararası toplum Kosova'nın tanınması ve etkin bir şekilde devlet unsurları yerine getirmesinde de yardımcı olmuştur.

---

[428]Rüma, *a.g.m.* , s. 247.

[429]Balkan Devlen-Özgür Özdamar, "Uluslararası İlişkilerde İngiliz Okulu Kuramı: Kökenleri, Kavramları ve Tartışmaları", *Uluslararası İlişkiler SSCI*, C. 7, S. 25, Bahar 2010, s. 43-68.

3.5.1. Kosova Sorunun Ortaya Çıkışı Ve Soğuk Savaş Öncesi Durum

Kosova sorunun tarihi arkan planını bakacak olursak sorununun temelini oluşturan birçok neden bulunmaktadır. İlk olarak Balkan coğrafyasında bulunan iki büyük milliyetçilik olan Arnavut ve Sırp milliyetçiliklerinin ortak alanda olmasından dolayı çatışma ortamı oluşmuştur. Bunun yanı sıra Sırpların Sırp olmayanları etnik açıdan asimile etme politikası benimsemesi çatışmaları tetikleyen diğer faktördür[430]. Bir diğer neden ise Kosova'ya yerleşen ilk topluluk olan İliryalılar yani Arnavutların atası olarak kabul etmesine karşın Sırplar Kosova'nın Sırp devletini eski merkezi olmasından dolayı Kosova'yı ''eski Sırbistan'' olarak kabul etmektedir[431]. Bu anlayışı temel edinen Sırplar Kosova'yı, Sırpların "Kudüs'ü" olarak kabul etmektedir. Bunun altında yatan neden ise Kosova'nın Sırp Ortodoks Kilisesi'nin ilk merkezi olmasıdır[432]. Ancak bu iddialar doğru değildir. Kilise 1920'de Yugoslavya devleti tarafından kurulmuştur. Bunun yanı sıra Sırp manastırlarının ve kiliselerinin büyük bir bölümü Kosova'da kurulmamıştır[433].

Soğuk Savaş döneminde İki Kutuplu Sistem Balkanlar'ın SSCB kontrolüne girmesine neden olmuştur. SSCB ile Tito'nun arası iyi olmamasına rağmen Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünü desteklemiştir. Tito, komünist partiler üzerindeki gücünü pekiştirmesine rağmen Kosova'yı Sırplara bırakmıştır. 1946'da Yugoslav Anayasası ile Kosova "özerk toprak" ilan edilmiştir. 1963 Anayasası'nda bu statü, "eyalete'' yükselmiştir. 1974 Anayasasında ise, Kosova'ya kendi anayasasını oluşturabilme ve Sırbistan Cumhuriyeti'nden bağımsız olarak federal haklar tanımıştır. Bunun yanı sıra Sırbistan'ın Kosova ile ilgili olarak tek taraflı karar alma yetkisi elinden alınmıştır[434].

---

[430]Enver Hasani, "Politik ve Hukuki Açıdan Kosova Krizi", Ed. Ümit Özdağ, (Yunanistan ve Kosova Özel), *Avrasya Dosyası Dergisi IV*, C. 4, S. 1-2, ASAM Yayınları, Ankara 1998, s. 121-130.

[431]İsmail Ermağan-Gökhan Satıcı, ''Uluslararası Siyasette Kosova'nın Bağımsızlığına Dair Temel Meseleler Ve Türkiye'nin Genel Balkanlar Politikası'', *Ç. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 22, S. 1, 2013, s. 445-464.

[432]Tom Gallagher, *The Balkans in the New Millenium; in the Shadow of the War And Peace*, Routledge, New York 2005, s. 20.

[433]Noel Malcolm, *Kosova: Balkanlar'ı Anlamak İçin*, Çev. Özden Arıkan, Sabah Yayınları, İstanbul 1999, s. 17.

[434]Uzgel, *Balkanlarla İlişkiler*, C. III, s. 509.

Soğuk Savaş'ın yumuşaması ve ABD'nin bu dönemden daha güçlü çıkması Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin dağılma sürecini başlatmış ve bu durumda Kosova'da yaşayan Arnavut ve Sırpların ayaklanmasına neden olmuştur. Çıkan çatışmaların çözüme ulaşamaması ABD'nin sorunlara dâhil olmasını sağlamıştır. Ve bundan sonra Kosova sorunu boyut değiştirmiştir. ABD, Kosova'ya verdiği desteklerle Balkanlarda etkin bir güç haline dönüşmüştür[435].

3.5.2. Yugoslavya'nın Dağılmasında Kosova

Yugoslavya'nın yıkılma süreci 1980'de Tito'nun ölümüyle başladı. Tito sonrası Sırplar ve Arnavutları arasındaki durumun yansıması Kosova'da açıkça gözükmektedir. Yugoslavya'da ve Kosova Sırpların çoğunlukta olması, Miloseviç'in milliyetçi söylemleri Sırpların güç kazanmasını sağlamıştır. 1989 yılında I. Kosova Meydan Muharebesi'nin 600. Yıldönümünün kutlamalarında Miloşeviç'in yaptığı konuşması ve Kosova'nın özerkliğinin kaldırılması Sırplar ve Arnavutlar arasındaki siyasi durumu gerginleştirmiştir. *Kosova Parlamentosu anayasaya aykırı bir şekilde toplanarak Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmiştir. Kosova Kurtuluş Ordusu aktif direnişi başlatmıştır.*[436] Kosova'daki bu durum Yugoslavya'daki "*hassas dengeyi*'' *bozarak* dağılmasına neden olmuştur[437].

Yugoslavya'nın dağılmasının ardından ortaya çıkan otorite boşluğu savaş ortamının oluşmasını sağladı. Yugoslavya'nın dağılmasının ardından Kosova parlamentosu 1990'da ''*Kosova Cumhuriyeti*'' olarak bağımsızlığını ilan etmiştir.[438] Ancak uluslararası aktörlerin müdahalesi ile savaş sonuçlanmıştır. Buna göre Dayton antlaşmasıyla bu sorunlar çözüme ulaştırılmaya çalışılmıştır. Ancak Bosna-Hersek'teki çatışmalar katliam boyutuna ulaşmasından dolayı Dayton Antlaşması'nda Kosova konusunda çözüm olamamıştır. Bunun yanı sıra AB ile

[435]Foukas, *a.g.e.* , s. 38.
[436]Zeynep Selin Acar, ''Doktrinleşme Sürecindeki İnsani Müdahale: NATO'nun Kosova Müdahalesi ve Koruma Sorumluluğu Kavramı'', *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, İzmir 2015, s. 113-131.
[437]Birgül Demirtaş Coşkun, "Kosova'nın Bağımsızlığı ve Türk Dış Politikası (1990-2008)", *Uluslararası İlişkiler*, C. 7, S. 27, Güz 2010, s. 57-58.
[438]Hikmet Öksüz, *Turkey's Balkan Policy*, OBIV Dergisi, Bigart Yayınları, İstanbul 2007, s. 152-153.

ABD, Bosna-Hersek'teki savaş ortamını yatıştırabilmek için Bosnalı Sırplar üzerinde güç sahibi olan Slobodan Milosevic'i elinde tutabilmek adına Kosova'nın durumundan bahsedilmemiştir. Çünkü Milosevic'in Dayton anlaşmasından vazgeçmesinden çekiniyorlardı[439].

Yugoslavya'nın dağılmasının ardından Balkanlara AB doğrudan olarak oluşan yeni ülkeleri yönlendirmede görev üstlenmiştir. 1991 yılında Carrington Antlaşma Taslağı ile Yugoslavya'nın parçalanmasının ardından oluşan yeni ülkelerin 1990 yılından önceki haklarını istemiştir. Ancak Sırbistan bu talebi reddetmiştir. Kosova ve Voyvodina'nın bağımsızlığını tanımamıştır. Fakat 1996'da değiştirilen taslakta AB, Yugoslavya içerisinde olan Sırbistan ve Karadağ Cumhuriyetlerinin ayrılması konusunda fikirlerde bulunurken Kosova'nın siyasi durumu hakkında bir girişimde bulunmaması Kosovalılar tarafından hayal kırıklığı ile karşılanmıştır[440].

3.5.3. 1999 NATO Müdahalesi

Tito'nun ölümünden 1998'e kadar olan sürede Sırpların saldırına karşı vermeyen Kosovalı halk bu durumun değişmeyeceğini fark etmiş ve Sırplara karşı direniş kararı almıştır. Bu dönemde Sırp güvenlik güçleri ve siyasetçileri tarafından baskısı altında kalan Kosovalı Arnavutlar silahlı çatışma için zorlamıştır. Kosovalı Arnavutlar, Kosova Liberal Ordusu altında birleşerek aktif direnişe başlamıştır. NATO ve AB'nin desteğiyle Kosova'ya özerklik verilmek istenmiştir. Bu durum karşısında Sırp lider Miloseviç Arnavutlara karşı saldırı planı içerisine girmiştir. Ancak NATO'nun girişimleriyle bu saldırıdan vazgeçmiştir[441]. Bu siyasi gerginlik uluslararası aktörlerin de araya girmesine rağmen engellenememiştir. 1998 yılının ortalarına doğru bu durum savaşa dönüşmüştür. Ancak Sırpların orantısız güç kullanmasından dolayı Kosovalı Arnavutlar uluslararası toplumu yardıma çağırmıştır. Bunun üzerine 1999'daki Rambouillet Görüşmeleri sırasında AB üye

[439]Emiroğlu, *a.g.e.* , s. 109.
[440]Richard Caplan, ''International Diplomacy and the Crisis in Kosovo'', *International Affairs*, V. 74, N. 4, 1998, s. 750.
[441]Noel Malcolm, ''The War Over Kosovo'', *War and Change in the Balkans: Nationalism, Conflict and Cooperation*, Derleyen: Brad K. Blıtz, Cambridge University Pres, Cambridge 2006, s. 143.

devletler Sırpların saldırılarını durdurması konusunda fikir bildirmişlerdir.[442] BM ve AGİT'in devreye girmiş ancak savaş sona ermemiştir[443]. Mart 1999'a gelindiğinde NATO'nun Sırplara karşı müdahalesi ile savaş son bulmuştur.[444] Müdahalenin ardından BM Güvenlik Konseyi'nin sunmuş olduğu G-8 Barış planını sunmuştur. Plana göre, Kosova'daki BM gücünün amacı savaş ortamını sonlandırmaktır. Bunun yanı sıra Kosova'da güvenli yaşam alanı oluşturarak Kosova'da barışın kalıcılığını sağlamaktır[445]. Kosova yönetimi BM öncülüğünde UN Misssion in Kosovo, (UNMIK) bırakılmıştır. Kosova'nın güvenliği ise NATO önderliğindeki KFOR Peace Enforcement Kosova bırakılmıştır[446].

NATO müdahalesinin ardından Kosova'nın statüsü hakkında kesin bir karar verilmemiştir. Sırplar Kosova'ya özerlikten fazlasını verilmesini ancak yine de kendilerine bağlı bölge olmasını istemektedir. Ancak Arnavutlar bağımsızlık istemektedirler[447]. Kosovalılar uluslararası toplumun desteğiyle özerklikten fazla haklar elde etmiştir.

3.5.4. NATO Müdahalesinden Bağımsızlığa Giden Yol

1999 NATO müdahalesi ile Sırp yönetiminden kurtulan Kosovalılar bundan sonra tam bağımsızlık elde etmek için politikalar geliştirmiştir. Kosova'nın statüsü Rambouillet Anlaşması temel alınarak belirlenmiştir. Bu anlaşmaya göre, Kosova'nın durumunu belirleme hakkının Kosova halkına ait olduğunu bildirmiştir. Uluslararası hukuka göre halkaların kendi kaderini tayin etme hakkı olduğunu

[442]Şule Kut, ''Bosna'dan Kosova'ya: ABD ve AB'nin Balkan Politikalarında Süreklilik ve Değişim', *Sosyal Demokrat Değişim,* S. 12, 1999, s.45.
[443]Acar, *a.g.m.* , s. 113-131.
[444]Birgül Demirtaş Coşkun, ''Geçmişten Günümüze Almanya'nın Balkan Politikasını Analizi: Değişim mi, Süreklilik mi?'', *Balkanlar Özel, Avrasya Dosyası*, ASAM Yayınları, C. 14, S. 1, Ankara 2008, s. 356-359.
[445]Nuray Bozbora, ''The Endurance Of Uncertainty in Kosovo'', Derleyen: Zafer Toprak-Ersin Kalaycıoğlu-Şule Kut, ''Turkish Review Of Balkan Studies'', *Balkan Araştırmaları Dergisi*, Yıllık 2002-7, İstanbul 2002, s. 205-206.
[446]İlknur Atasoy, ''Uluslararası Adalet Divanı'nın Kosova Kararı Üzerine Bir Değerlendirme'', Orta ve Doğu Avrupa Stratejik Araştırmalar Grubu, 2.8.2013, *https://odsta.org/2013/08/02/ uluslararasi-adalet-divaninin-kosova-karari-uzerine-bir-degerlendirme/*, Erişim Tarihi: 17. 01. 2017.
[447]Çelik, *a.g.e.* , s. 51.

savunmuştur[448]. Sonuç olarak BM'nin girişimleriyle hazırlanan ve Kosova'nın bağımsızlığının ilk adımı olarak "Kosova Geçici Öz-Yönetim Anayasal Çerçevesi" 2001 yılında imzalanmıştır. AB'nin önderliğinde gerçekleşen görüşmelerin sonucunda 2007 yılında Kosova'nın statüsü ile ilgili taslak hazırlanmıştır. Taslak Ahtisaari planı olarak geçmiştir. Bu plana göre, Kosova'nın statüsü sınırlı bir zaman diliminde uluslararası güçlerin kontrolü altında olarak bağımsız olmasını önermiştir. Bu plan 2006 yılında Sırbistan ve Karadağ'ın bağımsızlıklarını ilan etmesiyle Kosova'nın güç elde etmesini sağlamıştır. Bunun üzerine 17 Şubat 2008'de tek taraflı olarak bağımsızlığını ilanı etmiştir[449]. Tek taraflı bağımsızlık ilanın ardından uluslararası güçler AB, ABD ve Rusya arasında farklı görüşler hakim olmuştur. AB ve NATO bağımsızlığı desteklerken Rusya ise bağımsızlığa karşı çıkmıştır[450]. ABD desteğini Kosova bağımsızlığını ilan etmesinin ardından ilk tanıyan ülke olarak desteğini göstermiştir.[451] Bağımsızlıktan sonra oluşturulan anayasaya göre, çok etnili yapıyı göz önünde bulundurarak, güçler ayrılığı ilkesi doğrultusunda tam bağımsız devlet olmayı anayasa kabul edilmiştir.[452]

3.5.5. Bağımsızlık Sonrası Kosova

Kosova bağımsızlığını elde ettikten sonra NATO'nun Avrupa kolu olan AB ile uyumlu ve Batı komşuları ile iyi ilişkiler kurma çerçevesinde politika geliştirmiştir. Bu bağlamda ülkede AB standartları benimsenerek ülke içindeki çatışmanın derinleşmesini önlemeye çalışmıştır. 2009 yılında kabul edilen anayasa ile UNMIK üstlendiği görevi Kosova yerel halka bırakılmıştır. Savaş sona ermesine rağmen uluslararası toplum ülkeden çekilmemiştir. 2011 yılında Ahtisaari Planına göre, yargı sistemi ve güvenlik kuvvetlerinin görevleri EULEX'a devretmiştir.

---

[448]Uğur Bayıllıoğlu, ''Uluslararası Adalet Divanı Kosova'nın Kendi Kaderini Tayin Hakkını Onayladı Mı?'', *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 92, 2011, s. 288.
[449]Coşkun-Yürür-Uzgel-Özdal-Kutlay-Kut,-Öner, *Küresel Aktörler ve Balkanlar*, s. 223.
[450]Özlem Terzi, ''Avrupa Birliği'nin Balkanlar'ın Geleceğine Yönelik Vizyonu'', *Balkanlar Özel, Avrasya Dosyası*, ASAM Yayınları, C. 14, S. 1, Ankara 2008, s. 385.
[451]Tayyar Arı-Ferhat Pirinççi, "Soğuk Savaş Sonrasında ABD'nin Balkan Politikası", *Alternatif Politika*, Cilt: 3, Sayı: 1, 1- 30 Mayıs 2011, s. 10-16.
[452]Sibel Akgün, ''Kosova'da Yeniden Yapılandırma Çalışmaları Kapsamında Bugünkü Durum'', *Akademik Bakış Dergisi*, C. 5, S. 10, Yaz 2012, s. 258.

Buradaki amaç Sırplar ve Arnavutlar arasında ilişkileri düzeltmektir[453]. Ancak bu durum ülkede tartışmalara neden olmuştur. Çünkü Kosovalı Arnavutlar AB'nin Kosova Anayasası'na karşı tutumunun belirsiz olmasından dolayı bu duruma karşı çıkmıştır. Kosovalı Sırplar ise bağımsızlık konusunda tarafsız olmayacağını savunmuşlardır[454]. EULEX, 2008 yılından günümüze kadar devam etmektedir. Ülkedeki en geniş etki alanına sahip kurumdur. Bunun yanı sıra NATO güçleri de Kosova'dan ayrılmamış KFOR ile güvenliği düzenlemeye devam etmiştir.[455]

Bağımsızlıktan sonra Kosova'nın devletleşmesindeki bir diğer önemli sorun Kosova'nın kuzeyinde yaşamakta olan Sırplar ile Sırbistan devletinin arasındaki ilişkidir. Çünkü Sırbistan devleti Kosova'daki Sırplara müdahale ederek ülkenin bütünlüğünü tehdit etmektedir. Kosova'nın bağımsızlığına karşı çıkan Sırbistan Uluslararası Adalet Divanına başvurmuş ancak sonuç alamamıştır[456]. Resmiyette bu sorun halledilmiş olsa da ülke içinde bütünlük tam olarak sağlanamamıştır.

Sonuç olarak Kosova NATO'nun desteğiyle bağımsızlığını elde etmiştir. Bu doğrultuda Kosova dış politikasını batıya yöneltmiş ve komşu devletlerle ilişkilerini barışçıl anlayış doğrultusunda geliştirmiştir. Batı bloğuna siyasi, ekonomik, askeri olarak entegre olmayı ilk hedef olarak belirlenmiştir. BM'ye üye ülkeler tarafından tanınıp ardından NATO ve AB gibi uluslararası alandan güçlü kuruluşlara üyelik diğer hedef olmuştur[457].

---

[453]Esma Bunjaku, "Kosova'da Halk Mutsuz", Uluslararası Politika Akademisi, *http://politikaakademisi.org/2016/02/18/kosovada-halk-mutsuz/* Erişim Tarihi: 25.12.2016.
[454]Coşkun-Yürür-Uzgel-Özdal-Kutlay-Kut-Öner, *a.g.e.* , s. 224.
[455]Nedim Emin, ''Kosova Siyasetini Anlama Kılavuzu'', SETA Yayınları, İstanbul 2014, *http://file.setav.org/Files/Pdf/20141017111147_42_kosova_web.pdf*, Erişim Tarihi: 17.01.2017.
[456]Erhan Türbedar, "Sırbistan Kosova Siyasetini Sorguluyor", 26 Eylül 2011, http://*www.avim.org.tr/degerlendirmetekli.php?makaleid=5011*, Erişim Tarihi: 5.12.2016.
[457]Metin Aksoy-Armand Polisi-Mehmet Büyükçiçek, ''Kosova: Kimin Barışı?'', Editör: Nezir Akyeşilmen, *Barışı Konuşmak: Teoride ve Pratikte Çatışma Yönetimi*, ODTÜ Yayınları, Ocak 2013, s. 261-270.

3.6. Uluslararası Aktörlerin Balkan Politikaları

Yugoslavya'nın dağılmasından sonra Balkanlar otorite boşluğu oluşmuştur. Bu otorite boşluğunda coğrafyada çatışmaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Balkanlar'da ortaya çıkan çatışmalarda uluslararası toplumun tutumların farklı çözüm önerileri sunmuşlardır. Hırvatistan'da Doğu Slovenya'da yaşanan sınır işgalinde ve Makedonya'da etnik Arnavutlarla yaşanan krizlerde uluslararası aktörler Bosna-Hersek ve Kosova krizlerine daha kısa sürmesinden dolayı yönlendirici politikalar geliştirmiştir. Ulus-devlet inşasını gerçekleştirebilen Hırvatistan ve Makedonya bu krizleri atlatabilmiştir. Uluslararası barış gücü, askeri olarak çatışmaları önlemiş ve sınırlı olarak söz sahibi olmuştur. Ancak Bosna-Hersek ve Kosova ise, güçlü merkezi yapı bulunmamaktadır. İki ülkede etnik gruplar arasında bölünmüşlük olduğu için uluslararası aktörler bu ülkelerde yönetimde kolay şekilde söz sahibi olmuş ve kolayca bu ülkeleri yönetebilmiştir. Günümüzde uluslararası aktörler çatışmaları durmayı araç olarak kullanarak Balkanları himaye altına almıştır. Buna en güzel örnekler Bosna-Hersek ve Kosova'dır. Çünkü Yugoslavya'nın dağılmasından günümüze kadar iki ülkede de devam eden uluslararası yönetimlerdir SSCB dağıldıktan sonra NATO'nun etkinliği sorgulanmaya başlamıştır. Bu dönemde NATO, Avrupa'nın güvenliği etnik çatışmalar, nükleer silahların kullanımının yaygınlaşması yanın sıra Yugoslavya'nın da çözülmesiyle Balkanlarda çıkan krizlerde "alan dışı görev" üstlenmiştir. Bazı noktalarda NATO ve AB ortak çalışmışlar bazen de farklı politikalar uygulamışlardır. Ancak bu iki kuruluşta Balkanların şekillenmesinde önemli rol üstlenmiştir[458].

Tüm bu aktörlerin yanı sıra SSCB ve Yugoslavya'nın dağılmasından sonra onların mirasının üstlenmek isteyen Rusya Balkanlarda Slav ırkla yakın ilişkiler kurmuştur. Buna ek olarak ekonomik olarak da doğalgaz ve petrol gibi araçlarla coğrafya üzerinde etki alanı yaratmaya çalışmış ve bu doğrultuda politikalar geliştirmeye çalışmıştır.

[458]Coşkun-Yürür-Uzgel-Özdal-Kutlay-Kut-Öner, *a.g.e.* , s. 219.

3.6.1. Soğuk Savaş Sonrası Avrupa Birliği'nin Balkanlara Bakışı

Balkanlar hem geçmişte hem de günümüzde Avrupa'nın güvenliği için en önemli coğrafyadır. Geçmişte, doğudan gerçekleşen istilalar ileride karşılayabilmek için; günümüzde ise, siyası istikrarsızlık ve ekonomik krizlerden dolayı Avrupa güvenliği için önem arz etmiştir. Enerji zengini olan Balkanlar coğrafyası bu bakımdan Avrupa'nın güvenliği ve bütünleşmesi için stratejik konuma sahiptir[459]. Balkan coğrafyası Karadeniz, Ege Denizi, Orta ve Doğu Akdeniz'in tam ortasında yer almaktadır. Hazar bölgesindeki enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara taşınması Balkanlar üzerinden gerçekleştirilmektedir. Bu yüzden hem enerji kaynaklarına sahip ülkeler, hem de bu enerji kaynaklarına bağımlı olan ülkelere sınır olan coğrafya kavşak niteliği taşımaktadır[460]. Bu coğrafi konumun yanı sıra Balkanlar, AB için doğalgaz bakımından Rusya'ya olan bağımlılığı azaltabilmek için alternatif güzergâhlardan birisi olması nedeniyle de önemlidir.[461]

Tüm bu sebeplerin yanı sıra AB'nin Balkanlar'a olan ilgisinin sebepleri siyasi istikrarı sağlayabilmek ve coğrafyada ortaya çıkan organize suçların Avrupa'ya sıçramasından endişe ederek sınır güvenliğini gibi sorunlardan dolayı Balkanlara yönelmiştir. AB bu endişeleri bulundurmasına rağmen coğrafyaya direkt askeri müdahalede bulunmamış onun yerine toplumsal güvenliğin sağlanabilmesi çaba sarf etmiştir. AB'nin bu stratejisini sonucu Balkanlar'ın Avrupalılaşması olarak görmektedir[462].

Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemde AB merkezi aktörlerden biri olabilmek için çaba sarf etmiştir. Bu yüzden de Balkandaki sorunları tek başına çözümlemeye çalışmıştır[463]. Bu doğrultuda AB komşularınla ilişkileri geliştirebilmek

---

[459]Gürkan, *a.g.e.* , s. 263.

[460]Osman Metin Öztürk, ''Türk Dış Politikasında Balkanlar'', *Balkan Diplomasisi*, Derleyen: Ömer E.Lütem ve Birgül Demirtaş Coşkun, ASAM Yayınları, Ankara 2001, s. 3.

[461]Didem Ekinci, *Accomodating Energy Security in the Balkans*, Derleyen: Hasret Çomak-Caner Sancaktar, Uluslararası Balkan Kongresi Bildiriler Kitabı, Kocaeli Üniversitesi Yayınları, Kocaeli 2011, s. 418-429.

[462]Eva Gross, "Explaining EU Foreign Policy Towards the Western Balkans", Derleyen: Mérand Frédéric, Foucault Martial, Irondelle Bastien, *European Security Since the Fall of the Berlin Wall*, University of Toronto Press, Toronto 2011, s. 260-273.

[463]Ahmet Yıldız, ''Türkiye'nin Balkanlarda Etkin Bir Politika İzlemesinin Avrupa Birliği İle Olan İlişkilere Etkileri'', (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2006, s. 141.

için yeni politikalar üretmiştir. 1990'ların başında Sosyalist sistemden piyasa ekonomisine geçmeye çalışan Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri (ODAÜ) AB tarafından yönlendirilmiş ve AB bu yönde stratejiler geliştirmiştir. Fransız siyasetçi François Mitterand, ODAÜ'lerle Avrupa Konfederasyonu kurulmasını önerirken, Avrupa Komşuluk Politikası Avrupa Komisyonu Başkanı Jack Delors ise, ODAÜ'ler özel ilişkiler kurulması gerektiğini önerirken Dış ilişkilerden sorumlu Komiser Frans Andriessen ise, Avrupa genelinde Avrupa Siyasi Alanı kurulması gerektiğini önermiştir. Ancak tüm bu farklı görüşler hem AB üyesi ülkeler hem de ODAÜ'ler bu önerileri kabul etmemiştir. Bu durum AB'nin komşularınla ilişkileri geliştirebilmek için çalıştığını göstermektedir[464].

AB Balkanlar'da öncelik olarak Yugoslavya'nın yıkılması ile ortaya çıkan sorunların çözülmesine yönelmiş bunu başarıldıktan sonra Balkanların Avrupa ile bütünleşmesini gerçekleştirmek istemektedir. Eğer bütünleşme başarı ile sonuçlanmazsa AB'nin sınırında ekonomik olarak gelişmemiş, siyasi olarak istikrarsız, güvenliksiz ve insan ve silah kaçakçılığının gelişmiş her açıdan olumsuzluk üreten bir coğrafyayla komşu olmak zorunda kalabilirdi. Soğuk Savaş dönemindeki siyasi olarak bölünen Balkanlar, Soğuk savaş sonrası yeni dönemde, refah düzenine göre ayrışmalar yaşayabilirdi. Bu nedenle, Balkanlar'da ortaya çıkan sorunları Avrupa'ya ithal etme potansiyeli bulunmaktadır[465]. Bunların yanı sıra AB uluslararası politikada etkin bir aktör olabilmek için Balkanlar'daki sorunların çözülmesinde liderlik rolü üstlenmesi gerektiğini düşünüyordu. AB'ye göre, arka bahçesi olarak gördüğü Balkanlarda etkin ve kalıcı çözümler üretmeliydi ki dünyanın diğer yerlerinde meydana gelen sorunları çözebilsin ve önemli bir aktör olduğunu ispat etsin aksi takdirde komşu coğrafyadaki sorunları çözemeyerek uluslararası toplumda etkinliği sorgulanacak ve diğer uluslararası meselelere de katkı yapmayacaktır[466].

---

[464]Sait Sönmez, ''Avrupa Birliği'nin Komşu Bölgelere Yönelik Siyasal Açılımı: Avrupa Komşuluk Politikası'', *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 7, S. 14, Hatay 2010, s. 113-122.

[465]Ultan, *a.g.m.* , s. 500-501.

[466]Muhammet Faruk Çakır-Hüseyin Emiroğlu, "Avrupa Sorunlarının Çözümünde AB'nin Liderliği: Kosova'nın Nihai Statüsü Meselesi (1999-2005)", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, USAK Yayınları, C. 5, S. 17, 2009, s. 90-91

1990'lı yıllarda ABD, Balkanlarda ortaya çıkan krizde müdahalenin risk oluşturduğunu ve bu riskten dolayı fayda elde edemeyeceği düşüncesiyle krizde Avrupa'nın rol üstlenmesi gerektiğini bildirmiştir.[467] Bu turum sonrası AB devletleri krize ilk başta Balkan coğrafyasında farklı çıkar benimsemesi nedeniyle çekimser tavır göstermişlerdir. Fakat bu durum JNA'nın Slovenya ve Hırvatistan'a saldırmasıyla değişmiştir. Saldırılardan sonra Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünün korunması gerektiği yönünde açıklamalarda bulunmuşlardır[468]. Bu durumdan dolayı uluslararası alanda ABD desteğinin alan AB, Yugoslavya krizini fırsata çevirmeye çalışmıştır. Çünkü Eski Yugoslavya Cumhuriyetleri'nin devlet inşası sürecinde başarı gösterirse uluslararası alanda merkezi aktör olabilme fırsatı yakalayabilecektir[469].

AB Güvenlik ve Dış Politika Yüksek Temsilcisi Javier Solano, *''Balkanlar geçmişte olduğu gibi gelecekte de AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası için bir test olmaya devam edecektir.''* sözleri hem Balkanların kendi devletlerini oluşturabilmek hem de AB için uluslararası aktör olabilmek için fırsattır[470]. Bu süreçte etkin rol alması durumunda AB'nin ABD'nin yardımı olmaksızın sorun çözebileceğini ispat etmiş olacaktır.[471]

3.6.1.1. Yugoslavya Çatışmasında AB'nin Tutumu

Yugoslavya krizinin ilk aşaması olarak kabul edilen Hırvatistan-Sırbistan çatışmalarına gözlemci göndererek olayları yatıştırmaya çalışmakla birlikte

[467]Erhan Türbedar, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Balkanlar ve Avrupa Birliği", *Stratejik Analiz*, C. 3, S. 34, 2003, s. 66.
[468]İbrahim Canbolat, "Yeni Dünya Gerçeğinde Balkanlar ve Türkiye", *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, Yıl: 13, S. 314, 1994, s. 10.
[469]Emilian Kavalskı, ''The Western Balkans And EU; The Probable Membership'', *South East European Review*, V. 1, N. 2, 2003, s. 199.
[470]Javier Solano, ''The Development of a Common Foreign and Security Policy and the Role of High Representative'', *Lecture Given At The Institute Of European Affairs*, http://www.consilium.europa.eu /uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/discours/30.03.dublin.iea.doc.html, Dublin, (30.3.2000)
[471]Morton Abromovıtz-Heather Hurlburt, ''Can EU Hack The Balkans?'', *Foreign Affairs*, Eylül-Ekim, V. 81, N. 5, 2002, s. 4.

arabuluculuk rolü de üstlenmiştir.[472] Ancak bunda başarılı olamamıştır. Bunun temel nedeni, üye devletlerin ulusal çıkarlarının örtüşmesidir. Almanya ve Fransa arasındaki rekabet Sırbistan ve Karadağ'a karşı uygulanması gereken önlemleri engellemiştir. Başarısızlığın bir diğer nedeni de, üye devletlerin Yugoslavya üzerinde farklı ulusal çıkarlarının bulunmasıdır. Kriz ortamında ortaya çıkan yeni devletlerin AB üye ülkelerin politikalarının değişmesine ve çıkar çatışmasına sebep olmuştur. Tüm bu sebeplerden AB Yugoslavya'daki krizde askeri politika uygulamakta hızlı davranmamıştır[473]. Tüm bu girişimlere rağmen AB Balkanlardaki krizi tek başına gözememiştir. 1992-1995 yılları arasında Bosna-Hersek'te yaşanan savaşı ABD'nin öncü rol üstlenmesi sonucu sona erdirilmiştir. Savaş sonra erdikten sonrada barış ortamında ABD'nin arabuluculuğu ile gerçekleşmiştir. AB tek başına gerçekleştiremediği siyasi barışı ABD devretmiş ve barış ortamında bölgenin yeniden inşasında görev üstlenmiştir. Daha çok ekonomik ve savaşın izlerini azaltmayı amaçlayan projeler geliştirmiştir. Bu durumda AB'nin Balkanlar politikasının, başarısızlıktan öğrenme sürecine doğru giden bir yol izlediği söylenebilir[474].

Balkan coğrafyasındaki Yugoslavya krizinin Batı Avrupa'ya etkileri, mülteci sorunun yaşanmasına, güvenlik eksikliklerinden dolayı insan ve uyuşturucu kaçakçılığının artmasına ve tüm bu olumsuzlukların AB üyesi ülkelere sıçramasına neden olmuştur. Çatışma ortamından kaçan insanların AB ülkelerine sığınmaları sorunların AB üyesi ülkelerine sıçramasının yanında ırkçılığın da artmasına neden olmuştur[475]. Bunlara ek olarak Eski Yugoslavya toprakları, Doğu Avrupa'dan ve Güney Amerika'ya yapılan silah kaçakçılığının geçiş bölgesi olmuştur.[476] ABD çatışmayı durdurmuştur ancak Balkanlar'da yaşanan tüm sosyo-ekonomik sorunları AB tek başına çözmek zorunda kalmıştır. Yeni bağımsızlığını kazanan ülkelerde

[472]İrfan Kaya Ülger, ''Ortadoğu Sorunu ve Yugoslavya'nın Dağılmasının Avrupa Dış Politikası Çerçevesinde Analizi'', *Stradigma*, S. 8, Eylül 2003, s. 70-72.
[473]Gündüz Aktan, "Avrupa Birliği'nin Bizde ve Onlarda Yarattığı Kimlik Krizi", *Foreign Policy*, S. 6, 1999, s. 61.
[474]Terzi, *a.g.m.* , s. 373-399.
[475]Williams Allan, *The Balkans: A European Challange, Reconstructing The Balkans*, John Wiley and Sons, New York 1996, s. 211-226.
[476]Misha Glenny, ''Migration Policies of Western European Governments and the Fight Against Organised Crime in South East Europe'', *Journal of Southeast European and Black Sea Studies*, V. 4, N. 2, 2004, s. 250.

demokrasi olgusunu, insan haklarının geliştirilmesini ve sınır güvenliğinin sağlanmasında yardımcı olmuştur. Yugoslavya'nın parçalanması döneminde yaşanan sorunlarda siyasi olarak etkin politikalar üretemeyen AB, Kosova'daki Sırplar ve Arnavutlar arasındaki probleme müdahil olarak şansını bir kez daha denmiştir. Yugoslavya'yı AB'nin arka bahçesi olarak görmekteydi. Bu yüzden Kosova'ya da müdahalede bulunmuştur. Bir dönem Avrupa Konseyi Başkanlığı yapan Jacques Poos'a göre, *"Arabulucu ve problem çözücü olarak Yugoslavya'daki krize müdahale etmek Avrupa'nın işidir, çünkü Yugoslavya Avrupa'nın bir parçasıdır ve hiç kimsenin kararına bırakılamaz."* Diyerek AB'nin krize olan ilgisini göstermiştir[477].

3.6.1.2. Kosova Savaşında AB'nin Tutumu

AB'nin Kosova politikası; bölgesel ve küresel çıkarlar taşımaktadır. AB'ye göre, Osmanlı İmparatorluğu ve Sovyetler dönemlerindeki egemenlikleri Balkanları Avrupa'dan ayrı tutmaktadır. Ancak AB'nin bölgeye genişlemesi ile bu sınırı kalkacağını düşünmektedir. Eğer bu başarılabilirse Rusya'da Balkanlar'da AB uyumlu davranabilirdi. AB Kosova başarılı bir politika geliştirerek Bosna'daki itibar kaybını düzelteceğini de planlamıştır[478].

Yugoslavya'nın parçalanmasında sırasında yaşananlardan ders çıkaran Avrupa devletleri, Kosova savaşında daha etkin karar almışlardır. Buna göre 23 Eylül 1998'de BM Güvenlik Konseyinde karar çıkarmışlardır. Yugoslavya'daki Arnavut bölümüne gerçekleştirilen saldırıların durdurulmasını istemiştir. BM bu kararı, NATO tarafından da onaylanmıştır. Uluslararası baskı sonucu Şubat 1999'da Rambouilet'te anlaşma imzalanmıştır. Ancak Miloşeviç'in anlaşmaya uymaması sonucunda 24 Mart'ta NATO bombardımanı başlamıştır. 3 Haziran 1999'da Sırp ordusunun yenilgiyi kabul etmesiyle savaş son bulmuştur[479].

---

[477]Mark Almond, *Europe's Backyard War: The War in the Balkans*, Heinemann, Londra 1994, s. 31.
[478]Kut, *Balkanlar'da Kimlik Ve Egemenlik*, s. 45.
[479]Güven Özalp, ''Balkanlar'da Kıyamet'' Milliyet Gazatesi, *http://www.milliyet.com.tr/1999/03/25/dunya/dun00.html*, Erişim Tarihi: 19.7.2017.

AB'nin Kosova sorunun son bulması için önerdiği çözüm Kosova'ya genişletilmiş özerklik verilmesidir. Buna göre, 15 Haziran 1998'de Cardiff Zirvesi'nde Miloseviç'ten şu konularda girişimde bulunmasını istemiştir. Bunlar;

> *Sivil nüfusa karşı güvenlik güçlerince yapılan tüm operasyonların durdurulması, Kosova'da etkili ve sürekli bir uluslararası denetim bulunması, Mültecilerin ve yerlerinden edilmiş halkın evlerine geri dönmesinin sağlanması ve insani yardıma erişimin engellenmemesi, Kosovalı Arnavut liderlerle siyasi görüşmelerde hızla ilerlenme sağlanmasıdır*.

AB, bu konular üzerine gerekli kararlar alınmazsa uluslararası toplum tarafından farklı tepki verileceğini belirtmiştir. BM Konseyi, kararlarında ciddi olduklarını göstermek için Yugoslavya Federal Cumhuriyeti ve Sırp hükümetine yaptırım kararı almıştır[480].

Kosova Savaşı sırasında AB etkin bir politika gerçekleştirememiştir. Bu durum AB'nin kalıcı bir Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) ve bunu da askeri güçle destekleyerek geliştirmeyi zorunlu kılmıştır. NATO'nun Kosova'daki girişimlerini destekleyen AB askeri güç kullanılması bakımından farklı görüşlerde bulunmuştur. *Kosova Savaşı, AB'nin siyasi ve askeri krizleri önleme konusunda etkin bir dış politika yürütemediğini ve çatışmaları durdurma gücünden yoksun bir güç olduğunu bir kez daha gözler önüne sermiştir*[481]. Bosna-Hersek ve Kosova Savaşı'nda yaşanan katliamlar karşısında, AB etkin karar alamamasından dolayı eleştirilmiştir.[482] AB Kosova savaşı sonrası Kosova'daki yerel ve merkezi kurumları etkinleştirmek, sivil toplumu oluşmasını sağlamak, demokrasiyi yaymak, insan

---

[480]Göknil Erbaş, Avrupa Birliği'nin Ortak Dış Ve Güvenlik Politikası Oluşturma Sürecinde Batı Balkanlar, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2005, s. 35.

[481]Barış Özdal, ''Herkes İçin Güvenlik: Balkanlar Ve Avrupa'nın Ortak Güvenliği'', *http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/14_Bar%C4%B1%C5%9F_%C3%96zdal_makale_pdf_e7195b2a-9eab-4df4ab 59-5e7470ffa190.pdf*, s. 14.

[482]Zeynep Yücel, "Avrupa Birliği'nin Genişleme Politikasının Güvenlik Boyutu", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, C. 4, S. 13, USAK Yayınları, Ankara 2008, s. 43.

haklarının benimsenmesi sağlamak, seçimleri organize ederek çoğulcu multi-etnik yapıyı oluşturmak gibi görevlerde bulunmuştur[483].

Kosova Savaşı sonucunda, NATO'nun Avrupa'daki müttefiki olan AB ülkelerinin konuşlandırılabilir askeri yetkinlik konusunda gerekli gücünün olmadığı görülmüştür.[484] Bu durum AB içinde ortak bir politika oluşturulmasının gerekliliğini ortaya koymuş ve bu konuda çalışmalar hızlandırılmıştır. Bu çerçevede AB, Kosova Savaşı'nın başlamasının ardından coğrafyada istikrarı sağlayabilmek için Bulgaristan ve Romanya'nın AB katılım görüşmelerinin başlatmıştır[485]. AB, Balkanlar devletleri için ekonomik ve sosyal bakımdan çekim merkezi olmaya çalışmıştır. Ancak çatışmalar nedeniyle Balkan devletleri öncelik olarak ülke bütünlüklerini korumayı düşünmüşlerdir. AB'nin de Balkanlarda ortaya çıkan etnik temelli çatışmalara müdahale bulunabilecek askeri yeteneğinin olmaması AB'nin Balkan coğrafyasını ekonomik refahını geliştirici politikalar üretmesine yöneltmiştir. Bu yüzden Birliğin coğrafyaya bakış açısı değişmiştir.

3.6.1.3. 21. Yüzyılda AB'nin Balkanlar Politikası

AB Eski Yugoslavya topraklarında meydana gelen savaşlardan sonra coğrafyada istikrarı ve güvenliği sağlayabilmek için ve Balkan ülkelerini kademeli olarak AB'ye uyumunu sağlayabilmek için coğrafyayı Batı Balkanlar olarak isimlendirerek strateji geliştirmeye çalışmıştır. Buna göre, AB Batı Balkanlar olarak isimlendirdiği coğrafya Slovenya dışındaki Hırvatistan, Makedonya, Sırbistan, Kosova, Karadağ, Bosna-Hersek, Arnavutluk'tur[486].

---

[483]Bayram Pomak, ''Kosova'nın Devletleşme Süreci'', *http://sahipkiran.org/2015/01/30/kosova-devletlesme-sureci/*, Erişim Tarihi: 30.12.2015.
[484]Mesut Hakkı Caşın-Uğur Özgöker-Halil Çolak, *Küreselleşmenin Avrupa Birliği Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasına Etkisi*, Nokta Kitap, İstanbul 2007, s. 268.
[485]Yücel, *a.g.e.* , s. 50.
[486]Pınar Yürür, ''Avrupa Birliği'nin Batı Balkanlar Perspektifi, Hırvatistan'ın Üyeliği ve Batı Balkanlar'ın Geleceği'', Derleyen: Aziz Tuncer-Hakan Demir, *Avrupa Birliği Tartışmalar Ve Öneriler*, Sakarya Üniversitesi, Avrupa Birliği Araştırma ve Dokümantasyon Merkezi Yayınları, Sakarya 2014, s. 70.

1995'te Bosna Hersek, Hırvatistan ve Sırbistan arasında imzalanan Dayton Antlaşmasıyla Yugoslavya'da silahların susturulmasıyla birlikte Fransa'nın önerisiyle ''Güneydoğu Avrupa İstikrar Ve İyi Komşuluk İlkeleri Süreci'' kabul edilmiştir. Bulgaristan, Romanya, Hırvatistan'da dahil olmak üzere AB'nin Batı Balkanlar politikasının başlangıcını kabul edilmektedir.[487] Bu politikanın kabul edilmesiyle ''Royaumont Süreci'' devreye girmiştir. Süreç konferanslar ve deklarasyonlar olarak başlamıştır. Başlangıçta somut olarak herhangi bir sonuç elde edilmemiş olsa da sorunların altyapıları belirlenerek çözmek için çaba harcanan bir süreç olmuştur. Ancak bu girişimler hukuki bir yatırımda bulunabilecek herhangi bir anlaşmayla sonuçlanmamıştır[488]. AB bu süreçte tüm coğrafyayı kapsayan çözümlerin sonuca ulaşamayacağının farkına varmıştır. Bu doğrultuda ülkeler bazında ilişkilerin geliştirilmesine karar almıştır. Bunun sonucunda da Romanya, Bulgaristan ve Hırvatistan gibi Balkan ülkeleri AB'nin üyesi olmuştur.

1999'da ODGP ile AB üyeleri arasında ortaklık oluşturulmaya çalışılmaktadır.[489] Ancak AB üyesi devletlerin, dış politikalarında birlikte hareket etme çabaları başarılı olamamıştır. Bunun sebebi, ortak bilincin oluşamaması ve farklı milli çıkarların olmasıdır[490].

AB İstikrar ve Ortaklık Süreci ile coğrafyaya yönelik politikalarını başlatan AB, Balkanlarda ortaya çıkan savaşlardan sonra ülkelerin yeniden yapılanabilmesi ve AB'ye uyumlu hale getirebilmek için mali yardımlar aracılığıyla politikalar geliştirme yoluna gitmiştir. Bu doğrultuda AB 2000'lere kadar Balkan ülkelerine PHARE ve OBNOVA programları ile mali destekte bulunmuştur. Bu yardımlar AB'nin Balkan politikasının benimsenmesine yardımcı olmuş ve mali desteğin artırılarak bu gibi yardım programlarının birleştirilerek tek bir çatı altında birleştirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Buna göre, AB Balkan ülkelerine ekonomik destek sağlamak amacıyla 5 Aralık 1999'da Community Assistance for Reconstruction Development and Stabilization (CARDS) Programı'nı oluşturmuştur. CARDS Programı Balkanlardaki ülkeleri AB'ye kurumsal, yasal ve sosyal olarak

[487]Mirzet Mujezinoviç, "Avrupa Birliği'nin Batı Balkan Politikası Çerçevesinde Bosna Hersek ile İlişkileri", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 3, Sayı 12, 2007, s. 68.
[488]Yürür, *a.g.m.* , s. 70-71.
[489]Özdal, *a.g.m.* , s. 15.
[490]Başak Kale, "Avrupa Birliği'nin Balkan Politikası: Çelişkiler İçinde Bir Yanılsama?", *Balkan Diplomasisi*, Derleyen: Ömer Lütem-Birgül Demirtaş Coşkun, Asam Yayınları, Ankara 2001, s. 293.

uyum sağlamasının yanın sıra serbest piyasa ekonomisinin uygulanmasını sağlamaya çalışan destek programıdır. 2000-2006 yılları arasında CARDS Programı sayesinde Balkan ülkelerine toplam 4,650 milyon Euro'luk yardımda bulunmuştur[491].

2000 yılındaki Feira Zirvesi ile Balkan ülkeleri AB için potansiyel aday olarak görülmeye başlamıştır.[492] 2003 yılında AB dönem Başkanlığı yapan Yunanistan'ın ve onun önderliğinde düzenlenen Selanik Zirvesi ile Balkan ülkelerinin AB'ye üyeliğinin başlaması kesinlik kazanmıştır.[493]

Savaşlar sonrası Balkanlarda ortaya çıkan devlet inşası sorunları AB'nin güvenlik konularına farklı bakmasına neden olmuştur. AB'ye üye devletler 2000 ve 2005 yılları arasında yaşanan göçler yüzünden güvenlik açısından endişelenmişlerdir. Buna çözüm olarak uluslararası işbirliğin geliştirilmesini, demokratikleşmenin sağlanması ve güvenliği temin etmenin gerekli olduğunu önermiştir[494]. AB bu ekonomik sorunların yanın sıra Balkanların Avrupalı olmadığı konusunda da kendi içinde çatışmaktadır. Balkanların Avrupa'nın bir parçası olarak düşünmelerine rağmen Balkanları küçümsemektedirler.

İngiliz siyasetçi Chris Patten 2004 yılında Alman meclisinde Balkanların Avrupalılığı hakkında

> *''Von Bismarck'ın da söylediği gibi, Balkanlar sağlıklı bir Pomeranyalı askerin kemiklerine bile değmeyecek kadar önemsizdir. Sözüne atfen Bismarck'ın neyi kastettiğini anlıyorum, ancak şurası da açık ki kimin Avrupalı olup kimin olmadığı üzerine görüşlerimiz o günden bugüne çok değişiklik göstermiştir. Batı Balkanlar bizim Avrupalı dostlarımızdır.* *demiştir. Bu ifadenin en önemli yanı Patten'in Bismarck'ın ne demek*

[491]Elif Uçkan Dağdemir, "Batı Balkan Ülkeleri İle Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Olasılıkları Üzerine Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 59, S. 1, 2004, s. 100-101.

[492]Rıdvan Karluk, "Avrupa Birliği'nin Balkanlara Genişlemesi: Balkan Ülkelerine Üyelik Perspektifi", *International Conference on Eurasian Economies 2014*, http://avekon.org/papers/1163.pdf, s. 4.

[493]Emirhan Kaya, ''Avrupa Birliği'nin Son Genişlemesi Ve Balkan Üyeleri'', *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 18, S. 2, Aralık 2016, s. 217-218.

[494]Ann Tıckner, "Re-visioning Security", Derleyen: Ken Booth-Steve Smith, *International Relations Theory Today*, Polity, Cambridge 1995, s. 175-178.

istediğini anlıyor olmasıdır! Todorova'nın dediği gibi bu ifade AB'ye girecek olan Batı Balkan ve girmiş olan tüm Doğu Avrupa ülkelerinin Birlik içindeki statülerini ortaya koyması bakımından son derece çarpıcı bir ifadedir. Evet, Balkanlar Avrupalı dostlarımızdır ama kerhen, ve bilinmemek, bildirilmemek şartıyla! Evet, Balkanlar Avrupalı kardeşlerimizdir ama AB için onların nasıl bir engel (yük) olduklarını biz biliriz!''[495]

Balkan ülkelerinin AB üyeliği Avrupa uyum çerçevesinde Avrupa kimliğinin gereklilik olarak sunulmuştur. Avrupa standartlarının getirilmesi etnik azınlık haklarının korunmasını, liberalizm ve hoşgörünün benimsenmesini sağlamıştır[496]. Avrupalılaşma süreci ile birlikte uzlaşı arayışı ve devletlerarasındaki sorunlar diplomatik yollarla çözme yolu benimsenmiştir. Zaborowski'ye göre, Orta ve Doğu Avrupa'da, *''Avrupalılaşma, çatışma ve şiddete dayanan Balkanlaşmaya bir alternatif olarak sunulmuştur''*[497]. Buna göre, AB Balkanlardaki her ülkeyle farklı düzeylerde ilişkiler kurmuştur. AB'nin tam üyesi olan Yunanistan, Slovenya, Bulgaristan, Romanya Hırvatistan ve Türkiye ile birlikte Sırbistan, Makedonya ve Karadağ aday ülkelerdir. Diğer ülkelere ise potansiyel üye olarak belirtilmekte ve Balkanlara olan genişlemeye açık kapı bırakmaktadır. Tüm tozpembe tabloya rağmen Balkan ülkelerinin üyelikleri kendilerinden veya AB yüzünden gecikmesi durumunda "Balkan gettosu"nun oluşma riski bulunmaktadır[498].

AB'nin coğrafya birçok açıdan sağlayacağı yararın yanı sıra Balkanların Avrupa kimliğini benimseyerek kendine tam olarak bağlanmasını da amaçlamaktadır. Ancak bu pek gerçekçi bir istek olmamaktadır. Günümüzde Milliyetçi eğilimler hemen her Avrupa ülkesinde artış göstermektedir. Geçmişte AB Diş İlişkiler Temsilciliği yapan Chris Patten'e göre, ''Avrupa'nın 1990'lardaki Balkan politikası çözüm üretmemesinden dolayı başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Buna sebep olarak, Yugoslavya çatışma dönemindeyken AB ülkelerinin hep birlikte bir

---

[495]Orhan Dede, ''Balkanlılaşmadan Avrupalılaşmaya Avrupa Birliği-Balkan Ülkeleri İlişkileri', *http:// www.bilgesam.org/incele/140/balkanlilasmadan-avrupalilasmaya-avrupabirligibalkan-ulkeleri ilişki leri/#.WK2ZVW-LTIV*, (16.12.2011), Erişim Tarihi:22.2.2017.

[496]Roland Freuddenstein, "Poland, Germany, and the EU", *International Affairs*, C. 74, N. 1, 1998, s. 41-54.

[497]Bahar Rumelili, "Avrupa Birliği ve Bölgesel İhtilafların Çözümü", *Uluslararası İlişkiler*, C. 4, S. 16, Kış 2007-2008, s. 51-78.

[498]Coşkun-Yürür-Uzgel-Özdal-Kutlay-Kut-Öner-Tangör, *a.g.e.* , s. 217.

politika gerçekleştirememişidir. Bazı devletler Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünü bazıları ise, ülkenin parçalanmasını savunmuşlardır. Diğer ülkeler ise tarafsız kalmıştır. AB'nin bundan daha iyisini başarabilmesi gerekiyordu.''[499] Sözleriyle AB şemsiyesi altında birleşemeyen Avrupa ülkelerinin Balkanlar için çözüm üretememişini eleştirmiştir. Bu da sonuç olarak coğrafya kalıcı barışın sağlanamamasına neden olmuştur.

Avrupa Birliği'nin bir Balkan politikasının olduğunu kabul edecek olursak bu bekle-gör-böl ve Avrupalılaştır olmalıdır. AB 1980'li yıllarda Doğu Bloğunun etkisiyle coğrafyayla doğrudan ilişkiler kuramamıştır. Soğuk Savaş sonrası Doğu Bloğunun yıkılmasıyla ortaya çıkan sınırın değişiklikleri ve değişen siyasi yapılar otorite boşluğunun yaşanmasına neden olmuştur. Böylece *AB, Avrupa'nın doğusunu böle böle Avrupalılaştırıp Avrupa Birliği çatısı altında Avrupai bir kimlikle birleştirmeye çalışmıştır.* Bu politika doğrultusunda Bulgaristan ve Romanya AB üyesi olmuşlardır. Ancak bu politika 2008 yılından ortaya çıkan ekonomik krizden dolayı yavaşlamıştır. AK, 2010'daki raporunda AB ülkelerinin Balkanlarda yürüttüğü bekle-gör politikasının gerçekleşebilmesi için ülkelere gerekli bildirimlerde bulunmuştur. Katılım sürecinin istenen hızda gerçekleşmemesinden dolayı Balkan ülkelerinin AB'ye katılım arzusunun azalmasıyla birlikte ekonomik krizler ve yolsuzluklara durduramayan AB'ye Balkan ülkeleri soru işaretleri ile yaklaşmaktadır. Ancak Avrupa bu sorunların üstesinden gelemezse tüm albenisini kaybedecektir[500].

3.6.1.4. Avrupa Birliği'nin Genişleme Politikası

Avrupa devletleri 1648 Westphalia Antlaşmasından günümüze kadar ulusçuluğun ve ulus-devletlerin dünyadaki görevlerini üstlenmiştir. Coğrafi keşiflerden sonra coğrafyaları parçalara ayırarak sömürgeleştiren Avrupa devletleri 1990'lı yıllarla birlikte tüm Avrupa topraklarını doğu-batı ayırımı yapmaksızın AB

[499]Lenard Cohen, ''The Balkans Ten Years After: From Dayton to the Edge of Democracy'', *Current History*, N. 105, 2005, s. 365-373.
[500]Dede, *Balkanlılaşmadan Avrupalılaşmaya Avrupa Birliği-Balkan Ülkeleri İlişkileri*.

şemsiyesi altında birleştirmeye çalışmıştır[501]. AB'nin bunu başarabilmesi için ilginçtir ki kendi oluşturmuş olduğu ulusçuluk ve ulus-devlet gibi kavramları işlevsiz hale getirmek zorunda bırakmıştır. Bu çelişkiyi en güzel anlatan durum 1800'lü yıllarda Sırp ulusunu garanti altına alarak Avrupalılaştırmaya çalışmış ancak günümüzde Sırbistan'ın Avrupalılaşabilmesi için Sırp ulusçuluğundan vazgeçmesi gerektiğini belirtmektedir[502].

1992 yılındaki Petersburg Deklarasyonu ile BAB'ın NATO'nun Avrupa kolu olduğu belirtilmiştir. 1994'teki Brüksel toplantısında "barış için ortaklık" ve "Birleşik Ortak Görev Güçleri" çalışmaları başlamıştır[503]. 1999 yılındaki Helsinki Zirvesinde Avrupa'nın güvenlik konularında NATO'dan bağımsız olduğunu vurgulamakla birlikte, AB üye ülkelerin güvenliği için NATO'nun temel birlik olduğu kabul edilmiştir[504]. AB kurulduğundan bugüne kadar her zaman genişleme eğiliminde olmuştur. AB'nin kurulma ve genişlemesini şartlarının farklı olmamasından dolayı genişlemenin Avrupa bütünleşmesinin aşamalarından biri olarak kabul edilmektedir.

AB genişleme tarihine bakacak olursak; İlk genişleme 1973'te gerçekleşmiştir. Bu genişlemede Danimarka, İrlanda ve Birleşik Krallık katılmıştır. İkinci genişleme 1981'de Yunanistan katılmasıdır. Yunanistan Soğuk Savaş döneminde Batı bloğunda olduğu için birliğe üye olan ilk Balkan ülkesidir. 1986'da üçüncü genişleme olmuştur. Bu genişlemede Avrupa'nın güneyi de birliğe dahil olmuştur. Bu genişlemede İspanya ve Portekiz katılmıştır. 1995'te gerçekleşen dördünce genişlemede Avusturya, Finlandiya, İsveç katılmıştır. Böylece Avrupa'nın tamamına yakını AB üyesi olmuştur. 2004'te gerçekleşen beşinci genişleme AB tarihinin en büyük genişlemesidir. Bu genişlemedeki ülkeler Kıbrıs Rum Kesimi, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya'dır. Beşimce genişlemede sonra AB yönünü Balkanlar yöneltmiş ve

[501]Hakan Övünç Ongur, ''Avrupalılaşma Avrupalı Mı?'', *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 11, S. 1, Ankara 2009, s. 249-250.
[502]Orhan Dede, *Balkanlılaşmadan Avrupalılaşmaya Avrupa Birliği-Balkan Ülkeleri İlişkileri*.
[503]Beril Dedeoğlu, "Değişen Uluslararası Sistemde Türkiye-ABD İlişkilerini Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Etkileri" Türk Dış Politikasının Analizi; Derleyen: Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, İstanbul 2001, s. 234.
[504]Engin Erdem, "Batı Avrupa Birliği Ve Avrupa Güvenliği", *Avrasya Dosyası Avrupa Birliği Özel*, Asam Yayınları, C. 5, Ankara 1999, s. 201.

bundan sonraki tüm genişlemeler Balkan ülkelerin de olmuştur. 2007'deki altıncı genişlemede ilk olarak Bulgaristan ve Romanya'nın birliğe üye olmuştur. Yedinci ve son genişleme 2013'te gerçekleşmiştir. Bu genişlemede Hırvatistan birliğe üyeliğe üye olmuştur[505].

AB genişleme politikası içine aldığı Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerini öncelikle "Avrupalılaştırma" politikası kapsamında üyeliğe hazırlamıştır. Avrupalılaştırma, kavramı 2000'li yıllardaki genişleme dalgalarından sonra ortaya çıkmıştır. Buna sebep olarak Soğuk Savaş Dönemi'nde Sovyet Bloğunda yer alan ülkelerinde AB üyelik ve Avrupa'ya uyum için gerekli koşulları yerine getirmesi gerektiğinin ortaya atılmasından sonra oluşturulmuştur. Bu kavram Yugoslavya'nın dağılmasından sonra ortaya çıkan Balkan ülkeleri için de geçerlidir[506].

AB tüm genişlemelerde kurumlarında, ekonomisinde, siyasi ve etnik yapısında değişimlere gitmek zorunda kalmıştır. Bu durum AB'nin genişlemeler sırasında yaratıcı tahrip, olarak tanımlanmaktadır.[507] Bu tahrip derin bir şekilde ekonomik ve siyasi yapının değişmesine neden olmaktadır. Ancak, genişlemeler oluşan derinleşme ile aynı dönemde gerçekleşmektedir. Genişlemelere bakacak olursak AB üye ülkeler bütünleşmenin derinleşmesini amaçlamışlarıdır[508].

3.6.1.4.1. II. Genişleme Yunanistan'ın Katılımı

Yunanistan İkinci Dünya Savaş'ından sonra ortaya çıkan Soğuk Savaş Dönemi'nin etkisiyle diğer Balkan ülkelerinin aksine Batı Bloğu tarafında yer almıştır. Soğuk Savaş Dönemi'nin dünya üzerinde yoğun bir şekilde hissedildiği 1950-1990 yılları arasında iki blok arası çekişmeden etkilenen ülkelerin biri olan

---

[505]Cengiz Dinç, ''Avrupa Birliğinin Beşinci Genişlemesi: Ana Temalar ve Faktörler'', *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İ. İ. B. F. Dergisi*, C. 6, S. 2, Ekim 2011, s. 201-233.
[506]Erbaş, *a.g.t.* , s. 118.
[507]Aslı Toksabay Esen, "Avrupa Birliği'nin Hazmetme Kapasitesi ve Türkiye'nin Üyeliği", *Politika Notu*, C. 8, S. 4, TEPAY 2007, *http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271250278r1539.Avrupa_Birligi___nin_Hazmetme_Kapasitesi_ve_Turkiye___nin_Uyeligi___Tanimlar_ve_Yorumlar.pdf*, s. 1.
[508]Sevilay Kahraman, "Avrupa Birliği Genişleme Politikası", Derleyen: Muhsin Kar, Harun Arıkan, *Avrupa Birliği Ortak Politikaları ve Türkiye, Avrupa Birliği Ortak Politikalar ve Türkiye, Ekonomik, Sosyal ve Siyasal Politikaların Uyumlaştırılması*, Beta Basım A. Ş. , İstanbul 2003, s. 352.

Yunanistan 1974 yılından ABD desteği ile devrilen askeri rejim sonlandırılmıştır. Oluşturulan yeni yönetim Batı değerlerini göz önünde bulundurarak ve demokratik yapıya önem verilerek oluşturulmuştur. Ancak tüm bu çabalara rağmen Batı ve ABD karşıtı politikalar benimseyen Panhelenik Sosyalist Hareket partisinin iktidara gelme ihtimali ortaya çıkmıştır. Bu durumu göz önünde bulunduran AB tam üyelik sürecini hızlandırmıştır. Böylece AB'nin etki alanın genişlemesi garanti altına almış olacaktır. Böylece AB adaylık görüşmeleri 27 Temmuz 1976'da başlamıştır. Çok kısa süre sonra 28 Mayıs 1979 yılında AB'ye Katılım konusunda Anlaşmaya varılmıştır. Anlaşmaya göre; AB'ye 5 yıllık süre içerisinde uyumlu hala gelmesini ve bu dönemde de gümrük tarifelerinin kaldırılarak Yunanistan'ın da ortak gümrük faydalanmasına karar alınmıştır. Tüm bu gelişmelerin sonucunda 1 Ocak 1981'de Yunanistan AB'nin 10. üyesi olmuştur[509].

3.6.1.4.2. VI. Genişleme Bulgaristan Ve Romanya Katılımı

AB'nin, Balkanlara bakışı genişlemeden öncelikli olarak Soğuk Savaş sonra coğrafyada yaşanan güç boşluğunu doldurmak, ekonomik istikrarsızlıkları ve güvenlik problemlerinin giderilmesi yönünde politikalar benimsemiştir. Bu sayede üye ülkelerinde güvenliği garanti altına alınmış olacaktır. Bu şartlar sağlandıktan sonra Balkan ülkeleri genişleme kapsamına dahil etmiştir. Bunun sağlanabilmesine örnek olan Romanya ve Bulgaristan üyeliklerine bu yüzden önem vermiştir[510]. Buna göre, 1996 yılında Romanya ve Bulgaristan AB'ye tam üyelik için başvuruda bulunmuştur. 2000 yılında ise üyelik müzakereleri başlamıştır[511]. 2002 yılına gelindiğinde hızlı bir şekilde sayılabilecek bir şekilde müzakereler tamamlanmıştır. Ancak Romanya ve Bulgaristan'ın piyasa ekonomisinin işleyişi ve uygunluğu konusunda tartışmalar devam etmektedir[512]. Buna ek olarak yargı sisteminin reformu

[509]Rıdvan Karluk, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Beta Basım Yayımları, İstanbul 2002, s. 15-16.
[510]Özge Altun, "Avrupa Birliği Genişleme Politikası Bağlamında Hırvatistan Üyeliği", T.C. Maliye Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, Temmuz 2013, *http ://www.abmaliye.gov.tr/ABDID%20Raporlar/Ara%C5%9Ft%C4%B1rma%20ve%20%Cpdf,* s. 3.
[511]Kaya, *a.g.m.* , s. 216.
[512]Antoinette Primatarova, "On High Stakes, Stakeholders and Bulgaria's EU Membership", *EPIN Working Paper No. 27*, Nisan 2010, s. 1.

konusunda belirsizliği, yargılamaların uzun sürmesi ve hapishanelerin fazla dolu olması dolu yargının işlerliğini tartışılır hale getirmiştir. Bu yüzden iki ülke de işlevsiz yargı sistemleri olduğu için eleştirilmektedir[513]. Tüm olumsuz duruma rağmen 2004'te AB'nin üye sayısı 25 yükselmiştir. AB bu genişleme ile kurumsal, ekonomik, sosyal olarak dengeler tamamen değişmiştir. Bu genişleme maliyetlerin artmasıyla sonuçlanmıştır. Bu yüzden de Ortak Tarım Politikası ve Bölgesel Politika yeniden hazırlanmak zorunda kalmıştır[514]. Bu büyük genişlemeye rağmen Romanya ile Bulgaristan'a müzakereler devam etmiştir. Üyelik için ise tüm eksikleri göz ardı edilerek tarih verilmiştir[515]. AK Eylül 2006 yılında üyelik tarihi olarak 1 Ocak 2007 olarak belirlemiştir. Ancak Bulgaristan ve Romanya'daki yargı sistemindeki sorunlar ve ülkelerdeki yolsuzluklardan dolayı üyelikten sonra da izleme hakkının devam edeceğini açıklaması iki ülkenin üyeliğini sorgulanmasına neden olmuştur[516]. Tüm bu olumsuzlara rağmen Bulgaristan ve Romanya 1 Ocak 2007 AB üyesi olmuştur.[517]

Romanya ve Bulgaristan'ın AB üyesi olması AB için yeni coğrafyalara komşu olmasını sağlamıştır. Bu yüzden de yeni politikalar geliştirmek zorunda kalmıştır. İki ülkenin de Karadeniz'e kıyısının olması, AB'nin burayla ilişkilerini geliştirmesine neden olmuştur. Bu çerçevede, 2007'de Karadeniz Sinerjisi-Yeni Bir Bölgesel Girişim adlı belgeyi yayınlamıştır. Bunu takiben 2011 yılında AB ülkesi ülkeleri ve AB dışı ülkeleri de içine alan Tuna Stratejisini kabul etmiştir[518]. Bu belgeler gösteriyor ki Bulgaristan ve Romanya aracılığıyla AB Karadeniz coğrafyasıyla etkileşime girerek ekonomik ve siyasi ilişkileri geliştirmeyi amaçlamaktadır.

---

[513]Florian Trauner, "Post-Accession Compliance With EU Law in Bulgaria and Romania: A Comparative Perspective", *European Integration Online Papers*, N. 2, V. 13, 2009, http://eiop.or.at/eiop/pdf/2009-021.pdf, s. 13-14.

[514]Rövşen Şahbazov, ''Yeni Küresel Sistemde Avrupa Birliği ve Güney Kafkasya Genişleme ve Komşuluk Politikası Ekseninde'', Eko-Avrasya Yayınları, Ankara 2015, s. 45.

[515]Karluk, *Avrupa Birliği'nin Balkanlara Genişlemesi: Balkan Ülkelerine Üyelik Perspektifi*, s. 4.

[516]Gergana Noutcheva-Dimitar Bechev, "The Successful Laggards: Bulgaria and Romania's Accession to the EU", *East European Politics and Societies*, C. 22, S. 1, 2008, s. 126

[517]Kaya, *a.g.m.* , s. 216.

[518]Esra Hatipoğlu, "Yorgun AB'nin Komşularla İmtihanı: Karadeniz Bölgesi ve Avrupa Birliği", *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları*, Cilt 8, Sayı 16, 2013, s. 2-3.

3.6.1.4.3. V. Genişleme Hırvatistan Katılımı

1991 yılında Yugoslavya'nın dağılmasından sonra kurulan Hırvatistan bu süreçte Sırplar ve Boşnaklar savaşmak zorunda kalmıştır. Yugoslavya'nın dağılması sürecindeki savaştan dolayı suçlanan Hırvatistan bu sebepten dolayı Bulgaristan ve Romanya'dan sonra üyelik görüşmelerine başlamıştır. AB, Hırvatistan'ı üyelik görüşmelerine başlamak için şart olarak Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi ile ortak çalışmayı kabul ettikten ve savaş suçlularının yakalanmasına yardım etmeyi kabul ettikten sonra başlayacağını bildirmiştir[519].

1995-2000 yılları arasında yönetimde olan Franjo Tudjman ve benimsediği milliyetçi politikadan dolayı Hırvatistan-AB ilişkilerinde bu dönem fiili olarak dondurulmuş bir dönemdir.[520] 2000 yılında Zagreb'de gerçekleşen AB-Batı Balkanlar Zirvesi sonunda Zagreb Deklarasyonu imzalanmıştır. Tudjman'ın iktidardan inmesi ve demokrasi yanlılarının başa gelmesi AB'yi memnun etmiştir. Bunun sonucu olarak üyelik sürecinde bölgesel işbirliği ön koşul belirlenmiştir[521]. 2001 yılında ise, İstikrar ve Ortaklık Anlaşması imzalanmıştır. Bunu takiben de 2003'de üyelik için AB'ye başvurmuştur. 1 Ocak 2004'te AK Hırvatistan'a adaylık verilmesini önermiştir. 1 Haziran 2004'te de aday ülke olduğunu açıklamıştır[522].

Hırvatistan'ın müzakere sürecini sekteye uğratan baş konulardan biri Yugoslavya'nın dağılmasında ortaya çıkan suçlar bir diğeri ise, Slovenya ile Hırvatistan arasındaki sınır anlaşmazlığıdır. Bu yüzden 2008 yılında 11 müzakere başlığını Slovenya tarafından bloke edilmiştir[523]. Ancak AB Hırvatistan'ın ikili anlaşmazlıklara kurban gitmemesi için 2009 yılında Slovenya ile sınır anlaşmazlığı ile ilgili olarak mutabakat imzalatarak sorunu çözüme ulaştırmıştır. Bu sorunun

---

[519]"Hırvatistan'ın Da Önü Açıldı", *Deutsche Welle, http://www.dw.com/tr/h%C4%B1rvatistan%C4%B1nda%C3%B6n%C3%BCa%C3%A7%C4%B1ld%C4%B1/a-2523637,* (24.10.2015).
[520]İlhan Aras, "Hırvatistan'ın Avrupa Birliği'ne Katılım Süreci", Derleyen: Ercüment Tezcan-İlhan Aras-Altuğ Günar, *Avrupa Birliği'nin Doğu Avrupa ve Batı Balkanlar Genişlemesi Mümkün mü?*, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 460.
[521]Yürür, *Avrupa Birliği'nin Batı Balkanlar Perspektifi, Hırvatistan'ın Üyeliği ve Batı Balkanların Geleceği*, s. 78.
[522]Karluk, *Avrupa Birliği'nin Balkanlara Genişlemesi: Balkan Ülkelerine Üyelik Perspektifi*, s. 4.
[523]Yeliz Şahin, "Hırvatistan'ın AB Serüveninde Mutlu Son", İKV Değerlendirme Notu, *http://ikv.org.tr/images/upload/data/files/temmuz_2013_degerlendirme_notu_70.pdf*, s. 4.

ortadan kalkmasının ardından müzakerelerin hızlı biçimde ilerlemiştir. Sonuç olarak Hırvatistan 1 Temmuz 2013'te AB üyeliğini kazanmıştır[524].

3.6.1.4.4. Gelecekte Beklenen Genişleme

AB kuruluşundan günümüze kadar genişlemeye devam etmiştir. Ancak bunun son olmayacağı tahmin edilmektedir. Yugoslavya'nın dağılmasının ardından bağımsızlığını ilan eden devletlerin de AB üyelik için önemli adımlar attığı bilinmektedir. Bu genişlemeler temelde AB'nin Balkanlara bakış açısının değiştiğinin göstergesidir. Öyle ki AB Balkanlar için artık yeni kavram oluşturacak kadar ilgisini göstermektedir. Bu gelişmelerin asıl amacı Balkan devletlerini Batı Avrupa düzeyine çıkarmak ve Balkan devlerini hem ekonomik hem de siyasal olarak entegre etmektir. AB coğrafyaya yönelik politikalarını temellendirebilmek için ''Batı Balkanlar'' kavramını ortaya atmıştır. Buna göre, Bosna-Hersek, Makedonya, Hırvatistan, Sırbistan, Karadağ ve Arnavutluk'tan kapsayan bölge, ''Batı Balkanlar'' olarak adlandırılmaktadır.[525] AB Avrupa'nın bütünlüğünün sağlanabilmesi için Batı Balkanlarında AB'ye üye olması yönünde çalışmalar gerçekleştirmektedir. Tüm çalışmalara rağmen bölgedeki ülkelerin yapısal problemleri bulunmaktadır.

AB, Batı Balkanlarda strateji geliştirme bakımından Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde yaptığı gibi Şarta Bağlılık ilkesini 1997 yılında Batı Balkanlar için uygulamaya koymuştur. Bu sayede Bölgesel Yaklaşım esasına göre, Avrupa standartlarına uygun siyasi, ekonomik, ticari ilişkilerden ve mali yardımlardan yararlanmaya başlamıştır. Tüm koşullar Batı Balkanları kapsamaktadır. Fakat ülkelerin AB ile ilişki düzeylerindeki farklılıklar dikkate alınacaktır. Bu yapının denetim mekanizması olarak BM ve AGİT görev üstlenmektedir.

---

[524] Kaya, *a.g.m.* , s. 216-223.
[525]Murat Kavalalı, *AB'nin Merkezi Doğu Avrupa ve Batı Balkan Ülkeleri ile İlişkileri*, DPT Müsteşarlığı Yayınları, Ankara 2005, s. 37.

AB Batı Balkanların ekonomik, siyasi ve sosyal dönüşümünü sağlayabilmek için havuç-sopa mantığına benzeyen bir tutum sergilemektedir.[526] Buna göre, AB'nin şartlarını yerine getirmeyen ülkeleri cezalandırılıyor. Diğer yandan şartlar yerine getirilirse hem AB'ye entegrasyon hızlanıyor hem de AB fonundan daha fazla yardım sağlamaktadır[527].

2000 yılında yapılan Zagreb Zirvesi ile Batı Balkanlar AB üyeliği için potansiyel aday olarak gösterilmiştir. Bu durum AB'nin bölgeye olan ilgisini göstermektedir[528]. Batı Balkanların tamamı AK tarafından 2000 yılındaki Santa Maria de Feira Zirvesi'nde potansiyel aday ülkeler olarak ilan edilmişlerdir. Böylece Batı Balkanların AB macerası başlamıştır. Bundan sonra AB Güney Doğu Avrupa İstikrar Paktı ve İstikrar ve İşbirliği Anlaşmaları esaslarına göre AB mali yardımlarından yararlanmaya başlamışlardır. Ülkelerin yardımlardan yararlanabilmesi için demokratik yönetim yolunda ilerlemeleri kıstas olarak alınmaktadır. Yardımlar bölge için önemlidir. Ancak AB'ye üyelik için ülkelerin önlerinde kat etmeleri gereken çok yol bulunmaktadır[529]. AB'nin müdahaleci yaklaşımının sebebi bölgenin AB'ye entegre olmasını sağlamak ve var olan istikrarsızlıkları sonlandırmaktır. Fakat bu bakış açısı Yugoslavya'nın çözülmesinin yaşandığı yıllarda AB'nin bölgeye gösterdiği ilgi gibi değildir[530]. Bölgede tek güç olarak bulunmaktadır.

---

[526]Dimitar Bechev, ''Carrot&Sticks Norm: The EU and Regional Cooperation in South East Europe'', *Journal of Southeast Europe and the Balkans*, C. 8, N. 1, Nisan 2006, s. 30-31.

[527]Dimitar Bechev, *EU Conditionality in South East Europe: Bringing Commitment to the Process*, SEE Studies Programme European Studies Centre, Oxford 2003, s. 4-5.

[528]Maire Braniff, *Integrating The Balkans: Conflict Resolution And The Impact Of The EU Expansion*, Palgrave Macmillan, New York 2011, s. 76.

[529]John Pınder, *The European Union: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, Oxford 2001, s. 136.

[530]Emirhan Göral, ''Değişen Uluslararası Sistemde Türkiye'nin Balkan Politikasının Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Etkisi'', *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, C. 21, S. 2, İstanbul 2013, s. 106.

Tablo 6: AB'nin Balkanlara Genişleme Süreci

Ülkeler	Tam Üyelik	Tam Üyelik Müzakereleri	Tam Üyelik Adaylığı	İOA'nın Yürürlüğe Girişi	İOA'nın imzalanması
Arnavutluk	----	----	----	2009	2006
Bosna-Hersek	----	----	----	----	2008
Bulgaristan	2007	----	----	----	----
Hırvatistan	2013	2005	2004	2005	2001
Karadağ	----	2012	2010	2010	2007
Kosova	----	----	----	----	2015
Makedonya		----	2005	2004	2001
Romanya	2007	----	----	----	----
Sırbistan	----	2014	2012	----	2008
Slovenya	2004	----	----	----	----
Yunanistan	1981	----	----	----	----

Kaynak: Pınar Yürür-İlhan Uzgel-Habibe Özdal, Muzaffer Kutlay-Şule Kut-Aslı Şirin Öner, ''Küresel Aktörler ve Balkanlar'', Derleyen: Şaban Çalış-Birgül Demirtaş, *Balkanlar'da Siyaset*, Eskişehir 2012, s. 227.

Günümüzde Batı Balkanlar'da yapısal sorunlar devam etmektedir. Batı Balkanlarda Milliyetçi partiler yönetimlerde söz sahibi olsa bile AB'ni anlayışını savunan birçok Batı Balkan vatandaşı ve partisi bulunmaktadır. Yakın gelecekte ülke yönetimlerine AB'ye üyelik için etkili biçimde girişimde bulunacaklardır. Buna sebep olarak Soğuk Savaş Döneminin ardından siyasi olarak yalnızlık kalmaları gösterilebilir. Bu yalnızlığın sebebi olarak geçmişten günümüze kadar gelen kısır etnik tartışmalar gösterilebilir. Fakat bu olumsuz ortama rağmen önümüzdeki 15-20 yıl içerisinde Batı Balkan ülkeleri AB'nin bakış açısını benimseyerek birliğe üye

olacaktır. Ekonomik, toplumsal ve siyasal göstergeler bu durumu kaçınılmaz son olarak göstermektedir[531].

3.6.2. ABD Ve NATO'nun Misyonu

İki Kutuplu Dünya Sistemi'nin sona ermesiyle 1990'ların başlarında NATO'nun nasıl işleyeceği konusunda tartışmalar ortaya çıkmıştır. İlk öneri, 1991'de ortadan kalkan Varşova Paktı gibi NATO'nun da ortadan kalkmasını savunmuştur. Diğer öneri ise, Körfez Savaşı başlaması, Sovyet topraklarındaki güç boşluğunun yarattığı belirsizlik NATO'nun alan-dışı tehditler olarak algılayarak bu bölgelere müdahalesini savunmuştur. Yugoslavya'nın dağılması ve eski Sovyet coğrafyasında kargaşa ortamı ikinci önerinin daha geniş destekçi bulmasına neden olmuştur[532].

ABD'nin oluşan bu yeni dönemde bölgelere göre farklılık gösteren güvenlik stratejileri geliştirmesi gereği ortaya çıkmıştır. Bu dönemde ABD'nin üstünlüğüne karşı durabilecek bir devlet bulunmamaktadır. Soğuk Savaş Dönemi'nde tehdit algıları açıkça belli iken, Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ise tanımlanması güç tehditler ortaya çıkmıştır[533]. Buna göre de ABD'nin tehdit tanımlamaları değişiklikler göstermiştir.

ABD 1990'lı yıllarda Balkanlardaki çatışmalarda gelişmeler en etkili bölge dışı aktördür. ABD için Balkanlar şu açılardan önemlidir:

> *Doğu Akdeniz, Boğazlar ve Ortadoğu su yolları üzerindeki bölge stratejik açıdan önemlidir. Bölge ABD'nin uluslararası alandaki üstünlüğünü kanıtladığı bir alandır. Örneğin, ABD Bosna'daki çatışmaya geç müdahale ederek AB'nin başarısızlığını ortaya koymuştur. ABD yalnızca kuvvet*

[531]Göktürk Tüysüzoğlu, *Kosova'nın Bağımsızlığı Ve Dünya Politikasına Etkileri*, (Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul 2008, s. 74.
[532]Fırat Purtaş, ''Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Dönüşümü Ve Genişlemesi Çerçevesinde Türk Amerikan Askeri İlişkileri'', *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Yıl 1, S. 2, Aralık 2005, s. 8.
[533]Arı-Pirinççi, *Soğuk Savaş Sonrasında ABD'nin Balkan Politikası*, s. 2.

kullanımı değil, barışı koruma (Bosna-IFOR ve SFOR), barışı uygulama (KFOR) ve önleyici konuşlanma (Makedonya-UNPREDEP) gibi modelleri Balkanlarda uygulama olanağı bulmuştur[534]*. Bölgesel istikrarın sağlanması için önemlidir. NATO'nun organizasyon olarak kriz ile baş etme yeteneği ve NATO üyelerinin kendi arasında krize karşı gösterdikleri uyum açısından önemlidir. Avrupa'nın bir bütün olarak istikrarı için önemlidir*[535]*.*

ABD'nin Balkanlarda direkt çıkarları bulunmamaktadır. NATO'nun Avrupa'nın güvenliğini üstlenmesinden dolayı NATO sayesinde ABD, Balkanlar coğrafyasında başat rol oynamaktadır. NATO Balkanlarda çıkabilecek yeni çatışma ortamlarını önlemek[536] ve *"askeri güç ve işbirliğine dayanan istikrarlı ve güvenli bir Avrupa'nın oluşması; Amerikan sermayesinin Avrupa pazarlarına serbestçe girmesi ve demokrasi ile bireysel özgürlüklerin Orta ve Doğu Avrupa'da gelişmesine destek verilmesi"* şeklinde sıralanabilir.[537]

3.6.2.1. Yugoslavya Dağılması ABD ve NATO'nun Misyonu

Yugoslavya'nın parçalanmasıyla ortaya çıkan kargaşa ve çatışma ortamı Balkan coğrafyasında krize yol açmıştır. Ancak ABD aynı dönemde meydana gelen Körfez Savaşı ile uğraşmak zorunda kalmıştır. Körfez Savaşı 1991 yılının ortalarında son bulmasına rağmen ABD Balkan coğrafyasındaki krize duyarlı bir tutum göstermemiştir. ABD yönetimi Balkan krizinin Avrupa'nın bölgesel sorunu olduğunu düşünmüştür. Bu yüzden *AB'nin inisiyatifine bırakmıştı*.[538] Yugoslavya dağılmasında AB Lizbon ve Londra Konferansları düzenlemiştir. Vance-Owen ve Owen-Stoltenberg Planlarını önermiştir. Ancak etkin bir çözüm gerçekleştirememiştir. Bu yüzden de ABD Balkan coğrafyasına politika geliştirmek

[534]Uzgel, *Balkanlarla İlişkiler*, C. I, s. 274.
[535] Stephan Larrabee, *The Balkans*, RAND, Santa Monica 2001, s. 90.
[536]Bülent Uğrasız, ''ABD'nin Soğuk Savaş Sonrası Balkan Politikası'', *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 6, S. 1, İzmir 2004, s. 297.
[537]The Whıte House, *A National Security Strategy of Engagement And Enlargement*, U.S. Government Printing Office, Washington DC 1995, s. 26-28.
[538]Misha Glenny, *Balkanlar 1804-1999: Milliyetçilik, Savaş ve Büyük Güçler*, Çev. Mehmet Harmancı, Sabah Yayınları, İstanbul 2000, s. 507.

ve angajmanda bulunmak zorunda kalmıştır. Sonuç olarak ABD için Balkanlar, tek başına bir stratejik değer taşımamaktadır. Ancak Balkanlarda ortaya çıkacak olan istikrarsızlık ABD çıkarları için olumsuz sonuçlar doğurmaması gerekmektedir[539].

3.6.2.2. Bosna-Hersek Krizinde ABD VE NATO'nun Tutumu

ABD'nin iç politikasında yaşanan gelişmeler Bosna-Hersek krizine olan etkisini etkilemiştir. Bu dönemde yönetimde olan George H. Bush, 1992 yılında yapılacak Başkanlık seçimlerde tekrar seçilebilmek için ABD için önemli çıkarı bulunmadığını düşündüğü Balkanlar için asker göndermesinin ona oy kaybettirmesinden çekinmiştir[540]. Ancak Bush'un hesapladığı gibi olmamıştır. Bill Clinton seçimleri kazanmıştır. Bu durum ABD'nin Balkan politikasında değişmesine neden olmuştur. Buna göre, "Clinton Doktrini'' olarak adlandırılan yeni dış politika, Çatışma bölgelerinde demokrasinin ve serbest piyasa ekonomisinin benimsenmesini sağlayacaktır. Bölgesel çatışmalarda ise direkt olarak ABD askerini müdahalesinin olmaması gerektiğini savunmuştur. Askeri sorumluluğun bölgesel güçlere ve uluslararası organizasyonlara bırakılması gerektiğini savunmuştur. Ancak bu yapılırken uluslararası dengenin de korunması gerektiğini belirtmiştir. Özetle, ABD koruyan ülke yerine direkt müdahalede bulunmayan dengeleyici görev üstlenmeye çalışmıştır. Bu doktrine göre, ABD bölgesel krizlerde BM'nin yetkisi kadar katılacaktır. BM eksik kaldığı noktalarda (askeri, ekonomik) NATO destekte bulunacaktır. Kısaca, ABD, *Avrupa'nın jandarması rolünü* üstlenmek yerine kontrolü Avrupa ülkelerine bırakmıştır. ABD gerektiği konularda yine destek olmaya devam etmiştir[541].

ABD'nin Bosna-Hersek politikasına bakacak olursak, BM öncülüğünde düşük profilli angajman politikası yürütmüştür. Ancak Clinton'un Başkan olmasıyla bu değişmiştir. İlk olarak Clinton BM ve NATO çatısı altında ABD askerince yardım

[539]Arı-Pirinççi, *a.g.m.* , s. 4-6.
[540]Matthew Baum, "How Public Opinion Constrains the Use of Force: The Case of Operation Restore Hope'', *Presidential Studies Quarterly*, C. 34, N. 2, Haziran 2004, s. 203-221.
[541]Arı-Pirinççi, *a.g.m.* , s. 5.

operasyonu gerçekleştirmiştir. Ambargonun kalkması için girişimlerde bulunmuştur.[542] Bosna-Hersek'teki katliamı durdurabilmek için AB, etnik yapı dikkate alınarak 10 kantonun oluşturulmasına dayanan Vance-Owen Planını önermiştir. Ancak ABD yönetimi etnik temizliğe yol açacağı nedeniyle bunu kabul etmemiştir. BM öncülüğünde *"Bosna'ya ambargonun kaldırılması ve saldırı"* durmasını ve Sırplara karşı BM'nin askeri güçleri tarafından saldırılar düzenlenmeli önerisinde bulunmuştur.[543] Fakat bu öneri kabul edilmemiştir. Geçici çözüm olarak güvenli bölgeler oluşturulmuştur. Ayrıca ABD, BM aracılığı ile Sırplar tarafından Boşnaklara gerçekleştirilen katliamların cezasız kalmaması için girişimlerde bulunmuştur. BM Güvenlik Konseyi, 22 Şubat 1993 yılında Yugoslavya Savaş Suçları Mahkemesi'ni kurmuştur[544]. Bosna-Hersek krizinin sonunda ABD'nin girişimi ile Dayton Anlaşması imzalanmıştır. NATO, Anlaşma'nın uygulanabilmesi için IFOR aracılığı ile 60,000 askerle göndermiştir. Bu askerle anlaşmanın uygulanmasını ve denetlemesini yerine getirmiştir.[545]

Sonuç olarak ABD'nin Bosna-Hersek krizinde temel politikası hem küresel hem de bölgesel çıkarlarını korumak üzerine belirlemiştir. ABD'nin Bosna-Hersek'teki amaçları şöyle özetlenebilir. *"Çatışmaların bütün bölgeyi kapsayacak bir hal almasının ve Amerikan müttefikleri ile geçiş sürecindeki ülkeleri etkilemesinin önlenmesidir. Avrupa'nın güvenlik yapısına yardımcı olma rolünün yanı sıra Soğuk Savaş sonrasında NATO'nun merkezi rolünü desteklemek ve öne çıkarmaktır. Bosna'nın toprak bütünlüğünü koruyan bir siyasal çözüm bulmak; bölgeyi istikrarsızlaştırabilecek mülteci akınını durdurmak; sivil kayıpların önüne geçmek ve bu amaçları gerçekleştirirken, zorunlu olmadıkça Amerikan kara gücünü bölgeye sokmamak"* olarak belirlemiştir[546].

---

[542]William Banks-Jeffrey Straussman, "A New Imperial Presidency? Insights from U.S. Involvement in Bosnia", *Political Science Quarterly*, C. 114, N. 2, 1999, s. 201.
[543]Glenny, *Balkanlar 1804-1999: Milliyetçilik, Savaş ve Büyük Güçler*, s. 509.
[544]Christopher Greenwood, "The International Tribunal for Former Yugoslavia", *International Affairs*, C. 69, N. 4, 1993, s. 642-644.
[545]Arı-Pirinççi, *a.g.m.* , s. 9.
[546]Stephen Blank-William Johnsen-Earl Tilford, *U.S. Policy in the Balkans: A Hobson's Perspective*, Strategic Studies Institute of U.S. Army War College, Carlisle Barracks, Ağustos 1995, s. 4.

3.6.2.3. Kosova Savaşından Bağımsızlığa Giden Yolda ABD Ve NATO'nun Rolü

Kosova küçük bir bölge olmasına rağmen Balkanlardaki istikrarsızlık simgelemektedir. Kosova'daki ilk çatırdama 1989 yılında yönetimi elde eden Miloseviç ile başlamıştır. Miloseviç'in Milliyetçi siyaseti ortamın gerilmesine neden olmuştur. Aynı dönemde Kosova muhalefetinin liderliğini yapan İbrahim Rugova Kosova Demokratik Partisi'ni kurmuştur. Bununla birlikte muhalefet direnişe geçmiştir. Dayton Anlaşmasında Kosova'ya hiç değinilmemişti ve sorunlar devam etmiştir. Bu yüzden Kosova muhalefeti de sorumluluk alarak Kosova Demokratik Partisi gibi pasif direniş yapmaktansa Kosova Kurtuluş Ordusu'nu (UÇK) kurarak Sırplara karşı çatışmaya başlamıştır[547].

ABD'nin Kosova'da önemli çıkarları bulunmaktadır. Bunlar arasında üst sırada yer alan konu Balkanlarda otorite boşluğundan kaynaklanan güç boşluğunun yeni stratejik dengeler oluşturarak oluşan bu sistemde başat aktör olmayı amaçlamıştır. Bu politikayı da kendini Yugoslavya'nın halefi olarak gören Miloseviç liderliğinde Sırpları hem askeri hem de ekonomik olarak denetim altına almak olarak görmektedir. Çünkü Yugoslavya dağılmadan önce Avrupa'da askeri bakımdan üçüncü sırada bulunmaktadır. Bu askeri gücün kontrol edilmesi ABD için önemlidir. O dönemde askeri gerilimin Avrupa ve Ortadoğu coğrafyalarında olacağını düşünen ABD, NATO aracılığıyla Avrupa'da hakimiyet sağlamaya çalışmıştır[548].

AB'nin sorun çözme konusunda başarısızlığı Bosna-Hersek'te açıkça ortaya çıkmıştır. Bu yüzden ABD Kosova'da, NATO'yu kullanarak sorumluluğu tek başına üstlenmiştir. ABD için Bosna-Hersek'in aksine Kosova stratejik açıdan daha önemlidir. Çünkü Kosova'daki yönetim Sırpların eline geçerse ABD'nin Balkanlarda uygulamak istediği politika başarısızlıkla sonuçlanabilecek hem de Bosna-Hersek'te elde etmiş olduğu stratejik üstünlüğü koruyamamış olup Rusların Balkanlarda etkinlik alanı genişleyecekti. Tüm bunları dikkate alan Clinton yönetimi, başlangıçta

[547]Lütfi Doğan Tılıç, *Milliyetçiliğin Pençesindeki Kartal: Kosova*, Ümit Yayıncılık, Ankara 1999, s. 118-133.
[548]Davutoğlu, *a.g.e.* , s. 299.

uluslararası düzeyde BM üzerinden çözüm bulmaya çalışmıştır. Buna göre, BM Güvenlik Konseyi Sırplara saldırıları durdurması gerektiğini bildirdi[549]. 1995 yılına gelindiğinde NATO tüm dikkatini Balkanlara yönelmiştir. Tamamen başarı sağlanmamasına rağmen Balkanlar coğrafyasında hakimiyet elde edilerek Adriyatik denizi kontrol etmeye başlamıştır.[550]

ABD Kosova'da çatışmaları sonlandırmak için Sırplara askeri müdahaleyi önermiştir. Bu yüzden de BM yerine NATO müdahalesini sunmuştur. NATO askeri müdahaleyi planlarken Richard Holbrooke'un aracılığıyla Kosova'daki Sırp askerlerinin azaltılması, AGİT'in Kosova'yı denetlemesi ve ateşkesin sağlanması konusunda Sırp lider Miloseviç ile anlaşıldı[551]. Fakat Sırpların ateşkese uymayarak saldırılara devam etmeleri anlaşmanın uygulanmasını mümkün kılmadı.

1998'de UÇK silahlı direniş başlatınca ABD girişimleri ile bir barış planı taslağı hazırlayarak Kosovalı Arnavutlara ve Sırp yönetimine bu taslağı sundu. Taslağa göre, Yugoslav askeri gücü Kosova'dan ayrılmalıdır; Kosova'ya özerk tekrar verilmeliydi; barışı korumak için NATO'nun askeri gücü KFOR'un konuşlandırılmalıdır. 3 yıl sonra referandum yapılmalıdır. Taslak Sırp egemenliğini sınırladığı için kabul edilmemiştir[552]. Bu şartlar altında Rambouillet'de toplanan uluslararası toplum Sırpların taslağı kabul etmemesinden dolayı Kosova'ya uluslararası bir askeri gücün yardıma gönderilmesi konusunda anlaşmaya çalışmıştır. Ancak bir sonuç çıkmayınca ABD liderliğini yaptığı NATO uçakları 24 Mart 1999 Yugoslavya'yı bombalamıştır[553]. ABD, Rusya'nın vetosundan çekindiği için konuyu BM'ye getirmemiştir. ABD, hem Çin'i hem Rusya'yı by-pas ederek müdahaleyi gerçekleştirmiştir. Ayrıca Yeltsin BM Güvenlik Konseyinde, *"ABD öncülüğündeki bu müdahalenin özünde NATO'nun 21. Yüzyıla dünya jandarması üniformasıyla*

[549]Arı-Pirinççi, a.g.m. , s. 9-16.
[550]Utku Yapıcı, *Küresel Süreçte Türk Dış Politikasının Yeni Açılımları, Orta Asya ve Kafkasya*, IQ Yayınları, İstanbul 2004, s. 100.
[551]Arı-Pirinççi, *a.g.m.* , s. 13.
[552]Cem Oğultürk, ''Kosova'nın Bağımsızlık Süreci Kapsamında ABD Dış Politikasının Analizi'', *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Yıl: 10, S. 19, s. 113.
[553]Uzgel, *Balkanlarla İlişkiler*, C. I, s. 276.

girme çabası" olduğunu belirtmiştir[554]. Rusya'nın bunu kabul etmeyeceğini açıklamıştır.

Tüm bu gelişimler çerçevesinde NATO operasyonunu, Rusya'nın çabalarıyla ve Sırp lider Miloseviç'in ABD'nin koşullarını kabul etmesi sayesinde son bulmuştur. Rusya'nın çabalarının temelinde Rus halkının tepkileri ile Slav-Ortodoks devletler tarafından da gücünün sorgulanmaya başlamasına yol açmış olmasıdır. Bu durumu fark eden Ruslar eski Başbakanı müdahalenin durdurulması için göndermiştir[555]. Anlaşmaya göre, Kosova'da bulun tüm Yugoslav askeri gücü bölgeyi terk edecek, NATO ve Rusya askerlerden oluşan barış gücü Kosova'ya yerleşecek Kosova'da kalıcı barış ortamı sağlanana kadar Sırbistan'a bağlı olacak fakat uluslararası bir yönetim oluşturularak oluşan bu yönetimin karar merkezi olması belirlenmiştir.[556]

Kosova'da çatışma ortamı son bulmuştur. Ancak sorunlar tamamen bitmemiştir. Halının altına süpürülmüştür. Nitekim de bu durum Kosova'nın statüsünün ne olacağı tartışmalarıyla bölgede ortam tekrar gerilmeye başlamıştır. Eğer Kosova'nın siyasi statü konusunda bir plan ortaya konulmazsa *Kosovalı Arnavutlar, uluslararası toplumu, siyasi geleceklerini kendilerinin tayin etmesine (self-determinasyon) karşı çıkan yegane engel olarak göreceklerdir.* Bu yüzden, bu siyasi statüdeki belirsizlik ülkenin tekrar çatışma ortamına gitmesine ve uluslararası kuruluşların bölgeden çekilmesine neden olabilir[557].

ABD, savaş sırasında Kosovalı Arnavutları desteklemiştir. UÇK'yı NATO'nun kara gücü gibi kullanmıştır. ABD, 2003 yılına gelindiğinde Kosova gerekli şartları yerine getirirse 2005 yılında nihai statü konusunda görüşülmesi gerektiğini açıklamıştır. 2007 yılına gelindiğinde BM Güvenlik Konseyi'ne sunulan Ahtisaari Planı, Kosova'nın nihai statüsü hakkında uluslararası gözetim altında bağımsızlık verilmesini önermiştir. Bu plan Sırbistan'ın tepkisini çekmiştir. Ancak

---

[554]Borıs Yeltsin, *Gece Yarısı Günlükleri*, Çev. Ahmet Fethi, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2001, s. 222.
[555]Michael Ignatieff, *Sanal Savaş: Kosova ve Ötesi*, Çeviren: Gürol Koca, Everest Yayınları, İstanbul 2000, s. 107.
[556]Arı-Pirinççi, *a.g.m.* , s. 14-16.
[557]Uğrasız, *a.g.m.* , s. 300.

Sırpların tepkilerine rağmen dönemin ABD Başkanı George Bush 2007 yılında Arnavutluk'a yaptığı ziyaret sırasında şu sözlerle Kosova'nın bağımsızlığını desteklediğini göstermiştir. *"bağımsızlık öngören Ahtisaari Planı'nı desteklediğini ve sürecin bir an önce bağımsızlıkla sonuçlandırılması gerektiğini ifade etmiştir. Rus vetosu ile Sırbistan'ın karşı çıkışını kastederek, eğer süreçte diplomatik ilerleme sağlanmazsa, ABD'nin harekete geçeceğini, Çünkü Kosova'ya bağımsızlık verme zamanının geldiğini"* belirtmiştir[558].

Sonuçta Kosova'nın 17 Şubat 2008'de bağımsızlığını ilan etmiştir.[559] ABD Kosova'yı tanıyan ilk ülkelerden biridir. Günümüzde 23'ü AB üyesi 114 devlet Kosova'nın bağımsızlığını tanımaktadır. ABD'nin desteği ile Kosova'yı tanıyan ülkelerin artacağı tahmin edilebilir.

3.6.3. Rusya Federasyon'un Balkanlar Coğrafyasına Etkisi

Rusya için Balkanlar tarih boyunca önemli yer tutmuştur. Bu durum günümüzde de devam etmektedir. Rusya'nın Balkanlar'a olan ilgisinin birçok nedeni bulunmaktadır. Coğrafyayı kontrol altına almak istemesi, "boğazlara geçiş", "Slav kardeşleri" Balkanları Osmanlı'dan kurtarma ve Balkanlarda oluşan Atlantik birliğini sonlandırmak olarak sınıflandırabilir.[560] Bunların yanı sıra Slav ırkının bulunması, dini bağlarının bulunması ve tarihi yakınlığının olması neden olmaktadır. Balkanlarda genellikle Slav ırklarının bulunması ve de bu Slav ırkların Ortodoks mezhebini benimsemiş olmaları yakınlığının oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Balkanlar'ın tarihine baktığımızda Rusya ile Balkan ülkeleri arasındaki ilişki ikili siyaset çerçevesinde gerçekleşmektedir. Rusya kendi çıkarlarına göre davranmıştır. *Rusya için Balkanlar, Rusya'yı Avrupa ile bağlayan en yakın coğrafyadır.*[561]

---

[558]Arı-Pirinççi, *a.g.m.* , s. 14-16.
[559]İrfan Kaya Ülger, ''Kosova'nın Bağımsızlığının Self Determinasyon Çerçevesinde Analizi'', *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* S. 31, Kocaeli 2016, s. 39-64.
[560]İlyas Kamalov, ''Soğuk Savaş Sonrasında Rusya'nın Balkanlar Politikası'', *Karadeniz Araştırmaları Dergis*i, S. 13, Çorum 2007, s. 99.
[561]Erjada Progonati, ''Rusya'nın Balkanlar Politikası'', *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Sayı 45, Ankara 2015, s. 106.

Balkanlar Rusya için ekonomik ve askeri bakımdan öneme sahiptir. Bu yüzden coğrafyaya diğer aktörlerin rol üstlenmesini engellemeye çalışmıştır[562].

3.6.3.1. Soğuk Savaş Sonrası Rusya Federasyon'un Balkan Politikası

Gorbaçov'un iktidara gelmesi ile birlikte var olan anlayış sorgulanmaya başlamıştır. Soğuk Savaş dönemindeki rekabetin gereksiz olduğunu ve SSCB için faydasının olmadığını belirtmiştir. Brejnev doktrini yerine Doğu Avrupa'daki sosyalist ülkelere "birlikte yeni sosyalizm kurma" çağrısını "Sinatra doktrine'' dayandırarak yapmıştır. Ancak Gorbaçev'in bu düşüncesi eski müttefikleri tarafından destek bulmamıştır. Destek bulmamasından ziyade Soğuk Savaş döneminde oluşturulan Varşova Paktı bile ortadan kaldırılmıştır. Bu durum ''pax-sovietica'' politikasının artık var olmadığını göstermektedir. Tüm bunların sonucunda Balkan ülkeleri Batı Avrupa ile ilişkilerini geliştirmiştir[563]. Tüm bu gelişmeler Emperyalist Batı Avrupa ülkelerine yeni fırsatlar sağlamıştır.

SSCB'nin yıkılması uluslararası sistemde köklü değişme neden olmuştur. SSCB'nin çöküşü ile Rusya, Yeltsin'in iktidarına denk gelen dönemde hem ekonomik hem de siyasi alanda çözülme yaşadı.[564] Sovyetlerin dağılmasıyla Rusya, Balkanlarda ideolojik olarak gücünü kaybetmiştir. Çünkü Çarlık zamanında başlayan ve 19. Yüzyılda etkisini arttıran ''Ortodoksluk'' ve ''Slavlık'' üzerine yürüttüğü politikası önem ölçüde destek bulmaktaydı. Sovyet döneminde de Sosyalizm ve Komünist dayanışması sayesinde destek bulmaya devam etmiştir[565]. Ancak SSCB'nin yıkılmasıyla bu politikada son bulmuştur. SSCB yıkıldıktan sonra kanlı çatışmalar çıkmamıştır. Çünkü SSCB yıkıldıktan sonra Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) kurulmuştur. BDT, SSCB'nin yıkılışının sancılı olmasını engellemiştir. SSCB için Balkanlar ne öneme sahipse Rusya içinde Balkanlar BDT

[562]Sedat Demirci, ''Rusya'nın Balkanlar'daki Yeni Jeopolitik Çıkarları'', *Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi*, C. 1, S. 1, Çankırı 2012, s. 46.
[563]Demirci, *a.g.m.* , s. 52.
[564]Malika Munasipova-Kanat Ydyrys, ''Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Rusya'nın Dış Politikasında Avrasya Birliği Projesi'', *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Sayı 48, Ankara 2015, s. 32.
[565]Vügar İmanov, ''2000'li Yıllarda Rusya'nın Balkanlar Politikası 'Elveda Rumeli'?'', http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-402-2015021011balkankongresikitabi-12.pdf, s. 162-163.

sayesinde aynı öneme sahip olmuştur[566]. Tüm bu çabalara rağmen eski SSCB coğrafyasıyla kurulan ortaklık bozulmuştur. Bu politik durum Balkan coğrafyasında yer alan ülkelerin ulusal çıkarlarını ön planda tutarak yeni ortaklar aramasına ve bu arayışın sonucunda da Batı'ya uyum sağlama yönünde hareket etmişlerdir.

SSCB'nin parçalanmasından ardından Rusya Gorbaçov döneminde başlattığı Glasnost ve Perestroyka politikalarla demokratik siyasi yapı ve liberal ekonomik sisteme uyum sağlamak için çaba sarf etmiştir. Soğuk Savaş Dönemi'nde kontrolü altında bulunan Balkanlar ve diğer jeo-stratejik bölgelerdeki etkinliğini yitirmiştir. Bu durum sonuç olarak bu coğrafyalarda güç boşluğu yaratmıştır[567]. Rusya, Soğuk Savaş sonrası iç politikasına yönelmesinden dolayı dış politikada etkin bir politika sergileyememiştir.[568]

1990'ların başında Rus dış politikasında belirsizlik yaşanmıştır.[569] Toprak bütünlüğünü korumak dış politikada ilk hedef olmuştur. Ancak ayrılıkçı hareketler dış politikayı olumsuz etkilemiştir. Bu yüzden dolayı eski Sovyet coğrafyasında istikrarın korunması Rusya için önemli olmuştur[570]. Önce Batı ile ittifak yapılacağı düşünmüştürler. Bu doğrultuda Batı'ya yaklaşmak için çaba sarf etmiştir. Atlantik bölgesine uyum politikası izlemiştir. Yeltsin'e göre, Batı'nın ekonomik sistemine uyum sağlayarak ülkede var olan ekonomik ve siyasi krizlerin üstesinden gelinebileceğini savunmuştur[571]. Ancak Batılı ülkelerin Rusya'ya karşı olan tutumlarının değişiklik göstermediğini fark etmişlerdir.[572] NATO'nun doğu doğrultusunda genişlemesi ve bununla birlikte Balkanlarda Bosna-Hersek ve Kosova'nın yeniden inşa edilmesi, barış ortamının sağlanmasında NATO başrol üstlenmiştir.[573] ABD eski Sovyet coğrafyasını kendi çıkarları doğrultusunda

---

[566]Kamalov, *a.g.m.* , s. 99.
[567]Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorisi*, Alfa Yayınları, İstanbul 2004, s. 521.
[568]Şenol Kantarcı, ''Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem: Yeni Sürecin Adı: Koalisyonlar Dönemi mi?'', *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Sayı 16, 2012, s. 61.
[569]İmanov, *a.g.m.* , s. 162-163.
[570]Nabi Abdullaev, *Chechnya Ten Years Later*, Current History, Vol. 103, No. 675, 2004, s. 332-336.
[571]Alaeddin Yalçınkaya, ''Rusya'nın Orta Asya ve BDT Politikaları Kapsamında Bölgesel Güç Dengelerinin Değişimi'', *Orta Asya ve Kafkaslarda Siyaset*, Derleyen: Hulusi Kılıç-Elif Toprak, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir 2012, s. 67.
[572]İmanov, *a.g.m.* , s. 162-163.
[573]Sait Sönmez, ''Yeni Batıcılık ve Yeni Avrasyacılık Akımları Bağlamında Yeltsin Yönetimi'nin Doğu Batı Politikalarının Analizi'', *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, C. 3, S. 6, Ankara 2010, s. 78.

oluşturmuştur. Bu durumda Rusya'nın menfaatlerine zarar vermektedir. Tüm bu politikaların sonucu Rusya Soğuk Savaş sonrası yakın çevresine yoğunlaşmıştır. Bu noktada tüm bunları göz önünde bulundurarak 1990'larda Rusya'nın Balkanlarla ilişkisinde gelgitler yaşanmıştır. Rusya Yugoslavya'nın dağılmasıyla Balkanlarda patlak veren krizlerde başlangıçta dikkate almamıştır. Batı-Avrupa ülkeleriyle aynı doğrultuda tavır sergilemiştir. Bu doğrultuda ABD'nin sorumluluk yüklenmesinden çok Batı-Avrupa devletlerinin sorumluluk almasını desteklemiştir. Ancak NATO'nun Belgrat'a operasyonlarını Batı-Avrupa devletlerinin etki alanlarını genişletmek istemesi olarak yorumlamıştır[574]. Tüm bu durumlar dış politikada belirsizliğin Balkanlarda açık bir şekilde görülmesini sağlamıştır.

3.6.3.2. Yugoslavya Çatışması ve Kosova Savaşında Rusya Federasyon'un Tutumu

Rusya, Bosna-Hersek'teki savaş sırasında çatışmanın sonlanması için taraflara çağrıda bulunmuştur. Dönemin Rus Başkan Yeltsin, Sırp lider Miloseviç ve Hırvat lider Tunjman'ı Moskova'da anlaştırmak için bir araya getirmiştir. Ancak Boşnakların lideri olan Aliya İzzetbegovic'in görüşmelerde olmaması barışın eksik sağlanmasına neden olmuştur. Bundan sonra P 5+3 olarak bilinen görüşümelerin yapılmasını teklif etmiştir. Ancak görüşme teklifi geç kalınmış bir teklif olarak görülmektedir. Bosna-Hersek'teki savaşın sonlanmasına katkıda bulunmamıştır. 1994'te, NATO'nun Sırplara yönelik hava saldırısını düşündüğü dönemde, Bosnalı Sırplar ile Rusya arasında bir anlaşmaya varılmıştır. Buna göre, Rusya Saraybosna'ya Rus Barış Gücü askeri göndermiştir.[575]Ancak bu karar rağmen NATO güçleri Sırp karargahlarını vurmuştur. Rusya bu duruma tepki göstersede bu tepki etkin bir yaptırıma dönüşememiştir. Bu durum gösteriyorki artık coğrafyada çözüm

[574]İmanov, *a.g.m.* , s. 162-163.
[575]Cem Oğuz, "Rusya'nın Balkan Politikası Ve Balkanlar'daki Gelişmelerin Rus Siyasetine Etkileri (1991-2000)", *Balkan Diplomasisi*, Derleyenler: Ömer Lütem, Birgül Demirtaş, Balkan Araştırmaları Dizisi 3, ASAM Yayınları, Ankara 2001, s. 271.

için etkin rol üstlenen tek ülke ABD'dir. Böylece Rusya Balkanlarda Anahtar rol üstlenen ülke yetkisini kaybetmiştir[576].

Rusya, eski Sovyet döneminde etki alanını koruyabilmek adına kendi gibi Slav olan Sırplarla daha yakın ilişkiler kurmuştur. Balkanlada patlak veren çoğu krizde Sırplar bulunmak ve Rusya'nın desteğini de arkasında hissetmektedir. Bunun üzerine Bosna-Hersek savaşı sonrası imzalanan Dayton Antlaşması ile Bosna-Hersek'e gönderilecek olan BM Barış Gücü'nde Rus birliklerinin NATO'nun komutası dışında tutma kararı almıştır. Rusya, NATO ve AB gibi uluslararası kuruluşlardan ayrı olarak söz sahibi olmaya çalışmıştır. Bunun için Sırpları BM ve diğer uluslararası toplulukların karar alan kurumlarında Sırplar yönünde olumlu etkide bulunmaya çalışmıştır. Sırplara yaptırımda bulunmak isteyen kuruluşları önleyebilmek için çalışmıştır. Rus kamuoyunda olumlu mesajlar vererek Batı devletleriyle olan ilişkilerinde diplomatik imkanlarını kullanarak geliştirmeye çalışmıştır[577]. Tüm bu çabalara rağmen Rusya Balkan krizinde başarı sağlayamamış ve coğrafyayı ABD/NATO ve AB kontrolüne bırakmıştır.

Rusya'nın 1999'da Kosova'ya yaptığı "Marú brosok na Priştinu" (Priştina'ya hücum)[578] operasyonu AB ve NATO'ya meydan okuma olarak anlaşılmıştır. Ancak Rus yönetimi tarafından bu operasyonun meydan okuma değil sadece sembolik olarak gerçekleştirildiğini açıklamıştır. Rusya'nın Bosna-Hersek ve Kosova savaşlarından sonra dış politikasını ülke çıkarlarına göre hareket etmesi gerekliliğini hatırlamıştır[579]. Kosova savaşı sonrası Balkanlar'da ABD-AB ortaklığı Rus nüfuzunun etki alanını daraltmaya çalışmıştır. Rusya, Kosova'daki Sırp güçlerin şiddetine karşı çıkmaktadır. Ancak Sırbistan'la müttefiklik olmasından dolayı ilişkilerin bozulmaması için sert tavır koymamıştır. Tarihi bağın yanı sıra ABD/AB ortaklığının Balkanlar'da genişleme politikası, her açıdan riskli görmektedir. Rusya ABD/AB ortaklığının bu tutumlarını Soğuk Savaş dönemi kuşatma politikalarının bir

[576]Kamalov, *a.g.m.* , s. 105.
[577]Oğuz, *a.g.e.* , s. 271.
[578]Demirci, *a.g.e.* , s. 54.
[579]Aleksey Fenenko, "Balkanskiy krizis i Rossiyskiye Vneşne politicheskiye Prioritetı'', *Vneşnaya Politika Rossiyi*, C. 6, N. 4, 2001, s. 2.

benzeri olarak nitelendirmiştir[580]. Rusya'nın Bosna-Hersek ve Kosova savaşları sonrası uyguladığı politikalarda yaptığı yanlışlara bakacak olursa

> *''Rusya'nın ikili diplomasisi: hem BM ve NATO tarafından alınan tüm kararlara karşı suskunluğunu bozmaması hem de veto hakkı olmasına rağmen birçok kez bu hakkı kullanmaması. NATO ve BM kararlarının tek taraflı olmasına rağmen uygulanmasına karşı çıkmaması (kararların çoğunlukla Sırp karşıtı olmasına rağmen) Sırplara verilen destek sözünün yerine getirilmemesi Kriz sırasında net bir siyaset belirtmekte tedirgin kalmasıdır''.*[581]

Bu yanlışlardan dolayı Rusya, Balkanlardaki müttefiklerini kaybetmiş ve otoritesinin olduğu coğrafyada etkisini kayıp ederek de Balkanlarda barış misyonu rolünü NATO'ya devretmek zorunda kalmıştır.

Rusya'nın yanlış uygulamış olduğu siyasete ek olarak Rus ekonomisinin zayıf ve kırılgan olması ile birlikte IMF'ye bağımlılık Rusya'nın ABD/AB ortaklığına karşı koymamasına neden olmuştur.[582] Rusya, 1990'lı yılların sonuna kadar Balkan politikası geçmişe dayanan ulusal çıkara dayandırarak şekillendirmeye çalışmıştır. Buna göre, Rusya dış politikada hızla bozulan uluslararası prestjini farklı araçlar kullanarak yeniden elde etmek istemiştir. Bunu yaparken iç politikayı da kullanarak hem içte hem de dışta ulusal çıkar doğrultusunda hareket etmeye çalışmıştır[583].

3.6.3.3. Vladimir Putin Sonrası Rusya'nın Balkanlar Politikası

2000'de Vladimir Putin'in başa gelmesiyle Rus dış politikası yeni bir yapılanmaya gitmiştir. Bu yapılanmaya göre, "Noviye Ruskie" (Yeni Ruslar)

---

[580]İlyas Kamalov, ''ABD-Rusya Çekişmesi Devam Ediyor'', *Stratejik Analiz Dergisi*, ASAM Yayınları, Ankara 2007, s. 8.
[581]Demirci, *a.g.m.* , s. 54-55.
[582]Anatol Lıeven, "Ham-Fisted Hegemon: The Clinton Administration and Russia", *Current History*, V. 98, N. 630, 1999, s. 307.
[583]Oğuz, *a.g.e.* , s. 276.

isimlendirmesi meydana gelmiştir. "arka bahçe" isimlendirmesi de tekrar Rusya'nın dış politikasına yerini almıştır.[584]Putin dönemi dış politika ve güvenlik algılarına ilişkin olarak iki belge sunmuştur. Bunlar Ulusal Güvenlik Stratejisi ve Rusya Federasyonu Dış Politika Konsepti'dir[585]. Dış Politika Konseptine göre, ''Balkanlar'' ile ilgili kısım bir paragraf olarak geçmiş; içeriğinde ise Balkanlarda ki kalıcı ve adil bir düzenin kurulmasına Rusya'nın her koşulda destek vereceği beyan edilmekle birlikte, Yugoslavya ittifak devletinin toprak bütünlüğünün mühim olduğu vurgulanmıştır. Balkanların daha fazla bölünmesinin yeni sorunlarla birlikte daha fazla çatışma getireceği dile getirilmektedir. Konsepte bölgesel öncelik sıralamaları belirlemiştir. Bu sıralamaya göre, BDT ülkeleri ilk sırada olurken daha sonra AB ülkeleri ve NATO üyesi ülkeler gelmektedir. Bu doktirine göre, Balkanlarda adaletli ve kalıcı bir ortamının oluşturması için Rusya'nın tüm desteği vereceğini ve Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünün korunması için elinden geleceğini yapacağını bunun tersi durumda ise Balkanlarda krizi neden olacağını savunmuştur[586]. Dış Politika Konsept'inde Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD/NATO'nun genişlemesine ve bu genişleme sonucu oluşan yeni üyelerin topraklarında nükleer silahların yerleştirilmesine ve BM'in onayı olmadan gerçekleştirilen faaliyetler ve askeri müdahalelerden dolayı duyulan rahatsızlıklar belirtilmiştir[587].

AB genişleme politikası doğrultusunda üye sayısı 27'yi olmuştur. NATO üslerini Romanya ve Bulgaristan'a konuşlandırması AB ve NATO'nun genişleyerek Rusya'ya yaklaşması Rusya'nın endişe duymasına neden olmuştur[588]. AB ve NATO'nun Balkanlar'a genişleme politikası ve post-Sovyet ülkeleriyle oluşan yakın ilişkileri bu durumun temel sebebidir. Bu duruma Moskova tarafından ''kırmızı çizginin'' aşılması olarak yorumlamıştır[589]. Uluslararası sistemde bunlar yaşanırken

---

[584]Orhan Gaffarlı, "ABD-Rusya İlişkilerinde Yenilenme Süreci ve Kafkasya Faktörü", *file:///F:/Trans kafkasya/ABD-libre.pdf*, (8. 8. 2011)

[585]Sait Sönmez, ''Moskova'nın Kutuplaşma Çabaları: Putin Dönemi Rus Dış Politikası'', *Avrasya Etütleri Dergisi*, C. I, Ankara 2010, s. 45.

[586]İmanov, *a.g.m.* , s. 164.

[587]Osman Metin Öztürk, *Rusya Federasyonu Askeri Doktrini*, ASAM Yayınları, Ankara 2001, s. 27-86.

[588]Sanem Özer, "Avrupa Birliği Rusya ve ABD'nin Avrupa Güvenliğine Farklı Yaklaşımlarının Transatlantik İttifakına Etkileri", *Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, S. 15, Antalya 2008, s. 175.

[589]''Serbia's NATO Membership red line for Russia'', BETA and Tanjug, 27 November 2013, *http://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2013&mm=11&dd=27&nav_id=88482.*

2003'te Balkanlar'da Sınır Değişmezliği üzerine toplantı düzenlenmiştir. Buna göre toplantıda alınan kararlar BM'ye sunulmuş ancak olumlu karar alınamamıştır[590]

Vladimir Putin'in yönetime gelmesiyle birlikte ekonomik olarak ayaklanan Rusya uluslararası sistemde ABD'nin yürüttüğü politikaların eğer Rus çıkarlarına zarar verirseler bunlar karşı duracağını açık bir şekilde belirtmiştir. Her açıdan kendini toparlayan Rusya, Balkanlar coğrafyasında bulunan mirasına sahip çıkmaya çalışmıştır. Bu yüzden de Sırbistan'la geçmişten günümüze kadar devam eden ortaklıkları Rusya'nın Kosova'nın bağımsızlık ilanını tanımamasına neden olmuştur. Bu tarihsel yakınlığın yanı sıra Rusya'nın toprakların yaklaşık 20 otonom bölgenin var olmasıdır. Bu otonom bölgelerin bağımsızlıklarını kazanarak Yugoslavya gibi Rusya'nın da parçalanmasından çekinmektedirler. Kosova bağımsızlığını ilan etmiş olsa bile Sırbistan Kosova'nın kendilerine bağlı kalacağını düşünmektedirler. Buna neden olarak Rusya'nın BM Konseyinde veto hakkının bulunması gösterilmektedir. Hatta Ruslarda Sırplar olan tarihi bağlarından dolayı bir kısım Rus halkı Rusya'nın Kosova'ya askeri operasyon yapması gerektiğini savunmuşturlar. Ancak Soğuk Savaş sonrası coğrafyada gücünü kaybeden Rusya'nın yerini AB ve NATO doldurmuştur. Balkan ülkeleri kendilerine hedef olarak AB üyeliği ve NATO üyeliğini belirlemişlerdir. Bu durumda Rusya'nın Balkanlarda etki alanının kısıtlanmasına neden olmuştur. Putin'e göre; Kosova'nın Sırbistan ayrılmasının bir hata olacağını savunmuştur. Bununla birlikte ülke içindeki otonom bölgelere de mesaj göndermektedir[591]. Ancak tüm bu karşı duruşu rağmen Kosova tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan etmiştir. Rusya'ya göre bu durum uluslararası hukukun bakımından ihlal olarak kabul etmektedir. Rusya bu bağımsızlık ilanın BM tarafından da geçersiz sayılması için girişimde bulunmuştur. Ancak AB ve ABD Kosova'nın bağımsızlığını tanınmıştır. Bunun üzerine Rusya BM var olan veto etme hakkını kullanmak istememiştir[592]. Bu yüzden dolayı Rusya'nın Kosova'nın bağımsızlığı için AB/NATO ile sorun yaşamayacağını fakat kendi görüşlerinin alınmasını gerektiğini savunmaktadır. Bu görüşler dikkate alınarak kararlar verilirse

[590]Kamalov, *Soğuk Savaş Sonrasında Rusya'nın Balkanlar Politikası*, s. 103.
[591]Gül İlkdoğan, *ABD, AB, Rusya ve Türkiye Ekseninde Kosova'nın Bağımsızlık Süreci*, (Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2009, s. 81.
[592]Demirci, *a.g.m.* , s. 57.

Rusya ve AB/NATO ile Kosova konusunda ve diğer Balkan ülkeleri ile olan ilişkilerde sorun yaşanmayacağını ve işbirliği yapılabileceğini belirtmişlerdir[593].

3.6.3.4. Rusya'nın Değişen Balkan Politikası ve Enerji

> *''Enerji, bir ülke veya bölgenin stratejik önemini arttırmasının yanı sıra dış politikasını da şekillendiren temel öğelerden biridir. Enerjinin gerek arz gerek talep güvenliğinin sağlanması, özellikle günümüzde, karşılıklı bağımlılık temelinde şekillenen dış politika açısından büyük önem taşımaktadır''*[594].

Balkanlar Batı Avrupa'daki büyük ekonomilere ve enerji tüketimi yüksek olan ülkelerle de komşudur. Bu coğrafyalara komşu olmasından dolayı Avrupa'ya enerji kaynaklarının taşınmasında köprü rolü üstlenmiştir. Bu yüzden Balkanlar Avrupa ülkelerinin enerji politikalarında merkezinde yer almasa da çevresinde önemli etkisi bulunmaktadır. Enerji diplomasisinin temelini petrol ve doğalgaz boru hatları oluşturmaktadır[595].

SSCB'nin çöküşüyle birlikte Rusya enerji sektörünü geliştirebilmek için önemli çalışmalarda bulunmuştur. Bu çalışmalara göre, 1992'de "Yeni Ekonomik Koşullar Altında Enerji Politikası Konsepti" hazırlanmıştır. Bu belgeye göre, Rusya enerji konusunda uluslararası alanda güvenilir bir satıcı olabileceğini ve enerji ihracatının arttırılmasına yönelik belgedir. 1995 yılına gelindiğine de enerji konusunda strateji oluşturmak isteyen Rusya "2010'a Yönelik Rusya Federasyonu'nun Enerji Politikası ile Yakıt ve Enerji Sanayisinin Yapılanmasında Temel Hükümler" ilk enerji stratejisi Boris Yeltsin döneminde oluşturmuştur. Oluşturulan stratejinin devamı olarak 1997'de "Doğal Tekel Alanında Yapısal Reformlara Yönelik Temel Hükümler" ve aynı yıl "Doğal Tekel Alanında Yapısal

[593]Kamalov, *Soğuk Savaş Sonrasında Rusya'nın Balkanlar Politikası*, s. 102.
[594]Çiğdem Aydın Koyuncu, ''Güney Akım Projesi Çerçevesinde Bulgaristan Enerji Politikasının Analizi'', *Alternatif Politika*, C. 8, S. 2, Nisan 2016, s. 351.
[595]Erhan Türbedar, "Balkanlar ve Enerji", *Avrasya Dosyası*, Enerji Özel, C. 9, S. 1, Bahar 2003, s. 214; Koyuncu, *a.g.m.* , s. 349.

Yeniden Oluşum, Özelleştirme ve Teşvik Araçlarının Denetimine Dair Program" belgeler stratejinin diğer tamamlayıcı belgeleri olmuştur[596]. 1999 yılından sonra uluslararası alanda enerji güvenliği önemli bir faktör olmaya başlamıştır. Rusya enerji potansiyelini askeri güç olarak kullanmak yerine ekonomisini iyileştirmek için kullanmıştır. Bu sayede enerji konusunda dünyada süper güç olarak ortaya çıkmıştır[597]

Vladimir Putin'in yönetim gelmesiyle Rusya yeni ekonomik ve enerji politikaları oluşturmuştur. Bu politikaların temeli 1990'lı yıllarda yapılan yanlışların tekrarlanmaması üzerine kurulmuştur. Rusya'nın enerji politikası 'yumuşak güç' unsurlarına dayandırılarak oluşturulmuştur. Putin iktidarı enerji politikası olarak eski başbakan olan Anatoli Çubakis'in ''Liberal İmparatorluk Stratejisini'' kabul etmiştir. Bu politika doğrultusunda uygulamalar gerçekleştirilmiştir[598]. 2000'lerin başında enerjiden kaynaklanan zenginlik sayesinde siyasi istikrar oluşmuştur. Rusya uluslararası alanda eski gücünü elde etmesinde önemli aktör olmuştur. Bu yüzden enerji faktörü Rusya'nın dış politikasını belirleyici konumundadır. Vladimir Putin yönetiminin almış olduğu ekonomik tedbirler sayesinde enerjiden sağlanan gelirlerle Rusya uluslararası alanda da yatırım yapabilme imkanı bulmuş ve siyasi olarak ta söz sahibi olmuştur[599]. 2002'de hazırlanan Rusya'nın 2020'ye kadar Enerji Stratejisi isimli rapor ile enerji güvenliği, dengeli ekonomik büyüme hedef olarak belirlenmiştir. Bunu sağlayarak dengeli fiyatlandırma, enerji tasarrufunun yanı sıra yatırımları geliştirerek potansiyeli ve çevreyi koruyabilmek üzerinde durmuştur[600].

Bochkarev'a göre; Rusya'nın enerji politikası dört temelde oluşmaktadır. Bunlar:

---

[596]Mustafa Cem Ünal, *Rus Dış Politikasında Enerjinin Rolü ve AB Enerji Politikasına Etkisi*, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, AB ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler Anabilim Dalı), Ankara 2011, s. 62-84.

[597]Fırat Gazel, ''Petrodolar Kıskacındaki Rusya'', *http://www.emo.org.tr/ekler/b5040a8a5baf3e0_ek.pdf*, s. 652.

[598]Ümit Özdağ, ''Rusya'nın Yeni Stratejisi ve Türkiye'', (5.1.2008), *http://oncevatandergisi.blogcu.com/rusya-nin-yeni-stratejisi-ve-turkiye-1/877410*.

[599]Ömer Akdoğan, *Rusya'nın Enerji Politikasının Avrupa Birliği Enerji Güvenliğine Etkisi*, (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2008, s. 96-104.

[600]Gray Clifford, ''Rusya Federasyonu'', Enerji Güvenliği Serisi, *Brookings Dış Politika Araştırmaları*, Brookings Enstitüsü Yayınları, Washington 2006, s. 17.

Ulusal enerji sektörünün hızlı bir şekilde Kremlin'in jeopolitik açıdan aracı ve küresel politikada 'karşılaştırmalı avantaj kaynağı olması, Sektörün belirleyen yeni yasal çerçevenin ve Kremlin'in enerji politikası yapımında karar alınmasında sıkı kontrol uygulaması, Ülkenin temel enerji varlıklarını ve Gazprom, Rosneft gibi şirketlerdeki devlet kontrolünün var olması, Petrol ve gaz boru hatlarındaki hükümet kontrolüdür.[601]

Yukarıdaki maddelere bağlı olarak gerçekleştirilen enerji politikası Rusya'nın hem ekonomisini hem de siyasi yapısının düzelmesini sağlamıştır. Bu politikanın sonucunda uluslararası sistemde Rusya'nın tekrar başat aktör olabilmesini yolu açılmıştır.

Enerji, Rusya'nın dış politikada eski rolünü üstlenmesini sağlayan önemli güç araçlarından biridir. Çünkü Soğuk Savaş sonrası NATO'nun Rusya'nın sınırlarına yaklaşması ve müttefiki olan AB'nin genişleme politikası doğrultusunda enerji zengini ve geniş noktası olan Balkan ülkelerinin AB uyum süreci doğrultusunda ekonomik pazara entegre olabilmeleri için etkin rol oynaması Rusya için bu coğrafyada etki alanını daraltmaktadır. Ancak Doğu Avrupa ve Balkanlarda etki alanını devam ettirebilmek için Rusya enerji diplomasisi kullanması gerekmektedir[602]. Rusya'da bu doğrultuda hareket ederek Balkanlar ve Avrupa'ya enerji ihracı eden ülke durumundadır. Balkan ülkelerinin Rusya'ya doğalgaz alanında bağımlıkları bulunmaktadır. Bağımlılık oranlarına bakacak olursak, Slovakya, Makedonya %100, Bulgaristan %97, Sırbistan %87, Yunanistan %82, Romanya %39, Hırvatistan %32'dir [603]. Hatta Rusya ekonomilerinin çok fazla boyutlarda borçları bulunmaktadır. Rusya enerji faktörü sayesinde günümüzde halen coğrafyada hakimiyet sahası yaratabilmektedir. Bu yüzden AB Balkan ülkelerinin enerji güvenliği konusunda önemli çalışmalar yürütmektedir. Rusya'nın Balkanlarda var olan boru hatlarına alternatif yaratabilmek için AB yeni petrol ve doğalgaz boru

[601]Danila Bochkarev, *Russian Energy Policy During President Putin's Tenure Trends & Strategies*, GMB Publishing, Londra 2006, s. 2.
[602]Kevin Rosner, "Gazprom and the Russian State", Derleyen: Kevin Rosner, *Russian Foreign Energy Policy: An Analytical Compendium*, V.1, GMB Publishing, Londra 2006, s. 273-274.
[603]Halit Gülşen, ''Rusya'nın Enerji Politikası'', *Stratejik Analiz*, C. 9, S. 106, Şubat 2009, s. 47-54.

hatlarının inşa edilmesinde öncü rol üstlenmektedir. AB'nin amacı Balkanlarda Rusya'nın var olan enerji hegemonyasını sonlandırmaktır[604].

Tablo 7: Balkan Ülkelerinin Rusya'dan İthal Ettikleri Doğal Gaz Miktarı (milyar m3)

Ülkeler	2005	2009	2015
Bosna-Hersek	0.4	0.2	0.2
Bulgaristan	2.6	2.2	3.1
Hırvatistan	1.2	1.1	0.6
Makedonya	0.1	0.1	0.1
Romanya	5.0	2.5	0.3
Sırbistan	2.0	1.7	1.9
Slovakya	7.5	5.4	3.8
Slovenya	0.7	0.5	0.5
Yunanistan	2.4	2.1	2

Kaynak: Gazprom, 2017, www.gazprom.ru

Tablo 7'de görüldüğü gibi doğalgaz ihracatı bakımından Rusya'nın Balkanlar coğrafyasında en önemli doğal gaz ihracatçısı olduğu görülmektedir. *Arnavutluk hariç, Balkan ülkelerinin tamamının Rusya ile doğalgaz bağlantıları bulunmaktadır.*[605] Neredeyse tüm Balkan ülkeleri enerji ihtiyaçlarını dışarıdan karşılamaktadır. Bunun büyük bölümünü de Rusya karşılamaktadır. Bu sayede Rus enerji şirketleri Balkanlarda enerji piyasalarına, girişimcilerde ve yeni oluşturulacak olan enerji hatlarının veya borularının altyapısının oluşturulmasında etkin rol üstlenmiştir. Bu yardımlar coğrafyadaki rekabet ortamı azaltılarak ve ülkelerde yerel yönetimlerle bağlantı kurarak gerçekleştirilmektedir. Tüm bunların sonucu olarak da Rusya'nın Balkanlardaki hâkimiyeti alanı genişlemiştir[606].

[604]Imanov, *a.g.m.* , s. 114.
[605]Türbedar, *Balkanlar ve Enerji*, s. 223.
[606]Progonati, *a.g.m.* , s. 114-120.

Balkanlarda 1990'lı yıllarda var olan Rus askerleri yerine günümüzde Rus doğalgaz ve elektrik şirketleri Gazprom ve UES bulunmaktadır[607]. Devlet kontrolünde olan *Gazprom, 'dünyanın en büyük doğal gaz şirketidir.'* Bu durum doğalgaz sektöründe Rusya'nın üstünlüğünü göstermektedir. Rusya'da söylenenlere göre; *"Gazprom'un nerede bittiği, devletin nerede başladığı bilinmez!"*[608]. Rusya doğal gaz sektörünü Gazprom sayesinde kontrol etmektedir. Gazprom'u uluslararası enerji diplomasisinde baskı aracı olarak yönlendirmektedir.[609] Rusya bu kartı çekinmeden kullanmaktadır. Gazprom vasıtasıyla AB ülkelerinde gerçekleştirilen enerji faaliyetlerini yürüterek AB şirketlerini kendi tarafına çekmektedir.[610]

Rusya'nın Balkanlar'a yönelik politikasına Ole Waever tarafından ''Garantiye Alma'' kavramı ile yeni bir anlayış ortaya koymuştur. Buna göre; enerji, altyapı ve ekonomik faaliyetler aracığıyla etki alanı elde ettiğini söylemiştir. ''Tasarruf etme'' kavramı ile Balkanlarda ekonomik ortaklıkların yararlı olacağını belirterek kendi çıkarlarını merkeze koyan bir dış politika gerçekleştirmiştir. Rusya, Balkan ülkelerine AB'den daha yakın ve barışçıl politikalar gerçekleştirerek AB karşı üstünlük kurmaya çalışmaktadır. Bunu da özellikle Rus enerji şirketlerini (elektrik, doğalgaz, petrol) coğrafyaya yatırım yapması konusunda teşviklerde bulunmaktadır[611].

---

[607]Akdoğan, *a.g.t.* , s. 78-90.

[608]Cenk Pala, "Ayı İle Dans: Kutsal Gazprom İmparatorluğu ve Türkiye", Derleyen: Süha Tanyeri, *Dördüncü Uluslararası Sempozyum Bildirileri Güvenliğin Yeni Boyutları ve Uluslararası Örgütler*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007, s. 25.

[609]Azime Telli, ''Rusya'nın Petrol Ve Doğal Gaz Rezervlerinin Analizi'' *http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-142-2014122215guvenlik_kongresi_bildirileri12.pdf*, (23-24.9.2014), s. 158.

[610]Sina Kısacık, ''Rusya Federasyon'un Enerji Stratejisi: Dış İlişkilerde Bir Ekonomik Ve Siyasi Baskı Aracı Mı?'', *http://politikaakademisi.org/2013/11/06/rusya-federasyonu-enerji-stratejisi-disilis kilerde-bir-ekonomik-ve-siyasi-baski-araci-mi/*, (6.10.2013).

[611]Progonati, *a.g.m.* , s. 114-120.

Tablo 8: Balkanlarda Boru Hattı Projeleri

	ÇEŞİT	KAPASİTE	ORTAKLAR	UZUNLUK	ROTA	KAYNAK
NABUCCO	GAZ	31 BCM	Bulgar Enerji, BOTAŞ, MOL, OMV, RWE, Transgaz	3300	Türkiye, Bulgaristan, Romanya, Macaristan, Avusturya	Hazar, Ortadoğu
GÜNEY AKIM	GAZ	63 BCM	GAZPROM, ENI, EDF	900	Kesin değil. (Sırbistan, Macaristan, Yunanistan)	Rusya
AGRI	GAZ	7 BCM	SOCAR, ROMGAZ, Georgian Oil & Gas	?	Gürcistan, Romanya	Azerbaycan
TAP	GAZ	10 BCM	EGL, STATOIL, E.ON	520	Arnavutluk, Yunanistan, İtalya	Hazar
ITGI	GAZ	11,5 BCM	BOTAŞ, DEPA, EDISON	807	Türkiye, Yunanistan, İtalya	Hazar
BURGAZ-DEDEAĞAÇ	PETROL	700.000 v/d	Transneft, Rosneft, Gazpromneft, Hellenic Petroleum, Prometheusgas, Latsis Group, Yunanistan	279	Bulgaristan, Yunanistan	Rusya
AMBO	PETROL	750.000 v/d	Arnavutluk, Bulgaristan, Makedonya	912	Bulgaristan, Makedonya, Arnavutluk	Rusya, Hazar
PEOP	PETROL	1.800.000 v/d	Conpet Ploiesti, Oil Terminal Constanta, Transnafta, JANAF	1856	Romanya, Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, İtalya	Hazar, Karadeniz

Kaynak: Neslişah Yaşar, ‘‘Balkanlar’da Enerji Diplomasisi’’, *http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-2-201502043balkankongresikitabi.pdf*, s. 434.

Tablo 8’e göre; Balkanlarda enerji sektörünün kısıtlı olması yüzünden yeni enerji hatları inşa edilmek istenmektedir. İnşa edilecek bu hatlar hem Balkanlara

hem de Avrupa'ya enerji taşınmasını sağlayacaktır. Oluşturulan bu hatlar sayesinde kaynak ve taşıma yollarının çeşitlenmesine olanak sağlayacaktır[612].

Balkanlardaki enerji rekabeti Kıbrıs ve çevresinde keşfedilen enerji rezervlerinden dolayı gelecekte bu bölgeye kayacağı tahmin edilmektedir. AB, Rusya ve ABD için Kıbrıs tekrar rekabet alanı olmuştur. AB, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ne adayı parsellere ayırarak, arama çalışmalarına destek vermiştir. AB'nin bu tutumunun altında yatan sebep Rusya'ya olan enerji bağımlılığını azaltmaktır. Bu durum adadaki barış çabalarında AB'nin tarafsız olmadığının da bir kanıtıdır. ABD ise, enerji rezervlerinin çıkartılması için ABD'li Noble Şirketi ile anlaşılması ve bölgedeki askeri varlığı ABD'yi etkin duruma getirmektedir. Rusya ise, Suriye'deki Tartus Limanı'ndaki askeri üssü sayesinde Gazprom aracılığıyla imtiyazlar elde etmeye çalışmaktadır. Adada Ağrotur ve Dikelya üstleri bulunan İngiltere ise enerji kaynaklarından payını almayı istemektedir[613].

Sonuç olarak, Rusya enerji sektörünü dış politikada baskı aracı olarak kullanmaktadır. Bu politika kısa vadede kazanç sağlasa da uzun vadede baskı kurulan ülkelerin uzaklaşmasına neden olacaktır[614]. Ancak enerji kartı günümüz teknoloji olanakları göz önünde bulundurulduğunda Rusya'yı tek başına ayakta tutamayacaktır[615]. Buna sebep olarak Balkan ülkeleri arasındaki farklılıkların derinleşmesi gösterilebilir. Bu durumun arkasındaki yatan asıl sebep ise neredeyse tüm Balkan devletlerinin arkasında büyük devletler bulunmaktadır. Örneğin; Rusya Sırplara Slav ırkından gelmesinden dolayı açık bir şekilde destek vermektedir. Bu durum diğer ülkelerin çekinmesine neden olmuştur. Sırbistan çıkarları doğrultusunda bazen Rusya'nın yanında yer alsa da yine Slav olan Bulgaristan ve Makedonya bu politikayı önemsememiştir. AB ve ABD ile ilişkilerini geliştirme yolunu tercih etmişlerdir. Ancak diğer Balkan ülkeleri de bu politikaya karşı diğer büyük devletlerini arkalarına alarak kendilerini korumaya çalışmaktadır. Arnavutluk'un Çin

---

[612]Yaşar, *a.g.m.* , s. 431-434.

[613]Serdar Örnek-Baransel Mızrak, ''Bir Güvenlik Sorunu Olarak Kıbrıs'ın Enerji Kaynakları ve Uluslararası Aktörlerin Politikaları'', *Bilge Strateji,* C. 8, S. 15, Güz 2016, s. 13-32.

[614]''Rusya'nın Yeni Enerji Politikası'', Stratejik Yorum, No: 201, (27.01.2006), *http://www.tasam.org / trTR/Icerik/348/rusyanin_yeni_enerji_politikasi*, Erişim Tarihi: 1.5.2017.

[615]Elif Sak-Kaldygul Adilbekova,''Rusya Ve Kültürel Diplomasisi'', *Barış Araştırmaları Ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, C. 3, S. 1, 2015, s. 52.

ile yakın ilişkiler kurması Bosna-Hersek'teki Boşnakların ve Hırvatların ABD ile yakın ilişki kurması bu politikaya karşılık gerçekleştirilmiştir. Rusya'nın Balkanlarda tek güç olma hedefi gerçekçi bir hedef olmamaktadır. Çünkü Balkanları AB, ABD ve Çin gibi başat güçler Rusya'nın kontrolüne bırakmayacaktır[616].

[616]Kamalov, *Soğuk Savaş Sonrasında Rusya'nın Balkanlar Politikası*, s. 99-113.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA BALKANLAR

Türkiye'nin Balkan coğrafyasına yönelik geçmişten günümüze değin uygulamaya çalıştığı politika gerçekçi koşullar üzerinde temellendirilerek ve dönemsel koşullara uygun olarak uygulanmıştır. Türkiye'ye karşı oluşan dış askeri tehditler, Balkanlara coğrafyasındaki güç dengeleri ve Türkiye'nin yaşamış olduğu iç sorunlar her zaman Türkiye'nin Balkanlara politikasına yansımıştır[617].

4.1. Türk Dış Politikasını Belirleyen Faktörler

Günümüz Türkiye'sinin dış politikasının temel ilkeleri ve amaçları Kuruluş Savaşı döneminde Mustafa Kemal Atatürk'ün tarafından belirlenmiştir.[618] Bu doğrultuda Türk dış politikasının temel amacı ulusal çıkardır. Hedefi ise, ülkenin diğer ülkelerle barış ortamını korunması ve ilişkilerin ilerletilmesidir. Bir ülkenin dış politikasını belirleyen çeşitli faktörler bulunmaktadır[619]. Bunları iç etkenler ve dış etkenler olarak ayırmak mümkündür. İç etken olarak; Tarihi ve Kültür etkenler, Askeri ve Teknolojik güç, Coğrafi Konum, Ekonomi ve Kamuoyu olarak sıralanabilir. Dış etkenler olarak ise; Uluslararası Hukuk, Uluslararası Örgütler, Uluslararası politikaya hakim düşünceler olarak sıralanabilir[620].

Bu sınırlamaya göre iç etkenlere bakacak olursak ülkelerin dış politikalarında değişken olmayan tek faktör ''vatan''dır. Ülkenin siyasi olarak coğrafi konumu,

---

[617]Öztürk, *Türk Dış Politikasında Balkanlar*, s. 2.
[618]Mahmut Aykan, ''Türkiye'nin Dış Politika Anlayışı'' Derleyen: Haydar Çakmak, *Türk Dış Politikası 1919-2008,* Platin Yayınları, Ankara 2008, s. 31.
[619]Baskın Oran, " Türk Dış Politikasının Teoriği ve Pratiği ", *Türk Dış Politikası 1919-1980,* C. I Derleyen: Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul 2004, s. 25.
[620]Abdullah Tarhan, *Türk Dış Politikasını Belirleyen Faktörler Ve 21. Yüzyıl Olaylarla Türk Dış Politikası*, (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2013.

onun dış politikasını doğrudan belirlemektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin coğrafi konumu, dış politikanın merkezinde bulunmaktadır[621].

Bir diğer iç etken ekonomidir. Dış politikada ekonomik çıkar ve ilişkiler savunmadan sonra en önemli hedeftir. Ekonomik güç sayesinde ülkeler dış politikalarında etkin ve özgür hareket edebilirler. Bunu başarabilmek için devletin ekonomik bağımsızlığını elde etmiş olması gerekir[622].

Bir diğer etken, tarihi ve kültürel etkenler dış politikayı iki açıdan etkilemektedir. İlk olarak ulusal gücün belirlenmesinde etkilidir.[623] Diğer etkisi de karar alıcılar üzerindedir. Karar alıcılar dış politika uygularken tarihi ve kültürel değerler çerçevesinde hareket ederler.[624] Bu iki faktörden dolayı tarih ve kültür dış politikayı doğrudan etkilemektedir.

Dış politikayı etkiyen bir diğer etken askeri ve teknolojik güçtür. Dış politikada bir devletin diğer ülkeler üzerinde etki alanını genişleten faktörler arasında teknoloji önemli belirleyicidir. Bu durum askeri gücüde doğrudan etkilemektedir. Günümüz uluslararası politikada var olan silahların yaygınlaşması, askeri harcamaların ülkeler için önemi ortadır. Askeri teknolojide yaşanan gelişmeler askeri gücün ülkelerin dış politikalarında belirleyici durumdadır. Bu iki unsur devletlerin ulusal gücünün oluşmasında doğrudan etkilidir[625].

Bir diğer iç etken Kamuoyudur. *"Kamuoyu, belli bir zamanda, belli bir tartışmalı sorun karşısında, bu sorunla ilgilenen kişiler grubuna veya gruplarına hakim olan kanaattir."*[626] Dış politikada etkin bir çözüm üretebilmek için konun kamuoyuna duyurulmalı ve durumun geçerliliği sağlanmalı ancak o zaman başarılı etkin bir dış politika faaliyeti gerçekleştirilmiş olacaktır.

Bir diğer dış politikayı etkiyene iç etken liderlerin kişisel özellikleridir. Dış politikada karar alıcılar bireyler veya gruplar olmaktadır. Bu durum insanları

---

[621]Oran, *a.g.e.* , s. 25.
[622]Kamran İnan, *Dış Politika*, Timaş Yayınları, İstanbul 1998, s. 22.
[623]Davutoğlu, *a.g.e.* , s. 55.
[624]Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, s. 459-460.
[625]Ündücü, a.g.t. , s. 138; Davutoğlu, *a.g.e.* , s. 25-28.
[626]Münci Kapani, *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınları, İstanbul 2007, s. 161.

merkeze koymaktadır. "*Liderlerin kişisel özellikleri, kullandığı argüman ve söylemler, yaratıcılık ve öğrenme yetenekleri, danışma süreçleri, bürokratik süreçler, yasama süreçleri, muhalefet grupları, iç politika zorunlulukları*"[627] gibi durumlar dış politikanın izleyeceği yolu belirlemektedir.

Dış politikaları etkileyen dış etkenlere bakacak olursak uluslararası politikanın belirlenmesinde kıstas olan uluslararası hukuk normları ilk sırada gelmektedir. Devletler dış politika yapım sürecinde ve uygulanması sırasında belirleyici iç hukuk düzenidir. Buna göre dış politika uygulanmaktadır[628]. Ancak dış politikalar uluslararası hukuk kurallarına da uygunluk göstermelidir. Uluslararası dayanışmanın oluşması ve devam edebilmesinde belirleyici olan uluslararası hukuk kurallarına uymak zorunluluktur[629].

Bir diğer dış etken uluslararası örgütlerdir. Günümüz uluslararası ilişkileri çok boyutlu düşünülmek zorundadır. Bu yüzden ülkelerin dış politikalarında tek bir politika üzerinden hareket etmemelidirler. Türkiye gibi ülkelerin farklı uluslararası örgütlenmelerle ilişkileri bulunmaktadır. Hem AB hem de İslam Konferansı Teşkilatı ile ilişkisi bulunan Türkiye'nin bu örgütleri dikkate alarak dış politikasını düzenlemek zorundadır[630].

Bir diğer dış etken uluslararası politikaya hakim olan düşüncedir. Uluslararası politikaya hakim yapıya göre ülkeler dış politikada hareket etmeleri gerekmektedir. Uluslararası politikaya hakim yapı tek kutuplu, iki kutuplu veya çok kutuplu olabilir. Dönemlere göre farklılık gösteren hakim düşünce devletlerin dış politikalarına farklı etki etmektedirler. Buna göre ülkeler dış politikalarını ve çıkarlarını şekillendirmektedirler[631].

---

[627]Valerie Hudson-Christopher Vore, "Dış Politika Analizinin Dünü, Bugünü ve Yarını", *Uluslararası İlişkilerin Psikolojisi*, Derleyen. Erol Göka-Işık Kuşçu, ASAM Yayınları, Ankara 2002, s. 5.

[628]Hüseyin Pazarcı, ''Türk Dış Politikası ve Hukuk'', *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, C. 7, S. 2, Ankara 2008, s. 120.

[629]Hüseyin Pazarcı, ''Türk Dış Politikasının Yönlendirilmesinde Uluslararası Hukukun Etkisi'', Derleyen: Faruk Sönmezoğlu, *Türk Dış Politikası Analizi*, Der Yayınları, İstanbul 2001, s. 701.

[630]Tarhan, *a.g.t.* , s. 19-20.

[631]Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, s. 244.

4.2. Balkanların Türkiye İçin Önemi

Balkanlar'ın Türkiye için anlamını açıklamaya çalışırken, çok özel bir durumla karşı karşıya olunduğunu bilmek gerekir. Zira Balkanlar, Türkiye için, dış politikasında herhangi bir coğrafya olmadığı gibi, Türkiye ile bu coğrafya arasındaki ilişkiler de, diğer ülkelerin burayla olan ilişkilerinden çok farklıdır[632]. Balkanların Türk dış politikası açısından önemli şu dört başlık altında toplanabilir: *Bölge ile olan tarihsel bağlar, Türkiye'de yaşayan Balkan kökenli nüfus, Balkanlar'da yaşayan Müslüman ve Türk kökenli topluluklar, Bölgenin jeopolitik konumu*[633]. Olmak üzere dört ana başlıktan oluşmaktadır.

4.2.1. Bölge İle Olan Tarihsel Bağlar

Balkan bölgesindeki Türk varlığı çok eski zamana kadar dayanmaktadır. En temel olarak "Balkan" kelimesinin anlamı "sıra-dağ'' anlamında Türkçe bir kavramdır. Türk kavimler 6. yüzyılın başında itibaren Balkanlara yerleşmeye başlamışlardır. *Doğudan, Asya içinden, Kuzey Karadeniz step bölgesi yolu ile birbiri ardından gelen atlı göçebe Türk kavimleri, ya burada Dac, Trak ve Slav aslından yerli halkla karışmış, ortadan kaybolmuş yahut askeri egemen sınıf olarak Kuzey-Doğu Balkanlar'da güçlü devletler kurmuşlardır*[634]. Daha sonra 13. Yüzyılda bölgeye adım atan Osmanlı İmparatorluğu bölgenin sosyo-kültürel yapısını oluşmasında direkt rol oynamıştır. Osmanlı hakimiyetine giren Balkanlar yaklaşık 600 yıl Osmanlı hakimiyetinde kalmıştır. Bu yüzden günümüz Türk dış politikasında Balkanlar politikasının merkezinde Osmanlı bakiyesi olan Müslüman/Türk topluluklardır[635].

---

[632]Gökhan Koçer, ''Türkiye'nin Balkanlar'a Dönüşü: Barışı Destekleme Harekatları'', *1. Uluslararası Balkanlarda Tarih ve Kültür Kongresi Priştine*, Sakarya Üniversitesi Yayınları, Sakarya 2009, s. 305.
[633]Bülent Şener, ''Balkanları Türk Dış Politikası Açısından Önemli Kılan Temel Faktörler'', *1. Karadeniz Ve Balkan Ekonomik Ve Politik Araştırmalar Sempozyumu*, Derleyenler: Hasan Vergil-Özcan Sezer-Gökhan Dökmen, Eylül/Zonguldak 2014, s. 81.
[634]İnalcık, Türkler ve Balkanlar, s. 20.
[635]Davutoğlu, *a.g.e.* , s. 122-123.

4.2.2. Türkiye'de Yaşayan Balkan Kökenli Nüfus

93 Harbi ile Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlardan çekilmesi başlamıştır. Bu geri çekilme göçleri de zorunlu kılmıştır. O Tarihten 1990'ların sonuna kadar devam eden göç süreci başlamıştır. Günümüz Türk nüfusunun içerisinde yaklaşık olarak 5-6 milyon Balkan göçmeni (Boşnaklar, Müslüman Arnavutlar, Torbeşler, Pomaklar, Bulgaristan Türkleri gibi) bulunmaktadır. Göç eden kitlelerin halen Balkan coğrafyasıyla akrabaları aracılıyla direkt olarak ilişkileri devam etmektedir. Bu yüzden göçlerin Balkan kökenli Müslüman/Türk toplulukların yaşamış olduğu sorunlar her dönem Türk dış politikasının hassas noktalarının başında gelmektedir. Türkiye'de yaşayan Balkan kökenli Müslüman/Türk gruplar Balkanlarda yaşanan çatışmalar ve savaşlar sırasında Türk hükümetlerine baskıda bulunabiliyorlar. Örneğin Bosna-Hersek ve Kosova savaşlarında Boşnak ve Arnavut haklar için aktif siyaset yapılması talebinde bulunmuştur[636].

4.2.3. Balkanlar'da Yaşayan Müslüman ve Türk Kökenli Topluluklar

Günümüzde Balkanlarda yaşamakta olan Müslüman/Türk topluluklar on dördüncü yüzyılda Anadolu'dan toplu olarak göç etmesinin sonucu oluşmuştur. Osmanlı İmparatorluğu Balkanları fethettikten sonra Anadolu'da yaşayan göçebe toplulukları Balkanlara yerleştirmiştir. Bunun sebebi fethedilen yerleri kontrol altına almaktır[637]. Bu politika doğrultusunda Balkanlara yerleşen Türk/Müslüman topluluklar günümüze kadar varlıklarını sürdürmeye devam etmiştir. Türk/Müslüman topluluklar Balkan coğrafyasının etnik bakımdan ayrılmaz bir parçasıdır. Günümüzde Balkan ülkelerinin içerisinde önemli Türk/Müslüman bulunmaktadır. Buna göre, Arnavutluk'ta, 2.5 milyon, Kosova'da 2 milyon, Bosna-Hersek'te 2

[636]Caner Sancaktar, ''Balkanlar Türkiye İçin Neden Önemli?'', (27.5.2010), *http: /www.tasam.org/tr-TR/Icerik/71/balkanlar_turkiye_icin_neden_onemli*, Erişim Tarihi: 25. 12. 2017.
[637]İnalcık, *a.g.e.* , s. 32.

milyon Boşnak, Bulgaristan'da 1 milyon, Makedonya'da 100 bin, Yunanistan'da 260 bin ve diğer yerlerde 100 bine yakın Türk/Müslüman topluluklar bulunmaktadır[638].

4.2.4. Bölgenin Jeopolitik Konumu

Balkanların jeopolitiği Türkiye için kültür ve tarihle ilişkili olup coğrafyada yaşamakta olan Müslüman ve Türklerin Türkiye'yi anavatan kabul etmesinden kaynaklanmaktadır.[639] Türkiye için Balkanlar Osmanlı imparatorluğu döneminden itibaren jeopolitik olarak Arnavutların ve Boşnakların durumu Balkanlar için merkezi durumundadır. Balkanlar istikrarsız bir siyasi yapı bulunmasına rağmen Türkiye için bu konu temel ve değişmezdir. Osmanlı bakiyesi olan bu topluluklar kaderlerini Türkiye'ye bağlı görmektedirler. Bu yüzden Türkiye bu toplulukların yaşadığı bölgelerde güvenliği sağlaması zorunluluk olmayıp Balkanlardaki etki alanını genişletmek için bir araç olarak kullanmalıdır.

> *Kuzeybatı istikametinden başlayarak, Bihaç-Orta Bosna-Doğu Bosna-Sancak-Kosova Arnavutluk-Makedonya-Kırcaali-Batı Trakya hattı ile Doğu Trakya'ya ulaşan kuşak, Türkiye açısından Balkan jeopolitiğinin ve jeo-kültürünün hayat damarı niteliğindedir.*

Bu coğrafyada yaşamakta olan topluluklar güvenliklerini, kültürlerini ekonomik ve sosyal yapılarının korunması ile bu topluluklar arasındaki etkileşimin artırılması Türkiye'yi Balkanlar konjonktüründe başat rol oynamasını sağlayacaktır[640].

---

[638]İsmail Soysal, ''Günümüzde Balkanlar Ve Türkiye'nin Tutumu (1989-1992)'', *Balkanlar*, OBİV Yayınları, İstanbul 1993, s. 192.
[639]Köksal Şahin, ''Türkiye ve Balkanlar: Jeopolitik Bir Analiz'', *2. Uluslararası Balkanlarda Sosyal Bilimler Kongresi Bildiriler Kitabı (30 Mayıs - 06 Haziran 2010)*, s. 2000.
[640]Davutoğlu, *a.g.e.* , s. 316-318.

4.3. Cumhuriyet Dönemi Türk Dış Politikasında Balkanlar

Türkiye Cumhuriyeti, 18.yy'da Osmanlı İmparatorluğu'nun sahip olduğu güven ortamını kazanmış ve uluslararası alanda tanınmıştır.[641] Cumhuriyetin ilanından sonra kurulan yeni Türkiye'nin dış politikasının temelini Lozan Antlaşması oluşturmaktadır. Lozan'da kazanılan statükonun devam etmesi öncelikli olmuştur. Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'nın ardından oluşan dengeyi sürdürme yönünde çaba göstermiştir. Türkiye Lozan'dan sonra hem Balkan devleri ile hem de Avrupa devletleri ile yakın ilişkiler kurarak statükonun devamını sürdürmeyi amaçlamıştır[642]. Lozan sonrası dış politika, ülkeye karşı olabilecek askeri girişime karşı Türkiye Misak-ı Milli doğrultusunda bir güvenlik duvarı oluşturarak, dış politikada var olan sorunları barışçıl yollarla çözmek olarak belirlemiştir.[643]

4.3.1. Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasında Balkanlar

Atatürk dönemi dış politikası bütün zorluklar altında aktif ve başarılı olmuştur. Dış politikanın temel söylevi "Yurtta sulh, cihanda sulh" olmuştur.[644]

Atatürk dönemi Türk dış politikasının temel ilkeleri şöyledir;

> *Başka devletlerin iç işlerine karışmamak ve onları kendi içi işlerine karıştırmamak, Dış politika ulusal çıkarın emrettiği yolu seçmek, hiçbir şekilde macera yolunu tutmamak, mümkün olduğu kadar çıkar gruplarının etkisini yurttan uzak tutmak, Daima barıştan yana olmak, böyle bir barışın tek çaresi bütün dünyanın huzur ve sosyal adalet içinde olması görüşünü ön planda tutmak, (Yurtta sulh, cihanda sulh ilkesi) Emperyalizm ve sömürgecilik karşıtıdır, Misak-ı Milliyi hedef almıştır, Dış ilişkilerde Batı'ya*

[641]William Hale, *Türk Dış Politikası 1774-2000*, Çeviren: Petek Demir, Mozaik Yayıncılık, İstanbul 2003, s. 48.
[642]Mücahit Özçelik, ''İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası'', *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 29, C. 2, 2010, s. 254.
[643]Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi*, C. 1, Ankara 1986, s. 229.
[644]Kamran İnan, *Yurtta Sulh Cihanda Sulh Paneli*, ODTÜ İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara 1988, s. 33.

öncelik tanır. Türkiye'nin çağdaş uygarlık düzeyine kavuşturulmasını öngörür. Batı'ya öncelik tanınması Atatürk'ün kendisi tarafından şöyle ifade edilmiştir: "Bizim, siyaset-i hariciyemizde herhangi bir devletin hukukuna tecavüz yoktur. Biz ecnebilere karşı hasmane bir his beslemediğimiz gibi, onlarla samimane münasebetler tesis etmek arzusundayız. Türkler, bütün milletlerin dostudur.", Akılcıdır, Cumhuriyet dönemi Türk dış politikası dogmatik değil, gerçekçidir. Sabit fikirlere göre hareket etmez, daima gerçeği arar[645].

Atatürk Dönemi Balkan politikasını iki döneme ayrılabilir. İlk dönem 1923 yılında Lozan Antlaşmasıyla başlayıp 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ile biter. Bu yıllar arasında Balkan ülkeleriyle ilişkiler geliştirilmeye çalışılmıştır. Balkan coğrafyasında kalan Türk/Müslüman toplulukların statüsü konusunda anlaşılmaya çalışılmıştır. İkinci dönem olarak Ekonomik Buhran yıllarından başlayıp Atatürk'ün ölümüne kadar olan süredir. Bu dönemde Balkan ülkeleriyle bölgesel işbirliği yapma yoluna gidilmiştir Balkan Paktı'nın hayata geçirilmesinde öncü olmuştur[646].

4.3.2. Nüfus Değişimi Sorunu Ve Çözümü

Atatürk Dönemi Dış Politikasında Balkan ülkeleri ile ilişkilerde en önemli konulardan biri mübadele konusudur. O dönem Türk-Yunan ilişkilerini doğrudan etkilemiştir. Kurtuluş Savaşı sonucunda toplanan Lozan Konferansında Türkiye'de kalan Rum nüfus ile Yunanistan'da kalan Türkler nüfusun değiştirilmesi konusunda anlaşmaya varılmamıştır. 30 Ocak 1923'de bir sözleşme ve protokol imzalanmıştır[647]. Anlaşılamamasının temelini, 30 Ekim 1918 yılından önce İstanbul'a yerleşmiş olan Rum nüfus ile Batı Trakya yaşayan Türk nüfus bu değişime

[645]Hasan Berke Dilan, *Atatürk Dönemi Türkiye'nin Dış Politikası (1923-1939)*, Alfa Yayınları, İstanbul 1998, s. 6-7.
[646]Dilek Barlas, *Atatürk Döneminde Türkiye'nin Balkan Politikası*, 3. Uluslararası Atatürk Sempozyumu 3-6 Ekim, C. II, Gazi Mağusa 1995, s. 833.
[647]Seha Meray, *Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar-Belgeler,* C. II, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001, s. 17-22.

tabi olmayacaktı.[648] Bu anlaşmazlığın üzerine Yunan hükümeti İstanbul'da daha fazla Rum nüfus bulundurabilmek Türkiye'nin iç meselelerine karışabilmek adına sorunu Milletler Cemiyetine taşımıştır. Fakat herhangi bir sonuç alamadı. 1923'te imzalan protokole uymayarak Batı Trakya'da yaşayan Türk/Müslüman nüfusun mallarına el koymuş ve el konulan malları da Rum nüfusun üzerine zimmetlemesi bunun yanı sıra Ortodoks Rum Patriği Arapoğlu Konstantin girişimleri de iki ilişkileri germiştir[649]. Ortodoks Rum Patrik başına Vasil Georgiades'in getirilmesiyle iki ülke arasında yaşanan gerginlik aşılmış oldu.[650] 1929 yılında dünyada çıkan ekonomik buhran siyasi ilişkileri de etkilemiştir. Milliyetçi söylemi yayılma başlaması İtalya ve Bulgaristan'ın revizyonist politikaları Balkan ülkelerini birbirine yakınlaştırmıştır. Bu gelişmeler doğrultusunda dönemin liderleri Atatürk ve Venizelos'un girişimleriyle 10 Haziran 1930'da imzalanan antlaşma ile mübadele sorunu çözüm bulmuştur[651].

4.3.3. Balkan Paktı

I. Dünya Savaşının ardından Balkanlar ortak hareket etmek için girişimlerde bulunan ilk ülke Türkiye'dir. Bu durumu somutlaştırmak için 1926'da dönemin Romanya Büyükelçisi Ragıp Baydur, dönemin Romanya Dışişleri Bakanına 6 Balkan ülkesini kapsayan bir pakt oluşturma fikri sunmuştur. Bu fikri desteklemek için Tevfik Rüştü Aras *"Balkanlar Balkan halklarına aittir"* sloganı ile bu fikre destek vermiştir. Bu fikre 1928'de Yunanistan'da yönetimi devralan Venizelos da, olumlu yaklaşmıştır[652]. Türk-Yunan yakınlaşması Paktın oluşmasında kritik rol oynamıştır.

---

[648]Şahin Keskin, ''Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası: Türk Dış Politikasını Meşgul Eden Konular ve İkili İlişkiler'', *Yeni Türkiye Dergisi*, Misak-ı Milli Özel Sayısı: 93, Yeni Türkiye Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ocak-Şubat 2017, s. 664-671.

[649] Süleyman Kocabaş, *Atatürk Dönemi(1923-1938)*,Vatan Yayınları, İstanbul 2007, s. 76.

[650]Kemal Arı, *Büyük Mübadele: Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003, s. 1-182.

[651]Durmuş Yalçın, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, C. 2, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2004, s. 411.

[652]Dilek Barlas, "Türkiye'nin 1930'lardaki Balkan Politikası", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Derleyen: İsmail Soysal, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 361-362.

Türkiye dış politikasında Balkanlar her daim önem arz etmektedir. Türkiye Balkanlarda güvenliği ve işbirliği kalıcı kılacak olan yapılanmaların tümüne tam destek vermektedir[653]. Atatürk'ün Balkan Paktı hakkında düşünceleri şöyledir: *"Balkan İttifakı, bizim öteden beri samimiyetle üzerinde durduğumuz bir idealdir. Bu kadar yüksek bir idealin temel taşı, yalnız geçici politika esaslarında kalamaz. Bunun esas temel taşları kültür ve ekonomi cevheri ile dolu olmalıdır. Çünkü kültür ve ekonomi, her türlü siyasete yön veren unsurlardır".*[654]

Dönemin uluslararası ilişkilerinde meydana gelen Locano Antlaşması, Kellog Paktı ve Litvinov Protokolü gibi barışa yönelik girişimler Balkanlarda ilişkilerin olumlu gelişmesini de etkilemiştir[655]. Bunun yanı sıra uluslararası alanda ortaya çıkan 1929 Dünya Ekonomik Buhran Balkanlarda işbirliğini zorunlu kılmıştır.[656] Bu uluslararası ortamda Uluslararası barışın temsilcisi olan Milletler Cemiyeti öncülüğünde 6-10 Ekim 1929 tarihlerinde Atina'da Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya, Yunanistan, Yugoslavya ve Türkiye'nin katılımıyla Evrensel Barış Konferansı düzenlenmiştir. Bu konferansa katılan ülkeler her yıl Dışişleri Bakanlarının katılımıyla toplanılmasına ve ilişkilerin geliştirilmesine karar vermiştir. Kongrede Yunanistan Balkan Birliği'nin oluşmasını önermiştir[657]. Bu konferansı takiben 1930-1933 yılları arasında Atina, Selanik, İstanbul ve Bükreş olmak üzere 4 kez toplanmıştır. Bu konferansların sonucunda, Balkan devletleri arasında iktisadi, toplumsal, siyasi ve kültürel açıdan kalıcı bir kurumun kurulmasını ve Pakt içerisinde yer alan ülkelerin savaşı yasaklayarak problemleri barışçıl yöntemlerle çözme kararı almıştır[658]. Balkan Paktı daha etkin ve daha çabuk bir araya gelebilirdi ancak Bulgaristan'ın azınlık meselesini bahane etmesi ve revizyonist politika uygulaması

---

[653]Pınar Yürür, ''Atatürk Döneminde Türkiye'nin Balkan Politikası (1923-1938)'', *Gazi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları*, (Cumhuriyetin Kuruluşunun 75. Yıl Armağanı), No: 3, Ankara 1998, s. 171-203.

[654]*Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, C. II, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2006, s. 272-273.

[655]Armaoğlu, *20. yy. Siyasi Tarihi*, s. 160-169.

[656]Barış Ertem, ''Atatürk'ün Balkan Politikası Ve Atatürk Dönemi'nde Türkiye Balkan Devletleri İlişkileri'' *Akademik Bakış Dergisi*, S. 21, Temmuz-Ağustos-Eylül 2010, s. 14.

[657]Murat Hatipoğlu, *Yakın Tarihte Türkiye ve Yunanistan: 1923-1954*, Siyasal Kitabevi, Ankara 1997, s. 160; Sina Akşin-Melek Fırat, ''İki Savaş Arası Dönemde Balkanlar'', Derleyen: Halil İnalcık-Erol Manisalı-Orhan Koloğlu, *Balkanlar*, OBİV Yayınları, İstanbul 1993, s. 122.

[658]Mehmet Gönlübol, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1965)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara 1969, s. 104.

paktın oluşmasını geciktirmiştir.[659] 9 Şubat 1934'te Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya Dışişleri Bakanları tarafından Balkan Paktı imzalanmıştır.[660] Balkan Paktı Balkanlardaki güvenlik politikasının başarılı bir sonucu olmasına rağmen Bulgaristan'ın ve Arnavutluk'un tüm girişimlere karşın Paktta yer almaması büyük bir dezavantaj olmuştur. Pakt Türkiye için hem Balkanlar ülkelerinden hem de diğer Avrupa ülkelerinden gelebilecek tehditte caydırıcı özellik taşımaktadır. Ancak Atatürk'ün bu isteği gerçekleşmemiştir[661].

Balkan Paktı'nın imzalanmasının ardından Atatürk işbirliğinin genişlemesi ve etkin olarak gerçekleştirilmesi için çaba sarf etmiştir. Pakt'a girmeyen devletlere tavsiyelerde bulunmuştur. Buna göre Atatürk'ün Pakt hakkında düşünceleri şöyledir[662].

> *"Balkan siyasetimiz en mesut bir işbirliği yaratmakta devam ederek kendisine çizilmiş olan sulh yolunda her gün daha verimli neticelerle ilerlemektedir. 1 Kasım 1937" "Balkan siyaset, Balkanları özel ve ortak çıkarların en belirgin ifadesi, Balkan milletlerinin her birinin ayrı ayrı kuvvetlenmesi de barış yolundaki dinamik tarzı kabul etmenin fiili bir örneğidir. 1 Kasım 1938"*[663]

Balkan Paktı Türkiye için çok taraflı savunma antlaşmasıdır. Pakt sayesinde Türkiye Balkanlarda çok yönlü bir dış politika izlemeye başlamıştır. Paktan önce Balkan politikası Sovyetler Birliği'ne dayanmaktaydı. Bu dönemde İtalya'nın On iki Ada'yı hakim olması ve yayılmacı politikasını Doğu Akdeniz'e yöneltmesi Türkiye'nin Balkan Paktını oluşturmasını istemesinin temel sebebidir. Bu yüzden Türkiye Balkan Paktını İtalya'ya karşı güvence olarak görmektedir. Ancak Pakt bu beklentileri karşılamamıştır. Bu durumda Türkiye'nin İtalya tehdidine karşı SSCB

---

[659]Mehmet Gönlübol-Cem Sar, *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası: 1919-1938*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1990, s. 97.
[660]*Türkiye Dış Politikasında 50. Yıl, Cumhuriyetin İlk On Yılı Ve Balkan Paktı (1923-1931)*, Dışişleri Bakanlığı Yayınları, Ankara 1974, s. 367-368.
[661]İsmail Soysal, *Balkan Paktı (1934-1941)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1985, s. 215; Hale, *a.g.e.* , s. 53-54.
[662]Yürür, *Atatürk Döneminde Türkiye'nin Balkan Politikası (1923-1938)*, s. 15.
[663]Afet İnan, *Tarihten Bugüne*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1970, s. 204-205.

ilişkileri geliştirip Balkan Paktı'nı etkin kullanmaya çalışmış bunların yetmediği durumlarda iki antlaşmalar yaparak güvenliği için ek ittifaklar oluşturmuştur[664].

4.4. Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikasın Balkanlar

İkinci Dünya Savaşının ardından uluslararası toplum barışı kalıcı kılabilmek ve savaşları engelleyebilmek adına uluslararası kuruluşlar kurulma yönünde hareket etmiştir. Ancak bu durum tam tersine gelişmiştir. SSCB ve ABD arasındaki silahlanma yarışı uluslararası alanda kutuplaşmanın temelini oluşturmuştur. Türkiye'de bu dönemde güvenlik endişeleri çerçevesinde 4 Nisan 1949 tarihinde, Belçika, Danimarka, Fransa, İngiltere, İzlanda, İtalya, Kanada, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz ve ABD ile birlikte Washington'da NATO kurulmuştur[665]. Uluslararası alanda rekabet ortamı yaşanırken Türkiye'de iç siyaseti de bu durumdan etkilenmiştir. 1950'de Demokrat Parti (DP) iktidara gelmiştir. DP dış politikada önceliğini batı vermiş ve ABD eksenli bir dış politika yürütmüştür. ABD'nin Marshall yardımı ve Truman Doktrini ile Türkiye üzerinde hem ekonomik hem de siyasi olarak etki alanını genişletmiştir. Genel olarak DP'nin dış politikası NATO'da etkin rol almak ve ABD ile ilişkileri geliştirmek olarak belirlemiştir[666].

4.4.1. Balkan İttifakı

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkan iki süper güç SSCB ve ABD'nin karşılıklı olarak birbirlerini kuşatma politikalarının sonucu olarak Balkanlar SSCB'nin kontrolüne girmiştir. SSCB'nin yayılmacı politikası Türkiye ile Yunanistan'ın bağımsızlıklarını tehdit etmeye başlamıştır. Yunanistan'da çıkan iç savaş ABD yardımıyla bastırılmıştır. Bu sayede ABD Balkanlarda etki alanı bulmaya

[664]Sarınay, *a.g.m.* , s. 248.
[665]Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, s. 12.
[666]Süleyman Seydi, ''Soğuk Savaş Dönemi Türk Dış Politikası'', Derleyen: Süleyman İnan-Ercan Haytoğlu, *Yakın Dönem Türk Politik Tarihi*, Anı Yayıncılık, Ankara 2006, s. 274.

başlamıştır[667]. Bu dönem Türkiye'nin Balkan ilişkilerini dönemin Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, *"...hükümetimizin görüşleri ABD'nin ve İngiltere'nin görüşlerinin aynısıdır... Yunanistan'ın bir peyk memleket haline gelmemesi için, Kominform'un gayretlerini önlemek hususunda ABD ve İngiltere'nin lüzum karşısında ileride alacakları tedbirler, bizi muhakkak ki çok ilgilendirecektir"* sözleriyle, ABD ile Türkiye'nin Balkan politikalarının örtüştüğü görülmektedir[668].

1953 yılına gelindiğinde Yugoslavya SSCB'den bağımsız bir politika izlemesi ve Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya'yı birbirine yakınlaştırmıştır. *28 Şubat 1953'te* Ankara'da ön protokol imzalanmasının ardından *9 Ağustos 1954'de* Yugoslavya'da Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında *"Balkan İttifakı"* imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre;

> *Bir saldırı karşısında antlaşmaya taraf olan devletler kendi ordularıyla müdahale etmeyecek, ortak kararlar alınacak ve bu alınan ortak karara göre hareket edilecek; Bilgili devletler ekonomik, teknik ve kültürel alanlarda işbirliğine gidecek; Aralarında çıkacak sorunlar barışçıl yöntemlerle çözülecek, İçlerinden birine yöneltilmiş antlaşmalara girmekten kaçınılacak; Antlaşmanın hükümlerine aykırı başka antlaşmalar yapılamayacak; Antlaşma, Türkiye ve Yunanistan'ın NATO üyeliğinden doğan hak ve yükümlülüklerini etkilemeyecek; Antlaşmaya katılım diğer devletlere açık olacak; Yürürlüğe girişi izleyen beş yılın sonunda taraflar, bir yıl öncesinden bildirmeleri koşuluyla antlaşmadan ayrılabilecek*[669].

Balkan ittifakı ile SSCB tehdidine karşı Balkanlar güvence altına almış oldu. Ülkeler arasında birbirlerinin zararına neden olacak herhangi bir ittifak ve anlaşma yapılmayacağı konusunda da anlaşıldı. Balkan ittifakı aslında Türk-Yunan üretiminden çok ABD-Yugoslav dış politikasının geliştirmiş olduğu bir üründür.

---

[667]Esin Yurdusev, "1945-1989 Döneminde Türkiye Balkanlar", Derleyen: İsmail Soysal, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç,* Türk Tarih Kurumları Yayınları, Ankara 1999, s. 374; Ömer Turan, *Tarihin Başladığı Nokta Ortadoğu*, Step Ajans, İstanbul 2002, s. 166.

[668]Yavuz Sezer, *Demokrat Parti'nin İlk İktidar Yıllarında Balkan Politikası*, (Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2006, s. 231.

[669]İsmail Soysal, *Türkiye'nin, Türkiye'nin Dış Münasebetleriyle İlgili Başlıca Siyasal Antlaşmaları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1965, s. 420-432; Uçarol, *a.g.e.* , s. 890-893; Sönmezoğlu, *II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası*, s. 89-95; Sancaktar, *a.g.m.* , s. 41.

Çünkü ABD Türkiye ile Yunanistan'ı Balkan ittifakı için yönlendirmiştir. Çünkü ABD Balkan Paktını NATO'nun Balkanlar'daki uzantısı olarak görmektedir[670]. Bu durum Balkan İttifakının ABD destekli bir oluşumdur.

Türkiye Balkan ittifakının kurulmasında ve ikili ilişkilerin geliştirilmesi konusunda önemli girişimlerde bulunmuştur. Türkiye bu sayede Yugoslavya'yı Komünist bloktan uzaklaştırarak Batı'ya yakınlaşmasını sağlamıştır. Bu durum hem NATO için hem de Türkiye için olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Böylece Türkiye Batı Bloğunda itibar kazanmıştır[671].

Türkiye'nin bu girişimlerine rağmen 1954 yılının sonlarına doğru SSCB ile Yugoslavya arasında ekonomik olarak ilişkiler gelişmeye başlamıştır. Bu yüzden Balkan İttifakı'nın gereksiz olduğu düşüncesi kabul görmüştür. Uluslararası alanda oluşturulan Bağlantısızlar hareketine katılan Yugoslavya Batı ile ilişkilerini zayıfladı. Bu yüzden Balkan İttifakı önemli ölçüde zayıflamıştır[672]. Diğer taraftan Yunanistan'ın Selanik şehrinde Atatürk'ün evine bomba konulması üzerine iki ülke arasında ilişkiler gerginleşti. Bu duruma karşılık olarak İzmir'de Rumlara ait mallar, okullar, kiliseler yağmalandı. Bu durum ilişkiler kopma derecesine getirdi. Böylece Türk-Yunan dostluğu doğan ittifak Türk-Yunan uyuşmazlığı ile son bulmuştur[673]. Tüm bunların yanı sıra Yunanistan 16 Ağustos 1954'te Kıbrıs için BM'ye başvuruda bulunmuştur. Bu olaylar gösteriyor ki aslında Balkan İttifakı'nın ne kadar zayıf ilişkiler üzerine kurulduğunu göstermektedir[674].

---

[670]Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, s. 50; Caner Sancaktar, ''Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikasına Marksist Yaklaşım'', *Bilge Strateji*, C. 3, S. 5, Güz 2011, s. 41-42; Süleyman Hatipoğlu, *Türkiye Cumhuriyeti'nin Dış Politikası*, Hatay 2009, s. 35; Armaoğlu, *20. yy. Siyasi Tarihi*, s. 520-523.

[671]Uçarol, *a.g.e.* , s. 587.

[672]Mehmet Gönlübol-Haluk Ülman-Suat Bilge-Duygu Sezer, ''İkinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası (1945-1965)'', Derleyen: Mehmet Gönlübol, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Siyasal Kitabevi, Ankara 1996, s. 244-249.

[673]Melek Fırat-Ömer Kürkçüoğlu, "Orta Doğu'yla Olan İlişkiler", Derleyen: Baskın Oran, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, C. I, İletişim Yayınları, İstanbul 2002, s. 591-601.

[674]Kemal Mim Öke-Erol Mütercimler, *Yalnızlıktan Saygınlığa Demokrat Parti'nin Dış Politikası*, Demokratlar Kulübü Yayınları, Ankara 2000, s. 209.

4.4.2. Kıbrıs Sorunu

II. Dünya Savaşının ardından ortaya çıkan yeni düzende ülkeler kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmeye çalışmaktadır. Bu doğrultuda Yunanistan Kıbrıs adasının üzerinde yaşayan Rumların olduğunu iddia etmiştir. Self-determinasyon yoluyla iddiaları temellendirmeye çalışmışlar ve bu yönde politikalar uygulamışlardır. Yunanistan siyasi olarak girişimlerini başlatmışken Türkiye ise İngiltere'nin Ada yönetimini bırakmayacağı inancı herhangi bir politika geliştirmeyi gereksiz bulmuştur. Ancak Rauf Denktaş'a göre, *"Türkiyesiz Kıbrıs, hızla Yunanistan'a kayacaktır. Bu siyaset, başladığından günümüze, geçerliliğini korumaktadır"*.[675] 1948'de, Dönemin Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak *"Türkiye'nin bir Kıbrıs sorunu yoktur."* ve 1951'de dönemin Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'de *"Kıbrıs'ta statükonun değişimi için bir sebep yoktur. Hâlihazırdaki dünya şartları hür ulusların dayanışmasını gerektirirken, Kıbrıs gibi bir konuyu sorun haline getirmeye gerek yoktur."* sözleriyle Türkiye İngiltere'nin Ada üzerindeki garantörlüğüne inancının tam olduğu görülmektedir[676]. Ancak İngiltere'nin adadan çıkması ve Yunanistan'ın adadaki Rumlara destek vermesi ile kurulan örgütler faaliyetleri yürütmeye başlamıştır. Bunları sonucunda Türkiye Kıbrıs'ı sorun olarak görmeye başlamıştır[677].

Türkiye'nin Kıbrıs sorununu geç dikkate almasının nedeni uluslararası meselelerde önemli yer tutmaktadır. Çünkü Menderes hükümeti, 1951'e kadar, NATO'ya girmek için çalışmalarda bulunmasından dolayı Kıbrıs konusunda çekingen tavır sergilemiştir. NATO'ya girişi engelleyecek politikalardan kaçınmışlardır. Ancak NATO'ya girdikten sonra da Kıbrıs konusundaki tutum değişmemiştir[678].

---

[675]Rauf Denktaş, *Karkot Deresi*, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, İstanbul, 2000, s. 77.
[676]Suat Bilge, "Kıbrıs Uyuşmazlığı", Derleyen: Mehmet Gönlübol, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Siyasal Kitabevi, Ankara 1996, s. 351.
[677]Jelavich, *20. Yüzyıl Balkan Tarihi*, s. 445-446.
[678]Faruk Sönmezoğlu, "Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Kıbrıs Politikası (1945'ten Günümüze)", Derleyen: Mustafa Bıyıklı, *Türk Dış Politikası Cumhuriyet Dönemi*, Gökkubbe Yayınları, İstanbul 2008, s. 263-264.

1959'da İngiltere ve Amerika'nın aracılığıyla Zürih ve Londra Antlaşmalarıyla imzalanmış ve 16 Ağustos 1960'da Kıbrıs Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Cumhuriyetin ile aslında federal bir yapı kurulmuştur. Adada yaşayan Türkler azınlık durumundan çıkarak Rumlarla eşit haklar elde etmiştir. Bu durum Türk dış politikası açısından başarılı bir sonuç olmuştur. Kıbrıs'ın durumu NATO çıkarları göz önünde bulundurularak çözüme ulaşması Batı'yı memnun etmiş ve o dönemde aynı sorunları yaşayan ülkeler için de örnek teşkil etmiştir. Ancak bu huzur ortamı çok uzun sürmemiştir. Çünkü Makarios, Kıbrıs Cumhuriyet'inin ilanını ENOSİS'i hayata geçirmede adım olarak görmektedir. Bu durumu da uluslararası ortamda desteklemiştir. Menderes ve Karamanlis'in iktidarlarının sonlanması ve 1963'te ABD Başkanı Keneddy'nin öldürülmesi otorite boşluğuna neden olmuştur. Bu ortamdan cesaret alan Makarios Türkler aleyhine anayasada değişiklikler yapmış ve Türklerin anayasal haklarını elinden almak istemiştir[679]. ENOSİS düşüncesini desteklemek adına 1964'de Georgios Grivas, Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı olan Makarios'u kontrol etmeye Kıbrıs'a gitmiştir. Bu ziyaretten sonra Adadaki Türklere şiddet artmıştır. Bu tarihten sonra Kıbrıs Türk dış politikasının merkezindeki sorunlardan biri olmuştur[680]. Bu saldırıların üzerine artan çatışma ortamını engellemek için aynı yine aynı yıl içerisinde BM araya girmiştir. Her iki topluluğunda kabul ettiği bir anlaşma sağlanmış ve ortam yumuşamıştır.[681]

1967 yılına gelindiğinde Yunanistan'da gerçekleşen Albaylar Darbesi Yunanistan'ın Kıbrıs'taki tutumunu da etkilemiştir. Çünkü Askeri Cunta Kıbrıs'ta saldırgan ve kanlı bir süreci başlatmıştır. Adada bulunan 17.000 Yunan askeri EOKA terör örgütü aracılığıyla Türklere saldırılarda bulunmuşlardır. Bu saldırıları durdurabilmek için ABD ve Türkiye'nin girişimleri ile saldırı durdurulmuş ve EOKA lideri Grivas'ın Kıbrıs'ı terk etmesi sağlanmıştır. Tüm bunların sonucunda Kıbrıs Türklerinin adada Geçici Türk Yönetimini kurmasını sağlamıştır[682].

---

[679]Murat Sarıca-Erdoğan Teziç-Özer Eskiyurt, *Kıbrıs Sorunu*, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1975, s. 41-46; Masis Kürkçügil, *Kıbrıs Dün ve Bugün*, İthaki Yayınları, İstanbul 2003, s. 24; İnan, *Dış Politika*, s. 68.
[680]Jelavich, *20. Yüzyıl Balkan Tarihi*, s. 488.
[681]Ülke Arıboğan-Gülden Ayman-Beril Dedeoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, Der Yayınları, İstanbul 2017, s. 432.
[682]Oran, *Türk Dış Politikası*, C. I, s. 738; İnan, *Dış Politika*, s. 78.

Tüm bu girişimlere rağmen Yunanistan ENOSİS politikasından vazgeçmemiş ve 1974'te Kıbrıs'a darbe girişiminde bulunmuştur. Bu girişim üzerine Bülent Ecevit hükümeti, Garanti Antlaşmasına dayandırarak Kıbrıs'a müdahalenin şart olduğunu belirmiştir. 14 Temmuz 1974'te Kıbrıs'a çıkarmada bulunmuştur. Türk birlikleri Ada'nın yaklaşık %30'dan fazlasını denetim altına almış 15 Ağustos'ta da harekâtı sonlandırmıştır. Barış Harekâtı sonucunda Adanın kuzeyinde birleşen Türkler, 13 Şubat 1975'de Kıbrıs Türk Federe Devleti'ni kurmuşlardır. BM aracılığıyla en önemli ve kalıcı anlaşma, Denktaş ve Klerides arasında 2 Ağustos 1975'te imzalanan Türk-Rumların mübadelesi anlaşmasıdır. Bunun sonucunda Kıbrıs'taki fiili durum resmileşmiştir[683].

Türkiye'de 1980'de darbe geçekleşince siyaseten tıkanıklık yaşandı. Ancak 3 yıl sonra yapılan seçimlerde Turgut Özal iktidara gelmiştir. Diğer taraftan 1975'te kurulan Kıbrıs Türk Federe Devleti Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)'nin bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu bağımsızlığı sadece Türkiye tanımıştır. Tek taraflı bu bağımsızlı ilanına Kıbrıslı Rumlar ve Yunanistan karşı çıkmıştır. Bu girişimlerin ardından BM Güvenlik Konseyi, KKTC'nin tek taraflı ilanını, hukuken geçersiz olduğunu belirtmiştir[684].

1985 yılına gelindiğinde BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar'ın girişimleriyle, Rauf Denktaş ve Spiros Kipriyanu görüşmüşlerdir. Görüşmede "Ön Anlaşma Taslağı" Türk tarafı kabul ederken, Rumlar taslağı reddetmiştir. 1988'de BM tekrar girişimlerde bulunmuş ve iki taraf görüşmeyi kabul etmiş ancak bu görüşmelerden de sonuç çıkmamıştır[685] Sonuç olarak Kıbrıs meselesi günümüze kadar çözüme ulaşamamıştır.

---

[683]Bahadır Bumin Özarslan, *Uluslararası Hukuk Açısından Kıbrıs Sorunu ve Avrupa Birliği'nin Yaklaşımı*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 31; Ündücü, *a.g.t.* , s. 181.
[684]Özarslan, *a.g.e.* , s. 33.
[685]Şükrü Gürel, "Değişmekte Olan Dünyada Türk-Yunan İlişkileri ve Kıbrıs Sorunu", Derleyen: Sabahattin Şen, *Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye*, Bağlam Yayınları, İstanbul 1992, s. 154.

4.5. Soğuk Savaş Sonrası Türk Dış Politikasında Balkanlar

Soğuk Savaş Döneminde Türkiye ile Balkanlar ülkeleri arasındaki siyasi ilişki oldukça sınırlı kalmıştır. Sadece uluslararası konjonktürün izin verdiği sürece temaslar gerçekleşmiştir[686]. Kasım 1990'da Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansında Soğuk Savaşın sonlanması kararı alınmıştır. Bu karardan sonra Türkiye için yeni bir dönem başlamış ve yönünü Batıya çevirmiştir[687]. Oluşan bu dönemde Türkiye, yeni çevre ve psikoloji oluşturmak zorunda kalmıştır. Yugoslavya'nın dağılması ile başlayan Bosna-Hersek ve ardından Kosova'da yaşanan savaşlarla devam eden dönemde Türkiye için yeni güvenlik ortamının oluştuğunu belirtmektedir. Bu dönemde Türkiye'nin "stratejik bir konsepttin" olmadığı ileri sürülmüştür. Bu durum Hüseyin Bağcı'ya göre, yeni bir durum değildir[688]. Ahmet Davutoğlu ise bu dönemi, "stratejik teori yetersizliği" olarak tanımlamıştır. Bunun sebebi olarak da kuramcıları ile uygulayıcılar arasındaki iletişimin eksik olmasından kaynaklandığını düşünmektedir. Strateji yetersizliğin temelini aslında Türkiye'nin dış politikada sömürgeci bir anlayış belirlememesinden kaynaklanmaktadır[689].

Soğuk Savaş Sonrası uluslararası alanda yeni fırsatlar ve yeni rekabet ortamı doğmasına rağmen bu dönemde Türkiye'nin iç siyasetinde hiçbir partinin tek başına iktidar olamaması ve 1990'lı yıllar boyunca koalisyon hükümetlerinin olması art arda yapılan seçimler ve dolayısıyla değişen hükümetler dış politikanın istikrarlı bir politika izlenmesini engellemiştir[690].

---

[686]Caner Sancaktar, ''Türkiye'nin Balkanlar Politikası: 1990 sonrası Balkan Açılımı'', Derleyen: Hasret Çomak-Caner Sancaktar, *Türk Dış Politikasında Yeni Yönelimler*, BETA Yayınları, İstanbul 2013, s. 619.

[687]Şule Kut, "Türkiye'nin Soğuk Savaş Sonrası Dış Politikasının Ana Hatları", Derleyen: Gencer Özcan-Şule Kut, *En Uzun On Yıl*, Büke Yayınları, İstanbul 2000, s. 43.

[688]Hüseyin Bağcı, "Türk Dış Politikası: Genel Bir Bakış", Derleyen: İhsan Dağı, *Türk Dış Politikasında Gelenek ve Değişim*, Siyasal Kitabevi, Ankara 1998, s. 2.

[689]Ahmet Davutoğlu, "Türk Dış Politikasında Stratejik Teori Yetersizliği", *Yeni Türkiye Özel Sayısı II*, S. 23-24, Eylül-Aralık 1998, s. 1532; Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, s. 47.

[690]Ündücü, *a.g.t.* , s. 154.

4.5.1. Yugoslavya'nın Dağılmasında Türkiye'nin Tutumu

Soğuk Savaşın sonunda Balkanlarda da yeni bir siyasi yapılanma ortaya çıkmış ve milliyetçi hareketlerin tetiklemesiyle Yugoslavya bölünmüştür. Türkiye, Yugoslavya'nın bölünmesi fikrine başlangıçta karşı çıkmış ve ülkenin toprak bütünlüğünden yana tavır sergilemiştir[691]. Çünkü Türkiye Yugoslavya'nın siyasi yapısını oluşturan federe cumhuriyetleri ve onlarla yaşanan sorunları ülkenin iç problemi olarak görmüş ve barışçıl yollarla ülkenin toprak bütünlüğünün devam etmesi gerektiği fikri üzerinde durmuştur. Ancak 1990 yılının başında Türkiye ülke içindeki federe cumhuriyetlerin arasındaki gerginliklerin çatışma ortamına taşınması üzerine Yugoslavya'da yaşayan Müslüman ve Türk toplulukları destekleme yönünde politika belirlemiştir[692].

Tüm barışçıl girişimlere rağmen Yugoslavya parçalanmıştır. Parçalanma gerçekleştikten sonra artık uluslararası hukuk ön plana çıkmak zorunda kaldı. Türkiye, *Bağımsızlık* ve *Ayrılan ülkelerin toprak bütünlüğü* gibi ilkeleri dikkate alarak ilişkileri geliştirmiştir. Bu çerçevede Eylül 1991'de Slovenya tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan etmiş ve diğer ülkelerde Slovenya'yı takip ederek bağımsızlık ilanlarında bulunmuştur. Türkiye bu dört ülkeyi de aynı anda Şubat 1992'de tanımıştır. Ancak Sancak, Voyvodina ve Kosova gibi özerk bölgelerin bağımsızlık isteklerini ise desteklememiştir[693]. Ama bu durum değişmiş ve ilerleyen yıllarda Kosova'nın bağımsızlığını tanıyan ilk ülkelerden biri Türkiye olmuştur.

Türkiye için Yugoslavya'nın dağılması ekonomik bakımdan olumsuz etkilemiştir. Ancak bağımsızlıklarını yeni kazanan devletlerle ilişkileri geliştirerek demokratik yapıların oluşmasına ve liberal ekonomilerin benimsenmesinde yanı kısaca Batı'ya entegre olması için yeni devletlere yardımcı olmuştur. Fakat Türkiye ilişkileri geliştirirken Sırp-Yunan ilişkilerini güçlenmesi karşı coğrafyadaki Türk ve Müslüman toplulukları desteklermiştir. Bosna-Hersek, Arnavutluk, Makedonya, Kosova gibi ülkelerde nüfusunu arttırmıştır. Ancak Sırbistan ile de ilişkileri

[691]Uzgel, *Balkanlarla İlişkiler*, C. III, s. 490.
[692]Arıboğan-Ayman-Dedeoğlu, *a.g.e.* , s. 764.
[693]Baskın Oran, ''Türkiye'nin Balkan Ve Kafkas Politikası'', *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 50, S. 1, Ankara 1995, s. 272.

geliştirmek için çaba sarf etmiştir. Bu bakımdan Türkiye'nin Yugoslavya dağıldıktan sonra ortaya çıkan yeni devletlere karşı politikası barış ortamının daimi olması, toprak bütünlüklerini bozulmaması, dinsel ve etnik haklara karşı saygılı bir ortamın yaratmak olarak belirlemiştir[694].

4.5.2. Bosna-Hersek Savaşında Türkiye'nin Tutumu

Balkanlarda Yugoslavya'nın dağılmasıyla dağılmasıyla başlayan çatışma dönemi Bosna-Hersek'te devam etmiştir. Bosna-Hersek içerisinde dini, etnik ve ülkelerin toprak bütünlüğünün tehdit eder bir hal almıştır. Bosnalı Sırplar Bosnalı Müslümanlara karşı tutumları savaş boyutunu aşarak katliama dönüşmüştür. Bu duruma kayıtsız kalamayan Türkiye, Boşnakların katledilmesini engellemek adına uluslararası alan diplomasi gerçekleştirerek olayı BM ve NATO düzeyine taşımıştır. Uluslararası toplumu işbirliğine çağırmıştır. Ancak uluslararası toplum bu çağrıya geç yanıt vermiş ve güvenirliğini önemli ölçüde yitirmiştir[695].

Tüm girişimler sonucunda BM bir barış gücü oluşturarak Yugoslavya ve Bosna-Hersek'e askeri barış harekâtı gerçekleştirmiştir. Bu askeri harekâtla Türkiye Balkanlar'da ilk kez askeri bir operasyona katılmıştır. Birleşmiş Milletler Koruma Kuvveti (UNPROFOR) altında Şubat 1992-Mart 1995 arasında başta Yugoslavya olmak üzere genelde Bosna-Hersek'te görev yapmıştır. Türkiye, UNPROFOR'a, Ağustos 1993-Aralık 1995 arasında asker göndermiştir. Bosna-Hersek'teki çatışma ortamını sonlandırmak amacıyla oluşturulan bu birlik 14 Aralık 1995'te imzalanan Dayton Anlaşması ile görevini NATO askerlerine devretmiştir[696].

Türkiye'nin Bosna-Hersek savaşına dahil olmasının sebebi sadece orada yaşayan Müslümanlara yardım etmek değildir. Bunun yanında Türkiye'nin Avrupa kimliği olayıdır. Çünkü Bugün *Bosna-Hersek'te yaşayan Müslümanları Katolik ve*

---

[694] Kemal Karpat, *Türkiye ve Orta Asya*, Çeviren: Hakan Gür, İmge Kitabevi, Ankara 2003, s. 236.
[695]Kut, *Yugoslavya Bunalımı ve Türkiye'nin Bosna-Hersek ve Makedonya Politikası: 1990-1993,* s. 330.
[696]Koçer, *a.g.e.* , s. 307.

Ortodokslarla birlikte kabul etmeyen zihniyet, yarın Türkiye'yi Avrupa'ya hiç kabul etmez. Bir diğer sebep Türkiye statükocu olduğundan, kuvvet zoruyla sınırların değiştirilmesine karşıdır. Ve Türkiye, bir ülkedeki azınlıkların ayırıp, devlet kurup, sonra da akraba devletiyle birleşmesine karşıdır. Türkiye Balkanları Batı'ya açılmanın yolu olarak görmektedir. Çünkü Balkanlar hem kavşak noktası hem de barış içerisinde olan Balkanlarda söz sahibi olursa Türkiye Avrupalı sayılacaktır. Bu açıdan Balkanlarda Türkiye'ye karşı olsun veya olmasın ''*Yeşil Yılan*'', ''*Ortodoks Ekseni*'', gibi bloklaşmalardan zarar görecektir. Bu doğrultuda Balkanlar Türkiye için vazgeçilemeyecek kadar önemli yaşamsal bir çıkar alanıdır[697].

4.5.3. Kardak Krizi

Kardak Krizi, 25 Aralık 1995 günü Figen Akat adlı geminin, Kardak kayalıklarına oturmasıyla başlamaktadır. Geminin kayalıklara oturması üzerine Yunanistan geminin Yunanistan karasuları alanı içerisinde yer aldığını söyleyerek gemiye yardım etmek istemiştir. Ancak gemi kaptanı kayalıkların bulundukları noktanın Türk karasularında olduğunu söyleyerek, Yunan tarafından gelen yardımı reddeder. Bu durum üzerine Kardak kayalıklarının Türkiye mi yoksa Yunanistan'ın kıta sahanlığı içerisinde yer aldığı konusu iki ülke arasında gerilimli günlerin yaşanmasını başlatır[698].

Figen Akat isimli yük gemisi 26 Aralık 1995 günü Türk Dışişleri Bakanlığı ve Yunanistan Büyükelçiliğinin yürüttüğü görüşmeler sonucunda Güllük Limanına çıkarılmıştır. Ancak gerilim son bulmamıştır. İki ülkenin karşılıklı olarak birbirlerine nota vermiştir. Artık Kardak krizi resmileşmiş ve egemenlik konusu milli mesele halini almıştır. Olaylar diplomatik bir şekilde çözüme ulaştırılmaya çalışılırken bu durum iki ülkenin de medyasına yansımıştır. Bundan sonra konu iki ülke arasında ulusal dava olarak görülmeye başlanmıştır[699]. Bunun üzerine iki ülke üzerinde

---

[697]Oran, *Türkiye'nin Balkan Ve Kafkasya Politikası*, s. 271-273.
[698]Sönmezoğlu, *II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası*, s. 664.
[699]Aydın Şıhmantepe, ''Kardak Krizi Sürecinin Kriz Yönetim Prensipleri Açısından İncelenmesi'', *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, C. 9, S. 17, Nisan 2013, s. 137.

gerilim giderek artmıştır. Kardak kayalıklarının batısındaki Kalimnos Adası'nın Belediye Başkanın yönlendirmesiyle kayalıklara çıkan Yunanlılar Yunan bayrağı dikmiştir. Ancak bu bayrak Hürriyet Gazatesi muhabirlerince indirilmiş ve yerine Türk bayrağı dikilmiştir. Bu durumu gören Yunanistan ordusu kayalıklara doğru ilerlemiştir. 31 Aralık 1995 gecesi kayalıklarda Türk ve Yunan askerleri karşı karşıya gelmiştir[700]. Dönemin Başbakan'ı Tansu Çiller'in ''*O bayrak iner, o asker gider*'' açıklamasıyla kayalıkların Türk egemenlik sınırları içerisinde olduğunu belirtmiştir.[701] 30 Ocak'ı 31 Ocak'a bağlayan gecede Dönemin ABD Başkanı Clinton; Cumhurbaşkanı Demirel, Başbakan Çiller ve Yunanistan Başbakanı Simitis ile gerilimi düşürebilmek adına telefon görüşmeleri yapmıştır.[702] Türk SAT komandolarının Kardak Kayalıklarına çıkmasının ardından durum eşitlenmiştir. Ancak 6 saat sonra hem Türk askerleri hem de Yunan askerleri kayalıkları terk etmiştir. Bir bakıma ''*Tavuk Oyunu*'' gerçeklemiştir. Çünkü ABD iki ülke arasındaki savaş ihtimalini engelleyebilmek için "*İlk kurşunu atan karşısında ABD'yi bulur*" demeciyle ABD gerilimi düşürmek için elinden geleni yapmıştır[703]. Bunun üzerine iki ülke Kardak kayalıklarında askeri faaliyette bulunmamayı kabul ederek geri çekilmiştir. ABD'nin girişimleriyle gerilim sonlamıştır. Temelde Yunanistan amacı Lozan ve Paris antlaşmalarıyla Ege ve adaların oluşan fiili durumu kıta sahanlığının sınırı, karasuları mesafeleri gibi konuları kendi lehine çözmeye çalışmıştır.[704]

2008 krizinden batarak çıkan Yunanistan ve Orta Doğuda meydana gelen savaşlar ve son olarak Suriye'den Avrupa'ya yaşanan göçler Ege'deki sorunları önemli dondurmuştur. Fakat 2017 yılına gelindiğinde Kardak'ta yaşanan gelişmeler 1996 Kardak Krizinin hala unutulmadığını ve Yunanistan ile sorunların yeniden yaşanması ihtimalini göstermiştir[705].

---

[700]Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler," *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşında Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, C. II, Derleyen: Baskın Oran, İletişim Yayınları İstanbul 2010, s. 464-465.
[701] ''Tansu Çiller: Türkiye hazır", *Milliyet Gazetesi*, 31.01.1996.
[702]Nur Batur, *Yürekten Gülerek Yürüdüm*, Doğan Kitapçılık, İstanbul 2004, s. 30.
[703]Şıhmantepe, *a.g.m.* , s. 90-107.
[704]Mete Kaan Kaynar-Gökhan Ak, ''Ege'de Temel Sorun: Unutulmayan Türk Adaları'', *International Journal of Academic Value Studies*, C. 3, S. 8, s. 88-103.
[705]Oğuz Çelikkol-Sibel Karabel, ''Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Denizden Kaynaklanan Uluslararası Sorunlar'', *Bilge Strateji*, C. 9, S. 16, Bahar 2017, s. 13-31.

4.5.4. Kosova Savaşında Türkiye'nin Tutumu

Kosova'da ortaya çıkan durum Türkiye için karmaşık bir durum olmuştur. Çünkü daha önce Balkanlarda Yugoslavya'nın dağılmasında, Bosna-Hersek savaşında ve Kardak Krizinde Türkiye'nin siyasi tutumu belli olup direkt olarak aktif bir politika geliştirmeye çalışmıştır. Ancak Kosova'da durum aynı olmamıştır. Bunun sebebi Kosova özerk yönetiminin merkezi yönetime karşı ayrılıkçı bir hareket olması ve etnik olarak bağlı olduğu diğer komşu ülkelerle birleşme isteği Türkiye için bazı sorunlara neden oldu. Kosova'da çatışmalar başlamadan öncede siyasi gerginlik bulunmaktaydı. Yapılan nüfus sayımına göre, Kosova'daki Türk sayısı 12.000, olarak sayılmasına rağmen gerçekteki sayı 30.000 civarındadır. Kosova'da yaşayan Türkler Arnavutların kendilerini asimile etmeye çalıştıklarını belirtmiştir. Ancak Kosova'da durum Mart 1998'de çatışma başlamış ve savaşa dönüşmüştür. Türkiye Kosovalı Arnavutları desteklemiştir. Arnavutları desteklemesinin nedeni Türkiye'nin Kosova'daki Arnavutları Müslüman olmasındandır. Bir diğer neden Yugoslavya'nın Kosova'daki çatışmalar sırasında ağır insan haklan ihlallerinde bulunmasıdır[706]. Tüm bunların yanı sıra Türkiye ABD ile ortak bir politika geliştirmiştir. NATO şemsiyesi altında askeri bir operasyon gerçekleştirerek Kosova'nın durumunun Balkanlar için endişe oluşturduğunu belirtmişlerdir[707].

Türkiye Kosova'da iki temel politika üzerinden hareket etmiştir. İlki Kosova'da yaşamakta olan Türk/Müslümanların temel haklarının korunmak için çalışmıştır. İkincisi ise, Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünün korunarak bu sorunun çözülmesi gerektiğini savunmuştur.[708] Bu yüzden Türkiye'nin Yugoslavya Federal Cumhuriyeti Sırbistan'a destek vermekten yana olmadığını belirtmiştir.[709]

NATO'nun 24 Mart 1999'da başlatmış olduğu hava operasyonuna Türkiye, İtalya bulunan 10 adet F-16 uçağıyla destek vermiştir. NATO'nun talebi üzerine Türkiye sekiz adet F-16 ve üç adet tanker çağının Bandırma ve İncirlik'ten katılacak

[706]Uzgel, *Balkanlar İlişkiler*, s. 508-513.
[707]Fuat Aksu, ''Kosova Krizinde Türkiye'nin Dış Politikası'', *Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 3, S. 1, Nisan 2010, s. 56-58.
[708]Kut, *Balkanlar'da Kimlik ve Egemenlik*, s. 79-90.
[709]Kenar, *a.g.e.* , s. 212-266.

şekilde NATO ordusuna tahsis etmiştir. Kosova Savaşının ardından oluşturulan KFOR Temmuz 1999'da katılmıştır. KFOR halen devam etmektedir ve çok uluslu güç olarak beş sektör olarak görev yapmaktadır. Prizren'de olan Türk Tabur Görev Kuvveti, Çok Uluslu Güney Görev Kuvveti sektöründe yer almaktadır[710]. Türkiye uluslararası güçlerin haricinde Kosova'daki Arnavutların bir araya gelerek oluşturdukları UÇK askerlerinin Türk Özel Kuvvetleri aracılığıyla eğitip ekonomik destek de olmuştur.[711] Böylece Türkiye Balkanlar'da Katolikleşme tehdidine karşı Balkanlarda Müslümanların rahat yaşayabilmesi için ''dindaş'' olarak isimlendirdiği Kosova ve diğer tüm Balkan milletlerini yörüngesinde tutmaya çalışmıştır[712].

Sonuç olarak Türkiye Kosova savaşının başında bölgeyi ayrılıkça hareket bakarak temkinli yaklaşmıştır. Ancak 1999 yılındaki çatışmaların ardından oluşturulan UNMİK sayesinde çatışma ortamı durdurulmuştur. Türkiye'de uluslararası toplumunda Kosova'nın bağımsızlığının ağır basması üzerine Kosova'nın bağımsızlığını tanımak zorunda kalmıştır. Türkiye Kosova'nın bağımsızlığını desteklerken diğer yandan da Sırbistan ili ilişkilerin kesilmemesi için çaba sarf etmiştir. 29 Kasım 2007 günü Sırbistan Cumhurbaşkanın ziyaretinde Kosova sorunun Sırbistan-Türkiye arasındaki ilişkileri olumsuz etkilemeyeceği konusunda hem fikir olmuştur. 17 Şubat 2008 tarihine gelindiğinde Kosova bağımsızlığını ilan etmiştir. Türkiye, Avrupa devletleri ve ABD ile birlikte Kosova'nın bağımsızlığını tanıyan ilk devletlerden biridir. Türkiye böylece başlangıçta karşı çıkmış olduğu bağımsızlığı tanıyarak Kosova'da yürütmüş olduğu siyasette keskin bir değişiklik göstermiştir[713].

---

[710]Gökhan Koçer, "Türkiye'nin Barışı Destekleme Harekâtlarına Katkısı", *Uluslararası İlişkiler*, C. 3, S. 11, Güz 2006, s. 47-70.
[711]Özlem, *a.g.m.* , s. 29-34.
[712]Kader Özlem, "Unutulan Balkan Türkleri", 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, 30 Temmuz 2011, *http://www.21yyte.org/tr/yazi6245-Unutulan_Balkan_Turkleri.html*, (1.2.2018)
[713] "Türkiye'de Kosova'yı Resmen Tanıdı", *http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=8258200&tarih=2008-02-18*; Erişim Tarihi: 1.2.2018

4.6. 21. Yüzyılda Türk Dış Politikası ve Balkanlar

21. yüzyılın başına gelindiğin uluslararası alan barış ve huzur ortamı beklentiler artmıştır. ABD'nin tek kutuplu sistemi ve küreselleşme olgusu ile Dünya global bir köy olup iletişim ve etkileşimin gelişmesi üzerine planlar yapılmaya başlanmıştır. Uluslararası alandaki bu gelişmeler devletlerin, dış politikada karar verme süreçlerini de doğrudan etkilemiştir. Demokratik yapıya uygun olarak dış politikalarını ona göre revize etmek zorunda kalmışlardır[714]. Ancak bu durum 11 Eylül saldırıları bu beklentiler son bulmuştur. Uluslararası ilişkilerin yeniden düzenlenmesine ve terör tanımlamasının değişmesine neden olmuştur.

Bu uluslararası ortamda Türkiye, 1994 ile 2001 yılları arasında yaşamış olduğu ekonomik sorunlardan dolayı IMF borçlanmıştır. Doğal olarak iç politika dış politikayı etkilemektedir. Türkiye 1990'lı yıllarda dış politikada Avrasya eksenli olarak sert bir dış politika benimsemiştir. Dış politikada bu değişimler olurken Balkanlar coğrafyasında Soğuk Savaş Sonrası Döneminden AKP'nin iktidara geldiği döneme kadar ''*Türkiye ile tarihsel ve kültürel bağları görece daha güçlü olan, Arnavutluk, Bosna ve Makedonya ile sınırlı kalmıştır*.'' [715]

Demokratik Sol Parti-Anavatan Partisi-Milliyetçi Hareket Partisi (DSP-ANAP-MHP) koalisyon hükümetiyle Türkiye, Balkanlarda kısıtlı olsa da açılım gerçekleştirmiştir. l990'lı yıllarda Türkiye Balkanlarda ''ağabey'' rolü üstlenmeye çalışmıştır. Ancak DSP-ANAP-MHP koalisyonu ile ''ortak tarihi paylaştığımız ülkeler'' söylemi vurgulamaya başlanmıştır. Şubat 2002'de AB, İslam Konferansı Örgütü Zirvesi sırasında Türkiye, Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya'nın küçük Balkan Zirvesi yapması Balkanlara sınırlıda olsa gelişmelerin başladığını göstermektedir[716].

---

[714]Ertan Efegil, ''Küreselleşen Dünyada, Devletlerin Daha Demokratik Dış Politika Karar Verme Sürecine İhtiyacı Vardır'', *http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/1168/kuresellesen_dunyada_devletlerin_daha_demokratik_dis_politika_karar_verme_surecine_ihtiyaci_vardir*, (21.12.2009), Erişim Tarihi: 1. 2. 2018.

[715]Gökhan Bacık-Balamir Çoşkun, ''Soğuk Savaş Sonrası Türk Dış Politikası 1991-2001'', *Osmanlı'dan İki binli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi*, Derleyen: Adem Çaylak-Mehmet Dikkaya-Cihat Göktepe-Hüsnü Kapu, Savaş Yayınevi, Ankara 2011, s. 634.

[716]Uzgel, *Balkanlar İlişkiler*, C. III, s. 693.

4.6.1. AKP'nin İktidara Gelişi ve Yeni Dış Politika Anlayışı

1990'lar boyunca Türkiye kısa süreli koalisyon hükümetleri kurulmuştur. Bir de buna 2000'lerin başında ekonomik krizlerde eklenince dış politikada etkin bir davranış sergilenmemiştir. Bu olumsuz ortam yeni arayışlar ve yeni yüzlerin aranmasına neden olmuştur. 28 Şubat süreci ile sistemin dışına atılan İslamcı düşünce Adalet ve Kalkınma Partisi(AKP)'ni kurmuştur. Yeni kurulan bir parti olmasına rağmen beklentileri üstüne çıkarak 3 Kasım 2002 seçimlerinde iktidar olmuştur. 2002'de yaşanan bu değişim dış politikayı da etkilemiştir[717].

AKP'nin iktidara gelmesiyle dış politikada keskin dönüşümler gerçeklemiştir. Dış politikanın merkezi toprak olmaktan çıkıp insana doğru evirilmiştir. Dış politikanın amacı, ülke sınırları içerisinde yaşamakta olan insanların şartlarını iyileştirme ekonomik, siyasal ve hukuki olarak şartlarını iyileştirmektir. AKP hükümeti AB'ye üyelik konusunda adım atabilmek için Kıbrıs ve Yunanistan'a politikasında değişime gitmiş ve uzun süredir çözülemeyen sorunlar için adım atmıştır. Sadece kronikleşmiş sorunlarda değil, ''*önemli olanın sınır sorunları olmadığı, sınırların ötesinde ve berisinde yaşayan insanların huzuru, barışı, refahı ve istikrarı olduğu*'' savulmuştur. Buna ek olarak dış politika da askeri araçlar ile sert dış politika anlayışı yerine diplomasiye önem vererek ikili ilişkileri geliştirmeye çalışan yumuşak politika sorunları çözüm yöntemi olarak belirlenmiştir[718].

AKP dış politikasının ana hatlarının belirleyicisi olan ve 2009-2014 arası Dışişleri bakanlığı yapan Ahmet Davutoğlu'nun Balkanlarda 2008'de Kosova'nın bağımsızlık ilanı ve devamında 2009 yılında Bosna-Hersek'teki siyasal tıkanıklıkta Türkiye araya girmeye çalışmıştır. Davutoğlu Türkiye'nin Balkanlara yönelik politikası *herkes için güvenlik, bölgesel sahiplenme, yüksek düzeyli siyasi diyalog* ve *ekonomik bağımlılık* olarak belirlemiştir[719]. Uygulanmış olan dış politika ''*Türkiye'nin kendine olan güveni artmış, Ankara son on yılda yumuşak politika*

[717]Ramazan Gözen, *İmparatorluktan Küresel Aktörlüğe Türkiye'nin Dış Politikası*, Palme Yayıncılık, Ankara 2009, s. 111.
[718]Ramazan Gözen, ''Türk Dış Politikasında Değişim Var mı?'', *Türkiye'nin Değişen Dış Politikası* Derleyen: Cüneyt Yenigün-Ertan Efegil, Nobel Yayınları. Ankara 2010, s. 113.
[719]Uzgel, *Balkanlar İlişkiler*, C. III, s. 690-694.

enstrümanları kullanmaya başlamıştır''[720]. Bu ilkeleri gerçekleştirebilmek adına Yunus Emre Merkezleri, TİKA ve Yurt Dış Türkler ve Akraba Toplulukları (YTB) gibi kurumlarla Balkanlarda toplumsal düzeyde etkileşim sağlanmıştır.

4.6.2. Komşularla Sıfır Sorun Yaklaşımı

AKP iktidara gelmeden önce 2001 yılında yazdığı Stratejik Derinlik isimli kitabı ile bir ülkenin dış politikada diğer ülkelerle ilişkilerinin nasıl olması gerektiğini güç faktörünü nasıl kullanması gerektiğini belirlemiştir. Davutoğlu dış politikada beşeri unsurları ve kültür gibi sabit verilerin yanında ekonomi, teknoloji ve askeri kapasitenin potansiyel verileri etkilediğini bu faktörlere dikkat edilerek oluşturulan stratejik zihniyet, stratejik planlama ve siyasi gücün birleşmesi ile etkin ve verimli bir dış politika gerçekleşebileceğini savunmuştur[721.]

Ahmet Davutoğlu ile Türk dış politikasında dönüşüm yaşanmıştır. Buna göre, "Yeni Osmanlıcılık" ve "Yumuşak Güç" gibi kavramları dış politikanın merkezine koymuştur. Fakat ''Yeni Osmanlıcılık'' kavramı ilk kez 1990'larda Turgut Özal döneminde ortaya çıkmıştır. Ancak bu anlayış Özal'ın ölümüyle bu anlayış sonlanmıştır. Özal sonrası dönemler Türkiye dış politikasını düşmanlık ve ülke sınırlarını korumak üzerine kurmuştur. Bu yüzden tarihsel mirasın temsilcisi olan Yeni Osmanlıcılık etkin bir şekilde kullanamamıştır[722].

Ahmet Davutoğlu Türkiye'nin dış politikada oluşturmuş olduğu yeni stratejik konseptini iki temel unsur üzerine oluşturmuştur. Bunların ilki ''Komşularla Sıfır Sorun'' ve ''Ekonomik ilişkilerde Maksimum Entegrasyon'' üzerine kurmuştur. Bu iki temel unsun yanı sıra Türk dış politikasını etkileyen diğer faktörler şunlardır: *Dünyanın her bölgesine ilgi (aktif dış politika), komşularla kesintisiz siyasi diyalog*

[720]Birgül Demirtaş Coşkun, ''Turkey And the Balkans: Overcoming Prejudices, Building Bridges And Constructing a Common Future'', *PERCEPTIONS*, V. XVIII, N. 2, Yaz 2013, s. 172.
[721]Gürkan Zengin, *Hoca: Türk Dış Politikasında Davutoğlu Etkisi*, İnkılap Yayınları, İstanbul 2010, s. 78.
[722]İlhan Uzgel, ''Dış Politikada AKP: Stratejik Konumdan Stratejik Modele'', Derleyenler: Bülent Duru, İlhan Uzgel, *AKP Kitabı Bir Dönüşümün Bilançosu*, Phoenix Yayınevi, Ankara 2010, s. 357.

(komşularla sıfır sorun), Türkiye ve bölgesinde herkes için güvenlik, Ekonomik entegrasyon, kültürel etkileşim, karşılıklı hoşgörü ve saygıdır[723].

Davutoğlu'nun geliştirmiş olduğu bu dış politika konsepti AKP iktidarda olduğu dönem boyunca komşularla olan ilişkisi önemli benzerlikler göstermektedir. Davutoğlu'nun geliştirdiği pro-aktif dış politika sayesinde ''Komşularla Sıfır Sorun'' politikası temellendirilerek komşu ülkeler ve yakın coğrafyalarla ilişkiler geliştirilmeye çalışmıştır. Bu anlayış 1999 yılında kurulan koalisyon hükümeti döneminde Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in "*Komşuluk Forumu*" ile başlamıştır. Bunu da hem kültürel olarak hem de ticari olarak uygulamaya çalışmıştır. AKP öncesi ''Yurtta Sulh Cihanda Sulh'' statükocu bir politika olarak uygulanırken bu yüzden Türkiye komşuları veya yakın coğrafyasında olanlar ilgili olarak çekimser tavır tutunuyor sadece zarar görmesi durumunda sorunlara müdahil oluyordu.[724] ''Komşularla Sıfır Sorun'' politikası ile Atatürk dönemi dış politikanın temel düsturu olan ''Yurtta Sulh, Cihanda Sulh'' ile benzerlik göstermektedir. Bu benzerlikler ülkenin bu dönemlerde siyasal ve ekonomik olarak dönüşümde olmasıdır. İki hükümette yeni bir devlet-toplum sözleşmesi hedeflemiştir. Sonuç olarak iki döneminde dış politika anlayışlarını uluslararası sistem belirlememekte daha çok iç siyaset yön vermektedir[725].

[723]Adem Türk-Kemal Gökçay, "Eksen Kayması Tartışmaları Işığında Türk Dış Politikası", *Glopol Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 8, Mart 2010, s. 7.
[724]İdris Bal, ''Türk Dış Politikasında Süreklilik Ve Değişim'', *Türkiye'nin Değişen Dış Politikası*, Derleyen: Cüneyt Yenigün-Ertan Efegil, Nobel Yayınları, Ankara 2010, s. 49.
[725]Tarık Oğuzlu, ''Komşularla Sıfır Sorun Politikası: Kavramsal Bir Analiz'', *Ortadoğu Analiz*, C. 4, S. 42, Haziran 2012, s. 7-10.

Tablo 9: Alternatif Perspektiflerin Karşılaştırılması

	Turgut Özal	İsmail Cem	Ahmet Davutoğlu
Tarih ve Kültürün Önemi	Nispeten Önemli	Önemli	Çok Önemli
Batı ile uyuşabilirlik	Çok Önemli	Çok Önemli	Önemli
Medeniyet görünüşü	Medeniyetler Arası Köprü	Çoklu Medeniyetler Kimliği	İslami Medeniyet Kimliği
Bölgesel çatışmalara ilgi	Önemli	Önemli	Çok Önemli

Kaynak: Meliha Benli Altunışık, "Worldviews And Turkish Foreign Policy In The Middle East", *New Perspectves on Turkey*, No. 40, 2009, s. 193.

Tablo 9'a göre, 1990'lı yıllardan AKP dönemi dış politika değişimi açıkça görülmektedir. AKP ile çok boyutlu ilişkiler geliştirilmeye çalışılmış ve komşu devletlerle ilişki geliştirmeye çalışılmıştır. Batı ile ilişkiler nispeten önemlidir. Dış politika daha çok İslami kimlik üzerinden oluşturulmaya başlanmıştır.

Davutoğlu'na göre, Komşu devletler kurulan iyi ilişkilerin yanı sıra sınır komşusu olmadığı ülkeler ve coğrafyalarla ittifaklar kurulursa ve bu ittifaklar etkin bir biçimde hayata geçirilirse o zaman bu politika değerli olacaktır. Bu anlayışa göre, Türkiye'nin Bosna-Hersek ve Arnavutluk'la oluşturulan ittifak tarzı ilişkilerin Bulgaristan ile Yunanistan'ın bu ittifaka karşı ittifak oluşturmaması gerektiğini savunmaktadır. Ülkelerin dış politikada toprak bütünlüğünü ön planda tutmasına rağmen dış politikada sorunların kronikleşmemesi için çaba gösterilmesi gerektiğini ve kronikleşen sorunları ise ülkeler arası ilişkileri bürokrasinin ağır yapısından kurtararak ilişkileri ekonomik ve kültürel unsurları ön planda tutacak şekilde ilişkileri geliştirmeyi savunmaktadır[726].

[726]Davutoğlu, *a.g.e.* , s. 145.

4.6.3. Yumuşak Güç Kavramı

Siyaset Bilimci Nye göre, güç kavramının yapısı değişmiştir. Daha önce sert güçle, askeri ve ekonomik yaptırımların yerini yumuşak güç olarak tanımlanan toplumların kabul edile birliği üzerine geliştirebilecek olan stratejilerin geçerli olduğunu ileri sürmüştür. Ona göre yumuşak güç, hedef topluluğun şekillendirerek kendi istediği değerleri kabul etmesini sağlayan ikna etme biçimi olarak tanımlamıştır. Çekim gücü kavramı yumuşak gücün temelini oluşturmaktadır. Yumuşak gücün unsurları olarak, o ülkenin kültürü, dini, demokratik değerleri, dış yardımları, ekonomik kalkınmışlığı, sivil toplum kuruluşları, uluslararası örgütlerdeki üyeliği, siyasi duruşu olarak sıralanabilir[727]. Bu unsurları kullanarak dış politikada yumuşak güç stratejileri gerçekleştirilmektedir. Buna göre küresel ve yerel değerler dikkate alarak bunları diğer toplumlara yaymak, bunu da yaymak için tanınmış kişiler kullanarak iletilmek istenen mesajları çekici bir söylem ile diğer toplumlara aktarmaktadır[728].

[727]Joseph Nye, *Soft Power: The Means To Success In The World Politics*, Publıc Affairs Press, New York 2004, s. 107-109.
[728]Tuba Çavuş, ‘‘Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı Ve Türkiye’nin Yumuşak Güç Kullanımı’’, *Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 2, S. 2, Kahramanmaraş 2012, s. 26.

Tablo 10: Gücün Değişen Doğası

	Davranışlar	Temel Araçlar	Hükümet Politikaları
Askeri Güç	Zorlama, Caydırma, Koruma	Tehdit Kuvvet	Zorlayıcı Diplomasi, Savaş İttifak
Ekonomik Güç	Zorlama Teşvik	Para Verme Yatırım	Yardım Rüşvet
Yumuşak Güç	Hayranlık, Uyandırma, Gündem Yaratma	Değerler Kültür Politikaları Kurumlar	Kamu Diplomasisi İki Taraflı ve Çok Taraflı Diplomasi

Kaynak: Joseph Nye, *Yumuşak Güç: Dünya Siyasetinde Başarının Yolu,* Çeviren: Rayhan İnan Aydın, Elips Kitap, Ankara 2005, s. 37.

Tablo 10'a göre, gücün işlevi değişmiş olup güç tek boyutlu bir kavram olmaktan çıkıp karmaşık çok değişkenli bir hal almıştır. Çünkü yumuşak gücü etkileyen birçok aktör bulunmaktadır. Yumuşak güç ülkelerin hem ekonomik hem de askeri olarak harcamalarını azaltmaya hem de etki alanını genişletmek isteyen ülkelere yeni stratejiler geliştirmede yol gösterici olmuştur.

Türkiye yumuşak gücü *adil, akıllı* ve *inandırıcılık* unsurlarını dikkate alarak diğer ülkeleri "*ikna*" edebilmek için kullanmaktadır.[729] Türkiye'nin yumuşak gücünün temelinde kültürel faaliyetler bulunmaktadır. Bunun yanı sıra dış politikada barışçıl çözümler üretmek ve pro-aktif bir politika izlemek yumuşak güce örnek olarak gösterilebilir. Bu bağlamda Türkiye'nin yumuşak güç stratejisi komşu coğrafyalarda ortaya çıkan sorunlarda düzen kurucu olarak rol üstlenmektir[730].

[729]Murat Yeşiltaş-Ali Balcı, ''AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası Sözlüğü: Kavramsal Bir Harita'', *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, Kış 2011, S. 2, s. 14.
[730]Muharrem Hilmi Özev, ''İKT Üyesi Ülkeler ve Kamu Diplomasisi'', *http://www.kamudiplomasisi.org/index.php?option=com_content&view=article&id=106:kt-ueyes-uelkeler-ve-kamu-dplomass&cat*

Yumuşak gücün kamu diplomasisi ve kültür diplomasisi ile ilişkisine bakacak olursak, Nye kültür unsurunu yumuşak gücün merkezine koymuştur. Bununla kalmamış yumuşak gücü kültürel güç olarak kabul etmiştir. Yumuşak gücün işleyişini cezbetmek kavramına dayandırmıştır. Yumuşak gücü uygulamış olduğu politikalar ile kamu diplomasisi ve kültür diplomasisi ile direkt olarak ilişkili olup iç içe geçmiş kavramlardır. Yumuşak gücün uygulamış olduğu politikalar sonucu kamu diplomasisi ve kültür diplomasisi ortaya çıkmıştır. Devletler yumuşak güç politikalarını gerçekleştirebilmek adına kültür enstitüleri açmaktadırlar. 2000'li yıllara gelindiğinde Türkiye'de yumuşak güç kavramını benimseyerek enstitüleri açarak kamu diplomasisini, dış yardımlar, Türk diasporası, din diplomasi ve kültür diplomasisi ile çeşitlendirerek çok yönlü bir dış politika uygulamaya başlamıştır[731].

4.6.4. Kültür Diplomasisi

Kültür diplomasisi, bir ülkenin diğer ülkeler ile ilişkilerinin kültür, sanat ve eğitim aracılığıyla geliştirilmesini amaçlayan diplomasi çeşididir.[732] Kısaca böyle tanımlanmasın rağmen kültü diplomasisini tanımlamak oldukça zordur. Ancak en yaygın olarak kabul edilen tanımlama Milton Cumming'in tanımıdır. Ona göre kültür diplomasisi, ''*Devletler ve onların halkları arasında fikirlerin, bilgi, sanat ve diğer kültürel öğelerin değişimiyle karşılıklı anlayışı besler*'' olarak kabul etmektedir.[733] Özetle kültürel diplomasi tüm beşeri unsurların değiş tokuşu olarak kabul edilmektedir. *Kültür diplomasisinin en temel unsuru dildir*. Bir kültürü en iyi tanıyabilmenin yolu dilini öğrenmektir. Çünkü tüm diller aslında o dili kullanan insanların ortak dünya görüşünü yansıtmaktadır. Böylece toplumun ve kültürün

---

id=44&Itemid=73, (20.03.2012); Tarık Oğuzlu, "Soft Power in Turkish Foreign Policy", *A Quarterly of the Foreign Policy Institute*, Vol. XXXVII, No. 1-2, Mayıs 2011, s. 6-25.

[731]Muharrem Ekşi, ''AK Parti Döneminde Türkiye'nin Balkanlarda Kamu-Kültürel Diplomasi Aracılığıyla Toplumsal-Kültürel Etkinliğini Artırma Politikası'', *I. Uluslararası Sosyal Bilimler Araştırmaları Kongresi Bildiriler Kitabı*, edit. Hasan Kara, Pamukkale Üniversitesi Yayınları, Denizli 2015, s. 719.

[732]Bill Ivey, *Cultural Diplomacy and The National Interest: In Search of a 21st Century Perspective*, Arts Industries Policy Forum, The Curb Center at Vanderbilt University, Washington D. C. 2008, s. 1.

[733]Muharrem Ekşi, *Kamu Diplomasisi ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, Siyasal Kitapevi, Ankara 2014, s. 130.

okunması sağlanacaktır. Sonuç olarak kültür diplomasisi toplumlara birbirlerini tanımak için sundukları bir iletişim ve yakınlaşma tarzıdır[734].

Kültür diplomasinin kullanılmasında direkt olarak birey veya toplum rol üstlenmektedir. Çünkü kültürü *üreten*, *taşıyan* ve *yaşatan* bireydir. Kültür diplomasisinde devletin üstlendiği rol yönlendirme ile sınırlı kalmıştır. Devletin kültür diplomasisinde üstlendiği tek ve en temel görev vatandaşlarının devlete olan aidiyeti ve onur duyabileceği bir kimliktir[735]. Kültür diplomasisinin amacı *kalıcı düşmanlıkları sonlandırıp yerine kalıcı dostluklar inşa etmektir*.[736]

Kültür diplomasisi, kamu diplomasisinin kültür-sanat faaliyetleri kapsamında yer almasına ve dalı gibi gözükmesine rağmen kamu diplomasisiyle iç içe geçmiş bir yapıdır. Çünkü kamu diplomasisinin altında yer alan kültür-sanat faaliyetleri açık bir şekilde kültürü içermektedir. Ancak bu durumdan farklı olarak diplomaside, kültürel diplomasi olarak bir dalın oluşturulmasıdır. Buna rağmen Literatürde genellikle kültür diplomasisi, kamu diplomasisinin alt dalı kabul edilmektedir. Bu kavram karışıklığı devletlere hem geniş etki alanını sağlarken hem de nüfuzlarını derinleştirmede yardımcı olmaktadır. Bunun sayesinde devletler de kültürel iletişim ve etkileşim faaliyetleri gerçekleştirmektedirler[737].

Kültür diplomasisi gerçekleştirilirken kullanılan tüm kültürel değerler bir ülkenin yumuşak gücüdür. Uluslararası ilişkilerde hedeflere ulaşabilmek için karşı tarafı etkileme gücü belirleyici unsurdur. Buna göre, yumuşak güç ve bir aracı olan

---

[734]Milton Cummings, *Cultural Diplomacy and the United States Government: a Survey*, Center for Arts and Culture, 2003, s. 1; Sofia Kitsou, "The Power of Culture in Diplomacy: The Case of U.S. Cultural Diplomacy in France and Germany", *Exchange: The Journal of Public Diplomacy*, V. 2, 2011, s. 21-39.

[735]Fırat Purtaş, ''Türk Dış Politikasının Yükselen Değeri: Kültürel Diplomasi'', *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, C. 7, S. 13, Kış 2013, s. 5.

[736]Zülfikar Bayraktar, Türkiye'nin Balkanlardaki Yumuşak Gücü, *Karadeniz Araştırmaları*, C. 35, S. 35, 2012, s. 184.

[737]Ekşi, *AK Parti Döneminde Türkiye'nin Balkanlarda Kamu-Kültürel Diplomasi Aracılığıyla Toplumsal-Kültürel Etkinliğini Artırma Politikası*, s. 718.

kültür diplomasisi ülkelerin dış politikalarında önemli bir faktör olduğu görülmektedir[738].

Türkiye'nin kültür diplomasisi faaliyetlerine bakacak olursak; Dışişleri Bakanlığı ile Yunus Emre Enstitüsü'nün Yurtdışı Faaliyetleri Konusunda Çerçeve Antlaşması olarak geçen protokol metnine göre, ''*T.C. Dışişleri Bakanlığı anayasal haklarına dayanarak dış ülkelerdeki kültür politikalarının uygulanmasında Yunus Emre Vakfını kültürel etkinlikler düzenlemek ya da kültürel etkinliklere destek olmak, desteklemeyi taahhüt etmektedir.*'' açıklamaları ile Türkiye'nin kültür diplomasisi faaliyetleri konusunda Yunus Emre Enstitüsünün yetkilendirildiği açıkça görülmektedir. Yunus Emre Enstitüsü ve faaliyetlerine ilerleyen başlıkta detaylı olarak değinilecektir[739].

4.6.5. Dini Diplomasi

Din, kültürü oluşturan unsurlardan biridir. Dini diplomaside Kültür diplomasisinin bir uzantısıdır. Seib, dini diplomasiyi dış politikanın etkin bir parçası olarak kabul etmiştir. Dini diplomasi dış politikanın işleyişi bakımından kamu diplomasisinin bir aracı olarak kabul edilmektedir. Dini diplomasi, klasik diplomasinin çözemediği kimliğe dayalı sorunları çözmede etkin faktördür. Dini diplomasi faaliyetlerini yürütmesinin temel amacı siyasetin doğası gereği çatışma ortamının bulunmasına rağmen dini diplomaside din karşıtlığı üzerine bir politika üretilmemiştir. Din karşıtlığı olgusuna titizlikle yaklaşmıştır[740].

Kamu diplomasisi dini diplomasiyi araç olarak değil, onun aracılığıyla dini topluluklarla iletişim ve ilişki kurarak bunları faaliyete geçirmelidir. Kamu diplomasisi içerisinde yer alan dini diplomasi ile amaçlanan dini faaliyetler yürüten

---

[738]Süleyman Çağrı Güzel, ''Dış Yardımlarda Destekleyici Bir Unsur Olarak Kültürel Diplomasi Ve Yunus Emre Enstitüsü Örneği'', *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 30, S. 2, Erzurum 2016, s. 348.

[739]Ekşi, *Kamu Diplomasisi ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, s. 131.

[740]''Stratejik Vizyon Belgesi İnanç Diplomasisi Sektörel Diplomasi İnşası'', TASAM Yayınları, s. 1-4. *http://www.tasam.org/Files/Etkinlik/File/VizyonBelgesi/SGPK_INAD_InancVizyon_TR_pdf_52e13ffa-64bc-4ba6-aefb-8d84fb09c961.pdf*

gruplar arasında önyargıları kırmak ve bu gruplar arasında hoşgörü ve iletişimi sağlayacak faaliyetler gerçekleştirmektir. Bu bağlamda Türkiye'nin dini diplomasi aracılığı ile Avrupa yaygınlaşan ve Balkanlara da sıçramasından tedirgin olunan İslamafobi düşüncesini engellemek için kullanmaktadır. Bir diğer dini diplomasi faaliyeti olarak ''Medeniyetler İttifakı Girişimi'' kabul edilmektedir. Türkiye ve İspanya'nın girişimiyle oluşturulan bu topluluk 2001 yılında gerçekleştirilen terör saldırılarının ardından ABD'nin ''İslami Terör'' olarak tanımlaması medeniyetlerin çatışmasına yol açmıştır. Bu durumu aşabilmek ve dinler ve kültürler arası çatışmaları engelleyebilmek adına Medeniyetler İttifakı Girişimi hayata geçirilmiştir. Bu durum iki ülke arasında sınırlı kalmamış ve küresel bir hal alarak yaklaşık 130 ülke tarafından imzalanan Dostluk Anlaşması niteliğinde olmuştur. Bu düşünce İslam/Hristiyan ve Doğu/Batı'nın tarihten gelen önyargı, ötekileştirme ortamını barıştırarak çözüme ulaşmayı ana hedef olarak belirlemiştir[741].

4.6.6. Kamu Diplomasisi

Cull diplomasiyi, "*uluslararası ortamı yönetmek için savaşa ramak kala uluslararası bir aktör tarafından konuşlandırılan mekanizmalar*" olduğunu tanımlamaktadır.[742] Günümüz uluslararası ilişkileri devlet tekelinden çıkmaya başlamıştır. Bu yüzden devletin resmi organlarının yanı sıra medya, kültürel kuruluşlar, bölgesel ve mahalli birimler ve sivil toplum kuruluşları ile direk olarak ilişki kurmaya zorlamaktadır[743]. Kamu diplomasisi, "*bir devletin, her alandaki ulusal çıkarlarını uluslararası arenada ileri götürmek amacıyla, yabancı ülkelerin kamuoyları nezdinde yürüttüğü faaliyetler bütünü*" kapsamaktadır[744]. Kısacası kamu diplomasisi uluslararası sisteme üye olan bir aktörün, uluslararası sistemi kendi

[741]Ekşi, *Kamu Diplomasisi ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, s. 134-136, 172-177.
[742]Nicholas Cull, *Public Diplomacy: Lessons From The Pas*t, Figueroa Press, Los Angeles 2009, s. 12.
[743]Vedat Demir, ''Değişen Uluslararası İlişkiler Çerçevesinde Kamu Diplomasisi ve Halkla İlişkilerin Müşterek Kavramları'', *http://kamudiplomasisi.org/demo/images/stories/makale001.pdf*, (Erişim Tarihi: 7.02.2018), s. 14-20.
[744]Ünal Ünsal, "Kamu Diplomasisi", Derleyen: Baskın Oran, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, C. III, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, s. 237.

çıkarları doğrultusunda yönetebilmek adına sisteme üye olan diğer ülkede kamuoyu aracılığıyla gerçekleştirdiği girişimdir.

Kamu diplomasisi, 1960'lı yılların başında ABD'de ortaya atılmıştır. Bunun sebebi de Soğuk Savaş Döneminde propaganda kavramının olumsuz bir anlam yüklenmesinden dolayı Kamu diplomasisi kavramı propagandanın yerine kullanılmaya başlanmıştır. Ancak Kamu diplomasisi net ve doğru olması bakımından propagandada farklılık göstermektedir. Kamu diplomasisi amaç olarak diğer ülkelerin ihtiyaçları doğrultusunda, kültürlerini ve insanlarını anlamak, ülke imajında var olan veya oluşabilecek yanlış algılamaları düzeltmek olarak belirlemiştir.[745]

Kamu diplomasisi kavramı yeni olmamasına rağmen kısa sürede uluslararası toplum tarafından geçerliliği kabul görmüştür. Kamu diplomasisinin temelini yumuşak güç oluşturmaktadır. Buna göre kamu diplomasisi, *devletten-devlete olan uluslararası ilişki boyutunu, devletten-halka, halktan-halka* taşımıştır. Buna göre, toplumlar arası bilgi paylaşımı, müzakere ve işbirliği ortamı yaratılarak bu ilişkilerin devam etmesini sağlamak gibi tüm faaliyetleri kapsamaktadır[746].

Türk Dış Politikasında AKP döneminde yumuşak güç etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Türkiye'nin ekonomik ve siyasi olarak ilerlemesi yumuşak gücü kullanmasında yardımcı olmuştur. Türkiye'nin uluslararası alanda yumuşak güç aktörü olarak ortaya çıktığı dönemde aynı zaman kamu diplomasisini de etkin kullanmaya başlamıştır[747]. Oluşan yeni dönemde dış politikada dış yardımlar, ekonomik bağımlılık oluşturma faaliyetleri ve kültürel diplomasi ile Türk dış politikasında kamu diplomasisi aktif bir şekilde kullanılmıştır.[748] Türk dış politikasında kamu diplomasisi kurumsal olarak Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü tarafından yönetilmektedir. 30 Ocak 2010 yılında yayımlanan 2010/3 sayılı

---

[745]Ece İnan, "Kamu diplomasisi ve Halkla İlişkiler Ekseni", Derleyen: Abdullah Özkan-Tuğçe Ersoy Öztürk, *Kamu Diplomasisi*, TASAM Yayınları, İstanbul 2012, s. 65.

[746]Gonca Yıldırım, ''Türkiye Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü'nün Faaliyetlerinin Kültürel Diplomasi Bağlamında İncelemesi, *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, ISSN: 2146-3212, Trabzon 2015, s. 1-9.

[747]Necati Anaz-Cüneyt Özşahin, ''Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü: Türk Dış Politikasında Kamu Diplomasisinin Rolü Ve İşlevi'', Derleyen: Mehmet Şahin- Senem Çelenk, *Türk Dış Politikası Ve Kamu Diplomasisi*, Nobel Yayınevi, Ankara 2015, s. 505.

[748]Hakan Fidan, ''A Work In Progress: The New Turkish Foreign Policy'', *Middle East Policy*, C. 20, N. 1, 2013, s. 91-96.

Başbakanlık genelgesi ile kurulmuştur. Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü bilginin öneminin artmasıyla kamu diplomasisini aktif bir şekilde kullanmayı hedefleyen kamu kurumdur. Ayrıca Türkiye hakkında uluslararası alanda alı ve bilginin yönlendirilmesine ve arttırılmasını hedeflemektedir[749].

Kamu diplomasisinin etki alanı olarak siyasi/askeri, ekonomik ve sosyal/kültürel olarak üçe ayrılmaktadır. Etkilediği yön olarak ise, reaktif, proaktif ve ilişki geliştirici olarak üç zaman dilimine ayrılmaktadır. Gündelik iletişim(saatler ve günler),stratejik iletişim (haftalar ve aylar) ve ilişki geliştirme (yıllar) olarak üç temel varsayım bulunmaktadır. Bunlar ile uzun vadede kalıcı ve etkin ilişkiler geliştirmeyi amaçlamaktadır[750]. Başarılı bir kamu diplomasisi stratejisi farklı alanlarda çeşitli araçlar kullanması gerekmektedir. Bunlar, kültürel diplomasi, yurttaş diplomasisi, inanç-dini diplomasisi, sağlık diplomasisi, spor diplomasisi, lobicilik gibi faaliyetler olarak sınıflandırılabilir olup bunları gazete, radyo televizyon, sinema ve uluslararası etkinlikler aracılığıyla uygulamaktadır. Türkiye kamu diplomasisi faaliyetlerini Dışişleri Bakanlığının dışında TİKA, YTB, Türk Hava Yolları, Anadolu Ajansı, TRT, Yunus Emre Enstitüsü, Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü aracılığıyla yürütmektedir.

Kamu diplomasisinin başarılı olması için söylem ve uygulama arasındaki dengenin tutturulması gerekmektedir. Buna göre, Türkiye'nin kamu diplomasisi İbrahim Kalın tarafından şöyle tanımlanmaktadır:

> ''*Türk kamu Diplomasisi, Türkiye'nin yeni hikayesinin etkin ve kapsamlı olarak bir şekilde dünya kamuoyunda anlatılması faaliyetidir. Bu faaliyetlerin içeriğini belirleyen, Türkiye'nin tarihinden ve coğrafyasından miras kalan birikimidir. Türk dış politikasının derinlik kazanması, bu birikimi stratejik bir değer haline getirmesiyle doğrudan orantılıdır. Adalet, paylaşım, meşruiyet, temsilde eşitlik, şeffaflık, hesap verilebilirlik, farklılıklara saygı, erdemli toplum, din ve vicdan hürriyeti, insan onurunun korunması, temel hak ve özgürlüklerin anayasal güvence altına alınması, Türkiye'nin yeni*

[749]Anaz-Özşahin, *a.g.e.* , 504-509.
[750]Nye, *a.g.e.* s. 107-109.

toplumsal hayal gücünün kurucu unsurlarıdır. Bu unsurlar Türkiye'yi hem doğudan hem de batıda bir cazibe merkezi haline getirmektedir''[751].

Kavramsal çerçevenin ardından Türkiye'nin Balkanlarda kamu diplomasisi faaliyetlerini TİKA, YTB ve Yunus Emre Enstitüleri gibi kurumlar aracılığı ile yürütmektedir. Bu kurumlar sayesinde Balkanlara direkt olarak sivil ve samimi ilişkiler kurarak bölgedeki etkisini arttırmaya çalışmaktadır. Bu kurumlar aracılığıyla Türkiye'ye Balkanlarda diğer rakiplerine göre daha etkin ve geniş hareket alanı sunmaktadır. Kamu diplomasisi tüm kurum ve faaliyetleri kullanarak Balkanlarda hem toplumsal alana nüfus etmekte hem de kültürel alanda etki alanını derinleştirmektedir[752].

4.6.7. Kamu Diplomasisi Kurumları ve Yumuşak Güç Aktörleri

Kamu diplomasisi kavramı ve kuruluşları dış politikaya AKP döneminde girmiştir. Bu kuruluşlar dış politikaya doğrudan etki etmiş ve Türkiye'nin dış politika enstrümanlarının çeşitlenmesini sağlamıştır. Bu kuruluşlar sayesinde dış politikada sivil aktörler direk olarak etki etmeye başmış ve dış politikanın anlayış felsefesinde değişiklik sağlamıştır. Dış politikada var olan sert güç ve yüksek alan yerini yumuşak güç ve sivil alan faaliyetlerine bırakmıştır. Bu sivil alanı da kamu diplomasisi yönlendirmektedir. Çünkü bu kurumlar Dışişleri Bakanlığı kapsamında yer almaktadır. Bu kurumlara Dışişleri Bakanlığı ayrı bir bütçe ayırmaktadır. Bu kurumların dahil olması Bakanlığının yapısının da yeni düzenlenmesine neden olmuştur. Bu düzenleme kamu diplomasisi esas alınarak gerçekleştirilmiştir.[753]

[751]Mehmet Şahin- Senem Çelenk, ''Türkiye'de Kamu Diplomasisi Ve Yumuşak Güç'', Türk Dış Politikası Ve Kamu Diplomasisi, Nobel Yayıncılık, Ankara 2015, s. 10-13.
[752]Ekşi, *AK Parti Döneminde Türkiye'nin Balkanlarda Kamu-Kültürel Diplomasi Aracılığıyla Toplumsal-Kültürel Etkinliğini Artırma Politikası*, s. 717-718.
[753]Ekşi, *Kamu Diplomasisi ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, s. 178.

4.6.7.1. Türkiye İşbirliği Ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı Ve Balkanlar

SSCB'nin dağılması ile Türkiye için dış politikada yeni alanların açılmasını sağladı.[754] TİKA başlangıçta Orta Asya ülkeleri ile olan ilişkileri düzenlemek ve bu ülkelerin ulus-devlet inşalarına katkıda bulunarak doğu-batı arasındaki güç dengesi politikasının geliştirilmesini sağlamak amacıyla kurulmuştur.[755] TİKA'nın Orta Asya bölgesini amaçlayarak kurulmuş olması ancak daha sonra Balkanlar, Afrika ve Doğu Avrupa'ya genişlemesi Türk dış politikasının açılımlarının bir ürünüdür. Bunun yanı sıra Türkiye'nin dış politikada dışa kapanık ve bekle-gör politikalarından vazgeçerek uluslararası alanda etkin ve işbirliğini geliştirmeye yönelik çabalarının aracı olarak kullanmıştır. TİKA'nın uluslararası faaliyetlerde öncü olması ve önemli katkılar vermesi yeni benimsenmiş olan Türk dış politikasının sonucudur[756].

TİKA, 1992 yılında Dışişleri Bakanlığı bağlı olarak ''teknik yardım'' kuruluşu olarak kurulmuştur. 2001 yılında AKP'nin iktidara gelmesiyle TİKA komşu ülkelerle ekonomik, ticari, kültürel ve eğitim alanlarında işbirliği projeleri yürüten Başbakanlığa bağlı teknik yardım kuruşundan çıkarak sosyo-kültürel faaliyetler yürüten kuruluşa dönüşmüştür. 2011 yılında dış politikada yaşanan dönüşüm ve yumuşak güç ile kamu diplomasisinin etkisiyle kurum daha çok koordinasyon üzerine çalışmalarda bulunmaya başlamıştır. Bu anlayışın ürünü olan Yunus Emre Enstitüsü ve Yurtdışı Türkler Ve Akraba Toplulukları Başkanlığı ile koordineli çalışması ve kurumlar arası etkileşimi arttırabilmek adına mevzuatında değişikliğe gitmiştir. 2 Kasım 2011 yılında daha önce ''Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı Bakanlığı'' adı yerine ''Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı'' olarak değişmiştir. İsmindeki bu değişiklik kurumun işleyişinin de değişmesine neden olmuştur. Buna göre daha önce çalışmalarını yurtdışı hibe yardımları olarak

[754]Selahattin Bakan, ''Teoriler Işığında Dış Politika'', Derleyen: İdris Bal, *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Nobel Yayınları, Ankara 2004, s. 28.
[755]Oral Sander, ''Yeni Bir Bölgesel Güç Olarak Türkiye'nin Dış Politika Hedefleri'', Derleyen: Faruk Sönmezoğlu, *Türk Dış Politikasının Analizi*, Der Yayınları, İstanbul 1994, s. 424.
[756]Ramazan Erdağ, ''Türkiye'nin Kalkınma Yardımları Ve TİKA'', *Türk Dış Politikası Ve Kamu Diplomasisi*, Derleyen: Mehmet Şahin-Senem Çevik, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2015, s. 260.

gerçekleştirirken ismin değişmesi ile proje tabanlı anlayışa dönüşmüştür. Bununla TİKA'yı yurtiçi kamu kurum ve kuruluşları ile STK'ları koordine eden kuruluş haline dönüştürülmek istenmiştir[757].

TİKA'nın görevleri başta Türk dilinin konuşulduğu ülkelerle olmak üzere, gelişmekte olan ülkelerle ekonomik, mali, ticari, eğitim, sosyal ve kültürel alanlarda iş birliği yapmak ve söz konusu ülkelere teknik yardımda bulunmaktır. Bunun yanında 656 numaralı KHK ile TİKA, Balkanlar, Ortadoğu, Kafkasya, Afrika gibi coğrafyalarda bulunan tarihi ve kültürel mirası korumak, medeniyetler arası iletişimi geliştirmeye yönelik sosyal ve kültürel görevler verilmiştir. Balkan coğrafyasına bakacak olursak bu anlayış doğrultusunda Osmanlı döneminden kalan birçok restore edilmiştir. Bu eserler Türk tarihi ve kültürü için önemi büyük olup restoresi Osmanlı'nın Balkanlara tekrar dönüşü olarak algılanmıştır. TİKA, Balkanlarda *Türkiye'nin tanıtımı*, Türk dilinin kullanılmasının yaygınlaşması ve geliştirilmesi için ülkelere teknik ve kalkınma yardımlarında bulunmayı hedef olarak belirlemiştir. Bu çalışmalar özellikle Balkanlardaki Müslümanlar için mutluluk verici olmuştur[758].

TİKA'nın görev alanına giren konular şu şekilde sıralanabilir;

> *Ülkelere ekonomik, ticari, teknik, sosyal, kültürel ve eğitim alanında işbirliği ve bu ülkelerin kalkınmalarına katkıda bulunacak projelerle geliştirmek. Ülkelerin kalkınma hedefleri ve ihtiyaçlarını da göz önüne alarak, ekonomik, ticari, teknik, sosyal, kültürel ve eğitim işbirliği ve yardım konularını belirlemek ve bu amaçla gerekli proje ve programları hazırlamak veya özel kuruluşlara hazırlatmak, Devlet yapılarının geliştirilmesi, mevzuatın hazırlanması, kamu görevlilerinin yetiştirilmesi, dış ticaret, bütçe ve vergi sistemi gibi alanlarda ihtiyaç duyacakları yardımları sağlamak, bu ülkelere uzmanlar gönderilmesi, bu ülkelerden gelecek eleman ve öğrencilerin eğitim ve staj görmesi, bu kişilere burs tahsis edilmesi amacıyla gerekli düzenlemeleri ve koordinasyonu yapmak, Eğitim ve kültür*

[757]Ekşi, *Kamu Diplomasisi ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, s. 220-221.
[758]Ayhan Nuri Yılmaz-Gökmen Kılıçoğlu, ''Balkanlar'da YTB Ve TİKA'nın Türk Kamu Diplomasisi Kurumları Olarak Faaliyetleri Ve Türkiye'nin Bölgedeki Yumuşak Gücüne Etkileri'', *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 2017, C. 2 S. 2, s. 123.

alanlarındaki işbirliği programlarının, yurtdışında, Türk Kültür Merkezleri aracılığıyla yürütülmesi için gerekli düzenlemeleri yapmak, *Ana hizmet ve görevleriyle ilgili konularda diğer kamu kurum ve kuruluşları ile gerekli işbirliği ve koordinasyonu* sağlamak olarak sıralanabilir[759].

TİKA'nın çalışma alanları *Sosyal altyapılar ve hizmetler*, *Ekonomik altyapılar ve hizmetler, Üretim Sektörleri*, *Çoklu/Çakışan Sektörler* olmak üzere dört grupta çalışmaktadır.[760] TİKA bu alanlar üzerindeki çalışmalarını, bölgelere yönelik, ülkelere yönelik olarak ve özel projeler olarak sınıflandırmaktadır. Projelerin üretimi ve uygulanmasını için talepte bulunan ülkelerin veya toplulukların kamu kuruluşları ile STK'larının görüşleri dikkate alınarak oluşturulmaktadır. Bu projeleri Program Koordinasyon Ofisleri (PKO) aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Bu ofisler TİKA'nın bir şubesi gibi kuruldukları ülkelerde hizmet vermektedirler. 1999 yılında TİKA'nın Başbakanlığa bağlanmasıyla proje ve dış yardımlardaki artış PKO'ların sayısının da artmasını sağlamıştır. 2002 yılında 12 olan PKO sayısı 2018 yılına gelindiğinde 58 ülkede 60'a yükselmiştir.[761].

Balkanlar coğrafyası açısından PKO bakacak olursak 2018 yılı itibari ile Arnavutluk, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Karadağ, Kosova, Makedonya, Romanya ve Sırbistan'da PKO bulunmaktadır. Balkanlarda Boşnakların ve Arnavutların yardım ve işbirliği konusundaki olumlu tutumu Türk dış yardımların stratejisini belirlemekte olup Türk dış politikası açısından önemli avantaj oluşturmaktadır. Tarihten bu yana bu topluluklarla ilişkiler her zaman iyimser olmuştur. Ancak Balkanların karmaşık yapısı ve çok aktörlü siyasetini anlayabilmek adına Slavlar da önemli bir yer tutmaktadır. Buna göre TİKA'nın hem Karadağ hem de Sırbistan'da PKO açması kritik öneme sahiptir. Çünkü bu iki ülke Sancak olarak bilinen bölgede bulunmaktadırlar. Sancak bölgesi Balkan savaşlarının belirlemesinde belirleyici olmuştur. Günümüzde de kritik öneme sahiptir. Göçlere ve baskılara olsa bile bölgede önemli Müslüman nüfus bulunmaktadır. Bu bölgede Osmanlı eserlerinin

[759]Soner Karagül, ''Türkiye'nin Balkanlardaki "Yumuşak Güç" Perspektifi: Türk İşbirliği Ve Koordinasyon Ajansı'', *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, C. 8, S. 1, Çanakkale 2013, s. 89.
[760]Ekşi, *Kamu Diplomasisi ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, s. 225.
[761]Yılmaz-Kılıçoğlu, *a.g.m.* , s. 123; Erdağ, *a.g.m.* , s. 249; TİKA *Faaliyet Raporu 2017*, s. 18.

bulunması ve bunların onarımı TİKA'ya faaliyet alanı açmış ve Türkiye'nin bölgeye kültürel, ekonomik ve sosyal etkileşimini arttırmıştır[762].

Tablo 11: Türkiye'nin İki Taraflı Resmi Kalkınma Yardımlarının Balkan Ülkelerine Göre Dağılımı (Milyar Dolar)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Arnavutluk	8,61	7,75	3,58	3,58	9,24	12,80	85,73	10,36
Bosna-Hersek	32,75	25,90	17,94	17,94	22,28	43,46	25,96	30,29
Karadağ	2,82	10,10	2,87	2,87	13,32	0,65	3,36	6,71
Kosova	20,63	22,13	22,38	22,38	15,26	17,73	9,86	11,58
Makedonya	6	28,28	6,76	6,76	13,19	14,42	25,55	18,96
Sırbistan	3,33	3,75	3,91	3,91	6,06	7,27	4,11	3,90

Kaynak: Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015,2106

Tablo 11'e göre, Türkiye'nin Balkan ülkelerine yardımları yıllara göre değişimler gösterse de ülkelere yapmış olduğu yardımlarda önemli değişimler gözlenmemiştir. Örneğin Balkanlarda Müslüman nüfusun çok olduğu ülkeler olan Bosna-Hersek ve Kosova'ya yardımlardaki fazlalık dikkat çekmektedir. Kosova bağımsızlığını ilan etmediği halde bile Türkiye'nin Kosova'ya ciddi maddi yardımlarda bulunmuştur.

TİKA'nın kuruluşundan günümüze kadar olan faaliyetlerine bakacak olursak 1992-2002 yılları arasında toplam 2240 proje ve faaliyet gerçekleştirmişken, 2003-2017 yılları arasında 20.000'in üzerinde proje ve faaliyet gerçekleştirmiştir. Buradan çıkarılacak sonuç Türkiye'nin TİKA aracılığıyla teknik yardım alan ülke konumundan teknik yardım veren ülke durumuna geçtiği görülmektedir[763]. Buna ek

[762]Yılmaz-Kılıçoğlu, *a.g.m.* , s. 124; Koordinatörlükler, *http://www.tika.gov.tr/tr/koordinatörlükler* (16.3.2018)
[763]Tuncay Kardaş-Ramazan Erdağ, ''Bir Dış Politika Aracı Olarak TİKA'', *Akademik İncelemeler Dergisi,* C. 7, S. 1, Yıl: 2012, s. 171; TİKA, *Faaliyet Raporu 2017,* s. 26.

olarak TİKA'nın yürüttüğü faaliyetler Türk dış politikasının yeniden yapılanmasında ve etkin bir şekilde hareket edilmesinde bir araç olarak kullanılmıştır.[764]

4.6.7.2. Yunus Emre Enstitüsü ve Balkanlar

2009 yılında faaliyete başlayan enstitünün temelleri 2007 yılında çıkarılan kanuna dayanmaktadır. Kanuna göre, Yunus Emre Enstitüsü'nün kuruluş nedenini Türkiye'nin diğer ülkelerle kültürel ilişkilerini arttırmak, Türk dilini, sanatını, edebiyatını öğretmek adına yurt dışında eğitim vermek ve bunlarla ilgili olarak yurtiçi ve yurtdışında Türk kültürünü ve Türkiye'nin imajını iyi tanıtmak amacıyla kurulmuştur[765].

Yunus Emre Enstitüsünün amaçları; Türkiye'nin kültürel miraslarını (dil, tarih, sanat), diğer ülkeler ile Türkiye'nin ilişkilerini ilerletmek, kültürel değişim programlarını arttırmak, yurtdışındaki Türkiye'nin sanatı, kültürü, edebiyatı hakkında eğitim almak isteyenlere bilgi ve hizmet vermektir.

Yunus Emre Enstitüsü Türk dış politikası ile eşgüdümlü olarak politikalar gerçekleştirmektedir. Bu anlayışa göre Türk dış politikasının yoğunlaştığı coğrafyalarda Yunus Emre Enstitü merkezleri açılmaya çalışılmaktadır. Dış politikada eksik olan kültür, dil alanları konusunda faaliyet gerçekleştirmektedir. Balkanlar coğrafyası da dış politikanın etkin bir şekilde uygulandığı coğrafyalardan biri olması nedeniyle Yunus Emre Enstitü Merkezleri birçok Balkan ülkesinde bulunmaktadır[766].

Yunus Emre Enstitüsü faaliyetlerini kültür merkezleri aracılığıyla gerçekleştirmektedir. 2009 yılında ilk Yunus Emre kültür merkezi Bosna-Hersek'te açılmıştır. Buradan anlaşılabileceği gibi Türkiye Balkanlar coğrafyasında bulunan

---

[764]Karagül, *a.g.m.* , s. 98.
[765]Muharrem Ekşi, ''Kültürel Diplomasi ve Yunus Emre Enstitüsü'', *Türk Dış Politikası Ve Kamu Diplomasisi*, Derleyen: Mehmet Şahin-Senem Çevik, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2015, s. 351.
[766]Ali Fuat Bilkan, ''Yunus Emre Türk Kültür Merkezleri'', *MÜSİAD Araştırma Raporları: Yükselen Değer Türkiye*, MÜSİAD Yayınları, İstanbul 2010, s. 329-333.

kültürel mirasa sahip çıkarak nüfuz alanını genişletmeyi ve yayılacağı alanı belirlemiştir. O dönem Dışişleri Bakanı olan Ahmet Davutoğlu Bosna-Hersek'teki merkezin açılış konuşmasında ''*ilk kültür merkezinin Bosna'da açılmasının rastgele olmayıp üzerinde detaylı düşünülmüş stratejik bir karar*'' olduğunu belirtmiştir Ahmet Davutoğlu konuşmada ayrıca Osmanlı İmparatorluğu ve tarihinin önemi hakkında konuşarak Balkan ülkelerinin Türkiye'nin önderliğinde birleşmeye çağıran konuşma yapmıştır. Bunu konuşma Türkiye'nin Balkanlarda oluşturduğu politika olan Yeni-Osmanlıcı algının bir göstergesidir[767].

2018 yılına gelindiğinde Balkanlardaki Yunus Emre Enstitüsü kültür merkezi sayısı 13'ü bulmuştur. Saraybosna'dan sonra ikinci merkez Arnavutluk'ta Tiranda açılmıştır. Ayrıca İşkodra'da da bir merkez bulunmaktadır. Bosna-Hersek'te Saraybosna'nın yanı sıra Foynitsa ve Mostar'da da merkezler bulunmaktadır. Karadağ'da ise başkent Podgorica'da bir merkez bulunmaktadır. Romanya'da ise Bükreş ve Köstence'de merkezler bulunmaktadır. Kosova yüzölçümü olarak küçük olmasına rağmen Balkanlar Bosna-Hersek'ten sonra en faza Müslüman bulunduran ülke durumunda da bu yüzden de İpek, Priştine ve Prizen de olmak üzere üç merkez bulunmaktadır. Ancak ilişkilerin daha sınırlı olduğu Sırbistan ve Hırvatistan'da başkentleri Zagreb ve Belgrat'ta birer merkez bulunması Türkiye'nin kültürünün tanıtılması açısından çok önemlidir.

Yunus Emre Enstitüsü aracılığıyla Türkiye kültürel diplomasisini Balkanlarda etkin bir şekilde kullanmaktadır. Bunun temel nedeni Balkanlarda olan tarihsel ve kültürel bağların yanı sıra kültür diplomasisinin devletlere yeni güç ve etki alanları oluşturması da etkili olmuştur. Kültürel diplomasi sayesinde Türkiye Balkanlarda toplumsal düzeye inerek daha geniş ve etkin bir alanda hareket alanı bulmuştur. Böylece Türkiye bu politika ile Balkanlarda var olan tarihsel geçmişini yeniden yazabilme ve yeni imaj çizebilme amacı adına bu politika uygulanmaya çalışmıştır. Bu politika Balkan ülkeleri tarafından Türkiye'nin bölgede kültürel patronajlığını inşa etme etmesi olarak anlaşılmıştır[768].

---

[767]Yunus Emre Bülteni, Yıl: 1, S. 2, Aralık 2009, s. 3.

[768]Ekşi, *AK Parti Döneminde Türkiye'nin Balkanlarda Kamu-Kültürel Diplomasi Aracılığıyla Toplumsal-Kültürel Etkinliğini Artırma Politikası*, s. 722.

Balkanlar'da Kültürel Mirasın Yeniden İnşası projesi Yunus Emre Enstitüsü ve T.C. Merkez Bankası işbirliği ile gerçekleştirilmiştir. Projenin amacı, Balkanlarda gerçekleşen savaşlar sırasında tahrip olmuş eserlerin onarılması, bakımı ve var olan eserlerin korunması için gerçekleştirilmiştir. Kısacası proje Balkanlarda Türk tarih ve medeniyetini koruyabilmek ve bunun yeniden canlandırılması yönünde çalışmıştır. Proje Bosna-Hersek, Makedonya, Arnavutluk, Kosova, Sırbistan, Karadağ ve Hırvatistan'da uygulama alanı bulmuştur[769].

Yunus Emre Enstitüsü'nün Balkanlarda yürüttüğü diğer projelere bakacak olursak, *Balkanlarda Geleneksel Türk El Sanatlarının İhyası*, *100 Türkiye Kütüphanesi*, *Yerinde Tarih*, *Kosova Kitabeleri* projeleri bulunmaktadır. Türkiye, Yunus Emre Enstitüsü aracılığıyla Balkanlarda kamu diplomasisinin tüm boyutlarını uygulamaktadır[770].

4.6.7.3. Yurtdışı Türkler Ve Akraba Toplulukları Başkanlığı Ve Balkanlar

Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı (YTB), temelini 1961'de Almanya'ya ile yapılan işgücü anlaşması oluşturmaktadır. Bu anlaşmadan sonra Türkiye diaspora konusuna yönelmeye başlamıştır. Buna göre Türkiye Almanya'da yaşayan bu Türklerin asimile olmaması için çaba göstermiştir. Günümüzde YTB sayesinde bu politika resmileşmiş ve daha etkin bir şekilde uygulanmaya başlamıştır[771].

2008 yılında "*Yurtdışında Yaşayan Vatandaşlara Sunulan Hizmetlere Yönelik Strateji Belgesi*" hazırlanması bu potansiyel ile ilgili olarak farkındalık yaratılması açısından önemli bir adımdır. 2009 yılında yurtdışında yaşayan Türk ve soydaşlarımıza yönelik bir kurumun kurulması için kanun çalışmalarına başlanılmış,

[769]Güzel, *a.g.m.* , s. 353-356.
[770]Ekşi, *AK Parti Döneminde Türkiye'nin Balkanlarda Kamu-Kültürel Diplomasi Aracılığıyla Toplumsal-Kültürel Etkinliğini Artırma Politikası*, s. 724.
[771]Ekşi, *Kamu Diplomasisi ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, s. 213.

2010 yılında düzenlenen "*Türk Soydaş ve Akraba Toplulukları Buluşması*" ve YTB'nin kuruluşu ile kurumsallaşma gerçekleşmiştir[772].

2010 yılına gelindiğinde Başbakanlığa bağlı olarak YTB kurulmuştur. YTB ilk olarak yurtdışında yaşamakta olan Türklerin varlıklarını teminat altına almak için çalışmıştır. Bu sayede yurt dışında yaşayan Türkler için kültürel ve sosyal faaliyetler gerçekleştirerek aidiyetlerini sağlayacaktır. Anayasasının 62. Maddesine göre, YTB'nin görevi *yurtdışında yaşayan Türk vatandaşları ile soydaş ve akraba topluluklarıyla sosyo-kültürel ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmektir*. Buna göre Türk Dünyası için kurulan YTB'nin Türk kamu diplomasisinin belkemiğini oluşturduğu kabul edilebilir. YTB, ''*Nerede bir Türk varsa o Türk'e sonuna kadar sahip çıkmak*'' sloganını vizyon olarak belirlermiştir[773].

YTB'nin çalışma alanlarına bakacak olursak,

> *Çeşitli nedenlerle yurtdışına göç etmiş Türk vatandaşlarına yönelik stratejilerin geliştirilmesi ve yurtiçinde veya yurtdışında yapılan çalışmaların koordinasyonu görevlerini yürütmektedir. Soydaş ve akraba topluluklara yönelik farklı kurumlar eliyle farklı şekillerde sunulan hizmetleri koordine etme ve sunulan hizmetleri etkin ve verimli kılma görevini üstlenmiştir. Türkiye'de burslu eğitim görmesi uygun görülen uluslararası öğrencilerin eğitim süreçlerinin başarılı bir şekilde yürütülmesiyle ilgili esasları belirlemek, bununla birlikte uluslararası öğrencilerin öğrenimleri esnasında ve sonrasında ilişkilerin sürekliliğini sağlamaktır. Türk vatandaşları ile soydaş ve akraba toplulukların Türkiye'de veya bulundukları ülkelerde kurmuş oldukları sivil toplum kuruluşlarını, bulundukları toplumda yönetime daha aktif olarak katılmaları, Türkiye ile bağlarını muhafaza etmeleri ve*

[772]Alican Koç, *Yurtdışında Yaşayan Türk Diasporasının Lobicilik Potansiyeli: Avustralya Örneği*, YTB Uzmanlık Tezi, Ankara 2012, s. 19.
[773]Muharrem Ekşi, ''Türkiye'nin Türk Dünyasına Yönelik Kamu Diplomasisi: Yeni Araç ve Mekanizmalar'', *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C. 17, S. 1, Yaz 2017, s. 17.

yaşamın her alanında başarılı çalışmalar yapmaları doğrultusunda desteklemektedir[774].

Türkiye, yurtdışında yaşayan Türklerin fazla olmasından dolayı önemli bir diaspora gücü bulundurmaktadır. Bu sayede etkin ve işlevsel bir lobicilik faaliyeti gerçekleştirebilir. Türk diasporası YTB ile kurumsallaşmıştır. YTB'nin merkezi Ankara'da olmasının yanı sıra İzmir ve Edirne'de Koordinasyon ofisleri bulunmaktadır[775].

YTB'nin Balkan coğrafyasına olan katkılarına bakacak olursak, Balkanlarda faaliyetlerini ''soydaşlık'' ve ''akrabalık'' kavramlarını merkeze koyarak gerçekleştirmektedir. YTB'nin yayın organı olan ''+90'' dikkate alındığında Balkanlar ve Balkan ülkeleri olan ilişkiler üzerine yazılan yazıların oranının %18'dir. Batı Avrupa'dan sonra ikinci durumdadır[776]. Bunun yanı sıra Balkan gençlerini desteklemeye yönelik faaliyetler gerçekleştirilmektedir. YTB'nin maddi yardımlarıyla *8 Balkan ülkesinde 2016 yılında ''Balkan Gençlik Okulu'' projesi başlatılmıştır.* YTB, *Bu projenin yanı sıra Balkan ülkelerindeki STK ve Düşünce Kuruluşları ile istişareler, eğitim programları, kültür programlar ile Balkan ülkeleri ile Türkiye arasındaki kültürel, tarihi, dilsel yakınlığın güçlenerek sürmesi için çalışmalar yapmaktadır*[777].

[774]Kürşad Emrah Yıldırım-Ali Yıldırım, ''Türkiye'nin Yumuşak Güç Sembollerinden Türk İşbirliği Koordinasyon Ajansı Ve Yurtdışı Türkler Ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'na Genel Bakış'', *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi*, C. 33, S. 33, Yıl: 2017, s. 209.
[775]Yılmaz-Kılıçoğlu, *a.g.m.* , s. 120-121.
[776]Kerem Öktem, ''Turkey's New Diaspora Policy: The Challenge of Inclusivity, Outreach and Capacity'', *İstanbul Policy Center*, İstanbul 2014, s. 14.
[777]Yılmaz-Kılıçoğlu, *a.g.m.* , s. 122.

SONUÇ

Soğuk Savaş sonrası uluslararası konjoktürde iki kutuplu düzenin son bulmasıyla Balkanlar coğrafyasında jeopolitik boşluğun nasıl doldurulacağı üzerinde tezler ortaya atılmıştır. Balkanlar gibi diğer coğrafyaların bütünleştirici mi? ya da ayrıştırıcı mı? unsurlar tarafından nasıl oluşturulacağı üzerine tez ortaya atılmıştır. Soğuk Savaş'ın galibi olan ABD'nin Yeni Dünya düzenini belirlerken ki stratejisi olarak ortaya atılan ve Huntington'ın da sorunlu bölgeler olarak tanımladığı coğrafyalar arasında olan Balkanlar petrol ve doğalgaz sahibi veya rezervi bulunan coğrafyalardandır. Diğer sorunlu coğrafyalar gibi Balkanlarda uluslararası başat aktörler tarafından sınırları belirlenmiş, etnik ve dini açıdan bir potada eritilmiş bunları sonucu olarak da siyasi açıdan kargaşaya açık bir coğrafya haline gelmiştir.

Türkiye 1991'den 2018'e kadar olan dönemde Balkanlara karşı geliştirmiş olduğu politikalarda istikrarlı olduğu söylenebilir. Çünkü Balkanlarda yaşayan Türklere karşı her sorunda her koşulda desteklemiştir. Bunun sebebi Türkiye'nin Balkanlardaki Türkleri Türk ulusunun bir parçası olarak görmesidir. Ancak bu durum Soğuk Savaş döneminde Balkanlarda var olan Sovyet egemenliği Türkiye'nin Balkanlar olan ilişkilerini önemli ölçüde sınırlandırmıştır. Soğuk Savaşın galibi olan ABD ve Batı bloğu uluslararası politikalarında belirleyicisi konumuna gelmiştir. Bu bağlamda serbest piyasa ekonomisinin benimsenmesi insan haklarını temel alan anayasaların kurulması Türkiye'nin Balkan politikası geliştirmesine yardımcı olmuştur. Ancak Türkiye 1990'ların başında kargaşaya açık bu coğrafyada nasıl rol üstleneceği konusundan açıkça bir politika geliştirememiştir. Bunun sebebi olarak 1990'ların sonuna kadar devam eden koalisyon hükümetleri gösterilebilir. Çünkü realistlerinde savunduğu gibi iç politika dış politikadan bağımsız düşünülememektedir.

1990'larda Balkanlar yaşanan siyasi sorunların başında Yugoslavya'nın dağılması, Bosna-Hersek savaşı, Kosova savaşı, Batı Trakya Türklerini sorunları, Bulgaristan'da Türklere karşı baskılar yer almaktadır. Türkiye'nin tüm bu sorunlara karşı tutarlı ve istikrarlı bir politika geliştirmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Türkiye Bosna-Hersek ve Kosova'daki savaş ortamına bölgedeki Türk/Müslümanları

destekleyici şekilde asker göndermiştir. Diğerlerinde ise Müslümanları koruyucu politikalar gerçekleştirmiştir.

2002 yılında AKP'nin iktidara gelmesiyle hem iç politikada hem de dış politikada değişimler ve dönüşümler yaşanmıştır. Bu değişimler dış politikada Balkanlar coğrafyasına da yansımıştır. Buna göre daha önce Balkan coğrafyasına aktif bir politika gerçekleştiremeyen Türkiye, AKP iktidarı ile Türk ve Müslüman unsurları bir çatıda birleştirerek Balkanlarda daha etkin ve geniş bir etki alanı yaratmaya çalışmıştır. Bu bağlamda yeniden bir kimlik inşasında bulunmuştur. Türklük kavramının yanında Müslümanlığa da önem vermiştir. İnşacı yaklaşımında benimsediği temel varsayımları yani sosyo-kültürel unsurları dış politikanın merkezine oturtmuştur. Buna sosyo-kültürel faaliyetleri kurumsal olarak gerçekleştirebilmek adına kamu diplomasisi çerçevesinde bu dış politika anlayışını geliştirmeye çalışmıştır.

Kamu diplomasisi ile Balkan ülkelerine olan sosyal, kültürel, dinsel, dilsel ve tarihi bağlar tekrar canlandırarak Türkiye ile ilişkilerin geliştirilmesini amaçlamıştır. Bu anlayışın bir aracı olarak Balkanlarda TİKA, YTB ve Yunus Emre Enstitüsü gibi kuruluşlar kurulmuştur. Bu kurumlar aracılığı ile Balkanlarda 1990'ların aksine aktif bir dış politika söylemi ortaya konulmuştur. Bu kurumlar Türkiye'nin Balkan ülkeleri ile ekonomik, dilsel, kültürel ve tarihi olarak ilişkileri geliştirmiş ve durumun olumlu şekilde ilerleyerek kalıcı olmasını sağlamıştır. Yakın gelecekte bu politikanın sonuçları daha etkin bir şekilde ortaya çıkacaktır. Dış politikada uygulanan politikaların sonuçları orta ve uzun vadede ortaya çıkmaktadır. Gerçekleştirilen bu politikaların Balkan ülkeleri ile Türkiye'ye arasındaki ilişkileri güçlendirerek karşılıklı olarak olumlu sonuçların çıkmasını sağlayacaktır.

Balkanlarda Türkler ve Müslümanlarla ilgi kriz yaşandığında Türkiye'nin sergilemiş olduğu tutum ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Kriz dönemlerinin belirleyici unsuru Türkler ve Müslümanlardır. Türk ve Müslümanları ilgilendiren bir sorun yoksa Türkiye ülkenin bütünlüğünün sağlanması yönünde tavır sergilemektedir. Fakat Türkler ve Müslümanlar herhangi bir hak ihlaline uğradığı zaman Türkiye tutumunu sertleştirmektedir. Ancak temelde Türkiye yapıcı

söylemlerde bulunarak krizlerin çözüme ulaşmasına odaklanmaktadır. Türkiye Balkanlardaki Türklerin ve Müslümanların yaşadıkları ülkede eşit ve adil ve birlik içerisinde yaşamaları gerektiği söyleri üzerinde durmaktadır. Bu söylemler Türkiye'nin Balkanlardaki Türk ve Müslümanları nasıl konumlandırdığının bir göstergesidir. Bu durum Türkiye'nin Balkan ülkelerine karşı olan tutumunu da yansıtmaktadır. Onuf'un açıkladığı gibi söylemler geleneklere dönüşmekte gelenekler ise zamanla kurallaşmaktadır.

Çalışmanın çıktılarından bir diğer ise Türkiye'nin Balkan politikasını önemli ölçüde uluslararası konjonktür belirlemektedir. Diğer bir değişle Türkiye'nin Balkan politikası Balkanlardaki Türklere ve Müslümanlara karşı gerçekleştirilen saldırıların bulunmasından değişiklik yapabileceğinin göstergesidir. Tam dersi durumda ise Balkanlardaki Türkler ve Müslümanların yaşadıkları ülkelerle iyi ilişkiler kurması Türkiye'nin Balkan ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilmesine ve nüfus olarak yardımcı güç olmasını sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

Abromovıtz, Morton-Hurlburt, Heather, ‘‘Can EU Hack The Balkans?’’, *Foreign Affairs*, Eylül-Ekim, V. 81, N. 5, 2002.

Acar, Zeynep Selin, ‘‘Doktrinleşme Sürecindeki İnsani Müdahale: NATO’nun Kosova Müdahalesi ve Koruma Sorumluluğu Kavramı’’, *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, İzmir 2015.

Adıyaman, Şeyma, “Bosna-Hersek: Sürdürülebilir İstikrar Arayışı”, *http://www.bilgesam.org/incele/144/bosnaherseksurdurulebiliristikrararayisi/#.U87aXrVrNdi*, (27.7.2011).

Ağca, Fehmi, “Batı Balkanların Geleceğinde Avrupa Birliği ve Türkiye’nin Rolü”, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, C. 5, S. 1, Haziran 2010.

Akdoğan, Ömer, *Rusya’nın Enerji Politikasının Avrupa Birliği Enerji Güvenliğine Etkisi*, (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2008.

Akgün, Mehmet, *Millet Nedir? Temel Unsurlara Nelerdir?* , Türk Yurdu, Ankara 1995.

Akgün, Sibel, ‘‘Kosova’da Yeniden Yapılandırma Çalışmaları Kapsamında Bugünkü Durum’’, *Akademik Bakış Dergisi*, C. 5, S. 10, Yaz 2012.

Akıllı, Erman, *Türkiye’de Devlet Kimliği ve Dış Politika*, Nobel Yayınları, Ankara 2013.

Akova, Sibel, ‘‘Balkan Savaşları’ndan Günümüze Batı Balkanlar Ve Kültürlerarası İletişim Bağlamında Türkiye İle İlişkiler’’, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, Balkanlar Özel Sayısı, Derleyen: Fatih İyiyol-lşıl Altun, İstanbul 2012.

Akman, Halil, *Paylaşılamayan Balkanlar*, Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006.

Aksoy, Metin-Polisi, Armand-Büyükçiçek, Mehmet, ‘‘Kosova: Kimin Barışı?’’, Editör: Nezir Akyeşilmen, *Barışı Konuşmak: Teoride ve Pratikte Çatışma Yönetimi*, ODTÜ Yayınları, Ocak 2013.

Aksu, Fuat, ‘‘Kosova Krizinde Türkiye’nin Dış Politikası’’, *Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 3, S. 1, Nisan 2010.

Akşin, Sina, *Balkanlar*, OBİV Yayınları, İstanbul 1993.

Akşin, Sina- Fırat, Melek, ‘‘İki Savaş Arası Dönemde Balkanlar’’, Derleyen: Halil İnalcık-Erol Manisalı-Orhan Koloğlu, *Balkanlar*, OBİV Yayınları, İstanbul 1993.

Akşin, Sina, ‘‘Siyasal Tarih (1789-1908)’’, *‘‘Türkiye Tarihi-3: Osmanlı Devleti: 1600-1908’’*, Derleyen: Sina Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul 1997.

Aktan, Gündüz, “Avrupa Birliği’nin Bizde ve Onlarda Yarattığı Kimlik Krizi”, *Foreign Policy*, S. 6, 1999.

Alagöz, Emine Akçadağ, ‘‘Balkanların Güvenliğinde AB ve Türkiye Etkisi’’, *http://www.bilgesam.org/incele/150/-balkanlarin-guvenliginde-ab-veturkiyeetkisi/#. WKsPvW-LTIU*,(21.1.2 011)

Allan, Williams, *The Balkans: A European Challange, Reconstructing The Balkans*, John Wiley and Sons, New York 1996.

Alkan, Nail, ‘‘Uluslararası Durum’’, Derleyen: Haydar Çakmak, *Türk Dış Politikası 1919-2008*, Platin Yayınları, Ankara 2008.

Alkan, Necmettin, ‘‘Dayton Anlaşması Gölgesinde Bosna-Hersek’’, *Avrasya Etütleri*, S. 22, Bahar 2002.

Almond, Mark, *Europe’s Backyard War: The War in the Balkans*, Heinemann, Londra 1994.

Altınbaş, Deniz, “Avrupa Kimliği”, *Stratejik Öngörü 2023: Stratejik Öngörü 2023: Cumhuriyet’in 100. Yılında Türkiye Ve Dünya*, ASAM Yayınları, Ankara 2006.

Altun, Özge, "Avrupa Birliği Genişleme Politikası Bağlamında Hırvatistan Üyeliği", T.C. Maliye Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, Temmuz 2013, *http://www.abmaliye.gov.tr/ABDID%20Raporlar/Ara%C5%9Ft%C4%B1rma %20ve%20%Cpdf*.

Altunışık, Meliha Benli, "Worldviews And Turkish Foreign Policy In The Middle East", *New Perspectves on Turkey,* No. 40, 2009.

Anaz, Necati-Özşahin, Cüneyt, ''Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü: Türk Dış Politikasında Kamu Diplomasisinin Rolü Ve İşlevi'', Derleyen: Mehmet Şahin- Senem Çelenk, *Türk Dış Politikası Ve Kamu Diplomasisi*, Nobel Yayınevi, Ankara 2015,

Andrew, Wiegert-Smith, Teitge-Dennis, Teıtge, *Society and Identity: Towards a Sociological Psychology Routledge*, Cambridge Press, Cambridge 1986.

Andonyan, Aram, *Balkan Savaşı*, Çeviren: Zaven Biberyan, Aras Yayınları, İstanbul 2002.

Aras, İlhan, "Hırvatistan'ın Avrupa Birliği'ne Katılım Süreci", Derleyen: Ercüment Tezcan-İlhan Aras-Altuğ Günar, *Avrupa Birliği'nin Doğu Avrupa ve Batı Balkanlar Genişlemesi Mümkün mü?*, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2015.

Arı, Kemal, *Büyük Mübadele: Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003.

Arı, Tayyar-Pirinççi, Ferhat, "Soğuk Savaş Sonrasında ABD'nin Balkan Politikası", *Alternatif Politika,* Cilt: 3, Sayı: 1, 1- 30 Mayıs 2011.

Arı, Tayyar, *Uluslararası İlişkiler Teorileri Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, Marmara Kitap Merkezi Yayıncılık, Bursa 2013.

Armaoğlu, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasi Tarih (1789-1919),* Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1961.

Armaoğlu, Fahir, *20. yy. Siyasi Tarihi,* Timaş Yayınları, Ankara 1992.

Aydın, Mithat, *Balkanlarda İsyan*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2001.

Ashley, Richard, ‘‘Te Poverty of Neorealism’’, *International Organization,* C. 38, N. 2, 1984.

Atabay, Mithat, *İmparatorluktan Ulus Devletlere Türkiye Ve Balkanlar*, Paradigma Yayınevi, Ankara 2013.

Atasoy, İlknur ‘‘Uluslararası Adalet Divanı’nın Kosova Kararı Üzerine Bir Değerlendirme’’, Orta ve Doğu Avrupa Stratejik Araştırmalar Grubu, 2.8.2013, *https://odsta.org/2013/08/02/uluslararasi-adalet-divaninin-kosova-karari-uzerinebir -degerlendirme/*, Erişim Tarihi: 17.01.2017.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. II, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2006.

Ateş, Davut, "Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivizm: Ortayol Yaklaşımının Epistemolojik Çerçevesi", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 10, S. 1, Afyon 2008.

Aydın, Mustafa, ‘‘Detarminants of Turkish Foreign Policy: Historical Framework and Traditional Input’’, *Middle Eastern Studies,* C. 35, S. 4 1999.

Aydın, Mustafa, "Uluslararası İlişkilerin Gerçekçi Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği", Uluslararası İlişkiler Dergisi, C. 1, S. 1, Ankara 2004.

Aykan, Mahmut, ‘‘Türkiye'nin Dış Politika Anlayışı’’ Derleyen: Haydar Çakmak, *Türk Dış Politikası 1919-2008*, Platin Yayınları, Ankara 2008.

Ayni, Mehmet Ali, *Ulusçuluk (Milliyetçilik)*, Peva Yayınları, İstanbul 1997.

Avdic, Mirsad, "Savaştan Sonra Bosna'da Proje ve Programların Uygulaması ve Gerçekleştirilmesinde STK'ların Rolü'', *http://tasam.org/trTR/Icerik/3852/savastan _sonra_bosnada_proje_ve_programlarin_uygulamasi_ve_geceklestirilmesinde _stklarin_rolu*, (19.8.2011).

Azarkan, Ezeli, "Slovenya, Hırvatistan ve Bosna'nın Bağımsızlık Mücadeleleri ve Yugoslavya'nın Dağılışı", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, C. 8, N. 2, Aralık 2011.

Bacık, Gökhan-Çoşkun, Balamir, ‘‘Soğuk Savaş Sonrası Türk Dış Politikası 1991-2001’’, *Osmanlı'dan İki binli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi*, Derleyen: Adem Çaylak-Mehmet Dikkaya-Cihat Göktepe-Hüsnü Kapu, Savaş Yayınevi, Ankara 2011.

Balcı, Ali-Kardaş, Tuncay, "Realizm'', *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Editör: Şaban Kardaş-Ali Balcı, Küre Yayınları, İstanbul 2014.

Bailly, Auguste, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, Çeviren: Haluk Şaman, Nokta Kitap Yayınları, İstanbul 2006.

Bağcı, Hüseyin, ‘‘Bosna-Hersek Soğuk Savaş Sonrası Anlaşmazlıklara Giriş’’, *A. Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. XVI, S. 27, Ankara 1994.

Bağcı, Hüseyin, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, METU Pres, Ankara 2001.

Banac, Ivo, ‘‘Sırbistan'da Milliyetçilik", *Yeni Balkanlar Eski Sorunlar*, Derleyen: Kemali Saybaşılı-Gencer Özcan, Bağlam Yayınları, İstanbul 1997.

Bağcı, Hüseyin, "Türk Dış Politikası: Genel Bir Bakış", Derleyen: İhsan Dağı, *Türk Dış Politikasında Gelenek ve Değişim*, Siyasal Kitabevi, Ankara 1998.

Bakan, Selahattin, ‘‘Teoriler Işığında Dış Politika’’, Derleyen: İdris Bal, *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Nobel Yayınları, Ankara 2004.

Bal, İdris, ‘‘Türk Dış Politikasında Süreklilik Ve Değişim’’, *Türkiye'nin Değişen Dış Politikası*, Derleyen: Cüneyt Yenigün-Ertan Efegil, Nobel Yayınları, Ankara 2010.

Banks, William -Straussman, Jeffrey, "A New Imperial Presidency? Insights from U.S. Involvement in Bosnia", *Political Science Quarterly*, C. 114, N. 2, 1999,

Barlas, Dilek, *Atatürk Döneminde Türkiye'nin Balkan Politikası*, 3. Uluslararası Atatürk Sempozyumu 3-6 Ekim, C. II, Gazi Mağusa 1995.

Barlas, Dilek, "Türkiye'nin 1930'lardaki Balkan Politikası", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Derleyen: İsmail Soysal, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

Bunjaku, Esma, "Kosova'da Halk Mutsuz", Uluslararası Politika Akademisi, *http://politikaakademisi.org/2016/02/18/kosovada-halk-mutsuz/*.

Baskın, Mark, "Post Conflict Administration and Reconstruction", *International Affairs*, V. 79, N. 1, 2003.

Batur, Nur, *Yürekten Gülerek Yürüdüm*, Doğan Kitapçılık, İstanbul 2004.

Baum, Matthew, "How Public Opinion Constrains the Use of Force: The Case of Operation Restore Hope'', *Presidential Studies Quarterly*, C. 34, N. 2, Haziran 2004.

Baumann, Rainer–Rıttberger, Volker-Wagner, Wolfgang, *Neorealist Foreign Policy Theory*, Derleyen: Volker Rittberger, German Foreign Policy Since Unification, Teories and Case Studies, Manchester University Press, Manchester-New York 2001.

Bayıllıoğlu, Uğur, ''Uluslararası Adalet Divanı Kosova'nın Kendi Kaderini Tayin Hakkını Onayladı Mı?'', *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 92, 2011.

Baymak, Osman, *Tarih Boyunca Avrupa Kavşağı: Kosova*, Balkan Aydınları ve Yazarları Yayınları, Prizren 2008.

Bayraktar, Zülfikar, Türkiye'nin Balkanlardaki Yumuşak Gücü, *Karadeniz Araştırmaları*, C. 35, S. 35, 2012.

Bechev, Dimitar, *EU Conditionality in South East Europe: Bringing Commitment to the Process*, SEE Studies Programme European Studies Centre, Oxford 2003.

Bechev, Dimitar, ''Carrot&Sticks Norm: The EU and Regional Cooperation in South East Europe'', *Journal of Southeast Europe and the Balkans*, C. 8, N. 1, Nisan 2006.

Belen, Fahri, *1912-1913 Balkan Harbi*, C. I, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul 1971.

Biçer, Ali, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye'nin Balkan Türkleri Politikası*, (Gebze İleri Teknoloji Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Strateji Bilimi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gebze 2007.

Bieber, Florian, "Bosnia-Herzegovina: Developments Towards A More Integrated State?", *Journal of Muslim Minority Affairs*, V. 22, N. 1, Mayıs 2002.

Blacburn, Robin, *The Break-up Of Yugoslavia and The Fate Of Bosnia*, N. 199, New Left Review, Mayıs-Haziran 1992.

Bilge, Suat, "Kıbrıs Uyuşmazlığı", Derleyen: Mehmet Gönlübol, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Siyasal Kitabevi, Ankara 1996.

Bilkan, Ali Fuat, ''Yunus Emre Türk Kültür Merkezleri'', *MÜSİAD Araştırma Raporları: Yükselen Değer Türkiye*, MÜSİAD Yayınları, İstanbul 2010.

Blank, Stephen-Johnsen, William-Tilford, Earl, *U.S. Policy in the Balkans: A Hobson's Perspective*, Strategic Studies Institute of U.S. Army War College, Carlisle Barracks, Ağustos 1995.

Bochkarev, Danila, *Russian Energy Policy During President Putin's Tenure Trends & Strategies*, GMB Publishing, Londra 2006.

Boğaziçi Üniversitesi TÜSİAD Dış Politika Forumu, *Türk Dış Politikasında Çok Yönlülüğünün Yakın Tarihi*, http://www.mir.boun.edu.tr/admin/faculty/course_materials/2.%20Ara%C5%9Ft%C4%B1rma%20Raporu%20Metin%20DEHA%20SON.

Bora, Tanıl, *Yugoslavya: Milliyetçiliğin Provokasyonu*, Birikim Yayınları, İstanbul 1991.

''Bosna Kasabı Karadzic'e 40 Yıl Hapis Cezası'', Anadolu Ajansı, *http://aacom.tr/tr/dunya/bosna-kasabi-karadzice-40-yil-hapis-cezasi/543283*, (24.03. 2016)

Bozdağlıoğlu, Yücel, *Turkish Foreign Policy and Turkish Identity; A Constructivist Approach*, Routledge, New York 2003.

Bozdağlıoğlu, Yücel, "Neo-Realizm", Derleyen: Haydar Çakmak, *Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler*, Platin Yayınları, Ankara 2007.

Bozbora, Nuray, ''The Endurance Of Uncertainty in Kosovo'', Derleyen: Zafer Toprak-Ersin Kalaycıoğlu-Şule Kut, ''Turkish Review Of Balkan Studies'', *Balkan Araştırmaları Dergisi*, Yıllık 2002-7, İstanbul 2002.

Bozkurt, Giray Saynur, ''Tito Sonrası Dönemde Eski Yugoslavya Bölgesindeki Türkler Ve Müslümanlar'', *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C. 10, S. 2, İzmir 2010.

Bozkurt, Giray Saynur-Hatipoğlu, Murat-Bilgiç, Bestami-Bilgiç-Ünlü, Tuba-Bozbora, Nuray- Ülger, İrfan Kaya, ''Ülkeler: Coğrafya, Kültür ve Sosyal Yapı'', *Balkanlarda Siyaset*, Derleyen: Şaban Çalış-Birgül Demirtaş, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2012.

Braniff, Maire, *Integrating The Balkans: Conflict Resolution And The Impact Of The EU Expansion*, Palgrave Macmillan, New York 2011.

Brzezingski, Zıbgnıew, *Büyük Satranç Tahtası, Amerika'nın Önceliği ve Bunun Jeo-stratejik Gereklilikleri*, Çeviren: Ertuğrul Dikbaş-Ergun Kocabıyık, Sabah Kitapları, İstanbul 1998.

Büyükçolak, Kamil Mehmet, ‘‘Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türk-Yunan İlişkilerinde Yeni Bir Boyut: Balkanlar’’, *Türkiye-Yunanistan Eski Sorunlar Yeni Arayışlar*, Derleyen: Birgül Demirtaş Coşkun, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara 2002.

Calhoun, Craig, *Milliyetçilik*, Çeviren: Bilgen Sütçüoğlu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012.

Calhoun, John Caldwell, *Critical Social Theory: Culture, History, and The Challenge of Fiffrrnce*, UK: Blackwell, Oxford 1995.

Campbell, David, “Poststructuralism”, International Relations Teories: Discipline and Diversity, Derleyen: Tim Dunne-Milja Kurki-Steve Smith, Oxford University Press, Oxford 2010.

Canbolat, İbrahim, “Yeni Dünya Gerçeğinde Balkanlar ve Türkiye”, *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, Yıl: 13, S. 314, 1994.

Canbolat, İbrahim, *Savaş ve Barış Arasında Dünya: Korku ve Umut Arasında İnsan*, Alfa-Aktüel Kitabevi, İstanbul 2003.

Caplan, Richard, ‘‘International Diplomacy and the Crisis in Kosovo’’, *International Affairs*, V. 74, N. 4, 1998.

Castellan, Georges, *Balkanların Tarihi*, Çeviren: Ayşegül Yaraman Başbuğu, Milliyet Yayınları, İstanbul 1993.

Castells, Manuel, *Kimliğin Gücü*, Çeviren: Ebru Kılıç, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2006.

Caşın, Mesut-Hakkı-Özgöker, Uğur-Çolak, Halil, *Küreselleşmenin Avrupa Birliği Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasına Etkisi*, Nokta Kitap, İstanbul 2007.

Central Intelligence Agency (CIA): The World Factbook, 2000.

Ceylan, Ahmet, ‘‘Dayton Barış Antlaşması’nın Revize Edilmesinin Zamanı Gelmiştir’’,*http://politikaakademisi.org/2012/03/27/dayton-barisantlasmasinin revize-edilmesininzaman i-gelmistir/,* (27.3.2012)

Ceylan, Nesime, *Balkan Savaş Hikâyeleri,* Selis Kitaplar Yayınları, İstanbul 2006.

Challeye, Felicien, *Dinler Tarihi*, Çeviren: Samih Tiryakioğlu, Varlık Yayınları, İstanbul 1972.

Chandler, David, *Bosnia: Faking Democracy After Dayton*, Pluto Press, Londra 2000.

Clifford, Gray, ‘‘Rusya Federasyonu’’, Enerji Güvenliği Serisi, *Brookings Dış Politika Araştırmaları*, Brookings Enstitüsü Yayınları, Washington 2006.

Cohen, Lenard, ‘‘The Balkans Ten Years After: From Dayton to the Edge of Democracy’’, *Current History*, N. 105, 2005.

Chomsky, Noam, ‘‘The Crimes Of Intcom’’, *Foreign Policy*, Eylül 2002.

Chossudovsky, Michel, “Dismantling Former Yugoslavia, Recolonising Bosnia”, *Development in Practice*, V. 7, N. 4, Kasım 1997.

Cıoroıanu, Adrian, ‘‘The Impossible Escape: Romanians and the Balkans’’, *Balkan as a Metaphor Between Globalization and Fragmentation,* Derleyen: Dusan I Bjelic-Obrad Savic, Mass: MIT Press, Cambridge 2005.

Clogg, Richard, “The Greeks and Their Past”, *Historians as Nation-Builders: Central and South-East Europe,* Derleyen: Dennis Deletant-Harry Hanak, MacMillan Press-School of Slavonic-East European Studies of London University, Londra 1988.

Coşkun, Birgül Demirtaş-Lütem, Ömer Engin, *Balkan Diplomasisi,* ASAM Yayınları, Ankara 2001.

Coşkun, Birgül Demirtaş, *Germany and the Wars in Yugoslavia, A Search for Reconstruction of State Identities,* Logos, Berlin 2006.

Coşkun, Birgül Demirtaş, ‘‘Geçmişten Günümüze Almanya’nın Balkan Politikasını Analizi: Değişim mi, Süreklilik mi?’’, *Balkanlar Özel, Avrasya Dosyası,* ASAM Yayınları, C. 14, S. 1, Ankara 2008.

Coşkun, Birgül Demirtaş, “Kosova’nın Bağımsızlığı ve Türk Dış Politikası (1990-2008)”, *Uluslararası İlişkiler*, C. 7, S. 27, Güz 2010.

Coşkun, Birgül Demirtaş-Yürür, Pınar-Uzgel, İlhan-Özdal, Habibe-Kutlay, Muzaffer-Kut, Şule-Öner, Aslı Şirin, ‘‘Küresel Aktörler ve Balkanlar’’, Derleyen: Şaban Çalış-Birgül Demirtaş, *Balkanlarda Siyaset,* Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2012.

Coşkun, Birgül Demirtaş. “Türkiye’nin Bosna ve Kosova’ya Yönelik Politikaları: İnşacı Kuram Açısından Bir İnceleme”, *Uluslararası İlişkilerde Post-modern Analizler-1 Kimlik, Kültür, Güvenlik ve Dış Politika*, Derleyen: Tayyar Arı, Marmara Kitap Merkezi Yayınları, Bursa 2012.

Coşkun, Birgül Demirtaş, ‘‘Turkey And the Balkans: Overcoming Prejudices, Building Bridges And Constructing a Common Future’’, *PERCEPTIONS*, Vol.: XVIII, No: 2, Yaz 2013.

Coşkun, Birgül Demirtaş, “İnşacılık”, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Derleyen: Şaban Kardaş-Ali Balcı, Küre Yayınları, İstanbul 2014.

Crampton, Richard, *The Balkans: Since the Second World War*, Pearson Education, Londra 2002.

Crockatt, Richard, “The End of the Cold War”, Derleyen: John Baylis-Steve Smith, *The Globalization Of World Politics, An Introduction to International Relations*, Oxford University Press, New York 2001.

Cull, Nicholas, *Public Diplomacy: Lessons From The Pas*t, Figueroa Press, Los Angeles 2009.

Cummings, Milton, *Cultural Diplomacy and the United States Government: a Survey*, Center for Arts and Culture, 2003.

Çakır, Muhammet Faruk-Emiroğlu, Hüseyin, "Avrupa Sorunlarının Çözümünde AB'nin Liderliği: Kosova'nın Nihai Statüsü Meselesi (1999-2005)", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, USAK Yayınları, C. 5, S. 17, 2009.

Çakmak, Haydar, "Balkanlar", *Trakya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Dergisi*, S. 1, C. 1, Nisan 1998.

Çalış, Şaban-Önsoy, Murat, ''Kavramsal Çerçeve: İsimlendirme ve Bölgesel Kimliğin İnşası'', Derleyen: Şaban Çalış-Birgül Demirtaş, *Balkanlarda Siyaset*, Eskişehir 2012.

Çavuş, Tuba, ''Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı Ve Türkiye'nin Yumuşak Güç Kullanımı'', *Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 2, S. 2, Kahramanmaraş 2012.

Çelik, Bilgin**,** *Dağılan Yugoslavya Sonrası Kosova ve Makedonya*, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya 2008.

Çelikkol, Oğuz-Karabel, Sibel, ''Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Denizden Kaynaklanan Uluslararası Sorunlar'', *Bilge Strateji*, C. 9, S. 16, Bahar 2017.

Çotuksöken, Betül, "Aydınlanma-Romantizm Geriliminde Türkiye", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Muğla 2006.

Dağdemir, Elif Uçkan, "Batı Balkan Ülkeleri İle Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Olasılıkları Üzerine Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 59, S. 1, 2004.

Dalar, Mehmet, ''Dayton Barış Antlaşması Ve Bosna-Hersek'in Geleceği'', *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 1, Yıl: 9, S. 16, Bolu 2008.

Davutoğlu, Ahmet, "Türk Dış Politikasında Stratejik Teori Yetersizliği", *Yeni Türkiye Özel Sayısı II*, S. 23-24, Eylül-Aralık 1998.

Davutoğlu, Ahmet, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, Küre Yayınları, İstanbul 2001.

Dede, Orhan, ''Balkanlılaşmadan Avrupalılaşmaya Avrupa Birliği-Balkan Ülkeleri İlişkileri',*http://www.bilgesam.org/incele/140/balkanlilasmadanavrupalilasmaya-avrupabirligibalkan-ulkeleri iliskileri/#.WK2ZVW-LTIV*.

Dedeoğlu, Beril, "Değişen Uluslararası Sistemde Türkiye-ABD İlişkilerini Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Etkileri" Türk Dış Politikasının Analizi; Derleyen: Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, İstanbul 2001.

Demir, Vedat, ''Değişen Uluslararası İlişkiler Çerçevesinde Kamu Diplomasisi ve Halkla İlişkilerin Müşterek Kavramları'', *http://kamudiplomasisi.org/demo/images/stories/makale001.pdf*, (Erişim Tarihi: 7.02.2018).

Demirci, Sedat, ''Rusya'nın Balkanlar'daki Yeni Jeopolitik Çıkarları'', *Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi*, C. 1, S. 1, Çankırı 2012.

Denktaş, Rauf, *Karkot Deresi*, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, İstanbul, 2000.

Devlen, Balkan-Özdamar, Özgür, "Uluslararası İlişkilerde İngiliz Okulu Kuramı: Kökenleri, Kavramları ve Tartışmaları", *Uluslararası İlişkiler SSCI*, C. 7, S. 25, Bahar 2010.

Dilan, Hasan Berke, *Atatürk Dönemi Türkiye'nin Dış Politikası (1923-1939)*, Alfa Yayınları, İstanbul 1998.

Dinç, Cengiz, ''Avrupa Birliğinin Beşinci Genişlemesi: Ana Temalar ve Faktörler'', *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İ. İ. B. F. Dergisi*, C. 6, S. 2, Ekim 2011.

Djılas, Aleksa, *The Contested Country: Yugoslav Unity and Communist Revolution 1919-1953*, Harvard University Press, Londra 1991.

Doja, Albert, "The Politics of Religion in the Reconstruction of Identities The Albanian Situation", *Critique of Anthropology,* V. 20, N. 4, 2000.

Dogo, Marco, "Introduction Historians, Nation-Building, Perceptions", *The Balkans National Identities In A Hıstorical Perspective,* Derleyen: Stefano Bianchini-Marco Dogo-A Longa Editore, Ravenna 1998.

Dougherty, James E.-Pfaltzgraff, Robert L., *Contending Teories of International Relations: A Comprehensive Survey,* Addison Wesley Longman, 2001.

Dural, A. Baran, *Milletten Milliyetçiliğe Uzanan Kuramsal Bir Değerlendirme,* Türk Yurdu, Ankara 2012.

Düzgit, Senem Aydın, ''Post-Yapısalcı Yaklaşımlar ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramlar'', *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C. 12, S. 46.

İnan, Ece, "Kamu diplomasisi ve Halkla İlişkiler Ekseni", Derleyen: Abdullah Özkan-Tuğçe Ersoy Öztürk, *Kamu Diplomasisi*, TASAM Yayınları, İstanbul 2012.

Efegil, Ertan, ''Küreselleşen Dünyada, Devletlerin Daha Demokratik Dış Politika Karar Verme Sürecine İhtiyacı Vardır'', *http://www.tasam.org/trTR/Icerik/1168/küresellesen_dunyada_devletlerin_daha_demokratik_dis_politika_karar_verme_surecine_ihtiyaci_vardir*, (21.1 2.2009),

Egro, Dritan, ''Tarihçi Mi? Siyasetçi Mi? Devlet İnşacıları Olarak Balkan Tarihçileri'', Çeviren: Galip Çağ, *Uluslararası Tarih Okulu Dergisi*, Eylül-Aralık, S. 11, İzmir 2011.

Ekinci, Berhan, ''Yugoslavya'nın Dağılması Ve Türkiye'', *Balkanlar,* Derleyen: Halil İnalcık-Erol Manisalı-Orhan Koloğlu, Eren Yayıncılık, İstanbul 1993.

Ekinci, Didem, *Accomodating Energy Security in the Balkans,* Derleyen: Hasret Çomak-Caner Sancaktar, Uluslararası Balkan Kongresi Bildiriler Kitabı, Kocaeli Üniversitesi Yayınları, Kocaeli 2011.

Ekrem, Reşat, *Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar 1300-1920 ve Lozan Muahedesi 24 Temmuz 1923,* Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, İstanbul 1934.

Ekşi, Muharrem, *Kamu Diplomasisi ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, Siyasal Kitapevi, Ankara 2014.

Ekşi, Muharrem, ‘‘AK Parti Döneminde Türkiye’nin Balkanlarda Kamu-Kültürel Diplomasi Aracılığıyla Toplumsal-Kültürel Etkinliğini Artırma Politikası’’, *I. Uluslararası Sosyal Bilimler Araştırmaları Kongresi Bildiriler Kitabı,* edit. Hasan Kara, Pamukkale Üniversitesi Yayınları, Denizli 2015.

Ekşi, Muharrem, ‘‘Kültürel Diplomasi ve Yunus Emre Enstitüsü’’, *Türk Dış Politikası Ve Kamu Diplomasisi*, Derleyen: Mehmet Şahin-Senem Çevik, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2015.

Ekşi, Muharrem, ‘‘Türkiye’nin Türk Dünyasına Yönelik Kamu Diplomasisi: Yeni Araç ve Mekanizmalar’’, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi,* C. 17, S. 1, Yaz 2017.

Emin, Nedim, ‘‘Kosova Siyasetini Anlama Kılavuzu’’, SETA Yayınları, İstanbul 2014, *http://file.setav.org/Files/Pdf/20141017111147_42_kosova_web.pdf,* Erişim Tarihi: 17.01.2017.

Emiroğlu, Hüseyin, *Soğuk Savaş Sonrası Kosova Sorunu*, Orient Yayınları, Ankara 2006.

Erbaş, Göknil, Avrupa Birliği’nin Ortak Dış Ve Güvenlik Politikası Oluşturma Sürecinde Batı Balkanlar, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2005.

Erdağ, Ramazan ‘‘Türkiye’nin Kalkınma Yardımları Ve TİKA’’, *Türk Dış Politikası Ve Kamu Diplomasisi,* Derleyen: Mehmet Şahin-Senem Çevik, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2015.

Erdem, Engin, "Batı Avrupa Birliği Ve Avrupa Güvenliği", *Avrasya Dosyası Avrupa Birliği Özel*, Asam Yayınları, C. 5, Ankara 1999.

Ereker, Fulya, *Dış Politika Ve Kimlik; İnşacı Perspektiften Türk Dış Politikasının Analiz*, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2010.

Ereker, Fulya, "Dış Politikayı Analiz Etmek: Dış Politika Analizinde Yapan-Yapı Sorunu", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C. 9, Ankara 2013.

Eren, Erdem, *Balkanizasyon Sürecinde Devletleşme*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2012.

Erhan, Çağrı, *Türk Dış Politikası:(1919-1980), Kurtuluş Savaşından Bugüne, Olgular, Belgeler, Yorumlar*, C. I, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.

Ermağan, İsmail-Satıcı, Gökhan, ''Uluslararası Siyasette Kosova'nın Bağımsızlığına Dair Temel Meseleler Ve Türkiye'nin Genel Balkanlar Politikası'', *Ç. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 22, S. 1, 2013

Erol, Mehmet Seyfettin-Ozan, Emre, "Türk Dış Politikasında Süreklilik Unsuru Olarak Siyasal Rejim", *Dış Politika Analizinde Teorik Yaklaşımlar: Türk Dış Politikası Örneği*, Barış Platin Yayınları, Ankara 2012.

Ertem, Barış, ''Atatürk'ün Balkan Politikası Ve Atatürk Dönemi'nde Türkiye Balkan Devletleri İlişkileri'' *Akademik Bakış Dergisi*, S. 21, Temmuz-Ağustos-Eylül 2010.

Ertem, Helin Sarı, "Kimlik ve Güvenlik İlişkisine Konstrüktivizm Bir Yaklaşım; Kimliğin Güvenliği ve Güvenliğin Kimliği", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, C. 8, S. 16, 2012.

Esen, Aslı Toksabay, "Avrupa Birliği'nin Hazmetme Kapasitesi ve Türkiye'nin Üyeliği", *Politika Notu*, C. 8, S. 4, TEPAY 2007, *http://www.tepav.org.tr/uplo*

ad/files/1271250278r1539.Avrupa_Birligi___nin_Hazmetme_Kapasitesi_ve_Turkiye___nin_Uyeligi___Tanimlar_ve_Yorumlar.pdf.

Eski İslam Ansiklopedisi, C. 6, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992.

Eski İslam Ansiklopedisi, C. 5, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1999.

Fenenko, Aleksey, "Balkanskiy krizis i Rossiyskiye Vneşne politicheskiye Prioritetı'', *Vneşnaya Politika Rossiyi*, C. 6, N. 4, 2001.

Fırat, Melek-Kürkçüoğlu, Ömer, "Orta Doğu'yla Olan İlişkiler", Derleyen: Baskın Oran, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, C. I, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.

Fırat, Melek, "Yunanistan'la İlişkiler," *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşında Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, C. II, Derleyen: Baskın Oran, İletişim Yayınları İstanbul 2010.

Fidan, Hakan, ''A Work In Progress: The New Turkish Foreign Policy'', *Middle East Policy*, C. 20, N. 1, 2013.

Freuddensteın, Roland, "Poland, Germany, and the EU", *International Affairs*, C. 74, N. 1, 1998.

Foukas, Vassilis, *Balkanlar, Ortadoğu, Kafkasya, Soğuk Savaş Sonrası ABD Politikaları*, Aykırı Yayıncılık, İstanbul 2004.

Gaddıs, John Lewis, "International Relations Theory and the End of the Cold War", *International Security*, V. 17, N. 3, Ocak 1992.

Gaffarlı, Orhan, "ABD-Rusya İlişkilerinde Yenilenme Süreci ve Kafkasya Faktörü", *file:///F:/ Transkafkasya/ABD-libre.pdf*,

Gallagher, Tom, *The Balkans in the New Millenium; in the Shadow of the War And Peace*, Routledge, New York 2005.

Garfınkle, Adam-Culver, Ron, "Bill Clinton Lied About Bosnia-A Dayton Relationship'', *American Spectator*, V. 29, N. 2, 1996.

Garthoff, Raymond, *Who is to Blame for the Cold War?*, Cambridge University Press, Cambridge 1998.

Gazel, Fırat, ‘‘Petrodolar Kıskacındaki Rusya’’, *http://www.emo.org.tr/ekler/b5040a 8a5baf3e 0_ ek.pdf*.

Gellner, Ernest, *Language and Solitude: Wittgenstein*, Malinowski and the Habsburg Dilemma, New York 1998.

Gill, Stephen-Law, David, *Global Hegemony and the Structural Power of the Capital*, International Studies Quarterly, V. 33, N. 4, Aralık 1989.

Glenny, Misha, *Balkanlar 1804-1999: Milliyetçilik, Savaş ve Büyük Güçler*, Çev. Mehmet Harmancı, Sabah Yayınları, İstanbul 2000.

Glenny, Misha, ‘‘Migration Policies of Western European Governments and the Fight Against Organised Crime in South East Europe’’, *Journal of Southeast European and Black Sea Studies*, V. 4, N. 2, 2004.

Gökdağ, Bilgehan, ‘‘Balkanlar: Etnik Karmaşanın Dilsel Boyutları’’, *Karadeniz Araştırmaları Balkan, Kafkas, Doğu Avrupa Ve Anadolu İncelemeleri Dergisi*, Derleyen: Yahya Kemal Taştan, C. 8, S. 32, Ankara 2012.

Gönlübol, Mehmet, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1965)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara 1969.

Gönlübol, Mehmet-Sar, Cem, ‘‘İkinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası’’, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Siyasal Kitapevi, Derleyen: Kolektif, Ankara 1982.

Gönlübol, Mehmet-Sar, Cem, *Atatürk ve Türkiye’nin Dış Politikası: 1919-1938*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1990.

Gönlübol, Mehmet-Ülman, Haluk-Bilge, Suat-Sezer, Duygu, ‘‘İkinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası (1945-1965)’’, Derleyen: Mehmet Gönlübol, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Siyasal Kitabevi, Ankara 1996.

Göral, Emirhan, ‘‘Değişen Uluslararası Sistemde Türkiye'nin Balkan Politikasının Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Etkisi’’, *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, C. 21, S. 2, İstanbul 2013.

Gözen, Ramazan, *İmparatorluktan Küresel Aktörlüğe Türkiye'nin Dış Politikası*, Palme Yayıncılık, Ankara 2009.

Gözen, Ramazan, ‘‘Türk Dış Politikasında Değişim Var mı?’’, *Türkiye'nin Değişen Dış Politikası* Derleyen: Cüneyt Yenigün-Ertan Efegil, Nobel Yayınları. Ankara 2010.

Greenwood, Christopher, “The International Tribunal for Former Yugoslavia”, *International Affairs*, C. 69, N. 4, 1993.

Gross, Eva, “Explaining EU Foreign Policy Towards the Western Balkans”, Derleyen: Mérand Frédéric, Foucault Martial, Irondelle Bastien, *European Security Since the Fall of the Berlin Wall*, University of Toronto Press, Toronto 2011.

Gülşen, Halit, ‘‘Rusya'nın Enerji Politikası’’, *Stratejik Analiz*, C. 9, S. 106, Şubat 2009.

Güneş, Şükran-Alp, Ali Hikmet, *Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl Cumhuriyetin İlk On Yılı Ve Balkan Paktı (1923-1934)*, Dışişleri Bakanlığı Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü, Ankara 1974.

Gürel, Şükrü, “Değişmekte Olan Dünyada Türk-Yunan İlişkileri ve Kıbrıs Sorunu”, Derleyen: Sabahattin Şen, *Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye*, Bağlam Yayınları, İstanbul 1992.

Gürel, Şükrü, *Tarihsel Boyut İçinde Türk Yunan İlişkileri (1821-1993)*, Ümit Yayıncılık, Ankara 1993.

Güzel, Süleyman Çağrı, ‘‘Dış Yardımlarda Destekleyici Bir Unsur Olarak Kültürel Diplomasi Ve Yunus Emre Enstitüsü Örneği’’, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 30, S. 2, Erzurum 2016.

Hall, Richard, *Balkan Savaşları*, Çeviren: M. Tanju Akad, Homer Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003.

Hale, William, *Türk Dış Politikası 1774-2000*, Çeviren: Petek Demir, Mozaik Yayıncılık, İstanbul 2003.

Hallı, Reşat, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Balkan Harbi (1912-1913) Harbin Sebepleri, Askeri Hazırlıklar ve Osmanlı Devleti'nin Harbe Girişi*, C. I, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 1970.

Hansen, Lene, "Discourse Analysis, Post-Structuralism, and Foreign Policy", *Foreign Policy: Teories, Actors, Cases,* Derleyen: Steve Smith-Amelia Hadfield-Tim Dunne, Oxford University Press, Oxford 2012.

Hasani, Enver, "Politik ve Hukuki Açıdan Kosova Krizi", Ed. Ümit Özdağ, (Yunanistan ve Kosova Özel), *Avrasya Dosyası Dergisi IV*, C. 4, S. 1-2, ASAM Yayınları, Ankara 1998.

Hatipoğlu, Esra, "Yorgun AB'nin Komşularla İmtihanı: Karadeniz Bölgesi ve Avrupa
Birliği", *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları*, Cilt 8, Sayı 16, 2013.

Hatipoğlu, Murat, *Yakın Tarihte Türkiye ve Yunanistan: 1923-1954*, Siyasal Kitabevi, Ankara 1997.

Hatipoğlu, Süleyman, *Türkiye Cumhuriyeti'nin Dış Politikası*, Hatay 2009.

"Hırvatistan'ın Da Önü Açıldı", *Deutsche Welle, http://www.dw.com/tr/h%C4%B1rvatistan%C4%B1nda%C3%B6n%C3%BCa%C3%A7%C4%B1ld%C4%B1/a2523637.*

Hobsbawm, Eric, *Milletler ve Milliyetçilik, Program, Mit, Gerçeklik*, Çeviren: Osman Akınhay, Ayrıntı Yayıncılık, İstanbul 2006.

Höpken, Wolfgang, ''Savaş Arası Dönemde Balkan Devletlerinde Siyasi Kültür'', *Yeni Balkanlar Eski Sorunlar*, Çeviren: Bernar Kutluğ, Derleyen: Gencer Özcan-Kemali Saybaşılı, Bağlam Yayınları, Ankara 1997.

Hudson, Valerie-Vore, Christopher, "Dış Politika Analizinin Dünü, Bugünü ve Yarını", *Uluslararası İlişkilerin Psikolojisi*, Derleyen. Erol Göka-Işık Kuşçu, ASAM Yayınları, Ankara 2002.

Hupchıck, Dennis, *The Balkans*, Palgra-Macmillan, New York 2001.

Hupchıck, Dennis, *The Balkans: From Constantinople to Communism*, Palgrave, New York 2002.

Ignatieff, Michael, *Sanal Savaş: Kosova ve Ötesi*, Çeviren: Gürol Koca, Everest Yayınları, İstanbul 2000.

İlkdoğan, Gül, *ABD, AB, Rusya ve Türkiye Ekseninde Kosova'nın Bağımsızlık Süreci*, (Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2009.

İmanov, Vügar, ''2000'li Yıllarda Rusya'nın Balkanlar Politikası 'Elveda Rumeli'?'',http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/04022015021011balkankongresikitabi-12.pdf.

İnalcık, Halil, *Türkler ve Balkanlar*, OBİV Yayınları, İstanbul 1993.

İnalcık, Halil, *An Economic and Social History of the Ottoman Empire(1300-1600)*, V. 1, Cambridge University Press, Cambridge 1994.

İnalcık, Halil, *"Osmanlı Tarihine Toplu Bir Bakış", Osmanlı Ansiklopedisi,* C. 1, Ankara 1999.

İnalcık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006.

İnalcık, Halil, ''Osmanlı Döneminde Balkanlar Tarihi Üzerinde Yeni Araştırmalar'', *Güneydoğu Avrupa Çalışmaları Uygulama ve Çalışma Merkezi Dergisi*, S. I, Ankara 2012.

İnan, Afet, *Tarihten Bugüne*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1970.

İnan, Kamran, *Yurtta Sulh Cihanda Sulh Paneli*, ODTÜ İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara 1988.

İnan, Kamran, *Dış Politika*, Timaş Yayınları, İstanbul 1998.

İnbaşı, Mehmet, "Balkanlarda Osmanlılar: Fetih ve İskân", *Balkanlar El Kitabı I,* Derleyen: Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ, Karam-Vadi Yayınları, Ankara 2008.

İrge, Nadire Filiz, ''Balkanlarda Jeopolitik Bölünme ve Türkiye'', Derleyen: Hasret Çomak-Caner Sancaktar, *Uluslararası Balkan Kongresi,* Kocaeli 2011.

İzzetbegoviç, Aliya, *Kendi Kaleminden Aliya İzzetbegoviç: II. Endülüs Soykırımına Geçit Vermeyen Bilge Adam*, Çeviren: Alev Erkilet-Ahmet Demirhan-Hanife Öz, Vakit Gazetesi Yayınları, Kayseri 2003.

Jackson, Robert-Sorensen, George, *Introduction to International Relations: Teories and Approache*, Oxford University Press, Oxford 2006.

Jelavıch, Barbara, *Balkan Tarihi 1*, Çeviren: İhsan Durdu-Gülçin Tunalı-Haşim Koç, Küre Yayınları, Ankara 2006.

Jelavıch, Barbara, *Balkan Tarihi 2*, Çeviren: Zehra Savan, Hatice Uğur, Küre Yayınları, Ankara 2009.

Jepperson, Ronald L.-Wendt, Alexander-Katzensteın, Peter, "Norms, Identity and Culture in National Security", *Te Culture of National Security*, Derleyen: Peter Katzenstein, Columbia University Press, New York 1996.

Jezernik, Bozidar, *Vahşi Avrupa-Batı'da Balkan İmajı*, Çeviren: Haşim Koç, Küre Yayınları, İstanbul 2006.

Kahl, Thede, *Das Rumänische und seine Nachbarn*, Frank & Timme GmbH, Berlin 2009.

Kahraman, Sevilay, "Avrupa Birliği Genişleme Politikası", Derleyen: Muhsin Kar, Harun Arıkan, *Avrupa Birliği Ortak Politikaları ve Türkiye, Avrupa Birliği*

Ortak Politikalar ve Türkiye, Ekonomik, Sosyal ve Siyasal Politikaların Uyumlaştırılması, Beta Basım A. Ş. , İstanbul 2003.

Kale, Başak, "Avrupa Birliği'nin Balkan Politikası: Çelişkiler İçinde Bir Yanılsama?", *Balkan Diplomasisi*, Derleyen: Ömer Lütem-Birgül Demirtaş Coşkun, Asam Yayınları, Ankara 2001.

Kamalov, İlyas, ''ABD-Rusya Çekişmesi Devam Ediyor'', *Stratejik Analiz Dergisi,* ASAM Yayınları, Ankara 2007.

Kamalov, İlyas, ''Soğuk Savaş Sonrasında Rusya'nın Balkanlar Politikası'', *Karadeniz Araştırmaları Dergis*i, S. 13, Çorum 2007.

Kantarcı, Şenol, "Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem: Yeni Sürecin Adı: Koalisyonlar Dönemi mi?'', *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Sayı 16, 2012.

Kapani, Münci, *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınları, İstanbul 2007.

''Karadzic: Holbrooke Ölümümü İstiyor", *Hürriyet Gazetesi*, http://www.hurriyet.com.tr/dün ya/9568605.asp, (2.8.2008).

Kardaş, Tuncay-Erdağ, Ramazan, ''Bir Dış Politika Aracı Olarak TİKA'', *Akademik İncelemeler Dergisi,* C. 7, S. 1, Yıl: 2012.

Karluk, Rıdvan, *Avrupa Birliği ve Türkiye,* Beta Basım Yayımları, İstanbul 2002.

Karluk, Rıdvan, "Avrupa Birliği'nin Balkanlara Genişlemesi: Balkan Ülkelerine Üyelik Perspektifi", *International Conference on Eurasian Economies 2014*, http://avekon.org/papers /1163.pdf.

Kapetanovıc, Amer, ''Bosna-Hersek'in On Yıllık Dış Politika Tecrübesi'', Çeviren: Emir Türkoğlu, Derleyen: Ömer Lütem-Birgül Demirtaş, *Balkan Diplomasisi,* ASAM Yayınları, Ankara 2001.

Karagül, Soner, ''Türkiye'nin Balkanlardaki "Yumuşak Güç" Perspektifi: Türk İşbirliği Ve Koordinasyon Ajansı'', *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, C. 8, S. 1, Çanakkale 2013.

Karatay, Osman, *Bosna Hersek Barış Süreci*, Karam Yayınları, Ankara 2002.

Karpat, Kemal, *Balkan*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 5, İstanbul 1992.

Karpat, Kemal, *Türkiye ve Orta Asya*, Çeviren: Hakan Gür, İmge Kitabevi, Ankara 2003.

Karpat, Kemal, *Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, Çeviren: Recep Boztemur, İmge Kitapevi, Ankara 2004.

Kavalalı, Murat, *AB'nin Merkezi Doğu Avrupa ve Batı Balkan Ülkeleri ile İlişkileri*, DPT Müsteşarlığı Yayınları, Ankara 2005.

Kavalskı, Emilian, ''The Western Balkans And EU; The Probable Membership'', *South East European Review*, V. 1, N. 2, 2003.

Kaya, Emirhan, ''Avrupa Birliği'nin Son Genişlemesi Ve Balkan Üyeleri'', *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 18, S. 2, Aralık 2016.

Kaya, Sezgin, ''Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivizm Yaklaşımlar'', *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 63, S. 3, Ankara 2008.

Kayapınar, Ayşe-Kayapınar, Levent, ''Ortaçağ'da Sırplar ve Devletleri", *Balkanlar El Kitabı I*, Derleyen: Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ, Karam Yayınları, Ankara 2008.

Kayapınar, Ayşe-Aslantaş, Selim-Hacısalihoğlu, Mehmet-Tangör, Burak-Oktay, Emel, ''Geçmişten Günümüze Balkanlar'', Derleyen: Şaban Çalış-Birgül Demirtaş, *Balkanlarda Siyaset*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2012.

Kaynar, Mete Kaan-Ak, Gökhan, ''Ege'de Temel Sorun: Unutulmayan Türk Adaları'', *International Journal of Academic Value Studies*, C. 3, S. 8.

Kenar, Nesrin, *Bir Dönemin Perde Arkası Yugoslavya: Yugoslavya Sorunun Ulusal Ve Uluslararası Boyutu*, Palme Yayıncılık, Kocaeli 2005.

Keskin, Şahin, ‘‘Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası: Türk Dış Politikasını Meşgul Eden Konular ve İkili İlişkiler’’, *Yeni Türkiye Dergisi*, Misak-ı Milli Özel Sayısı: 93, Yeni Türkiye Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ocak-Şubat 2017.

Kısacık, Sina, ‘‘Rusya Federasyon’un Enerji Stratejisi: Dış İlişkilerde Bir Ekonomik Ve Siyasi Baskı Aracı Mı?’’, *http://politikaakademisi.org/2013/11/06/rusya-federasyonu-enerjis tratejisi-disilis kilerde-bir-ekonomik-ve-siyasi-baski-araci-mi/*.

Kızıltaş, Cansaran, ‘‘Tarihte Balkanlar’’, *Tarih Bilincinde Buluşmalar Derneği Tarih ve Kültür Dergisi*, S. 17-18, Mart 2012.

Kitsou, Sofia, “The Power of Culture in Diplomacy: The Case of U.S. Cultural Diplomacy in France and Germany”, *Exchange: The Journal of Public Diplomacy*, V. 2, 2011.

Knutsen, Torbjorn, *Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi*, Çeviren: Mehmet Özay, Açılım Kitap, İstanbul 2006.

Koca, Şecaettin, “İkinci Dünya Savaşında Balkanlar”, *Balkanlar El Kitabı*, C. 2 Derleyen: Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ, Vadi Yayınları, Ankara 2007.

Kocabaş, Süleyman, *Atatürk Dönemi(1923-1938)*,Vatan Yayınları, İstanbul 2007.

Koç, Alican, *Yurtdışında Yaşayan Türk Diasporasının Lobicilik Potansiyeli: Avustralya Örneği*, YTB Uzmanlık Tezi, Ankara 2012.

Koçak, Cemil, *Türkiye’de Milli Şef Dönemi*, C. 1, Ankara 1986.

Koçer, Gökhan, “Türkiye’nin Barışı Destekleme Harekâtlarına Katkısı”, *Uluslararası İlişkiler*, C. 3, S. 11, Güz 2006.

Kodoman, Timuçin-Birsel, Haktan, ‘‘21. Yüzyıl Balkan Jeopolitiğinin Çok Boyutlu Bir Bakış Açısı İle İncelenmesi Ve Türkiye’ye Etkilerinin Değerlendirilmesi’’, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 19, S. 1, Isparta 2014.

Kolıoppoulos, John S.-Veremıs, Thanos, *Modern Greece A History since 1821*, West Sussex: Wiley-Blackwell 2010,

Koltyakov, V.M.-Komarova, A.I., *Elsevier's Dictionary of Geography*, Elsevier, Amsterdam 2007.

Koyuncu, Çiğdem Aydın, ''Güney Akım Projesi Çerçevesinde Bulgaristan Enerji Politikasının Analizi'', *Alternatif Politika*, C. 8, S. 2, Nisan 2016.

Kumar, Radha, "The Troubled History of Partition", *Foreign Affairs*, V. 76, N. 1, 1997.

Kut, Şule, *Makedonya Ve Sorunları*, T. Ü. SES Vakfı, Araştırma Raporu N. 64, İstanbul 1993.

Kut, Şule, ''Bosna'dan Kosova'ya: ABD ve AB'nin Balkan Politikalarında Süreklilik ve Değişim', *Sosyal Demokrat Değişim*, S. 12, 1999.

Kut, Şule, "Türkiye'nin Soğuk Savaş Sonrası Dış Politikasının Ana Hatları", Derleyen: Gencer Özcan-Şule Kut, *En Uzun On Yıl*, Büke Yayınları, İstanbul 2000.

Kut, Şule, "Yugoslavya Bunalımı ve Türkiye'nin Bosna Hersek ve Makedonya Politikası: 1990-1993", *Türk Dış Politikasının Analizi*, Derleyen: Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, İstanbul 2001.

Kut, Şule, *Balkanlar'da Kimlik Ve Egemenlik*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2005.

Küçük, Mustafa, ''Uluslararası İlişkilerde Kuramında Konstrüktivizm Dönüşü Anlamak'', *Ege Akademik Bakış Dergisi,* C. 9, S. 2, İzmir 2009.

Kürkçügil, Masis, *Kıbrıs Dün ve Bugün*, İthaki Yayınları, İstanbul 2003.

Laffan, Brigid, "Te Politics of Identity and Political Order in Europe", *Journal of Common Market Studies*, C. 34, No. 1, 1996.

Lang, Jr. A.L, Morgenthau Agency Aristotle Realism Reconsidered, Oxford University Press, New York 2007.

Larrabee, Stephan, *The Balkans*, RAND, Santa Monica 2001.

Latif, Dilek, "Etnik Çatışma Sonrası Barış İnşası Ne Kadar Mümkün? Dayton Sonrası Bosna ve Hersek", *Kıbrıs Yazıları,* S. 3, Yaz-Güz 2006.

Lenard, Cohen, *Broken Bonds: The Disintegration of Yugoslavia*, Westview Press, Oxford 1993.

Lıeven, Anatol, "Ham-Fisted Hegemon: The Clinton Administration and Russia", *Current History*, V. 98, N. 630, 1999.

Malcolm, Noel, *Kosova: Balkanlar'ı Anlamak İçin*, Çev. Özden Arıkan, Sabah Yayınları, İstanbul 1999.

Malcolm, Noel, ''The War Over Kosovo'', *War and Change in the Balkans: Nationalism, Conflict and Cooperation*, Derleyen: Brad K. Blıtz, Cambridge University Pres, Cambridge 2006.

Mantran, Robert, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti: Avrupa Baskısı", Derleyen: Robert Mantran, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi-I: Osmanlı Devletinin Doğuşundan XVIII. Yüzyılın Sonuna*, Cem Yayınevi, İstanbul 1995.

Mazower, Mark, *Bizans'ın Çöküşünden Günümüze Balkanlar*, Çeviren: Ayşe Ozil, Alfa Yayıncılık, İstanbul 2014.

Mcsweeney, Bill, *Security, Identity and Interests: A Sociology of International Relations*, Cambridge University Press, New York 1999.

Morgenthau, Hans, *Uluslararası Politika*, Çeviren: Baskın Oran-Ünsal Oskay, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, C. 1, Ankara 1970.

Meray, Seha, *Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar-Belgeler,* C. II, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001.

Mujezinoviç, Mirzet, "Avrupa Birliği'nin Batı Balkan Politikası Çerçevesinde Bosna Hersek ile İlişkileri", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 3, Sayı 12, 2007.

Munasipova, Malika-Ydyrys, Kanat, ''Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Rusya'nın Dış Politikasında Avrasya Birliği Projesi'', *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Sayı 48, Ankara 2015.

Noutcheva, Gergana-Bechev, Dimitar "The Successful Laggards: Bulgaria and Romania's Accession to the EU", *East European Politics and Societies*, C. 22, S. 1, 2008.

Nye, Joseph, *Soft Power: The Means To Success In The World Politics*, Publıc Affairs Press, New York 2004.

Nye, Joseph, *Yumuşak Güç: Dünya Siyasetinde Başarının Yolu,* Çeviren: Rayhan İnan Aydın, Elips Kitap, Ankara 2005.

Oğultürk, Cem, ''Kosova'nın Bağımsızlık Süreci Kapsamında ABD Dış Politikasının Analizi'', *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Yıl: 10, S. 19.

Oğuz, Cem, "Rusya'nın Balkan Politikası Ve Balkanlar'daki Gelişmelerin Rus Siyasetine Etkileri (1991-2000)", *Balkan Diplomasisi*, Derleyenler: Ömer Lütem, Birgül Demirtaş, Balkan Araştırmaları Dizisi 3, ASAM Yayınları, Ankara 2001.

Olcay, Osman, *Is It Possible in a Balnaizing World To Have Less Balkanization in the Balkans?, Balkans: A Mirror Of The New International Order*, Eren Yayınları, İstanbul 1995.

Oğuzlu, Tarık, "Soft Power in Turkish Foreign Policy", *A Quarterly of the Foreign Policy Institute*, Vol. XXXVII, No. 1-2, Mayıs 2011.

Oğuzlu, Tarık, "İnşacı Yaklaşım ve Dış Politika", *Dış Politika Analizinde Teorik Yaklaşımlar: Türk Dış Politikası Örneği,* Derleyen: Ertan Efegil-Mehmet Seyfettin Erol, Barış Kitabevi, Ankara 2012.

Oğuzlu, Tarık, ‘‘Komşularla Sıfır Sorun Politikası: Kavramsal Bir Analiz’’, *Ortadoğu Analiz*, C. 4, S. 42, Haziran 2012.

Ongur, Hakan Övünç, ‘‘Avrupalılaşma Avrupalı Mı?’’, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 11, S. 1, Ankara 2009.

Onuf, Nicholas, *World of Our Making Rules and Rule in Social Theory and International Relations*, Columbia University of South Carolina, 1989.

Onuf, Nicholas, ‘‘The Constitution of International Society’’, T*he European Journal of International Law*, V. 5, N. 1, 1994.

Onuf, Nicholas, ‘‘Constructivism: A User’s Manual’’, I*nternational Relations in a Constructed World*, Derleyen: Vendulka Kubalkova-Nicholas Onuf-Paul Kovert, M.E. Sharpe Press, Londra 1998.

Onuf, Nicholas, ‘‘Worlds of Our Making: The Strange Career of Constructivism in International Relations’’, *Visions of International Relations*, Derleyen: Donald J.Puchala, Columbia: University of South Carolina Press, 2002.

Oran, Baskın, ‘‘Türkiye’nin Balkan Ve Kafkas Politikası’’, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 50, S. 1, Ankara 1995.

Oran, Baskın, “Türk Dış Politikasının Teoriği ve Pratiği ”, *Türk Dış Politikası 1919-1980, Kurtuluş Savaşından Bugüne, Olgular, Belgeler, Yorumlar*, C. I, Derleyen: Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.

Ortaylı, İlber, “Balkanlar’da Tarihi Miras ve Türkiye’nin İmajı, Balkanlar’ın Etnik ve Kültürel Yapısı ile Bu Yapının Bugünkü Duruma Olan Etkilerinin Değerlendirilmesi (Güç ve Asimilasyon Politikaları dahil)”, *Balkanlar ve Türkiye’nin Bölgeye Yönelik Politikaları Sempozyumu 15-16 Aralık 1998: Bildiriler, Soru-Cevaplar, Katkılar ve Konuşma Metinleri,* HAK Yayınları, İstanbul 1999.

Ortaylı, İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.

Ortaylı, İlber, *Osmanlı’yı Yeniden Keşfetmek*, Timaş Yayınları, İstanbul 2006.

Ortaylı, İlber, *Osmanlı Barışı*, Ufuk Kitap Yayınları, İstanbul 2006.

Ortaylı, İlber, *Son İmparatorluk Osmanlı*, Timaş Yayınları, İstanbul 2007.

Ortaylı, İlber, *Balkan Savaşları,* http://www.os-ar.com/modules.php?name=Encyclo pedia&op =con tent&tid=501566.

Oruç, Zülküf, *Balkanlarda Osmanlı Mirası Ve Ulusçuluk Çerçevesinde Balkan Türklerinin Kimlik Ve Yönetim Sorunları Kosova Ve Makedonya Örneği,* (Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi), Sakarya 2011.

Öke, Kemal Mim- Mütercimler, Erol, *Yalnızlıktan Saygınlığa Demokrat Parti'nin Dış Politikası*, Demokratlar Kulübü Yayınları, Ankara 2000.

Öksüz, Hikmet, *Turkey's Balkan Policy*, OBIV Dergisi, Bigart Yayınları, İstanbul 2007.

Öktem, Kerem, ''Turkey's New Diaspora Policy: The Challenge of Inclusivity, Outreach and Capacity'', *İstanbul Policy Center*, İstanbul 2014.

Örnek, Serdar-Mızrak, Baransel, ''Bir Güvenlik Sorunu Olarak Kıbrıs'ın Enerji Kaynakları ve Uluslararası Aktörlerin Politikaları'', *Bilge Strateji,* C. 8, S. 15, Güz 2016.

Öymen, Onur, *Çıkış Yolu Dış Baskılara Karşı Tam Bağımsızlığı Korumak,* Remzi Kitabevi, İstanbul 2008.

Özalp, Güven, ''Balkanlar'da Kıyamet'' Milliyet Gazatesi, *http://www.milliyet.com. tr/1999/0 3/25/ dunya/dun00.html*, Erişim Tarihi: 19.7.2017.

Özarslan, Bahadır Bumin, *Uluslararası Hukuk Açısından Kıbrıs Sorunu ve Avrupa Birliği'nin Yaklaşımı*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2007.

Özbaran, Salih, *Tarih, Tarihçi ve Toplum*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1997.

Özçelik, Mücahit, ''İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası'', *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 29, C. 2, 2010.

Özdağ, Ümit, ‘‘Rusya’nın Yeni Stratejisi ve Türkiye’’, (5.1.2008), *http://oncevatandergisi.blo gcu. com/rusya-nin-yeni-stratejisi-ve-turkiye-1/877410*.

Özdal, Barış, ‘‘Herkes İçin Güvenlik: Balkanlar Ve Avrupa’nın Ortak Güvenliği’’, *http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/14_Bar%C4%B1%C5%9F_%C3%96zdal_makale_pdf_e7195b2a-9eab-4df4ab 59-5e7470ffa190.pdf*.

Özdemir, Gürbüz, “Farklılıkların Kesiştiği Coğrafyalar İçin Bir Öneri: Radikal Demokrasi”, *Celal Bayar Üniversitesi İ. İ. B. F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, C. 20, S. 1, Manisa 2013.

Özer, Sanem, “Avrupa Birliği Rusya ve ABD’nin Avrupa Güvenliğine Farklı Yaklaşımlarının Transatlantik İttifakına Etkileri”, *Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, S. 15, Antalya 2008.

Özev, Muharrem Hilmi, ‘‘İKT Üyesi Ülkeler ve Kamu Diplomasisi’’, *http://www.kamudiplomasisi.org/index.php?option=com_content&view=article&id=106:kt-ueyes-uelkeler-vekamu-dplomass&catid=44&Itemid=73*, (20.03. 2012);

Özlem, Kader, “Unutulan Balkan Türkleri”, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, 30 Temmuz 2011, *http://www.21yyte.org/tr/yazi6245Unutulan_Balkan_Turkleri.html*.

Özlem, Kader, “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD’nin ve Türkiye’nin Balkanlar Politikalarının Bosna Hersek, Kosova ve Makedonya Krizleri Örneğinde İncelenmesi”, *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S. 1, Aralık 2012.

Özlem, Kader, *Türkiye’nin Balkan Türkleri Politikası (1991-2014)*, Dora Yayınları, Bursa 2016.

Özlük, Erdem-Doğan, Fazlı-Mandacı, Nazif, ‘‘Siyasal ve İdeolojik Yapı’’, Derleyen: Şaban Çalış-Birgül Demirtaş, *Balkanlarda Siyaset*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2012.

Özkürkçü, Ertuğrul, "Balkanların Coğrafi Konumu, Bölgenin Jeopolitik, Jeostratejik ve Jeo-ekonomik Özelliklerinin, Bölgedeki Güç ve Rekabet Mücadelelerine Olan Etkileri", *Balkanlar ve Türkiye'nin Bölgeye Yönelik Politikaları Sempozyumu*, 15-16 Aralık 1998.

Öztürk, Mustafa, *1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Belgeleri: Abdi Paşa'nın Muhakemesi Belgeler*, C. XXIII, S. 27, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2002.

Öztürk, Osman Metin, "Balkanlar: Genel Durum ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme", *Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı*, C. I, S. 2, Ankara 1999.

Öztürk, Osman Metin, *Rusya Federasyonu Askeri Doktrini*, ASAM Yayınları, Ankara 2001.

Öztürk, Osman Metin, ''Türk Dış Politikasında Balkanlar'', *Balkan Diplomasisi*, Derleyen: Ömer E.Lütem ve Birgül Demirtaş Coşkun, ASAM Yayınları, Ankara 2001.

Pala, Cenk, "Ayı İle Dans: Kutsal Gazprom İmparatorluğu ve Türkiye", Derleyen: Süha Tanyeri, *Dördüncü Uluslararası Sempozyum Bildirileri Güvenliğin Yeni Boyutları ve Uluslararası Örgütler*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007.

Palaıret, Michael, *Balkan Ekonomileri 1800-1914 Kalkınmasız Evrim*, Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2000.

Pamuk, Şevket, *Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme (1820-1913)*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.

Pazarcı, Hüseyin, ''Türk Dış Politikasının Yönlendirilmesinde Uluslararası Hukukun Etkisi'', Derleyen: Faruk Sönmezoğlu, *Türk Dış Politikası Analizi*, Der Yayınları, İstanbul 2001.

Pazarcı, Hüseyin, ‘‘Türk Dış Politikası ve Hukuk’’, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, C. 7, S. 2, Ankara 2008.

Pearton, Maurice, “Nicolae Lorga As Historian And Politician”, *Historians as Nation-Builders: Central and South-East Europe*, Editörler: Dennis Deletant-Harry Hanak, MacMillan Press-School of Slavonic-East European Studies of London University, Londra 1988.

Pesic, Vesna, ‘‘The Destructıon and Creatıon Of A State The War For EthnicStates’’, *The Road To War in Serbia Trauma and Catharsis*, Derleyen: Nebojsa Popov, Central European University Press, Budapeşte 2000.

Pınder, John, *The European Union: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, Oxford 2001.

Pıtzl, Gerald, *Encyclopedia of Human Geography*, Greenwood Publishing, Londra 2004.

Progonati, Erjada, ‘‘Rusya’nın Balkanlar Politikası’’, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, S. 45, Ankara 2015.

Primatarova, Antoinette, “On High Stakes, Stakeholders and Bulgaria’s EU Membership”, *EPIN Working Paper No. 27*, Nisan 2010.

Poırıer, Carole Rogel, *The Break-up of Yugoslavia and the War in Bosnia*, Greenwoods, Westport 1998.

Pomak, Bayram, ‘‘Kosova’nın Devletleşme Süreci’’, *http://sahipkiran.org/2015/01/30/kosova-devletlesme-sureci/*, Erişim Tarihi: 30.12.2015.

Purtaş, Fırat, ‘‘Soğuk Savaş Sonrası NATO’nun Dönüşümü Ve Genişlemesi Çerçevesinde Türk Amerikan Askeri İlişkileri’’, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Yıl 1, S. 2, Aralık 2005.

Purtaş, Fırat, ‘‘Türk Dış Politikasının Yükselen Değeri: Kültürel Diplomasi’’, *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, C. 7, S. 13, Kış 2013.

Ramer, Sabrina Petra, *The Breakup Of Yugoslavia*, Global Affairs, V. 6, N. 2, İlkbahar 1991.

Rosner, Kevin, "Gazprom and the Russian State", Derleyen: Kevin Rosner, *Russian Foreign Energy Policy: An Analytical Compendium*, V. 1, GMB Publishing, Londra 2006.

Roudometotf, Victor, *Collective Memory, National Identity and Ethnic Conflict: Greece, Bulgaria and the Macedonian Question*, Praeger-Westport 2002.

Rumelili, Bahar, "Avrupa Birliği ve Bölgesel İhtilafların Çözümü", *Uluslararası İlişkiler*, C. 4, S. 16, Kış 2007-2008.

Rumelili, Bahar, "Kimlik", *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Derleyen: Şaban Kardaş-Ali Balcı, Küre Yayınları, İstanbul 2014.

''Rusya'nın Yeni Enerji Politikası'', Stratejik Yorum, No: 201, (27.01.2006), *http://www.tasa m.org trTR/Icerik/348/rusyanin_yeni_enerji_politikasi*.

Rüma, İnan, ''Uluslararası Toplum Ve Egemenlik: Bosna-Hersek Örneği'', *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 63, N. 1, Ankara 2008.

Saatçi, Meltem Begüm, "Balkan Ulusçuluklarına Dair Bir Değerlendirme: Farklı Uluslar Farklı Usuller", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi,* C. 6, S. 23, Ankara 2009.

Sak, Elif- Adilbekova, Kaldygul, ''Rusya Ve Kültürel Diplomasisi'', *Barış Araştırmaları Ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, C. 3, S. 1, 2015.

Saloane, William, *Bir Tarih Laboratuvarı Balkanlar*, Çeviren: Sibel Özbudun, Süreç Yayınları, İstanbul 1987.

Sarınay, Yusuf, ''İki Savaş Arası Dönemde Türkiye'nin Balkan Ülkeleri İle Münasebetleri (1919-1939)'', *On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 2, Samsun 1987.

Sarrıs, Peter, "The Eastern Roman Empire from Constantine to Heraclius (306-641)", *The Oxford History of Byzantium*, Derleyen: Cyril Mango, Oxford University Press, Oxford 2002.

Sancaktar, Caner, ''Sosyalizmin Yıkılış Sürecinde Türkiye'nin Balkan Ülkeleri ile İlişkileri'', *Stratejik Öngörü-Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Dosya: Uluslararası Ekonomi Politik, S. 9, İstanbul 2006.

Sancaktar, Caner, ''Dayton Barış Anlaşması'nın 10. Yılında Bosna-Hersek'', *http://www.tasam.org/trTR/Icerik/347/dayton_baris_anlasmasinin_10_yilinda_bosna-hersek*,(27.1.2006)

Sancaktar, Caner, ''Balkanlar Türkiye İçin Neden Önemli?'', (27.5.2010), *http://www.tasam. org/tr-TR/Icerik/71/balkanlar_turkiye_icin_neden_onemli*.

Sancaktar, Caner, ''Balkanlar'da Osmanlı Hâkimiyeti Ve Siyasal Mirası'', *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, C. 2, S. 2, İzmir 2011.

Sancaktar, Caner, ''Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikasına Marksist Yaklaşım'', *Bilge Strateji*, C. 3, S. 5, Güz 2011.

Sancaktar, Caner, ''Türkiye'nin Balkanlar Politikası: 1990 sonrası Balkan Açılımı'', Derleyen: Hasret Çomak-Caner Sancaktar, *Türk Dış Politikasında Yeni Yönelimler*, BETA Yayınları, İstanbul 2013.

Sander, Oral, ''Yeni Bir Bölgesel Güç Olarak Türkiye'nin Dış Politika Hedefleri'', Derleyen: Faruk Sönmezoğlu, *Türk Dış Politikasının Analizi*, Der Yayınları, İstanbul 1994.

Sander, Oral, *Siyasi Tarih*, İmge Yayınevi, Ankara 2011.

Sandıklı, Atilla-Emeklier, Bilgehan, ''Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm'', *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*, Derleyen: Atilla Sandıklı, BİLGESAM Yayınları, İstanbul 2012.

Sarıca, Murat-Teziç, Erdoğan-Eskiyurt, Özer, *Kıbrıs Sorunu*, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1975.

Sharp, Jane, "Dayton Report Card", *International Security*, V. 22, N. 3, Aralık 1997-1998.

Saull, Richard, *American Foreign Policy During the Cold War*, Oxford University Press, Oxford 2008.

Scott, Len, "International History 1945-1990", Derleyen: John Baylis-Steve Smith, *The Globalization Of World Politics: An Introduction to International Relations*, Oxford University Press, New York 2001

Schevıll, Ferdinand, *A History of the Balkans: From the Earliest Times to the Present Day*, Dorset Press, New York 1991.

Sebastıan, Sofia, ''Constitutional Engineering in Post-Dayton Bosnia and Herzegovina'', *International Peacekeeping*, V. 19, N. 5, 2012.

Selver, Mustafa, *Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2003.

Serbia's NATO membership-red line for Russia'', BETA and Tanjug, 27 November 2013,*http://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2013&mm=11&dd=27 &nav_ id=88482*.

Seydi, Süleyman, ''Soğuk Savaş Dönemi Türk Dış Politikası'', Derleyen: Süleyman İnan-Ercan Haytoğlu, *Yakın Dönem Türk Politik Tarihi*, Anı Yayıncılık, Ankara 2006.

Sezer, Yavuz, *Demokrat Parti'nin İlk İktidar Yıllarında Balkan Politikası*, (Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2006.

Sipahioğlu, Bahtiyar, "Kosova'nın Dünü, Bugünü ve Yarını, Evlad-ı Fatihan'', *Aylık Kültür ve Haber Dergisi*, S. 41, Bursa 2002.

Smith, Anthony, *Ulusların Etnik Kökeni*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2002.

Smith, Anthony, *Milli Kimlik*, Çeviren: Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, İstanbul 2007.

Smith, Christian Reus, "Constructivism", *Teories of International Relations*, UK: Palgrave Macmillan, Houndmills-Basingstoke-Hampshire 2013.

Solano, Javier, ''The Development of a Common Foreign and Security Policy and the Role of High Representative'', *Lecture Given At The Institute Of European Affairs*,http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/discours/30.03.dublin.iea.doc.html, Dublin, (30.3.2000).

Soysal, İsmail, *Türkiye'nin, Türkiye'nin Dış Münasebetleriyle İlgili Başlıca Siyasal Antlaşmaları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1965.

Soysal, İsmail, *Balkan Paktı (1934-1941)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1985.

Soysal, İsmail, ''Günümüzde Balkanlar Ve Türkiye'nin Tutumu (1989-1992)'', *Balkanlar*, OBİV Yayınları, İstanbul 1993.

Soysal, İsmail, *Türkiye'nin Siyasi Antlaşmaları(1920-1945)*, C. I, Türk Tarih Kurumu Yayınları Ankara 2000.

Spykmann, Nicolas, *Dünden Bugüne Jeopolitik*, Çeviren: Yılmaz Tezkan-Murat Taşar, Ülke Kitapları Yayınları, İstanbul 2002.

Sönmez, Sait, ''Avrupa Birliği'nin Komşu Bölgelere Yönelik Siyasal Açılımı: Avrupa Komşuluk Politikası'', *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 7, S. 14, Hatay 2010.

Sönmez, Sait, ''Moskova'nın Kutuplaşma Çabaları: Putin Dönemi Rus Dış Politikası'', *Avrasya Etütleri Dergisi*, C. I, Ankara 2010.

Sönmez, Sait, ''Yeni Batıcılık ve Yeni Avrasyacılık Akımları Bağlamında Yeltsin Yönetimi'nin Doğu Batı Politikalarının Analizi'', *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, C. 3, S. 6, Ankara 2010.

Sönmezoğlu, Faruk, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995.

Sönmezoğlu, Faruk, *II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası*, Der Yayınları, İstanbul 2006.

Sönmezoğlu, Faruk, "Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Kıbrıs Politikası (1945'ten Günümüze)", Derleyen: Mustafa Bıyıklı, *Türk Dış Politikası Cumhuriyet Dönemi*, Gökkubbe Yayınları, İstanbul 2008.

Stavrıanos, Leften Stavros, *The Balkans since 1453*, Holt, Rinehart-Winston, New York 1958.

''Stratejik Vizyon Belgesi İnanç Diplomasisi Sektörel Diplomasi İnşası'', TASAM Yayınları, s. 1-4. *http://www.tasam.org/Files/Etkinlik/File/VizyonBelgesi/SGPK_INAD_Inanc Vizyon_TR _pdf_52e13f fa-64bc-4ba6-aefb-8d84fb09c961.pdf*

Şahbazov, Rövşen, ''Yeni Küresel Sistemde Avrupa Birliği ve Güney Kafkasya Genişleme ve Komşuluk Politikası Ekseninde'', Eko-Avrasya Yayınları, Ankara 2015.

Şahin, Köksal, ''Türkiye ve Balkanlar: Jeopolitik Bir Analiz'', *2. Uluslararası Balkanlarda Sosyal Bilimler Kongresi Bildiriler Kitabı (30 Mayıs - 06 Haziran 2010).*

Şahin, Mehmet-Çelenk, Senem, ''Türkiye'de Kamu Diplomasisi Ve Yumuşak Güç'', Türk Dış Politikası Ve Kamu Diplomasisi, Nobel Yayıncılık, Ankara 2015.

Şahin, Süreyya, *Fener Patrikhanesi ve Türkiye*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1980.

Şahin, Yeliz, "Hırvatistan'ın AB Serüveninde Mutlu Son", İKV Değerlendirme Notu,*http://ikv.org.tr/images/upload/data/files/temmuz_2013_degerlendirme_notu _70.pdf*

Şıhmantepe, Aydın, ''Kardak Krizi Sürecinin Kriz Yönetim Prensipleri Açısından İncelenmesi'', *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, C. 9, S. 17, Nisan 2013.

Şimşek, Halil, *Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi*, IQ Kültür ve Sanat Yayınları, İstanbul 2002.

‘‘Tansu Çiller: Türkiye hazır”, *Milliyet Gazetesi*, 31.01.1996.

Tarhan, Abdullah, *Türk Dış Politikasını Belirleyen Faktörler Ve 21. Yüzyıl Olaylarla Türk Dış Politikası*, (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2013.

Taştan, Yahya Kemal, ‘‘Balkanlarda Ulusçu Hareketler’’, *Balkanlar El Kitabı I*, Derleyen: Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ, Karam-Vadi Yayınları, Ankara 2006.

Telli, Azime, ‘‘Rusya’nın Petrol Ve Doğal Gaz Rezervlerinin Analizi’’ *http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/01422014122215guvenlik_kongresi_bildirileri12.pdf.*

Terzi, Özlem, ‘‘Avrupa Birliği’nin Balkanlar’ın Geleceğine Yönelik Vizyonu’’, *Balkanlar Özel, Avrasya Dosyası*, ASAM Yayınları, C. 14, S. 1, Ankara 2008.

The Whıte House, *A National Security Strategy of Engagement And Enlargement*, U.S. Government Printing Office, Washington DC 1995.

Tıckner, Ann, “Re-visioning Security”, Derleyen: Ken Booth-Steve Smith, *International Relations Theory Today*, Polity, Cambridge 1995.

Tılıç, Lütfi Doğan, *Milliyetçiliğin Pençesindeki Kartal: Kosova*, Ümit Yayıncılık, Ankara 1999.

Todorova, Maria, ‘‘Balkanlarda Osmanlı Mirası’’, *Yeni Balkanlar Eski Sorunlar*, Çeviren: Bernar Kutluğ, Derleyen: Gencer Özcan-Kemali Saybaşılı, Ankara 1997.

Todorova, Maria, *Balkanları Tahayyül Etmek*, Çeviren: Dilek Şendil, İletişim Yayınları, İstanbul 2003.

Todorova, Maria, *Balkan Identities*, Hurst&Company, Londra 2004.

Tokay, Gül, ‘‘Makedonya Sorununa Tarihsel Bir Bakış: 1878–1908’’, *Yeni Balkanlar Eski Sorunlar*, Derleyen: Gencer Özcan-Kemali Saybaşılı, Bağlam Yayıncılık, Ankara 1997.

Tontu, Ela, *AB-Batı Balkan Ülkeleri İlişkisi: İstikrar Ve Ortaklık Süreci*, (Başkent Üniversitesi, Avrupa Birliği Ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü, Siyaset Bilimi Ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Anakara 2006.

Trauner, Florian, "Post-Accession Compliance With EU Law in Bulgaria and Romania: A Comparative Perspective", *European Integration Online Papers*, N. 2, V. 13, 2009, http://eiop.or.at/ eiop/pdf/2009-021.pdf.

Troçki, Leon, *Balkan Savaşları*, Çeviren: Tansel Güney, Arba Yayınları, İstanbul 1995.

Tudor, Valeriu, ‘‘Romania and The Security Problems in The Balkans’’, *Balkans A Mirror of the New International Order*, Derleyen: Günay Göksu Özdoğan-Kemali Saybaşılı, Eren Yayınları, İstanbul 1995.

Turan, Aslıhan, "Avrupa Birliği Güvenlik Aktörü Olmaya Ne Kadar Yakın?", *Bilge Strateji*, C. 2, S. 3, Güz 2010.

Turan, İlter, *NATO İttifakının Stratejik ve Siyasi Sorunları*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1971.

Turan, Sibel, "Balkanlar ile İlişkiler", Derleyen: Haydar Çakmak, *Türk Dış Politikası(1919-2008)*, Platin Yayınları, Ankara 2008.

Turan, Ömer, *Tarihin Başladığı Nokta Ortadoğu*, Step Ajans, İstanbul 2002.

Türbedar, Erhan, "Balkanlar ve Enerji", *Avrasya Dosyası*, Enerji Özel, C. 9, S. 1, Bahar 2003.

Türbedar, Erhan, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Balkanlar ve Avrupa Birliği", *Stratejik Analiz*, C. 3, S. 34, 2003.

Türbedar, Erhan, "Kosova'nın Bağımsızlığının Sırbistan, Bosna-Hersek ve Makedonya'ya Etkileri", *Avrasya Dosyası*, C. 14, S. 1, Balkanlar Özel, ASAM Yayınları, Ankara 2008.

Türbedar, Erhan, "Sırbistan Kosova Siyasetini Sorguluyor", 26 Eylül 2011, http://*www.avim.org.tr/degerlendirmetekli.php?makaleid=5011*.

Türk, Adem-Gökçay, Kemal, "Eksen Kayması Tartışmaları Işığında Türk Dış Politikası", *Glopol Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 8, Mart 2010.

Türkiye Dış Politikasında 50. Yıl, Cumhuriyetin İlk On Yılı Ve Balkan Paktı (1923-1931), Dışişleri Bakanlığı Yayınları, Ankara 1974.

"Türkiye'de Kosova'yı Resmen Tanıdı", *http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/göster /haber.aspx?id=8258200&tarih=2008-02-18*.

Türkeş, Mustafa, *Kriz Sarmalında Bosna-Hersek: Devlet Krizi*, Boğaziçi Üniversitesi TÜSİAD Dış Politika Forumu Araştırma Raporu, İstanbul 2012.

Tüysüzoğlu, Göktürk, *Kosova'nın Bağımsızlığı Ve Dünya Politikasına Etkileri*, (Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul 2008.

Tüysüzoğlu, Göktürk, ''Çatışma ve İşbirliği Dikotomisi Bağlamında Balkanlar'ın Siyasal Görünümü'', *Avrasya Etütleri TİKA*, Yıl: 18, S. 42, Ankara 2012.

Uçoral, Rıfat, *Siyasi Tarih (1789-2002)*, Der Yayınları, İstanbul 2006.

Uğrasız, Bülent, ''ABD'nin Soğuk Savaş Sonrası Balkan Politikası'', *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 6, S. 1, İzmir 2004.

Ultan, Mehlika Özlem, ''Avrupa Birliği'nin Balkan Politikası Çerçevesinde Balkanlarda Güvenliğin Sağlanması'', *21. Yüzyılda Uluslararası Örgütlerin Güvenlik Yaklaşımları ve Balkanlar'ın Güvenliği*, Derleyen: Hasret Çomak-Caner Sancaktar, Kocaeli 2011.

Uzgel, İlhan, "Balkanlar'la İlişkiler", *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (1980-2001*), Derleyen: Baskın Oran, C. II, İletişim Yayınları, İstanbul 2001.

Uzgel, İlhan, ''Dış Politikada AKP: Stratejik Konumdan Stratejik Modele'', Derleyenler: Bülent Duru, İlhan Uzgel, *AKP Kitabı Bir Dönüşümün Bilançosu*, Phoenix Yayınevi, Ankara 2010.

Ülger, İrfan Kaya, ''Ortadoğu Sorunu ve Yugoslavya'nın Dağılmasının Avrupa Dış Politikası Çerçevesinde Analizi'', *Stradigma*, S. 8, Eylül 2003.

Ülger, İrfan Kaya *Yugoslavya Neden Parçalandı? Balkan Dramının Perde Arkası*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2003.

Ülger, İrfan Kaya, "Balkan Gelişmeleri ve Türkiye: 1990'lı Yıllar", *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Derleyen: İdris Bal, Ankara 2006.

Ülger, İrfan Kaya, ''Kosova'nın Bağımsızlığının Self Determinasyon Çerçevesinde Analizi'', *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 31, Kocaeli 2016.

Ülman, Haluk, *Türk-Amerikan Münasebetleri*, Sevinç Yayınları, Ankara 1991.

Ünal, Mustafa Cem, *Rus Dış Politikasında Enerjinin Rolü ve AB Enerji Politikasına Etkisi*, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, AB ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler Anabilim Dalı), Ankara 2011.

Ünal, Tahsin, *Türk Siyasi Tarihi 1700-1958*, Kutluğ Yayınları, İstanbul 1974.

Ünsal, Ünal, "Kamu Diplomasisi", Derleyen: Baskın Oran, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, C. III, İletişim Yayınları, İstanbul 2013.

Ündücü, Cemile Arıkoğlu, ''Karadağ Cumhuriyeti'', *Soğuk Savaş Sonrasında Balkanlar(1990-2015)*, Editör: İbrahim Kamil, Nobel Yayınevi, Ankara 2017.

Veinstein, Gilles, "Balkan Eyaletleri (1606-1774)", Derleyen: Robert Mantran, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi-I: Osmanlı Devletinin Doğuşundan XVIII. Yüzyılın* Sonuna, Cem Yayınevi, İstanbul 1995.

Yalçın, Durmuş, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, C. 2, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2004.

Yalçınkaya, Alaeddin, ''Rusya'nın Orta Asya ve BDT Politikaları Kapsamında Bölgesel Güç Dengelerinin Değişimi'', *Orta Asya ve Kafkaslarda Siyaset*, Derleyen: Hulusi Kılıç-Elif Toprak, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir 2012.

Yanıkdağ, Tülin, ''Uluslararası Sistemde Balkanlar'', http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1699:balkanlar&catid=174:analizlerbalkanlar, (19.1 1.2016)

Yapıcı, Utku, *Küresel Süreçte Türk Dış Politikasının Yeni Açılımları, Orta Asya ve Kafkasya*, IQ Yayınları, İstanbul 2004.

Yaşar, Neslişah, ''Balkanlar'da Enerji Diplomasisi'', *http://www.bilgesam.org /Images/Dokumanlar/0-2-201502043balkankongresikitabi.pdf.*

Yazır, Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, C. 1, Hikmet Neşriyat, İstanbul 1992.

Yeltsin, Borıs, *Gece Yarısı Günlükleri*, Çev. Ahmet Fethi, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2001.

Yenigün, Cüneyt-Hacıoğlu, Ümit, ''Bosna-Hersek: Batı'nın Güvenini Kaybettiği Medeniyet'', *Dünya Çatışmaları*, C. 1, Derleyen: Kemal İnat-Burhanettin Duran-Muhittin Ataman, Nobel Yayınları, Ankara 2010.

Yerasımos, Stefanos, *Milliyetler ve Sınırlar Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu*, Çeviren: Şirin Tekeli, İletişim Yayınlan, İstanbul 2010.

Yeşiltaş, Murat-Balcı, Ali ''AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası Sözlüğü: Kavramsal Bir Harita'', *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, Kış 2011.

Yıldırım, Gonca, ‘‘Türkiye Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü’nün Faaliyetlerinin Kültürel Diplomasi Bağlamında İncelemesi, *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, ISSN: 2146-3212, Trabzon 2015.

Yıldırım, Kürşad Emrah-Yıldırım, Ali, ‘‘Türkiye’nin Yumuşak Güç Sembollerinden Türk İşbirliği Koordinasyon Ajansı Ve Yurtdışı Türkler Ve Akraba Topluluklar Başkanlığı’na Genel Bakış’’, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi*, C. 33, S. 33, Yıl: 2017.

Yıldız, Ahmet, ‘‘Türkiye’nin Balkanlarda Etkin Bir Politika İzlemesinin Avrupa Birliği İle Olan İlişkilere Etkileri’’, (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2006.

Yılmaz, Ayhan Nuri-Kılıçoğlu, Gökmen, ‘‘Balkanlar’da YTB Ve TİKA’nın Türk Kamu Diplomasisi Kurumları Olarak Faaliyetleri Ve Türkiye’nin Bölgedeki Yumuşak Gücüne Etkileri’’, *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 2017, C. 2 S. 2.

Yurdusev, Esin, “1945-1989 Döneminde Türkiye Balkanlar”, Derleyen: İsmail Soysal, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç,* Türk Tarih Kurumları Yayınları, Ankara 1999.

Yurdusev, Nuri, ‘‘The Consept Of International System As A Unit Of Analysis’’, *METU Studies in Development*, V. 21, N. 1, 1994.

Yücel, Zeynep, “Avrupa Birliği’nin Genişleme Politikasının Güvenlik Boyutu”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, C. 4, S. 13, USAK Yayınları, Ankara 2008.

Yürür, Pınar, ‘‘Tarihi Süreç İçerisinde Hırvatistan Dış Politikası’’, *Balkan Diplomasisi*, Derleyen. Ömer E. Lütem-Birgül Demirtaş Coşkun, ASAM Yayınları, Ankara 2001.

Yürür, Pınar, ‘‘Atatürk Döneminde Türkiye’nin Balkan Politikası (1923-1938)’’, *Gazi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama*

Merkezi Yayınları, (Cumhuriyetin Kuruluşunun 75. Yıl Armağanı), No: 3 Ankara 1998.

Yürür, Pınar, ‘‘Avrupa Birliği’nin Batı Balkanlar Perspektifi, Hırvatistan’ın Üyeliği ve Batı Balkanlar’ın Geleceği’’, Derleyen: Aziz Tuncer-Hakan Demir, *Avrupa Birliği Tartışmalar Ve Öneriler*, Sakarya Üniversitesi, Avrupa Birliği Araştırma ve Dokümantasyon Merkezi Yayınları, Sakarya 2014.

Zengin, Gürkan, *Hoca: Türk Dış Politikasında Davutoğlu Etkisi*, İnkılap Yayınları, İstanbul 2010.

Wachtel, Andrew Baruch, *Dünya Tarihinde Balkanlar*, Çeviren: Ali Cevat Akkoyunlu, Doğan Yayıncılık, İstanbul 2009.

Walker, R.B.J, Realism, Change and International Political Theory, *International Studies Quarterly,* C. 31, N. 1, 1987.

Waltz, Kenneth, *Theory of International Politics*, Mc Graw-Hill Publishing, New York 1979.

Waltz, Kenneth, “Political Structures”, Derleyen: Robert O. Keohane, *Neorealism And Critics*, Columbia University Press, New York 1986.

Warren, Christopher, “Charting the Course for Future Civilian Implementation Efforts in Bosnia”, *US Department of State Dispatch,* V. 7, N. 47.

Watson, Hugh Seton, “On Trying to be a Historian of Eastern Europe”, *Historians as Nation-Builders: Central and South-East Europe*, Derleyen: Dennis Deletant-Harry Hanak, MacMillan Press-School of Slavonic-East European Studies of London University, Londra 1988.

Weldes, Jutta, *Cultures of Insecurity: States, Communities, and the Production of Danger*, University of Minnesota Press, Minneapolis 1999.

Wendt, Alexander, *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, Cambridge 1999.

Wendt, Alexander, "Collective Identity Formation and the International State", *American Political Science Review*, C. 88, N. 2, 1994.

Woodwward, Susan, "Bosnia After Dayton: Year Two", *Current History*, V. 96, N. 608, Mart 1997.